

Underhållsskyldighet i internationella situationer – *Underhållsförordningen, 2007 års Haagkonvention och 2007 års Haagprotokoll*

*Betänkande av Utredningen om underhålls-
skyldighet i internationella situationer*

Stockholm 2010

STATENS OFFENTLIGA
UTREDNINGAR

SOU 2010:59

SOU och Ds kan köpas från Fritzes kundtjänst. För remissutsändningar av SOU och Ds svarar Fritzes Offentliga Publikationer på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningsavdelning.

Beställningsadress:
Fritzes kundtjänst
106 47 Stockholm
Orderfax: 08-598 191 91
Ordertel: 08-598 191 90
E-post: order.fritzes@nj.se
Internet: www.fritzes.se

Svara på remiss. Hur och varför. Statsrådsberedningen (SB PM 2003:2, reviderad 2009-05-02)
– En liten broschyr som underlättar arbetet för den som ska svara på remiss.
Broschyren är gratis och kan laddas ner eller beställas på
<http://www.regeringen.se/remiss>

Textbearbetning och layout har utförts av Regeringskansliet, FA/kommittéservice

Tryckt av Elanders Sverige AB
Stockholm 2010

ISBN 978-91-38-23436-5
ISSN 0375-250X

Till statsrådet och chefen för Justitiedepartementet

Regeringen beslutade den 4 juni 2009 att ge en särskild utredare i uppdrag att föreslå de kompletterande författningsbestämmelser som behövs till EU:s underhållsförordning samt de författningsändringar som ett framtida tillträde till 2007 års Haagkonvention ger anledning till. Samma dag utsåg chefen för Justitiedepartementet, statsrådet Beatrice Ask, hovrättsrådet tillika vice ordföranden Ulrika Beergrehn till särskild utredare.

Som sakkunniga i utredningen förordnades den 14 juli 2009 numera kanslirådet Jessica Löfvenholm, rättssakkunniga Danijela Pavic och ämnesrådet Frank Walterson.

Som experter förordnades den 14 juli 2009 juristen Sofia Berfenstam, verksjuristen Patrik Berglund, docenten Michael Hellner, professorn Maarit Jänterä-Jareborg, advokaten Fredric Renström, specialisten Anna Svantesson och rättslige experten Tommy Wallén.

Hovrättsassessorn Boel Oldenstedt anställdes som sekreterare i utredningen fr.o.m. den 11 augusti 2009.

Utredningen överlämnar härmed betänkandet Underhållsskyldighet i internationella situationer – Underhållsförordningen, 2007 års Haagkonvention och 2007 års Haagprotokoll (SOU 2010:59). Till betänkandet bifogas också ett särskilt yttrande samt en bilagedel.

Utredningens uppdrag är härmed slutfört.

Stockholm den 1 september 2010

Ulrika Beergrehn

/Boel Oldenstedt

Innehåll

Förkortningar och ordförklaringar	17
Sammanfattning	21
Summary	39
Författningsförslag	59
1 Förslag till lag med kompletterande bestämmelser till underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention	59
2 Förslag till lag om ändring i lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap	63
3 Förslag till lag om ändring i rättshjälpslagen (1996:1619)	64
4 Förslag till lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400)	65
5 Förslag till lag om ändring i socialförsäkringsbalken (2010:110)	67

Del I Inledning och bakgrund

1 Utredningens uppdrag och arbete	71
1.1 Uppdraget	71
1.2 Utredningens arbete	73

1.3	Betänkandets disposition.....	73
1.4	”Underhållsberättigad” och ”underhållsskyldig”	75
2	Historik, språkversioner och tolkning	77
2.1	Europeiska unionen (EU).....	77
2.2	Haagkonferensen för internationell privaträtt	79
2.3	Förenta nationerna (FN)	81
2.4	Språkversioner	82
2.5	Tolkningsfrågor.....	83
3	Gällande rätt.....	85
3.1	Inledning.....	85
3.2	Internationella instrument och deras tillämpningsområden.....	86
3.2.1	Bryssel I-förordningen	86
3.2.2	Förordningen om den europeiska exekutionstiteln.....	86
3.2.3	Luganokonventionerna.....	87
3.2.4	1958 års Haagkonvention och 1973 års Haagkonvention.....	88
3.2.5	Haagkonventionerna om tillämplig lag – ej tillträdna av Sverige	89
3.2.6	New York-konventionen	90
3.2.7	Nordiskt samarbete i fråga om underhållsskyldighet	90
3.3	Behörighet	91
3.3.1	Utgångspunkter	91
3.3.2	Bryssel I-förordningen	91
3.3.3	Luganokonventionerna.....	93
3.3.4	Autonom rätt	94
3.4	Lagval	94
3.5	Erkännande och verkställighet	97
3.6	Hemvistbegreppet.....	101

3.6.1	Allmänt.....	101
3.6.2	EU-domstolens tolkning av hemvistbegreppet	101
3.6.3	Hemvist enligt svensk internationell privaträtt	103
3.7	Svensk intern rätt	105
3.7.1	Underhållsskyldighet och underhållsstöd.....	105
3.7.1.1	Barn.....	105
3.7.1.2	Makar	108
3.7.2	Forumbestämmelser	108
3.7.3	Verkställighet.....	109

Del II
Underhållsförordningen
2007 års Haagkonvention och
2007 års Haagprotokoll

4	Tillämpningsområden, förhållande till andra internationella instrument och hemvistbegreppet.....	115
4.1	Utgångspunkter	115
4.2	Underhållsförordningen.....	116
4.3	2007 års Haagkonvention.....	118
4.4	2007 års Haagprotokoll	120
4.5	Förhållandet till andra internationella instrument utifrån ett svenskt perspektiv	121
4.5.1	Underhållsförordningen och andra internationella instrument.....	121
4.5.2	2007 års Haagprotokoll och andra internationella instrument	123
4.5.3	2007 års Haagkonvention och andra internationella instrument.....	124
4.6	Erkännande och verkställighet i Sverige av avgöranden från olika länder	129
4.6.1	Inledning	129
4.6.2	Finland.....	130
4.6.3	Danmark.....	132
4.6.4	Norge.....	134

4.6.5	Island.....	135
4.6.6	Storbritannien	136
4.6.7	Österrike och Belgien	137
4.6.8	Tjeckien, Estland, Frankrike, Tyskland, Grekland, Italien, Luxemburg, Nederländerna, Polen, Portugal, Slovakien, Spanien och Litauen	138
4.6.9	Cypern, Irland, Rumänien, Ungern och Slovenien.....	139
4.6.10	Bulgarien, Lettland och Malta	140
4.6.11	Schweiz	141
4.6.12	Liechtenstein och den kinesiska provinsen Macao ...	142
4.6.13	Surinam	143
4.6.14	Australien, Turkiet och Ukraina	144
4.7	Hemvistbegreppet	145
4.8	Särskilt om sambor, samkönade äktenskap och partnerskap	147
4.8.1	Inledning.....	147
4.8.2	Svenska utgångspunkter	148
4.8.3	Underhållsförordningen	149
4.8.4	2007 års Haagkonvention	150
4.8.5	2007 års Haagprotokoll	151
5	Behörighet	153
5.1	Underhållsförordningen (behörighet – kapitel II)	153
5.2	2007 års Haagkonvention (begränsningar i rätten att inleda ett förfarande – kapitel IV)	158
5.3	Överväganden.....	159
6	Lagval	163
6.1	Underhållsförordningen (tillämplig lag – kapitel III).....	163
6.2	2007 års Haagprotokoll.....	163
6.2.1	Tillämpningsområde	163
6.2.2	Huvudregel – lagen i den stat där den underhållsberättigade har sin hemvist	164
6.2.3	Undantag från huvudregeln i vissa fall.....	165
6.2.4	Parternas val av tillämplig lag	170

6.2.5	Offentliga organ	170
6.2.6	Den tillämpliga lagens räckvidd m.m.	171
6.3	Överväganden	173
6.3.1	Utrymmet för allmänt tillämpliga bestämmelser.....	174
6.3.2	Utredning om utländsk rätt	175
6.3.3	Det bakomliggande rättsförhållandet.....	176
6.3.4	Särskilt om allmän domstols materiella processledning i mål om underhållsbidrag.....	177
7	Erkännande och verkställighet	179
7.1	Underhållsförordningen.....	179
7.1.1	Erkännande, verkställbarhet och verkställighet av domar (kapitel IV)	179
7.1.1.1	Inledning	179
7.1.1.2	Domar meddelade i en medlemsstat som är bunden av 2007 års Haagprotokoll (avsnitt 1)	180
7.1.1.3	Domar meddelade i en medlemsstat som inte är bunden av 2007 års Haagprotokoll (avsnitt 2)	183
7.1.1.4	Allmänna bestämmelser om verkställighet som gäller alla domar, oberoende av om ursprungsmedlemsstaten är bunden av 2007 års Haagprotokoll eller inte (avsnitt 3)	188
7.1.2	Förlikningar inför domstol och officiella handlingar, inklusive avtal om underhållsskyldighet (kapitel VI)	189
7.2	2007 års Haagkonvention.....	190
7.2.1	Erkännande och verkställighet (kapitel V)	190
7.2.1.1	Allmänna förutsättningar	190
7.2.1.2	Grunder för erkännande och verkställighet	191
7.2.1.3	Skäl för att vägra erkännande och verkställighet.....	193
7.2.1.4	Förfarande för en ansökan om erkännande och verkställighet (verkställbarhets- förklaring)	195
7.2.2	Verkställighet i den anmodade staten (kapitel VI)...	203
7.3	Överväganden	206

7.3.1	Exekvaturförfarandet.....	206
7.3.1.1	Allmänt	206
7.3.1.2	Behörig myndighet.....	207
7.3.1.3	Tvåstegsförfarandet.....	207
7.3.2	Säkerhetsåtgärder efter verkställbarhetsförklaring enligt underhållsförordningen.....	209
7.3.3	Verkställighet av avgöranden enligt underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention sker enligt utskökningsbalken.....	210
7.3.4	Verkställbara avtal enligt underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention.....	211
7.3.5	Förnyad prövning enligt underhållsförordningen när svaranden inte har gått i svaromål.....	212
7.3.5.1	Allmänna förutsättningar.....	212
7.3.5.2	Behörig myndighet.....	213
7.3.5.3	Förfarandet vid förnyad prövning.....	214
7.3.6	Hinder mot och uppskjutande av verkställighet enligt underhållsförordningen.....	215
7.3.6.1	Allmänna förutsättningar.....	215
7.3.6.2	Beslut om hinder mot verkställighet.....	215
7.3.6.3	Beslut om uppskjutande av verkställigheten	216
7.3.7	Beslut av administrativa myndigheter.....	217
7.3.8	Ytterligare kompletterande bestämmelser till 2007 års Haagkonvention.....	220
7.3.8.1	En fullständig kopia av avgörandet ska bifogas en ansökan	220
7.3.8.2	Delgivning av ett beslut om verkställbarhet	221
7.3.8.3	Centralmyndigheten vidarebefordrar verkställbarhetsbeslutet till Kronofogdemyndigheten.....	222
8	Särskilt om avtal.....	223
8.1	Inledning.....	223
8.2	Gällande rätt	223
8.2.1	Möjligheten att avtala om underhåll enligt svensk intern rätt.....	223
8.2.2	Avtal om domstols behörighet (prorogation)	225
8.2.3	Avtal om tillämplig lag.....	226

8.3	Avtal om underhåll enligt underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention.....	227
8.4	Avtal om behörig domstol enligt underhållsförordningen	227
8.5	Avtal om tillämplig lag enligt 2007 års Haagprotokoll.....	228
8.5.1	Val av lag för ett visst förfarande.....	228
8.5.2	Generellt tillämpliga avtal	229
8.6	Överväganden	231
8.6.1	Behandlingen av avtal i underhållsförordningen, 2007 års Haagkonvention och 2007 års Haagprotokoll.....	231
8.6.2	Registrering av ett avtal om underhållsbidrag.....	232
8.6.3	Formkrav för avtal om behörighet och lagval.....	234
8.6.4	Information och medvetenhet om avtalets konsekvenser.....	236
9	Samarbete genom centralmyndigheter och deras åligganden.....	237
9.1	Inledning.....	237
9.2	Gränsöverskridande samarbete i dag	238
9.2.1	New York-konventionen	238
9.2.2	Försäkringskassans tjänster enligt New York-konventionen	239
9.3	Centralmyndighetens uppgifter enligt underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention	241
9.3.1	Centralmyndighetens allmänna uppgifter.....	241
9.3.2	Ansökningar genom centralmyndigheten.....	244
9.4	Uppgifter till centralmyndigheten och centralmyndighetens behandling av uppgifter	248
9.4.1	Gällande rätt.....	248
9.4.1.1	Sekretess	248
9.4.1.2	Personuppgifter och gallring.....	254
9.4.2	Underhållsförordningen.....	261
9.4.3	2007 års Haagkonvention.....	263
9.5	Överväganden	264

9.5.1	Centralmyndigheten	264
9.5.2	Centralmyndighetens uppgifter	266
9.5.2.1	Allmänt om uppgifterna	266
9.5.2.2	Särskilda åtgärder i mål om indrivning av underhåll med internationella inslag	267
9.5.2.3	Möjlighet att överklaga centralmyndighetens beslut.....	267
9.5.3	Sekretess	269
9.5.3.1	Sekretess för uppgifter lämnade till svenska myndigheter enligt underhållsförordningen, 2007 års Haagkonvention och New York- konventionen	270
9.5.3.2	Centralmyndighetens tillgång till uppgifter hos Försäkringskassan	271
9.5.3.3	Skyldighet att efterforska uppgifter enligt underhållsförordningen	272
9.5.3.4	Skyldighet att efterforska uppgifter enligt 2007 års Haagkonvention.....	275
9.5.3.5	Vidarebefordran av uppgifter till utländska myndigheter	276
9.5.3.6	Särskilt om skyddade adressuppgifter.....	277
9.5.4	Behandlingen av personuppgifter	279
9.5.4.1	Skydd av personuppgifter	279
9.5.4.2	Överföring av personuppgifter till centralmyndigheten i tredje land	280
9.5.5	Bevarande/gallring av uppgifter enligt underhålls- förordningen	281
10	Särskilt om direkta ansökningar	283
10.1	Inledning.....	283
10.2	Underhållsförordningen	283
10.3	2007 års Haagkonvention	284
10.4	Överväganden.....	287
11	Rättshjälp och rättsligt bistånd	289
11.1	Inledning.....	289
11.2	Rättshjälp – gällande svensk rätt	290

11.2.1	Rättshjälpslagen	290
11.2.1.1	Allmänt.....	290
11.2.1.2	Underhåll i samband med äktenskaps- skillnad	290
11.2.1.3	Underhåll till barn.....	291
11.2.1.4	Vad ingår i rättshjälpen?	292
11.2.1.5	Rättshjälpsavgift.....	293
11.2.2	Rättegångskostnader och avgifter vid verkställighet.....	293
11.2.3	Särskilt om rättshjälp i internationella situationer ...	295
11.3	Rättshjälp enligt underhållsförordningen och rättsligt bistånd enligt 2007 års Haagkonvention	298
11.3.1	Tillhandahållandet av rättshjälp och rättsligt bistånd	298
11.3.2	Innebörden av rättshjälp respektive rättsligt bistånd	299
11.3.3	Rättshjälp och rättsligt bistånd vid underhåll till barn.....	301
11.3.4	Rättshjälp och rättsligt bistånd vid underhåll till andra än barn under 21 år.....	303
11.3.4.1	Underhållsförordningen.....	303
11.3.4.2	2007 års Haagkonvention.....	303
11.3.5	Återkrav av kostnader från förlorande part	304
11.3.6	Rättshjälp och rättsligt bistånd till ett offentligt organ.....	305
11.3.7	Sammanfattande jämförelse	305
11.4	Överväganden	307
11.4.1	Rättshjälp enligt underhållsförordningen respektive rättsligt bistånd enligt 2007 års Haagkonvention i förhållande till rättshjälp enligt rättshjälpslagen	308
11.4.2	Kostnadsfri rättshjälp enligt rättshjälpslagen vid underhåll till barn enligt förordningen och konventionen	310
11.4.3	Utredning inför beslut om rättshjälp och efterföljande hantering av avgifter m.m.	311
11.4.4	Olika villkor för rättshjälp i interna respektive internationella ärenden om underhåll.....	312

11.4.5	Kostnader och avgifter hos Kronofogdemyndigheten	313
11.4.6	Behov av förordningsändringar i övrigt.....	314
12	Allmänna bestämmelser, slutbestämmelser och bilagda formulär	317
12.1	Underhållsförordningen	317
12.2	2007 års Haagkonvention	319
12.3	2007 års Haagprotokoll.....	322
12.4	Särskilt om övergångsbestämmelser.....	323
12.4.1	Underhållsförordningen	323
12.4.2	2007 års Haagkonvention	323
12.4.3	2007 års Haagprotokoll	324
12.5	Överväganden.....	325
Del III Lagtekniska frågor m.m.		
13	Införlivande av instrumenten och lagtekniska lösningar.....	331
13.1	Införlivande av instrumenten	331
13.2	Lagtekniska lösningar.....	333
14	Ikraftträdande och övergångsbestämmelser	335
14.1	Ikraftträdande.....	335
14.2	Övergångsbestämmelser	336
15	Konsekvenser av förslagen	337

Del IV Författningskommentar

16	Författningskommentar	345
16.1	Förslaget till lag med kompletterande bestämmelser till underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention	345
16.2	Förslaget till lag om ändring i lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap	353
16.3	Förslaget till lag om ändring i rättshjälpslagen (1996:1619).....	355
16.4	Förslaget till lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400).....	358
16.5	Förslaget till lag om ändring i socialförsäkringsbalken (2010:110)	359

Del V Särskilt yttrande

	Särskilt yttrande	363

Bilagedel

Innehåll		375
<i>Bilaga 1</i>	Kommittédirektiv	377
<i>Bilaga 2</i>	Underhållsförordningen (Rådets förordning (EG) nr 4/2009 av den 18 december 2008 om domstols behörighet, tillämplig lag, erkännande och verkställighet av domar samt samarbete i fråga om underhållsskyldighet)	389

<i>Bilaga 3</i>	2007 års Haagkonvention (Haagkonventionen av den 23 november 2007 om internationell indrivning av underhåll till barn och andra familjemedlemmar).....	469
<i>Bilaga 4</i>	Rådets beslut av den 30 november 2009 om Europeiska gemenskapens ingående av Haagprotokollet av den 23 november 2007 om tillämplig lag avseende underhållsskyldighet	587
<i>Bilaga 5</i>	2007 års Haagprotokoll (Haagprotokollet av den 23 november 2007 om tillämplig lag avseende underhållsskyldighet)	589

Förkortningar och ordförklaringar

1904 års lag	lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap
1958 års Haagkonvention	Haagkonventionen av den 15 april 1958 om erkännande och verkställighet av avgöranden om underhåll till barn
1973 års Haagkonvention	Haagkonventionen av den 2 oktober 1973 om erkännande och verkställighet av avgöranden angående underhållsskyldighet
1988 års Luganokonvention	Konventionen av den 16 september 1988 om domstols behörighet och om verkställighet av domar på privaträttens område
1993 års Haagkonvention	Haagkonventionen av den 29 maj 1993 om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner
1996 års Haagkonvention	Haagkonventionen av den 19 oktober 1996 om behörighet, tillämplig lag, erkännande, verkställighet och samarbete i frågor om föräldraansvar och åtgärder till skydd för barn
2007 års Haagkonvention	Haagkonventionen av den 23 november 2007 om internationell indrivning av underhåll till barn och andra familjemedlemmar
2007 års Haagprotokoll	Haagprotokollet av den 23 november 2007 om tillämplig lag avseende underhållsskyldighet

2007 års Luganokonvention	Konventionen av den 30 oktober 2007 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar på privaträttens område
autonom rätt	allmänna bestämmelser som gäller i förhållande till alla stater, när ingen EU-rättslig eller konventionsbunden lagstiftning är tillämplig
bet.	betänkande
Bryssel I-förordningen	Rådets förordning (EG) nr 44/2001 av den 22 december 2000 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar på privaträttens område
Bryssel II-förordningen	Rådets förordning (EG) nr 2201/2003 av den 27 november 2003 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar i äktenskapsmål och mål om föräldraansvar samt om upphävande av förordning (EG) nr 1347/2000
CU	Civilutskottet
dataskyddsdirektivet	Europaparlamentets och rådets direktiv 95/46/EG av den 24 oktober 1995 om skydd för enskilda personer med avseende på behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter
den förklarande rapporten till 2007 års Haagkonvention	se Explanatory Report (Conv.)
den förklarande rapporten till 2007 års Haagprotokoll	se Explanatory Report (Prot.)
dir.	kommittédirektiv
dnr	diarienummer
Ds	Departementsserien
EES	Europeiska ekonomiska samarbetsområdet
EFTA	Europeiska frihandelssammanslutningen

	(eng. European Free Trade Association)
EU	Europeiska unionen
EU-domstolen	Europeiska unionens domstol
EUT	EU:s officiella tidning (tidigare EGT)
Explanatory Report (Conv.)	Explanatory Report on the Convention of 23 november 2007 on the international recovery of child support and other forms of family maintenance, upprättad av Alegría Borrás och Jennifer Degeling med assistans av William Duncan och Philippe Lortie, och tillgänglig på Haagkonferensens hemsida < www.hcch.net >
Explanatory Report (Prot.)	Explanatory Report on the Protocol of 23 November 2007 on the law applicable to maintenance obligations, upprättad av Andrea Bonomi, och tillgänglig på Haagkonferensens hemsida < www.hcch.net >
FB	föräldrabalken
FN	Förenta nationerna
FN:s barnkonvention	Konventionen om barnets rättigheter, antagen av FN:s generalförsamling den 20 november 1989
Haagkonferensen	Haagkonferensen för internationell privaträtt
HD	Högsta domstolen
JuU	Justitieutskottet
kap.	kapitel
kommissionen	Europeiska kommissionen
LU	Lagutskottet
medlemsstat	en stat som är medlem i EU
New Yorkkonventionen	FN:s konvention den 20 juni 1956 om indrivning av underhållsbidrag i utlandet
NJA	Nytt juridiskt arkiv, avd. I

OSL	offentlighets- och sekretesslagen (2009:400)
paragraph	aktuell punkt i aktuell förklarande rapport
prop.	proposition
prot.	protokoll
PUL	personuppgiftslagen (1998:204)
RB	rättegångsbalken
RH	Rättsfall från hovrätterna
RÅ	Regeringsrättens årsbok
rskr.	riksdagsskrivelse
rådet	Europeiska unionens råd
rättshjälpdirektivet	Rådets direktiv (2003/8/EG) av den 27 januari 2003 om förbättring av möjligheterna till rättslig prövning i gränsöverskridande tvister genom fastställande av gemensamma minimiregler för rättshjälp i sådana tvister
SFS	Svensk författningssamling
SfU	Socialförsäkringsutskottet
SOU	Statens offentliga utredningar
SoU	Socialutskottet
SÖ	Sveriges överenskommelser med främmande makter
UB	utsökningsbalken
UD	Utrikesdepartementet
underhålls- förordningen	Rådets förordning (EG) nr 4/2009 av den 18 december 2008 om domstols behörighet, tillämplig lag, erkännande och verkställighet av domar samt samarbete i fråga om underhållsskyldighet
ÄktB	äktenskapsbalken

Sammanfattning

Uppdraget

Utredningen har i uppdrag att föreslå de kompletterande bestämmelser som behövs till den av Europeiska unionens (EU:s) råd den 18 december 2008 antagna förordningen (EG) nr 4/2009 om domstols behörighet, tillämplig lag, erkännande och verkställighet av domar samt samarbete i fråga om underhållsskyldighet (underhållsförordningen). I uppdraget ligger att analysera underhållsförordningen och belysa likheter och skillnader i förhållande till framför allt Bryssel I-förordningen¹ och Haagkonventionen av den 23 november 2007 om internationell indrivning av underhåll till barn och andra familjemedlemmar (2007 års Haagkonvention). Utredningen ska vidare undersöka vilka kompletterande författningsbestämmelser som behövs med anledning av underhållsförordningen, inklusive den hänvisning som finns i förordningen till Haagprotokollet av den 23 november 2007 om tillämplig lag avseende underhållsskyldighet (2007 års Haagprotokoll). Särskild uppmärksamhet ska fästas vid frågor om rättshjälp, hinder mot och uppskjutande av verkställighet, informationsutbyte och sekretess samt tillgång till och hantering av personuppgifter.

Utredningen ska också föreslå de författningsändringar som ett framtida tillträde till 2007 års Haagkonvention ger anledning till. En del i arbetet är att undersöka hur svensk rätt förhåller sig till bestämmelserna i konventionen och att analysera konsekvenserna av att Sverige blir bundet av konventionen. I sammanhanget ska även förhållandet till andra internationella instrument på området belysas. Särskild uppmärksamhet ska fästas vid frågor om rättsligt bistånd, informationsutbyte och därtill hörande frågor om sekretess samt frågor om exekvaturförfarande och verkställighet. I

¹ Rådets förordning (EG) nr 44/2001 av den 22 december 2000 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar på privaträttens område.

den mån frågan aktualiseras ska utredningen ta ställning till hur konventionen bör införlivas i svensk rätt. I uppdraget ingår också att ta ställning till om konventionens tillämpningsområde helt eller delvis bör utvidgas och om det finns anledning att reservera sig, i enlighet med vad som är möjligt enligt konventionen.

Utredningen ska ge förslag på vilken myndighet som bör utses till centralmyndighet i förhållande till underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention och överväga om vissa uppgifter bör handhas av centralmyndigheten eller av andra organ.

Tillämpningsområden och förhållande till andra internationella instrument

Syftet med *underhållsförordningen* är att ge en underhållsberättigad person bättre möjligheter att hävda sina rättigheter. Detta ska uppfyllas genom att göra det enkelt att få ett avgörande i en medlemsstat som automatiskt är verkställbart i en annan medlemsstat utan några formaliteter. Förordningen innehåller bl.a. bestämmelser om internationell behörighet, tillämplig lag (i form av en hänvisning till 2007 års Haagprotokoll, se vidare nedan), erkännande och verkställighet samt samarbete. Underhållsförordningen ersätter Bryssel I-förordningen när det gäller frågor om underhåll. Den nordiska konventionen mellan Sverige, Danmark, Finland, Island och Norge angående indrivning av underhållsbidrag² får dock fortsätta att tillämpas. Underhållsförordningen är tillämplig på underhållsskyldighet som har sin grund i familje-, släktskaps-, äktenskaps- eller svågerlagsförhållanden. Även offentliga organ kan betraktas som underhållsberättigade i förordningens mening, t.ex. om det finns en statlig fordran på återbetalning av utbetalat underhållsstöd. Underhållsförordningen kommer att vara direkt tillämplig i Sverige.

Syftet med *2007 års Haagkonvention* är att säkerställa en effektiv internationell indrivning av underhåll till barn och andra familjemedlemmar. Det ska uppnås bl.a. genom att det inrättas ett system för samarbete och genom att det ställs krav på effektiva åtgärder för en snabb verkställighet av avgöranden om underhåll. Konven-

² Konventionen mellan Sverige, Danmark, Finland, Island och Norge undertecknad i Oslo den 23 mars 1962 angående indrivning av underhållsbidrag, samt överenskommelsen med Danmark, Finland, Island och Norge om ändring i nämnda konvention, undertecknad i Oslo den 25 februari 2000.

tionen är tillämplig på underhållsskyldighet som grundar sig på ett föräldra-barnförhållande mot en person under 21 år samt under vissa förutsättningar mot make (eller förutvarande make). Det är också möjligt att utvidga konventionens tillämpningsområde. Utredningen har haft att utgå ifrån att det kommer att vara EU som tillträder 2007 års Haagkonvention och därigenom binder medlemsstaterna till konventionen, något som kommissionen har föreslagit. I sitt förslag till rådsbeslut har kommissionen vidare föreslagit att EU ska meddela en förklaring som innebär att konventionens hela tillämpningsområde utvidgas, så att det överensstämmer med förordningens tillämpningsområde. EU har inte tagit ställning till förslaget. När så sker kommer Sverige att bli bundet av EU:s ställningstagande. 2007 års Haagkonvention ersätter 1958 års Haagkonvention³ och 1973 års Haagkonvention⁴ i förhållandet mellan de fördragsslutande staterna. Även New Yorkkonventionen om indrivning av underhållsbidrag i utlandet⁵ ersätts.

2007 års Haagprotokoll innehåller bestämmelser om tillämplig lag på underhållsskyldighet som har sin grund i familje-, släktskaps-, äktenskaps- eller svågerlagsförhållande. Protokollet är tänkt att komplettera 2007 års Haagkonvention, och ska enligt en särskild hänvisning i underhållsförordningen tillämpas när behörighet utövas enligt förordningen. EU har tillträtt 2007 års Haagprotokoll.

Behörighet

Underhållsförordningen reglerar när medlemsstaternas myndigheter ska ha internationell behörighet i frågor som gäller underhållsskyldighet. Behörighet finns hos domstolen i det land där svaranden eller den underhållsberättigade har hemvist. Behörighet finns vidare hos den domstol som enligt sitt eget lands lag är behörig att pröva en talan om någons rättsliga status eller om föräldraansvar när frågan om underhåll har samband med den talan, såvida inte behörigheten endast grundar sig på den ena partens medborgarskap. Det finns också vissa möjligheter enligt under-

³ Haagkonventionen av den 15 april 1958 om erkännande och verkställighet av avgöranden om underhåll till barn.

⁴ Haagkonventionen av den 2 oktober 1973 om erkännande och verkställighet av avgöranden angående underhållsskyldighet.

⁵ Förenta nationernas konvention av den 20 juni 1956 om indrivning av underhållsbidrag i utlandet.

hållsförordningen att avtala om att domstolarna i en viss medlemsstat ska vara behöriga. Avtalsfriheten är mer begränsad än i Bryssel I-förordningen och gäller inte vid tvister om underhållsskyldighet mot barn under 18 år. Behörighet kan även finnas på den grunden att svaranden går i svaromål inför domstolen. Därutöver finns bestämmelser om subsidiär behörighet och om behörighet i undantagsfall (t.ex. om det är omöjligt att få ett avgörande i en tredjestat till vilken tvisten har nära anknytning). Det finns också en bestämmelse som begränsar möjligheten för en underhållsskyldig att väcka en ny talan om det redan finns ett avgörande.

Underhållsförordningen är i den bemärkelsen heltäckande genom att den inte medger rätt till allmänt tillämpliga, autonoma, behörighetsbestämmelser. Utredningen föreslår därför att 3 kap. 6 och 12 §§ lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap, som i dag ger svenska domstolar rätt att utöva internationell behörighet i bl.a. frågor om underhåll, ska ändras så att de inte längre omfattar underhållsfrågorna. Däremot påverkar underhållsförordningen inte tillämpningen av konventioner och avtal som gäller när förordningen träder i kraft, vilket innebär att de båda Luganokonventionerna från 1988 och 2007 fortfarande kommer att gälla.⁶ Om en svarande har hemvist i en Luganostat, som inte är en av EU:s medlemsstater, ska alltså svenska domstolar utöva behörighet enligt den Luganokonvention som gäller i förhållande till den andra staten. Vidare kommer, enligt underhållsförordningen, 2007 års Luganokonvention att tillämpas om parterna har avtalat om att exklusiv behörighet ska finnas i en Luganostat som inte är en EU-medlemsstat. Detta gäller dock inte i fråga om underhåll till barn.

2007 års Haagkonvention innehåller endast s.k. indirekta behörighetsregler. Dessa innebär att en fördragsslutande stat är skyldig att erkänna och verkställa ett avgörande endast om avgörandet har meddelats i en fördragsslutande stat dit svaranden eller den underhållsberättigade hade en viss i konventionen specificerad typ av anknytning. Det finns också en bestämmelse som begränsar rätten att väcka talan. Den överensstämmer med regleringen i underhållsförordningen som begränsar möjligheten för en underhållsskyldig att väcka talan om det redan finns ett avgörande.

⁶ Konventionen av den 16 september 1988 om domstols behörighet och erkännande och verkställighet av domar på privaträttens område (1988 års Luganokonvention) och konventionen av den 30 oktober 2007 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar på privaträttens område (2007 års Luganokonvention).

Lagval

EU har tillträtt 2007 års Haagprotokoll och det innebär att alla medlemsstater utom Danmark och Storbritannien är bundna av protokollet. För svensk del medför protokollet att ett i det närmaste oreglerat område regleras.

Huvudregeln enligt protokollet är att underhållsskyldighet ska regleras av lagen i den stat där den underhållsberättigade har hemvist. Vissa undantag har utarbetats till förmån för vissa underhållsberättigade personer, när en tillämpning av hemviststatens lag inte ligger i deras intresse. Undantag gäller t.ex. i fråga om föräldrars underhållsskyldighet mot sina barn och barns underhållsskyldighet mot sina föräldrar. Om en underhållsberättigad person, som omfattas av undantagsreglerna, inte kan få underhåll enligt hemviststatens lag ska domstolslandets lag tillämpas. Vidare ska domstolslandets lag tillämpas om den underhållsberättigade har väckt talan i den underhållsskyldiges hemviststat. Om den underhållsberättigade inte kan få underhåll enligt lagen i den staten ska emellertid lagen i den underhållsberättigades hemviststat tillämpas i stället. Om den underhållsberättigade inte kan få underhåll med stöd av någon av lagarna ska, om den underhållsskyldige och den underhållsberättigade är medborgare i samma stat, lagen i den staten tillämpas.

Även för underhållsskyldighet mellan makar, tidigare makar eller parter i ett äktenskap som annullerats, finns det undantag. Om lagen i en annan stat än den underhållsberättigades hemviststat, särskilt den där de senast hade gemensam hemvist, har närmare anknytning till äktenskapet ska lagen i den staten tillämpas. Det förutsätter emellertid dels en invändning från part, dels en bedömning av om det finns en närmare anknytningen mellan lagen i den andra staten och äktenskapet. Därvid ska beaktas bl.a. var makarna haft hemvist, i vilken stat äktenskapet ingicks respektive var äktenskapsskillnaden genomfördes.

Det finns också en särskild regel om bestridande av underhållsskyldighet. Den gäller dock inte för föräldrars underhållsskyldighet mot sina barn och underhållsskyldighet mellan tidigare makar. Regeln innebär att den underhållsskyldige kan bestrida den underhållsberättigades anspråk på den grunden att det inte finns någon underhållsskyldighet, vare sig enligt lagen i den stat där den underhållsskyldige har sin hemvist eller – om parterna är medborgare i samma stat – enligt lagen i den staten. Bestämmelsen kan

bli aktuell t.ex. i förhållandet mellan styvföräldrar och barn eller i fråga om barns underhållsskyldighet mot sina föräldrar.

Det är enligt protokollet möjligt att i viss utsträckning avtala om tillämplig lag (se vidare nedan).

Den lag som är tillämplig på frågan om underhållsskyldighet reglerar bl.a. om, i vilken utsträckning och mot vem den underhållsberättigade kan rikta ett krav på underhåll samt frågor om preskriptionsfrister. Tillämpningen av lagen får bara vägras om dess verkan uppenbart skulle stå i strid med grunderna för domstolslandets rättsordning (s.k. ordre public). Det är således endast effekterna av tillämpningen i det konkreta fallet som ska beaktas. Det räcker inte med att det familjeförhållande som underhållskravet grundar sig på anses stå i strid med grunderna för statens rättsordning (t.ex. polygami). När underhållsbidragets storlek fastställs ska hänsyn tas till den underhållsberättigades behov, den underhållsskyldiges tillgångar och till all ersättning som den underhållsberättigade har fått i stället för periodiska utbetalningar av underhåll. Detta gäller oavsett vilken stats lag som är tillämplig i övrigt.

Som har nämnts kommer behörighet i underhållsfrågor att utövas antingen enligt underhållsförordningen eller enligt någon av Luganokonventionerna. 2007 års Haagprotokoll ska tillämpas när behörighet utövas enligt underhållsförordningen. Enligt utredningens uppfattning ska protokollet tillämpas även när behörighet utövas enligt Luganokonventionerna. Det finns därmed inte något utrymme för allmänt tillämpliga bestämmelser om lagval. Utredningen föreslår därför att bestämmelsen i 3 kap. 6 § lagen om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap, som anger att bl.a. frågor om underhåll ska prövas enligt svensk lag om barnet vistas här i landet, inte längre ska omfatta underhållsfrågorna.

Underhållsförordningen anger att den lag som ska tillämpas på underhållsskyldighet *ska* fastställas i enlighet med protokollet, vilket innebär att tillämpningen av protokollet är obligatorisk för staternas domstolar och andra myndigheter. Det följer också av enskilda artiklar. Underhållsskyldighet *ska* regleras av lagen i den stat där den underhållsskyldige har hemvist om inte annat föreskrivs i protokollet. Enligt utredningens bedömning innebär detta att svenska domstolar i mål om underhåll med internationell anknytning måste vara väl införstådda med protokollets bestämmelser. Det innebär också att protokollet ställer högre krav

på en aktiv, materiell processledning i frågan om vilken lag som ska tillämpas än vad som hittills har krävts i sådana mål om underhåll.

Erkännande och verkställighet

I fråga om *underhållsförordningen* gäller att avgöranden från samtliga EU:s medlemsstater ska erkännas utan att det krävs något särskilt förfarande. När det sedan kommer till verkställighet, finns två alternativa förfaranden beroende på om ursprungsmedlemsstaten är bunden av 2007 års Haagprotokoll eller inte.

Avgöranden från stater som är bundna av 2007 års Haagprotokoll, dvs. från alla medlemsstater utom Danmark och Storbritannien, ska verkställas utan att det behövs någon verkställbarhetsförklaring (s.k. exekvatur) om avgörandet i fråga är verkställbart i ursprungsstaten. Det är en nyhet i förhållande till Bryssel I-förordningen.

En underhållsskyldig part som inte har gått i svaromål i ursprungsmedlemsstaten ges under vissa förutsättningar rätt att inom viss tid ansöka om *förnyad prövning* av avgörandet. Rätten till förnyad prövning gäller om stämningsansökan inte delgetts i tillräcklig tid och på lämpligt sätt eller om han eller hon utan egen förskyllan varit förhindrad att bestrida underhållskravet på grund av force majeure eller extraordinära omständigheter. En svarande som haft möjlighet att överklaga avgörandet men inte gjort det har inte rätt till en förnyad prövning.

Utredningen föreslår vissa kompletterande bestämmelser för handläggningen av en ansökan om förnyad prövning. Om det ursprungliga avgörandet är ett utslag från Kronofogdemyndigheten eller en dom från tingsrätten ska ansökan ställas till hovrätten. I annat fall, om avgörandet avser ett beslut om återbetalningsskyldighet för utgivet underhållsstöd från Försäkringskassan, ska ansökan ställas till Svea hovrätt. Ansökan ska vara skriftlig. Vid hovrättens handläggning gäller bestämmelserna om resning i rättegångsbalken i tillämpliga delar. Om det finns förutsättningar för förnyad prövning ska hovrätten besluta att ny handläggning ska ske vid den myndighet som meddelade det ursprungliga avgörandet. I ett sådant fall följer det av underhållsförordningen att det ursprungliga avgörandet förlorar sin verkan (utom såvitt avser avbrytandet av preskription eller dylikt).

Enligt underhållsförordningen är det lagen i den verkställande medlemsstaten som ska tillämpas när det gäller hinder mot och uppskjutande av verkställigheten. Det finns dock vissa särskilda bestämmelser i förordningen. Bland annat ska verkställighet vägras om rätten att få avgörandet verkställt har upphört genom preskription. Detta ska bedömas antingen enligt lagen i ursprungsmedlemsstaten eller lagen i den verkställande staten beroende på vilken lag som föreskriver den längsta preskriptionstiden. Vidare får verkställigheten skjutas upp om en ansökan om förnyad prövning har getts in eller om domens verkställbarhet har skjutits upp i ursprungsmedlemsstaten. Utredningen föreslår att det är Kronofogdemyndigheten som ska vara behörig myndighet att fatta beslut i fråga om hinder mot och uppskjutande av verkställighet, samt att Kronofogdemyndighetens beslut i en fråga om uppskjutande av verkställighet ska få överklagas. Att dess beslut när det gäller hinder mot verkställighet får överklagas följer av redan gällande rätt.

För att avgöranden från Danmark och Storbritannien, vilka stater inte är bundna av 2007 års Haagprotokoll, ska kunna verkställas i Sverige krävs ett exekvaturförfarande av samma modell som enligt Bryssel I-förordningen (se vidare nedan). De grunder som finns för att vägra erkännande och verkställbarhet har också motsvarighet i Bryssel I-förordningen, såsom ordre public, oförenlighet med ett avgörande som meddelats i den anmodade staten eller med ett tidigare avgörande som meddelats i en annan stat, om det avgörandet uppfyller villkoren för erkännande i den anmodade staten. Ett nytt avgörande, med anledning av ändrade förhållanden, innebär emellertid inte att det nya avgörandet är oförenligt.

Även enligt *2007 års Haagkonvention* ska avgöranden erkännas och verkställas i övriga fördragsslutande stater. Om det inte finns någon vägransgrund enligt konventionen är erkännande och verkställighet obligatoriskt, t.ex. om svaranden eller den underhållsberättigade hade hemvist i ursprungsstaten när avgörandet meddelades. Med något undantag motsvaras konventionens grunder för erkännande av underhållsförordningens behörighetsregler. Det medför att avgöranden som meddelas i en medlemsstat i EU med stöd av underhållsförordningens behörighetsbestämmelser som regel ska erkännas i en stat som är ansluten till 2007 års Haagkonvention. Erkännande och verkställighet får dock vägras under vissa förhållanden, t.ex. om avgörandet har utverkats genom svikligt förfarande i rättegången eller om det skulle strida mot ordre public att erkänna det.

Avgöranden som har meddelats i en stat som är bunden av 2007 års Haagkonvention måste, precis som enligt underhållsförordningen när det gäller avgöranden från Danmark och Storbritannien, genomgå ett exekvaturförfarande för att kunna verkställas i Sverige. Liksom enligt underhållsförordningen föreskrivs ett tvåstegsförfarande. Det första skedet avser en formell prövning av förutsättningarna för verkställbarhet och motparten ges inte tillfälle att yttra sig. Om motparten ansöker om ändring av ett verkställbarhetsbeslut, följer i det andra skedet en kontradiktorisk process där även motparten får yttra sig.⁷

Utredningen föreslår kompletterande bestämmelser för exekvaturprövningen. Dessa bestämmelser följer den modell som i dag gäller för avgöranden som ska förklaras verkställbara enligt t.ex. Bryssel I-förordningen och Luganokonventionerna. Förslaget innebär bl.a. att det är Svea hovrätt som är behörig domstol i båda skedena, att hovrättens beslut med anledning av en ansökan om ändring får överklagas till Högsta domstolen och att prövningstillstånd krävs för Högsta domstolens prövning. För konventionsfallens del föreslås dessutom att den som ansöker om erkännande eller verkställbarhetsförklaring ska ge in avgörandet och att ett beslut med anledning av en ansökan om verkställbarhetsförklaring ska delges den som har rätt att ansöka om ändring. Liknande bestämmelser finns i underhållsförordningen. För underhållsförordningens del föreslås därutöver en bestämmelse om att hovrättens bifall i det första skedet till en ansökan om verkställbarhet ska anses innefatta ett beslut om kvarstad eller liknande åtgärd. Bestämmelsen och den artikel i förordningen som kompletteras har sin motsvarighet i Bryssel I-förordningen och lagen (2006:74) med kompletterande bestämmelser om domstols behörighet och om erkännande och internationell verkställighet av vissa avgöranden.

De avgöranden som är direkt verkställbara, eller som har förklarats vara verkställbara i Sverige, ska som huvudregel verkställas enligt svensk lag. Utredningen föreslår att det ska införas en bestämmelse i lag om att dessa avgöranden ska verkställas enligt utskökningsbalken på samma sätt som en motsvarande svensk dom.

Utredningen föreslår också att Sverige ska meddela kommissionen att Försäkringskassan, Kronofogdemyndigheten och socialnämnden är sådana svenska administrativa myndigheter

⁷ Det finns även ett alternativt förfarande enligt konventionen men EU kommer sannolikt inte att tillämpa det. Det alternativa förfarandet innebär att motparten kommer till tals direkt.

som i frågor om underhåll likställs med domstol i underhållsförordningens mening. Motsvarande uppgift ska lämnas i fråga om 2007 års Haagkonvention, att de svenska administrativa myndigheternas beslut alltid uppfyller kraven i artikel 19.3 i 2007 års Haagkonvention, vilket innebär att dessa avgöranden inte behöver förses med en särskild handling i varje enskilt fall som utvisar att avgörandet kan bli föremål för överklagande till eller förnyad prövning av en rättslig myndighet och har liknande giltighet och verkan som ett avgörande av en rättslig myndighet i samma fråga.

Särskilt om avtal

Även ett avtal om underhållsskyldighet som har ingåtts inför eller bestyrkts av en administrativ myndighet kan erkännas och verkställas enligt underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention under vissa närmare angivna förhållanden om de är verkställbara i ursprungsstaten. Enligt underhållsförordningen är det även möjligt för parterna att träffa avtal om att domstolarna i en EU-medlemsstat, dit det finns viss närmare angiven anknytning, ska vara behöriga. Parterna kan också under vissa förutsättningar avtala om att en viss stats lag ska vara tillämplig enligt 2007 års Haagprotokoll. Det kan både gälla avtal om att en viss lag ska vara tillämplig på ett särskilt förfarande och avtal med generell giltighet.

För generellt tillämpliga lagvalsavtal ställs det upp vissa skyddsregler för den underhållsberättigade parten. Det är t.ex. inte möjligt att träffa sådana avtal när det gäller underhållsskyldighet mot en person under 18 år eller en vuxen som på grund av bristande eller nedsatt förmåga inte kan bevaka sina intressen. Vissa andra skyddsregler gäller också. Frågan om huruvida den underhållsberättigade kan avsäga sig sin rätt till underhåll ska bestämmas enligt lagen i den stat där den underhållsberättigade hade hemvist vid tidpunkten för avsägandet.

För alla lagvalsavtal gäller att om någon av parterna vid tidpunkten för valet av tillämplig lag inte var fullt informerad och medveten om konsekvenserna av sitt val, ska den lag som anvisas inte tillämpas om det skulle leda till uppenbart orättvisa och orimliga konsekvenser för någon av dem.

Förutsättningar och möjligheter att avtala om behörig domstol och tillämplig lag följer direkt av de internationella instrumenten.

Utredningen föreslår inte några kompletterande bestämmelser i detta avseende. Det framhålls dock att advokater och andra juridiska rådgivare har anledning att särskilt uppmärksamma bestämmelserna om avtal om tillämplig lag, med hänsyn till att bristande information kan leda till att avtalet underkänns i en senare process.

Inte alla av de avtal som i dag, enligt svensk intern rätt, kan träffas om underhållsbidrag uppfyller i underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention uppställda krav för att kunna verkställas i ett annat land. Utredningen framhåller att det vore värdefullt om föräldrar och makar enligt svensk rätt kan träffa avtal om underhåll som är verkställbara utomlands i högre utsträckning än vad som är möjligt i dag. Det kräver dock att det i svensk rätt införs ett nytt system där avtal om underhåll kan registreras av eller ingås inför en myndighet, vilket fordrar ytterligare överväganden som inte rymms inom ramen för utredningens arbete.

Samarbete genom centralmyndigheter och deras åligganden

En centralmyndighet ska utses enligt både underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention. Centralmyndigheterna ska samarbeta med varandra och fullgöra de uppgifter som föreskrivs i respektive instrument. Dessa är i stort sett överensstämmande. Uppgifterna avser i huvudsak att bistå en sökande med att se till att ansökan innehåller den information och de handlingar som behövs, ta emot en ansökan gjord genom en centralmyndighet i ett annat land och vidarebefordra den till rätt myndighet i det egna landet samt på förfrågan bistå en annan centralmyndighet med olika uppgifter som krävs i ärenden enligt instrumenten eller själv göra en motsvarande förfrågan till en annan centralmyndighet. Ansökningar ska (underhållsförordningen) respektive får (2007 års Haagkonvention) göras på särskilt formulär, som har till syfte att minska översättningskostnaderna och underlätta kommunikationen centralmyndigheterna emellan.

För en enskild person är det valfritt att använda sig av centralmyndigheterna. Om centralmyndigheterna anlitas har den enskilde rätt till kostnadsfri hjälp i större utsträckning.

I samband med *ansökningar* som vidarebefordras från en annan stats centralmyndighet, ska den svenska centralmyndigheten vidta

alla lämpliga åtgärder för att t.ex. bistå med att lokalisera den underhållsskyldige eller den underhållsberättigade, bistå med att ta fram relevanta uppgifter om inkomst, uppmuntra till samförstånds-lösningar, underlätta pågående verkställighet och vara behjälplig med att fastställa föräldraskap. Vilken åtgärd som är lämplig i det enskilda fallet beror givetvis på vad saken gäller. Om ansökan gäller en verkställbarhetsförklaring kan centralmyndighetens hjälp bestå i att ansökan vidarebefordras till exekvaturmyndigheten (Svea hovrätt). Centralmyndigheten får begära komplettering av en ansökan och behöver inte behandla den om någon komplettering inte ges in.

En s.k. *framställning om en särskild åtgärd* som centralmyndigheten får från eller gör till en annan centralmyndighet utan att någon ansökan är aktuell kan handla om bistånd med att lokalisera den underhållsskyldige eller att ta fram uppgifter om ekonomiska förhållanden. På så sätt kan t.ex. en underhållsberättigad få vetskap om att den underhållsskyldige finns i staten, och utifrån beskedet om inkomst få en indikation på om det finns anledning att gå vidare med en ansökan om verkställighet.

Utredningen föreslår att regeringen bemyndigas i lag att utse centralmyndighet i Sverige enligt underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention. Enligt utredningens bedömning bör uppgiften att vara centralmyndighet anförtros Försäkringskassan. Försäkringskassan är redan i dag centralmyndighet enligt New York-konventionen, vilken kommer att fortsätta att gälla i förhållande till de konventionsstater som inte också tillträder 2007 års Haagkonvention, och har därmed kunskap om indrivning av underhåll i internationella situationer.

Centralmyndighetens uppgifter följer av underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention. De närmare ramarna för arbetet får utarbetas av centralmyndigheten. Utredningen föreslår att den svenska centralmyndighetens beslut att inte behandla en ansökan eller att inte bifalla en framställning om en särskild åtgärd från en utländsk centralmyndighet inte ska kunna överklagas. Ett sådant beslut vinner inte rättskraft och den utländska centralmyndigheten kan alltid återkomma med en ny ansökan. Utredningen har inte sett något behov av att utnyttja möjligheten att utse någon annan myndighet att utföra vissa av de uppgifter som enligt instrumenten ankommer på centralmyndigheten.

När det sedan gäller de uppgifter som ska inhämtas och vidarebefordras inom ramen för samarbetet enligt underhållsförordningen, bedömer utredningen att centralmyndigheten i samband

med ansökningar om att erhålla eller ändra en dom angående underhållsbidrag har tillgång till de uppgifter som krävs, nämligen adressuppgifter. Om ansökan i stället gäller verkställighet kan Kronofogdemyndigheten, som verkställande myndighet, efterforska uppgifter om inkomst och tillgångar. För det fall ansökan gäller enbart erkännande eller verkställbarhet av ett avgörande är andra uppgifter än adressuppgifter ointressanta.

Om det är fråga om en framställning om särskilda åtgärder enligt underhållsförordningen, kan centralmyndigheten behöva ta fram ytterligare uppgifter utöver adressuppgifter. Detta gäller emellertid endast om den underhållsberättigade kan visa upp ett avgörande som ska verkställas. Centralmyndigheten måste då vidta lämpliga och rimliga åtgärder för att få fram uppgifter om huruvida svaranden har inkomster eller tillgångar i Sverige. I de flesta fall torde det vara tillräckligt att centralmyndigheten tar fram offentliga uppgifter om den underhållsskyldiges taxerade inkomst samt inkomst- respektive utgiftsräntor. Försäkringskassan kan därutöver ha uppgift om aktuell inkomst om den underhållsskyldige har fått en socialförsäkringsförmån. Dessa uppgifter torde vara tillräckliga i de allra flesta fall. Först därefter, om det finns anledning, bör centralmyndigheten gå vidare och tillfråga andra myndigheter. Det är då främst Kronofogdemyndigheten som kan ha uppgifter av intresse. Skyldigheten för Kronofogdemyndigheten att lämna uppgifter följer av underhållsförordningen och sekretess är inte något hinder för utlämnande av uppgifter, jfr 10 kap. 28 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), OSL. Utredningen bedömer att det inte finns behov av att utse någon annan myndighet som ska vara behörig att tillhandahålla centralmyndigheten uppgifter enligt underhållsförordningen.

Enligt 2007 års Haagkonvention ska centralmyndigheten vidta alla lämpliga åtgärder för att bl.a. bistå med att lokalisera den underhållsskyldige eller den underhållsberättigade och ta fram uppgifter om inkomster. Det finns inte någon bestämmelse motsvarande den i underhållsförordningen som förpliktar andra myndigheter att lämna uppgifter till centralmyndigheten. Utredningen har inte heller ansett att det är nödvändigt att föreslå någon sådan bestämmelse. De offentliga uppgifter som centralmyndigheten har tillgång till anses normalt vara tillräckliga för att uppfylla skyldigheterna enligt konventionen.

Centralmyndigheten får, i förekommande fall, vidarebefordra även sekretesskyddade uppgifter till en utländsk centralmyndighet.

Underhållsförordningen kräver i detta avseende mer än 2007 års Haagkonvention men det ska fortfarande göras en bedömning av om det är lämpligt och rimligt att uppgiften överlämnas. Vidarebefordran av sekretessbelagda uppgifter enligt 2007 års Haagkonvention får ske om det är tillåtet enligt OSL.

Uppgifter som kommer till centralmyndigheten kan ha samband med ett ärende om underhållsstöd. De omfattas då av socialförsäkringssekretess (28 kap. 1 § OSL). I andra fall finns i dag inte någon sekretessbestämmelse som är tillämplig för centralmyndigheten. Utredningen föreslår att sekretessbestämmelsen i 28 kap. 1 § OSL görs tillämplig även på ärenden enligt underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention, liksom för ärenden enligt New York-konventionen. Utredningen föreslår också att det införs en sekretessbestämmelse i OSL för domstol i sådana ärenden.

Utredningen föreslår vidare att en bestämmelse införs i socialförsäkringsbalken som ger centralmyndigheten rätt att behandla personuppgifter enligt de nämnda instrumenten. Utredningen föreslår även att det ska vara tillåtet för centralmyndigheten att överföra personuppgifter till behöriga myndigheter i ett tredje land, dvs. en stat utanför EU och EES, om det är nödvändigt. I övrigt bedöms gällande rätt med avseende på behandling och bevarande av personuppgifter vara tillräcklig för att uppfylla skyldigheterna i underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention.

Direkta ansökningar

Både underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention bygger på att ansökningar görs genom centralmyndigheter, men det är inte något absolut krav. Det är fortfarande möjligt att göra en ansökan direkt till en behörig myndighet – en s.k. direkt ansökan. Sökanden ska även i dessa fall ges möjlighet till rättslig prövning. Det finns dock då inte någon skyldighet att i något fall tillhandahålla fri rättshjälp respektive kostnadsfritt rättsligt bistånd (jfr nedan). Samarbetsbestämmelserna blir inte heller tillämpliga, vilket innebär att sökanden inte kan få centralmyndighetens hjälp med att t.ex. lokalisera den underhållsskyldige eller att se till att ansökan är fullständig.

Rättshjälp och rättsligt bistånd

Både enligt både underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention är staterna skyldiga att ge parterna i en underhållstvist möjlighet till rättslig prövning. För att säkerställa denna möjlighet ska staterna tillhandahålla rättshjälp (underhållsförordningen) respektive rättsligt bistånd (2007 års Haagkonvention). Rättshjälpen i detta sammanhang har en annan innebörd än rättshjälp enligt rättshjälpslagen (1996:1619). Omfattningen av rättshjälpen respektive det rättsliga biståndet får bedömas från fall till fall, beroende på vad saken gäller.

I underhållsförordningen preciseras vad rättshjälpen i förekommande fall ska omfatta, såsom rättsligt bistånd att väcka talan inför en myndighet eller domstol och representation vid domstol, tolkning och översättning, befrielse från eller bidrag till rättegångskostnader och arvoden till personer som fått i uppdrag att vidta åtgärder under förfarandet. I 2007 års Haagkonvention ges exempel på vad det rättsliga biståndet kan omfatta, som t.ex. juridisk rådgivning. Staterna kan uppfylla sina skyldigheter även genom att centralmyndigheten ger allmänna upplysningar eller vidarebefordrar en ansökan till exekvaturmyndigheten.

När en ansökan görs av en underhållsberättigad person, genom en centralmyndighet, och avser underhållsskyldighet som grundar sig på ett föräldra-barnförhållande till ett barn under 21 år ska fri rättshjälp respektive kostnadsfritt rättsligt bistånd tillhandahållas. I andra fall får rättshjälp och rättsligt bistånd lämnas under de förutsättningar som följer av nationell rätt, utifrån en behovs- och rimlighetsbedömning. Även ett offentligt organ som under vissa förutsättningar betraktas som underhållsberättigad, och som t.ex. har rätt till återbetalning för lämnat underhållsstöd, har rätt till rättshjälp och rättsligt bistånd.

När rättshjälp eller rättsligt bistånd ska lämnas genom ett rättshjälpsbiträde enligt rättshjälpslagen anser utredningen att utgångspunkten bör vara att rättshjälp ges under de förutsättningar och på de villkor som följer av rättshjälpslagen. För de fall där rättshjälpen eller det rättsliga biståndet ska vara kostnadsfritt föreslår utredningen att ett antal av bestämmelserna i rättshjälpslagen undantas från tillämpning. Det ska t.ex. inte göras någon prövning av sökandens ekonomiska underlag och det ska inte heller krävas särskilda skäl för att bevilja rättshjälp. Det innebär att rättshjälpen i dessa fall i sin helhet bekostas av staten.

Allmänna bestämmelser, slutbestämmelser och bilagda formulär

Instrumenten innehåller också allmänna bestämmelser och slutbestämmelser. Vissa av dessa är riktade till staterna och inte till tillämparen i ett enskilt fall, såsom bestämmelser om reservationer och undertecknande och tillträde till instrumenten.

Formulär har tagits fram och finns intagna som bilagor till underhållsförordningen och till 2007 års Haagkonvention. Dessa ska användas i olika situationer som nämns i enskilda artiklar, t.ex. i samband med ansökningar.

När det gäller språk och översättning, anser utredningen att Sverige bör godta att ansökningar och formulär ifylls på och översättningar görs till svenska, danska eller engelska (underhållsförordningen) respektive svenska, danska, engelska eller norska (2007 års Haagkonvention). Detta bör föreskrivas i förordningsform. Även kontakter mellan centralmyndigheterna bör kunna ske på de nämnda språken, för konventionens del utöver de föreskrivna språken engelska och franska. Om EU ger möjlighet till reservation mot användandet av franska bör dock Sverige enligt utredningens uppfattning meddela en sådan reservation.

Underhållsförordningens bestämmelser ska tillämpas på förfaranden som inleds, förlikningar som godkänns av eller ingås inför domstol och på officiella handlingar som fastställs efter det att förordningen börjar tillämpas, dvs. den 18 juni 2011. Bestämmelserna om erkännande, verkställbarhet och verkställighet kan under vissa förutsättningar tillämpas även på avgöranden som har meddelats dessförinnan. 2007 års Haagkonvention i sin tur ska vara tillämplig på ansökningar eller framställningar som mottagits av centralmyndigheten respektive den behöriga myndigheten (vid direkta ansökningar) i den anmodade staten efter det att konventionen trätt i kraft mellan staterna. Särskilda bestämmelser gäller erkännande och verkställighet för de stater som även är parter i 1958 års Haagkonvention och 1973 års Haagkonvention. 2007 års Haagprotokoll ska inte tillämpas på underhåll som har begärts i en stat med avseende på tiden före ikraftträdandet av protokollet. Inom EU ska protokollet i viss utsträckning tillämpas från och med den 18 juni 2011, dvs. när underhållsförordningen ska börja tillämpas, och då även när det gäller att fastställa tillämplig lag på underhåll som begärs avseende en tidsperiod som föregår protokollets ikraftträdande.

Införlivande av instrumenten och lagtekniska lösningar

Underhållsförordningen är en EU-förordning som kommer att gälla direkt i Sverige. Även 2007 års Haagprotokoll kommer att vara direkt tillämpligt i och med att EU har tillträtt protokollet och medlemsstaterna (med undantag för Danmark och Storbritannien) är genom EU:s tillträde bundna av protokollet.

I fråga om 2007 års Haagkonvention kan man, enligt vad utredningen erfarit, utifrån de förhandlingar som hittills har förts utgå från att EU kommer att tillträda konventionen. Sverige kommer då att bli bundet genom EU:s tillträde, vilket innebär att även 2007 års Haagkonvention kommer att bli direkt tillämplig i Sverige. Några förslag i fråga om införlivande av 2007 års Haagkonvention lämnas därför inte. Sverige kan inte heller på egen hand utvidga konventionens tillämpningsområde eller meddela reservationer mot enskilda bestämmelser, såvida detta inte uttryckligen tillåts av EU. Utredningen lämnar därför inte heller några sådana förslag.

Utredningens förslag till kompletterande bestämmelser till underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention har placerats i en egen lag.

Ikraftträdande och övergångsbestämmelser

Utredningens förslag till kompletterande bestämmelser bör träda i kraft samtidigt som underhållsförordningen, 2007 års Haagkonvention och 2007 års Haagprotokoll. Underhållsförordningen och 2007 års Haagprotokoll ska börja tillämpas den 18 juni 2011. Det är ännu oklart om detsamma kommer att gälla för 2007 års Haagkonvention. Det bör därför överlämnas till regeringen att bestämma tidpunkten för när den föreslagna lagstiftningen ska träda i kraft.

Utredningens förslag till kompletterande bestämmelser kräver inga övergångsbestämmelser. Däremot föreslås övergångsbestämmelser när det gäller förslagen att ändra bestämmelserna om domstols behörighet och lagval i lagen om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap. En domstols behörighet i fråga om underhåll i ett mål som anhängiggjorts enligt 3 kap. 6 eller 12 § före ikraftträdandet ska inte gå förlorad. Sådana mål ska prövas enligt äldre rätt.

Summary

Terms of Reference

The Committee was assigned to propose the supplementary provisions required for the European Union's (EU) Council Regulation adopted on 18 December 2008 on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and cooperation in matters relating to maintenance obligations ('the Maintenance Regulation'), including the reference, found in the Regulation, to the Hague Protocol of 23 November 2007 on the Law Applicable to Maintenance Obligations ('the 2007 Hague Protocol'). Our Terms of Reference also included analysing the Maintenance Regulation and explaining the similarities and differences, primarily in relation to the Brussels I Regulation¹ and the Hague Convention of 23 November 2007 on the International Recovery of Child Support and Other Forms of Family Maintenance ('the 2007 Hague Convention'). Particular attention was to be attached to matters concerning legal aid, refusal or suspension of enforcement, exchange of information and confidentiality (secrecy), together with access to and the processing of personal information (data).

The Committee was also to propose the statutory amendments that would ensue upon a future accession to the 2007 Hague Convention. Some of this work involved investigating the position of Swedish law in relation to the provisions of the Convention and analysing the consequences of Sweden becoming bound by the Convention. In this context, the relationship to other international instruments in this area was also to be described. Particular attention was also to be attached to issues regarding legal assistance, the exchange of information and the associated issues

¹ Council Regulation (EC) No 44/2001 of 22 December 2000 on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters.

relating to confidentiality and also issues concerning the exequatur procedure and enforcement. To the extent that the issue arises, the Committee was also to adopt a position on how the Convention should be incorporated into Swedish law. Our Terms of Reference also included adopting a position on whether the scope of the Convention should be extended, either completely or partly, and whether there is reason to make reservations in accordance with the possibilities allowed by the Convention.

The Committee was to provide proposals regarding which authority should be appointed as the Central Authority in relation to the Maintenance Regulation and the 2007 Hague Convention and to deliberate on whether certain tasks should be dealt with by the Central Authority or by other bodies.

Scope and relationship to other international instruments

The Maintenance Regulation aims at offering a person entitled to maintenance (= creditor) better means and prospects to safeguard his or her rights. This shall be achieved by making it easy to obtain a decision in a Member State that will be automatically enforceable in another Member State without any formalities. The Regulation includes provisions on international jurisdiction, applicable law (in the form of a reference to the 2007 Hague Protocol; see further below), recognition and enforcement as well as cooperation. The Maintenance Regulation replaces the Brussels I Regulation as regards questions of maintenance. However, the Nordic Convention between Sweden, Denmark, Finland, Iceland and Norway regarding the recovery of maintenance² will continue to apply. The Maintenance Regulation applies to maintenance obligations arising from a family relationship, parentage, marriage or affinity. Even public bodies may be regarded as a creditor in the sense of the Regulation; for instance, if there is a claim for reimbursement of maintenance support paid out by a public body. The Maintenance Regulation will be directly applicable in Sweden.

The object of the *2007 Hague Convention* is to ensure efficient international recovery of child support and other forms of family

² Convention between Sweden, Denmark, Finland, Iceland and Norway, signed in Oslo on 23 March 1962, regarding the recovery of maintenance contributions, and the agreement between Denmark, Finland, Iceland and Norway, signed in Oslo on 25 February 2000, concerning amending the above-mentioned Convention.

maintenance. This shall be achieved, among other things, by establishing a system of cooperation and by requiring effective measures for the prompt enforcement of maintenance decisions. The Convention applies to maintenance obligations arising from a parent-child relationship towards a person under the age of 21 years and also, under certain conditions, towards a spouse (or former spouse). It is also possible to extend the scope of the Convention. The Committee had to proceed on the basis that the EU will accede to the 2007 Hague Convention and thereby bind the Member States to the Convention, an approach that has been proposed by the Commission. In its proposal for a Council Decision, the Commission also proposed that the EU should issue a declaration whereby the entire scope of the Convention is extended to correspond to the scope of the Regulation. The EU has not yet adopted a position on this proposal. When this is done, Sweden will be bound by the position adopted by the EU. The 2007 Hague Convention replaces the Hague Conventions of 1958³ and 1973⁴ in the relationship between the Contracting States. The New York Convention on the Recovery Abroad of Maintenance⁵ is also replaced.

The *2007 Hague Protocol* contains provisions on applicable law to maintenance obligations arising from a family relationship, parentage, marriage or affinity. The Protocol is intended to supplement the 2007 Hague Convention, and shall, in accordance with a special reference contained in the Maintenance Regulation, apply when jurisdiction is exercised under the Regulation. The EU has acceded to the 2007 Hague Protocol.

³ The Hague Convention of 15 April 1958 concerning the Recognition and Enforcement of Decisions relating to Maintenance Obligations in respect of Children.

⁴ The Hague Convention of 2 October 1973 on the Recognition and Enforcement of Decisions relating to Maintenance Obligations.

⁵ The United Nations' Convention of 20 June 1956 on the Recovery Abroad of Maintenance.

Jurisdiction

The Maintenance Regulation regulates when authorities in the Member States should have international jurisdiction regarding matters concerning maintenance obligations. Jurisdiction shall lie with the court of the country where the defendant or the creditor is habitually resident. Jurisdiction shall furthermore lie with the court that, according to the laws of its own country, has the jurisdiction to entertain proceedings concerning the status of a person or concerning parental responsibility when the matter relating to maintenance is ancillary to those proceedings, unless that jurisdiction is based solely on the nationality of one of the parties. There are also certain opportunities under the Maintenance Regulation to reach an agreement on the jurisdiction of the courts in a particular Member State. This contractual freedom is more limited than in the Brussels I Regulation and does not apply in the case of disputes concerning maintenance obligations towards a child under the age of 18. Jurisdiction may also be based on the appearance of the defendant before the court. Moreover, there are also provisions on subsidiary jurisdiction and jurisdiction on an exceptional basis (e.g. if it is impossible to reach a decision in a third State with which the dispute is closely connected). There is also a provision limiting the possibility of a creditor bringing new proceedings if a decision has already been made.

The Maintenance Regulation is comprehensive in the sense that it does not leave any scope for generally applicable, autonomous provisions on jurisdiction. The Committee therefore proposes that the provisions contained in Chapter 3, Sections 6 and 12 of the Act concerning certain International Legal Relationships relating to Marriage and Guardianship (1904:26, p. 1), which currently grant Swedish courts the right to exercise international jurisdiction in among other things matters concerning maintenance, be changed so that they no longer cover maintenance matters. On the other hand, the Maintenance Regulation does not affect the scope of conventions and agreements that are in force when the Regulation enters into force, which means that both of the Lugano Conventions from 1988 and 2007 will continue to apply.⁶ If a

⁶ Convention of 16 September 1988 on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters (1988 Lugano Convention) and the Convention of 30 October 2007 on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters (2007 Lugano Convention).

defendant habitually lives in a Lugano State that is not one of the EU Member States, the Swedish courts shall thus exercise jurisdiction under the Lugano Convention that applies in relation to the other State. Furthermore, according to the Maintenance Regulation, the 2007 Lugano Convention will apply if the parties have agreed that there shall be exclusive jurisdiction in a Lugano State that is not an EU Member State. However, this does not apply as regards maintenance for children.

The 2007 Hague Convention only contains indirect rules on jurisdiction. These mean that a Contracting State is only liable to recognise and enforce a decision if the decision has been made in a Contracting State in relation to which the defendant or creditor had a particular type of connection specified in the Convention. There is also a provision restricting the right to bring proceedings. This corresponds with the rule contained in the Maintenance Regulation, which limits the possibility for a debtor to institute proceedings if a decision has already been made.

Choice of applicable law

The EU has acceded to the 2007 Hague Protocol and this means that all Member States, with the exception of Denmark and the UK, are bound by the Protocol. For Sweden, this Protocol means regulation of an area that was virtually unregulated.

The main rule according to the Protocol is that maintenance obligations shall be governed by the law of the State of the habitual residence of the creditor. Some exceptions have been adopted favouring certain creditors, where an application of the law of the Member State of their habitual residence would not be in their interest. An exception applies, for example, in the case of maintenance obligations of parents towards their children and children towards their parents. The law of the forum shall apply if a creditor, who is subject to the rules on exceptions, is unable to obtain maintenance according to the law of the Member State of his or her habitual residence. Furthermore, the law of the forum shall apply if the creditor has instituted proceedings in the State where the debtor has his or her habitual residence. However, the law of the State where the creditor has his or her habitual residence shall apply instead if the creditor is unable to obtain maintenance according to the law of that State. If the creditor is unable to obtain

maintenance by virtue of any of the laws, the law of the State of the common nationality shall apply if the debtor and creditor have a common nationality.

There are also exceptions for maintenance obligations between spouses, ex-spouses or parties to a marriage that has been annulled. If the law in a State other than the State where the creditor is habitually resident, in particular the State of their last common habitual residence, has a closer connection with the marriage, the law of that State shall apply. However, a prerequisite for this is first an objection by a party and second an assessment of whether there is a closer connection between the law in the other State and the marriage. In this connection, account must be taken of, among other things, the place where the spouses were habitually resident, the State in which the marriage was entered into and also where the divorce took place.

There is also a special rule concerning contesting maintenance obligations. However, this does not apply to a maintenance obligation arising from a parent-child relationship and a maintenance obligation between ex-spouses. This rule means that the debtor may contest a claim from the creditor on the ground that there is no maintenance obligation, under both the law of the State of the habitual residence of the debtor and the law of the State of the common nationality of the parties, if there is one. The provisions can come into question, for instance, in a relationship between stepparents and children or in the case of maintenance obligations of children towards their parents.

According to the Protocol, it is possible to agree to some extent on applicable law (see further below).

The law applicable to the maintenance obligation shall determine *inter alia* whether, to what extent and from whom the creditor may claim maintenance and also questions concerning prescription periods. The application of law may only be refused if its effects would be manifestly contrary to the public policy of the forum. It is consequently only the effects of the application in the concrete case that are to be taken into account. It is not sufficient for the family relationship upon which the maintenance claim is based to be deemed to be manifestly contrary to the public policy of the State (for instance polygamy). The needs of the creditor and the resources of the debtor as well as any compensation which the creditor was awarded in place of periodical maintenance payments shall be taken into account in determining the amount of

maintenance. This applies regardless of which State's law is generally applicable.

As mentioned, jurisdiction in maintenance issues will be exercised either under the Maintenance Regulation or according to either of the Lugano Conventions. The 2007 Hague Protocol shall apply when jurisdiction is exercised according to the Maintenance Regulation. In the opinion of the Committee, the Protocol should also apply when jurisdiction is exercised under the Lugano Conventions. There is thereby no scope for generally applicable provisions on choice of law. The Committee therefore proposes that the provisions contained in Chapter 3, Section 6 of the Act concerning certain International Legal Relationships relating to Marriage and Guardianship, which state among other things that issues concerning maintenance shall be considered according to Swedish law if the child is resident in Sweden, should no longer cover maintenance matters.

The Maintenance Regulation states that the law applicable to maintenance obligations *shall* be determined in accordance with the Protocol, which means that the application of the Protocol is mandatory for the courts and other authorities of the States. This is also prescribed by individual articles. Maintenance obligations *shall* be governed by the law of the State where the debtor is habitually resident, unless otherwise prescribed by the Protocol. In the opinion of the Committee, this means that Swedish courts in cases concerning maintenance with international connections must fully understand the provisions of the Protocol. This also means that the Protocol imposes greater demands on the court to actively direct the proceedings regarding which law is to be applied than what has been required until now in cases concerning maintenance obligations.

Recognition and enforcement

With reference to the *Maintenance Regulation*, decisions from all EU Member States shall be recognised without any special procedure being required. As regards enforcement, there are two alternative procedures depending on whether or not the Member State of origin is bound by the 2007 Hague Protocol.

Decisions from States bound by the 2007 Hague Protocol (that is, from all EU Member States with the exception of Denmark and

the UK) shall be enforced without the need for a declaration of enforceability ('*exequatur*'), on condition that the decision involved is enforceable in the State of origin. This is new as compared to the Brussels I Regulation.

A debtor who has not entered an appearance in the Member State of origin is under certain preconditions afforded the right to apply for a *review* of the decision within a certain period. The right to a review applies if the document instituting the proceedings was not served in sufficient time and in an appropriate way or if he or she was prevented from contesting the maintenance claim by reason of *force majeure* or due to extraordinary circumstances without any fault on his or her part. A defendant who has failed to challenge the decision when it was possible to do so is not entitled to a review.

The Committee proposes certain supplementary provisions for processing an application for a review. The application should be presented to the Court of Appeal if the original decision is a ruling from the Swedish Enforcement Authority (Kronofogdemyndigheten) or a judgment from a district court. Otherwise, if the decision relates to a decision concerning an obligation to reimburse maintenance support paid out by the Swedish Social Insurance Agency (Försäkringskassan), the application should be presented to Svea Court of Appeal. The application must be made in writing. The relevant parts of the provisions on relief for a substantive defect contained in the Code of Judicial Procedure apply to proceedings at the Court of Appeal. Where the necessary conditions for a review are met, the Court of Appeal should decide that new proceedings should take place at the authority that made the original decision. In such a case, the Maintenance Regulation prescribes that the effect of the original decision is lost (except as regards interrupting the prescription or the like).

According to the Maintenance Regulation, it is the law of the Member State of enforcement that shall apply as regards the refusal or suspension of enforcement. However, the Regulation contains certain special provisions. Among other things, enforcement may be refused if the right to enforce the decision is extinguished by the effect of prescription. This shall be assessed either according to the law of the Member State of origin or the law of the Member State of enforcement, whichever provides for the longer limitation period. Enforcement may also be suspended if an application for a review has been submitted or if the enforceability of the judgment

has been suspended in the Member State of origin. The Committee proposes that the Swedish Enforcement Authority be the competent authority for making decisions as regards refusal and suspension of enforcement and that appeals should be allowed against decisions made by the Swedish Enforcement Authority on matters concerning suspension of enforcement. Current law already allows appeals to be made against its decisions concerning refusal of enforcement.

In order for decisions from Denmark and the UK – which are States not bound by the 2007 Hague Protocol – to be enforceable in Sweden, an *exequatur* procedure is required using same model as under the Brussels I Regulation (see further below). The grounds for refusing recognition and enforcement also have corresponding provisions in the Brussels I Regulation – such as public policy, incompatibility with a decision issued in the requested State or with a previous decision made in another State – provided the decision satisfies the conditions for recognition in the requested State. However, a new decision, resulting from changed circumstances, does not mean that the new decision is incompatible.

According to the *2007 Hague Convention*, decisions must be recognised and enforced in other Contracting States. Recognition and enforcement are mandatory if there are no grounds for refusal under the Convention; for example, if the defendant or the creditor was habitually resident in the State of origin at the time the decision was made. Subject to certain exceptions, the Convention's grounds for recognition correspond to the rules on jurisdiction contained in the Maintenance Regulation. This means that a decision made in a Member State of the EU on the basis of the jurisdiction provisions contained in the Maintenance Regulation will normally be recognised in a State that has acceded to the 2007 Hague Convention. However, recognition and enforcement may be refused under certain circumstances, for instance if the decision was obtained by fraud in connection with a matter of procedure or if its recognition would be contrary to public policy.

Just like decisions under the Maintenance Regulation from Denmark and the UK, decisions made in a State bound by the 2007 Hague Convention must undergo an *exequatur* procedure to enable their enforcement in Sweden. A two-step procedure has been prescribed as it has in the Maintenance Regulation. The first

stage relates to a formal consideration of the preconditions for enforcement and the other party is not given the opportunity to express his or her views. If the other party applies to change an enforceability decision, adversarial proceedings will ensue in the second stage where the other party may express his or her views.⁷

The Committee proposes supplementary provisions for the *exequatur* review. These provisions follow the model that currently applies to decisions declared enforceable under, for instance, the Brussels I Regulation and the Lugano Conventions. The proposal means, among other things, that Svea Court of Appeal would be the competent court in both stages, that an appeal may be made to the Supreme Court against the decision of the Court of Appeal resulting from an application for a review, and that leave to appeal is required for the matter to be entertained by the Supreme Court. As regards Convention cases, it is also proposed that the party applying for recognition or a declaration of enforceability must submit a decision and that a decision resulting from an application for a declaration of enforceability must be served on those entitled to apply for a review. Similar provisions are included in the Maintenance Regulation. As regards the Maintenance Regulation, it is additionally proposed that there should be a provision whereby the grant of an application for enforcement by the Court of Appeal at the first stage shall be deemed to comprise a decision on provisional attachment or similar measure. The Brussels I Regulation and the 'Act with supplementary provisions on the jurisdiction of courts and recognition and international enforcement of certain decisions' (2006:74) contain provisions corresponding to this provision and the article contained in the Regulation to be supplemented.

The decisions that are directly enforceable, or that have been declared to be enforceable in Sweden, shall, as a main rule, be enforced according to Swedish law. The Committee proposes that a provision be introduced in statutory law that these decisions are to be enforced under the Enforcement Code in the same way as a corresponding Swedish judgment.

The Committee also proposes that Sweden should notify the Commission that the Swedish Social Insurance Agency, Swedish Enforcement Service and Social Welfare Committees are such

⁷ There is also an alternative procedure according to the Convention, but the EU is not likely to apply this. The alternative procedure means that the other party will be heard immediately.

Swedish administrative authorities that, as regards maintenance matters, are to be equated with a court in the sense of the Maintenance Regulation. Corresponding notice should be provided as regards the 2007 Hague Convention, i.e. that the decisions of these Swedish administrative authorities always satisfy the requirements mentioned in Article 19.3 of the 2007 Hague Convention, which means that these decisions do not have to be provided with a special document in each individual case, indicating that the decision may be made the subject of an appeal to or review by a judicial authority and have a similar force and effect to a decision of a judicial authority on the same matter.

Agreements

An agreement on maintenance obligations concluded before or authenticated by an administrative authority can also be recognised and enforced under the Maintenance Regulation and the 2007 Hague Convention under certain specific circumstances, provided they are enforceable in the State of origin. According to the Maintenance Regulation, it is also possible for the parties to conclude agreements about the jurisdiction of courts in an EU Member State, with which there is some special connection. The parties can also agree under certain conditions that the law of a particular State shall apply in accordance with the 2007 Hague Protocol. This can involve both agreements about a particular law applying to a particular proceeding and agreements that are generally applicable.

Certain protective rules have been established for creditors in respect of generally applicable choice-of-law agreements. For example, it is not possible to conclude such agreements when a maintenance obligation applies in respect of a person under the age of 18 years or an adult who, by reason of an impairment or insufficiency of his or her personal faculties, is not in a position to protect his or her interest. Certain other protection rules also apply. The question of whether the creditor can renounce his or her right to maintenance shall be determined by the law of the State of the habitual residence of the creditor at the time of the renouncement.

As regards all choice-of-law agreements, if any of the parties at the time when the choice of applicable law is made were not fully

informed and aware of the consequences of the choice, the law designated shall not apply where the application of this law would lead to manifestly unfair or unreasonable consequences for any of the parties.

The Committee does not propose any supplementary provisions for agreements. The possibility of concluding an agreement on competent courts and applicable law are directly prescribed by the international instruments. It is however stressed that attorneys and other legal advisors have particular reason to observe the provisions on agreements concerning applicable law, with regard to the fact that inadequate information may result in the agreement being rejected at subsequent proceedings.

Not all of the agreements concerning maintenance that can currently be concluded according to Swedish internal law satisfy the requirement prescribed by the Maintenance Regulation and the 2007 Hague Convention to enable them to be enforced in another country. The Committee emphasises that it would be useful if parents and spouses could conclude agreements on maintenance under Swedish law that are enforceable abroad to a greater extent than is currently feasible. However, this requires the introduction of a new system in Swedish law, where agreements on maintenance can be registered by or concluded before an authority, which calls for further deliberations that do not fall within the ambit of the work of this Committee.

Cooperation through Central Authorities and their tasks

A Central Authority should be appointed under both the Maintenance Regulation and the 2007 Hague Convention. The Central Authorities must cooperate with each other and perform the tasks prescribed by the respective instrument. These are broadly consistent. The tasks mainly involve helping an applicant to ensure that the application contains the information and the documents required, receiving applications made through a Central Authority in another country and transmitting it to the correct authority in their own country, and also, on request, helping another Central Authority with various tasks required in matters according to the instruments or themselves making a corresponding enquiry to another Central Authority. Applications must (Maintenance Regulation) or respectively may (2007 Hague

Convention) be made on special forms, the aim of which is to reduce translation costs and facilitate communication between the Central Authorities.

An individual can choose whether or not to make use of the Central Authorities. Individuals who engage the Central Authorities are entitled to free help to a greater extent.

In conjunction with *applications* transmitted by the Central Authority of another State, the Swedish Central Authority will take all appropriate measures to, for instance, help to locate the debtor or the creditor, help obtain relevant information concerning income, encourage amicable solutions, facilitate ongoing enforcement and provide assistance in establishing parentage. Appropriate measures in each individual case depend on what the matter involves. If the application relates to a declaration of enforceability, the help provided by the Central Authority may comprise forwarding the application to the exequatur authority (Svea Court of Appeal). The Central Authority may ask for an application to be supplemented and does not have to process the application if any of this supplementary information or documentation is not submitted.

A *request for a special measure* that the Central Authority receives from or makes to another Central Authority without any application pending may involve helping to locate the debtor or to obtain information about financial circumstances. In that way, a creditor may, for instance, learn that the debtor is in the State and the information regarding income may provide some indication of whether there is reason to proceed further with an application for enforcement.

The Committee proposes that the Government be authorised by law to appoint a Central Authority in Sweden in accordance with the Maintenance Regulation and the 2007 Hague Convention. In the opinion of the Committee, the Swedish Social Insurance Agency should be entrusted with the task of being the Central Authority. The Swedish Social Insurance Agency is already the Central Authority under the New York Convention, which will continue to apply in relation to the Convention States that have not acceded to the 2007 Hague Convention as well, and accordingly is well acquainted with the recovery of maintenance in international situations.

The tasks of the Central Authority have been prescribed by the Maintenance Regulation and the 2007 Hague Convention. The

Central Authority may draw up more detailed frameworks for its work. The Committee proposes that it should not be possible to appeal against a decision not to process an application or approve a request for a special measure from a foreign Central Authority that has been made by the Swedish Central Authority. Such a decision does not become legally effective and the foreign Central Authority can always revert with a new application. The Committee has not seen any need to rely on the possibility of appointing any other authority to perform some of the tasks for which the Central Authority is responsible according to the instruments.

As regards the information that is to be obtained and forwarded within the framework of the cooperation under the Maintenance Regulation, the Committee considers that the Central Authority, in conjunction with applications to obtain or amend a judgment in respect of maintenance, will have access to the information required, namely address details. If the application relates to enforcement instead, the Swedish Enforcement Authority, as enforcement authority, may make enquiries about income and assets. Only address details are relevant in the event that the application only relates to the recognition or enforceability of a decision.

If it concerns a request for special measures under the Maintenance Regulation, the Central Authority may need to obtain further information in addition to the address details. However, this only applies if the creditor can produce a decision that is to be enforced. The Central Authority must then use appropriate and reasonable means to obtain information about whether the defendant has income or assets in Sweden. In most cases, it would probably be sufficient for the Central Authority to get official information about the debtor's taxed income together with interest income and expenditure. In addition, the Swedish Social Insurance Agency may have information about current income if the debtor has received social insurance benefits. This information will probably be sufficient in the vast majority of cases. Only if there is reason, should the Central Authority go further and make enquiries with other authorities. Then it is primarily the Swedish Enforcement Authority that may hold relevant information. The obligation for the Swedish Enforcement Authority to disclose information is prescribed by the Maintenance Regulation and secrecy provisions do not preclude the disclosure of information;

cf. Chapter 10, Section 28 of the Public Access to Information and Secrecy Act (2009:400 – OSL). The Committee does not consider that there is any need to authorise any other authority to provide the Central Authority with information under the Maintenance Regulation.

According to the 2007 Hague Convention, the Central Authority shall take all reasonable measures to, among other things, help locate the debtor or the creditor and obtain information concerning income. There is no provision corresponding to the provision contained in the Maintenance Regulation that obliges other authorities to provide information to the Central Authority. Nor has the Committee considered it necessary to propose any such provision. The public information to which the Central Authority has access is deemed to normally be sufficient to meet the obligations under the Convention.

The Central Authority may, when applicable, also transmit information subject to secrecy to a foreign Central Authority. In this respect, the Maintenance Regulation requires more than the 2007 Hague Convention, but an assessment should still be made as to whether it is appropriate and reasonable for the information to be disclosed. Information subject to secrecy may be transmitted under the 2007 Hague Convention when allowed under OSL.

Information received by the Central Authority may be linked to a matter concerning maintenance support. Such information will then be subject to social insurance secrecy (Chapter 28, Section 1 of OSL). Otherwise, no secrecy provision currently applies to the Central Authority. The Committee proposes that the secrecy provisions contained in Chapter 28, Section 1 of OSL are also made to apply to matters under the Maintenance Regulation and the 2007 Hague Convention, and similarly to matters under the New York Convention. The Committee also proposes that a secrecy provision be introduced into OSL for courts in such matters.

The Committee proposes that a provision be introduced into the Social Insurance Code to afford the Central Authorities the right to process personal data under the said instruments. The Committee also proposes that Central Authorities should be allowed to transfer personal data to competent authorities in a third country (that is, a State outside the EU and EEA) if this is necessary. It is otherwise considered that the current law relating to the processing and holding of personal data is adequate to meet

the obligations contained in the Maintenance Regulation and the 2007 Hague Convention.

Direct applications

Both the Maintenance Regulation and the 2007 Hague Convention are based on applications being made through Central Authorities, but this is not an absolute requirement. It is still possible to make a 'direct application' to a competent authority. In these cases, the applicant must also be afforded access to a judicial review. However, there is no obligation in any case to provide free legal aid or free legal assistance (see further below). Nor do the provisions on cooperation apply, which means that the Central Authority cannot help the applicant to locate the debtor and ensure that the application is complete.

Legal aid and legal assistance

According to both the Maintenance Regulation and the 2007 Hague Convention, the States are liable to give the parties to a maintenance dispute access to a judiciary review. To ensure this access, the States must provide legal aid (Maintenance Regulation) and legal assistance (2007 Hague Convention). Legal aid in this context has a different meaning to legal aid under the Legal Aid Act (1996:1619). The scope of the legal aid and legal assistance respectively must be assessed from case to case, depending on what the matter involves.

The Maintenance Regulation specifies what the legal aid must cover as necessary, such as legal assistance in bringing a case before an authority or a court and representation in court, interpretation and translation, exemption from or assistance with the costs of proceedings and the fees to persons mandated to take measures during the proceedings. The 2007 Hague Convention provides examples of what legal assistance may cover, such as, for instance, legal advice. The States can also meet their obligations through the Central Authority providing general information or forwarding an application to the exequatur authority.

Legal aid and legal assistance must be provided without charge when an application is made by a creditor, through a Central

Authority, and relates to a maintenance obligation based on a parent-child relationship for a child under the age of 21. In other cases, legal aid and legal assistance is provided under the preconditions prescribed by national law on the basis of an assessment of need and reasonableness. A public body that may under certain conditions be regarded as a creditor and that, for instance, is entitled to reimbursement of maintenance support provided may also be entitled to legal aid and legal assistance respectively.

When legal aid or legal assistance is to be provided through a legal aid counsel under the Legal Aid Act, the Committee considers that the point of departure should be that legal aid is provided in the circumstances and on the conditions prescribed by the Legal Aid Act. In cases where legal aid or legal assistance is to be without charge, the Committee proposes that a number of the provisions contained in the Legal Aid Act are exempted from application. There should not, for instance, be any investigation of the applicant's financial resources and nor should special reasons be required to grant legal aid. This means that in these cases costs for legal aid will be covered entirely by the State.

General provisions and final clauses and attached forms

The instruments also contain general provisions and final provisions. Some of these are directed at the States and are not for application in an individual case, such as the provisions relating to reservations and the signing of and accession to the instruments.

Forms have been produced and are included as appendices to the Maintenance Regulation and to the 2007 Hague Convention. These shall be used in various situations as mentioned in individual articles, for example in conjunction with applications.

As regards language and translation, the Committee considers that Sweden should accept applications and forms completed in and translations made into Swedish, Danish or English (the Maintenance Regulation) and Swedish, Danish, English or Norwegian (the 2007 Hague Convention). This should be prescribed in the form of an ordinance. It should also be possible for contacts between the Central Authorities to be conducted in these languages; and as regards the Convention, in addition to the prescribed languages, English and French. However, if the EU

provides for the possibility of reservation against the use of French, the Committee is of the opinion that Sweden should make such a reservation.

The provisions of the Maintenance Regulation shall apply to proceedings instituted, to settlements approved by or concluded before a court, and to authentic instruments established after its date of application; that is, 18 June 2011. The provisions on recognition, enforceability and enforcement can under certain conditions also apply to decisions made before then. The 2007 Hague Convention in its turn shall apply to applications or requests received by the Central Authority or the competent authority (in the case of direct applications) in the requesting State after the Convention entered into force between the States. Special provisions apply to recognition and enforcement for those States that are also parties to the 1958 Hague Convention and the 1973 Hague Convention. The 2007 Hague Protocol shall not apply to maintenance claimed in a State relating to a period prior to the entry into force of the Protocol. Within the EU, the Protocol shall to a certain extent apply from and including 18 June 2011 (that is, from the date of application of this Maintenance Regulation) and then also as regards determining the law applicable to maintenance claimed relating to a period prior to the entry into force of the Protocol.

Incorporation of instruments and legal technical solutions

The Maintenance Regulation is an EU Regulation that will apply directly in Sweden. The 2007 Hague Protocol will also be directly applicable as of the EU acceding to the Protocol and the Member States (with the exception of Denmark and the UK) are bound by the Protocol through the EU's accession.

As regards the 2007 Hague Convention, according to what the Committee has learned and on the basis of the negotiations conducted so far, it may be assumed that the EU will accede to the Convention. Sweden will then be bound through the EU's accession, which means that the 2007 Hague Convention will also become directly applicable in Sweden. For this reason, no proposals are made regarding the incorporation of the 2007 Hague Convention. Nor can Sweden on its own volition extend the scope

of the Convention or make reservations in relation to individual provisions unless this has been expressly allowed by the EU. For this reason, the Committee makes no such proposal.

The Committee's proposal for supplementary provisions to the Maintenance Regulation and the 2007 Hague Convention have been put into an enactment of its own.

Entry into force and transitional provisions

The Committee's proposal for supplementary provisions should enter into force at the same time as the Maintenance Regulation, the 2007 Hague Convention and the 2007 Hague Protocol. The Maintenance Regulation and the 2007 Hague Protocol shall apply from 18 June 2011. It is not yet clear whether the same will apply to the 2007 Hague Convention. For this reason, it should be left to the Government to decide when the proposed legislation should enter into force.

The Committee's proposal for supplementary provisions does not require any transitional provisions. On the other hand, transitional provisions are proposed regarding the proposal to change the provisions on the jurisdiction of courts and choice of law contained in the Act concerning certain International Legal Relationships relating to Marriage and Guardianship. The jurisdiction of a court will not lapse in relation to maintenance in a case instituted under Chapter 3, Sections 6 or 12 prior to entry into force. Such cases must be considered under the old law.

Författningsförslag

1 Förslag till lag med kompletterande bestämmelser till underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention

Härigenom föreskrivs följande.

Tillämpningsområde

1 § Denna lag innehåller bestämmelser som kompletterar rådets förordning (EG) nr 4/2009 av den 18 december 2008 om domstols behörighet, tillämplig lag, erkännande och verkställighet av domar samt samarbete i fråga om underhållsskyldighet (underhållsförordningen) och Haagkonventionen av den 23 november 2007 om internationell indrivning av underhåll till barn och andra familjemedlemmar (2007 års Haagkonvention).

Förnyad prövning enligt underhållsförordningen

2 § En ansökan om förnyad prövning enligt artikel 19.1 i underhållsförordningen ska göras skriftligen.

Ansökan ska ges in till hovrätten, om det avgörande som ansökan om förnyad prövning avser är ett utslag från Kronofogdemyndigheten eller en dom från tingsrätten. I annat fall ska ansökan ges in till Svea hovrätt.

Beviljas ansökan, ska rätten samtidigt besluta att ny handläggning ska ske vid den myndighet som meddelade det avgörande som ansökan om förnyad prövning avser. Vid rättens handläggning gäller i övrigt bestämmelserna om resning i 58 kap.

5 §, 6 § första och andra styckena samt 8 § rättegångsbalken i tillämpliga delar.

Beslut om erkännande och verkställbarhet

3 § Svea hovrätt är behörig domstol enligt artiklarna 27.1 och 32.2 i underhållsförordningen samt vid förfaranden enligt artikel 23, med undantag för artikel 23.10, i 2007 års Haagkonvention.

4 § Den som ansöker om erkännande eller om verkställbarhetsförklaring av ett utländskt avgörande enligt 2007 års Haagkonvention ska tillsammans med ansökan ge in avgörandet i original eller av myndighet bestyrkt kopia.

5 § Vid beslut med anledning av en ansökan enligt underhållsförordningen eller 2007 års Haagkonvention om att ett utländskt avgörande ska erkännas eller förklaras vara verkställbart i Sverige ska Svea hovrätt bestå av en lagfaren domare.

6 § Om hovrätten vid det förfarande som avses i 5 § bifaller en ansökan enligt underhållsförordningen om att ett utländskt avgörande ska förklaras vara verkställbart, ska hovrättens beslut anses innefatta ett beslut om kvarstad eller om någon annan åtgärd som avses i 15 kap. rättegångsbalken.

7 § Ett avgörande med anledning av en ansökan om verkställbarhetsförklaring enligt 2007 års Haagkonvention ska delges den som har rätt att ansöka om ändring.

8 § En ansökan om ändring ska ges in till Svea hovrätt.

Vid handläggningen i Svea hovrätt av en ansökan om ändring av ett beslut enligt 5 § tillämpas bestämmelserna i rättegångsbalken om överklagande av tingsrätts beslut, om inte annat följer av underhållsförordningen eller 2007 års Haagkonvention.

En domare som har prövat en ansökan enligt 5 § får inte delta i prövningen av en ansökan om ändring av beslutet.

9 § Vid handläggningen i Högsta domstolen av ett överklagande av ett beslut i en fråga som avses i 8 § gäller bestämmelserna i rättegångsbalken om överklagande av hovrätts beslut i tillämpliga

delar, om inte underhållsförordningen eller 2007 års Haagkonvention föreskriver något annat. Talan får inte komma under Högsta domstolens prövning utan att Högsta domstolen har meddelat prövningstillstånd enligt 54 kap. 10 § rättegångsbalken.

Verkställighet

10 § Om en ansökan om verkställbarhetsförklaring bifalls, eller om en sådan förklaring inte behövs, får det utländska avgörandet verkställas enligt utsökningsbalkens bestämmelser om verkställighet av en dom som har vunnit laga kraft, om inte annat följer av underhållsförordningen eller 2007 års Haagkonvention.

Hinder mot och uppskjutande av verkställigheten enligt artikel 21 i underhållsförordningen

11 § Kronofogdemyndigheten är behörig myndighet enligt artikel 21 i underhållsförordningen.

12 § Kronofogdemyndighetens beslut i en fråga om uppskjutande av verkställigheten enligt artikel 21.3 i underhållsförordningen får överklagas. Vid överklagande gäller 18 kap. utsökningsbalken i tillämpliga delar.

Centralmyndigheten

13 § Regeringen utser en centralmyndighet med uppdrag att fullgöra de uppgifter som följer av underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention.

14 § Centralmyndighetens beslut med anledning av en framställning eller en ansökan från en utländsk centralmyndighet i enlighet med artikel 53 eller 56 i underhållsförordningen, eller artikel 7 eller 10 i 2007 års Haagkonvention, får inte överklagas.

Överföring av personuppgifter till tredje land

15 § Centralmyndigheten får utan hinder av 33 § personuppgiftslagen (1998:204) överföra personuppgifter till tredje land, om det behövs för att erforderliga åtgärder enligt underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention ska kunna övervägas och vidtas. Detta gäller även sådana personuppgifter som avses i 13 § personuppgiftslagen.

Denna lag träder i kraft den dag regeringen bestämmer.

2 Förslag till lag om ändring i lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap

Härigenom föreskrivs att 3 kap. 6 och 12 §§ lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 kap.

6 §¹

Frågor angående vårdnaden om och underhåll till barn få upptagas i äktenskapsmål. Om barnet vistas här i riket skola sådana frågor alltid prövas enligt svensk lag.

Frågor angående vårdnaden om barn får tas upp i äktenskapsmål. Om barnet vistas här i riket ska sådana frågor alltid prövas enligt svensk lag.

12 §²

Är äktenskapsmål anhängigt i främmande stat, får här i riket efter vad som finnes skäligt meddelas beslut som avses i 14 kap. 7 och 8 §§ äktenskapsbalken samt 6 kap. 20 § och 7 kap. 15 § föräldrabalken. Sådant beslut kan när som helst återkallas.

Är äktenskapsmål anhängigt i främmande stat, får här i riket efter vad som är skäligt meddelas beslut som avses i 14 kap. 7 och 8 §§ äktenskapsbalken, utom såvitt avser frågor om underhåll, samt 6 kap. 20 § föräldrabalken. Sådant beslut kan när som helst återkallas.

1. Denna lag träder i kraft den dag regeringen bestämmer.

2. Ändringarna medför inte att svensk domstols behörighet i en fråga om underhåll som anhängiggjorts före ikraftträdandet går förlorad.

3. Har ett mål om underhåll anhängiggjorts vid en domstol före ikraftträdandet, tillämpas äldre bestämmelser.

¹ Senaste lydelse 1973:942.

² Senaste lydelse 1987:795.

3 Förslag till lag om ändring i rättshjälpslagen (1996:1619)

Härigenom föreskrivs att det i rättshjälpslagen (1996:1619) ska införas en ny paragraf, 2 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 a §

Rättshjälp ska beviljas om den rättssökande behöver juridiskt biträde samt då förutsättningarna enligt artikel 46 i rådets förordning (EG) nr 4/2009 av den 18 december 2008 om domstols behörighet, tillämplig lag, erkännande och verkställighet av domar samt samarbete i fråga om underhållsskyldighet eller artikel 15 i Haagkonventionen av den 23 november 2007 om internationell indrivning av underhåll till barn och andra familjemedlemmar är uppfyllda.

När rättshjälp beviljas i dessa fall gäller inte 2 §, 4–13 §§, 21–25 §§, 32 § 1–4 och 6, 33 §, 35 §, 38 § och 40 § första stycket.

Denna lag träder i kraft den dag regeringen bestämmer.

4 Förslag till lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400)

Härigenom föreskrivs i fråga om offentlighets- och sekretesslagen (2009:400)

dels att det i 28 kap. ska införas en ny paragraf, 1 a §, av följande lydelse,

dels att 36 kap. 1 § ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

28 kap.

1 a §

Sekretess enligt 1 § gäller även för uppgift om en enskilds personliga förhållanden i verksamhet hos Försäkringskassan som avser rådets förordning (EG) nr 4/2009 av den 18 december 2008 om domstols behörighet, tillämplig lag, erkännande och verkställighet av domar samt samarbete i fråga om underhållsskyldighet, Haagkonventionen av den 23 november 2007 om internationell indrivning av underhåll till barn och andra familjemedlemmar och New York-konventionen av den 20 juni 1956 om indrivning av underhållsbidrag i utlandet.

36 kap.

1 §

Sekretess gäller hos domstol för uppgift om en enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden, om det kan antas att den enskilde eller någon närstående till denne lider skada eller men om uppgiften röjs och

Sekretess gäller hos domstol för uppgift om en enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden, om det kan antas att den enskilde eller någon närstående till denne lider skada eller men om uppgiften röjs och

uppgiften förekommer i

1. ärende enligt lagen (1999:997) om särskild företrädare för barn,
2. ärende om adoption enligt 4 kap. föräldrabalken,
3. ärende om anordnande av godmanskap enligt 11 kap. 4 § föräldrabalken, *eller*
4. ärende om förvaltarskap.

uppgiften förekommer i

1. ärende enligt lagen (1999:997) om särskild företrädare för barn,
2. ärende om adoption enligt 4 kap. föräldrabalken,
3. ärende om anordnande av godmanskap enligt 11 kap. 4 § föräldrabalken,
4. ärende om förvaltarskap, *eller*

5. mål och ärenden enligt rådets förordning (EG) nr 4/2009 av den 18 december 2008 om domstols behörighet, tillämplig lag, erkännande och verkställighet av domar samt samarbete i fråga om underhållsskyldighet, Haagkonventionen av den 23 november 2007 om internationell indrivning av underhåll till barn och andra familjemedlemmar eller New Yorkkonventionen av den 20 juni 1956 om indrivning av underhållsbidrag i utlandet.

Sekretess gäller hos domstol för uppgift om en enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden, om en part begär det och det kan antas att den enskilde eller någon närstående till denne lider skada eller men om uppgiften röjs och uppgiften förekommer i

1. äktenskapsmål,
2. mål och ärende enligt föräldrabalken i annat fall än som anges i första stycket, *eller*
3. ärende enligt lagen (1989:14) om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden m.m. och om överflyttning av barn.

För uppgift i en allmän handling gäller sekretessen i högst sjuttio år.

Denna lag träder i kraft den dag regeringen bestämmer.

5 Förslag till lag om ändring i socialförsäkringsbalken (2010:110)

Härigenom föreskrivs att det i 114 kap. socialförsäkringsbalken (2010:110)³ ska införas en ny paragraf, 2 a §, av följande lydelse.

114 kap.

2 a §

Detta kapitel ska också tillämpas vid behandling av personuppgifter i verksamhet hos Försäkringskassan i dess egenskap av centralmyndighet enligt rådets förordning (EG) nr 4/2009 av den 18 december 2008 om domstols behörighet, tillämplig lag, erkännande och verkställighet av domar samt samarbete i fråga om underhållsskyldighet, Haagkonventionen av den 23 november 2007 om internationell indrivning av underhåll till barn och andra familjemedlemmar samt New Yorkkonventionen av den 20 juni 1956 om indrivning av underhållsbidrag i utlandet.

Denna lag träder i kraft den dag regeringen bestämmer.

³ Socialförsäkringsbalken träder i kraft den 1 januari 2011.

Del I

Inledning och bakgrund

1 Utredningens uppdrag och arbete

1.1 Uppdraget

Regeringen beslutade den 4 juni 2009 att ge en särskild utredare i uppdrag att föreslå de kompletterande bestämmelser som behövs till den av Europeiska unionens (EU:s) råd den 18 december 2008 antagna förordningen (EG) nr 4/2009 om domstols behörighet, tillämplig lag, erkännande och verkställighet av domar samt samarbete i fråga om underhållsskyldighet (underhållsförordningen).¹

I uppdraget ligger att utredningen ska analysera underhållsförordningen och belysa likheter och skillnader i förhållande till framför allt Bryssel I-förordningen² och Haagkonventionen av den 23 november 2007 om internationell indrivning av underhåll till barn och andra familjemedlemmar (2007 års Haagkonvention).³ Utredningen ska vidare undersöka vilka kompletterande författningsbestämmelser som behövs med anledning av underhållsförordningen, inklusive den hänvisning som finns i förordningen till Haagprotokollet av den 23 november 2007 om tillämplig lag avseende underhållsskyldighet (2007 års Haagprotokoll).⁴ I detta sammanhang ska utredningen särskild uppmärksamma att exekvaturförfarandet huvudsakligen avskaffas och att det införs en möjlighet till förnyad prövning i ursprungsmedlemsstaten för en svarande som inte har gått i svaromål. Särskild uppmärksamhet ska fästas vid frågor om rättshjälp, hinder mot och uppskjutande av

¹ Direktiven, dir. 2009:54, bifogas som *bilaga 1* i betänkandets bilagedel. Underhållsförordningen finns intagen som *bilaga 2* i bilagedelen. Underhållsförordningen är publicerad i EU:s officiella tidning, EUT L 7, 10.1.2009, s. 1.

² Rådets förordning (EG) nr 44/2001 av den 22 december 2000 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar på privaträttens område. Bryssel I-förordningen är publicerad i EGT L 12, 16.1.2001, s. 1.

³ 2007 års Haagkonvention finns intagen som *bilaga 3* i bilagedelen.

⁴ Rådets beslut om EU:s tillträde till 2007 års Haagprotokoll finns intaget som *bilaga 4* och protokollet som *bilaga 5* i bilagedelen.

verkställighet, informationsutbyte och sekretess samt tillgång till och hantering av personuppgifter. Utredningen ska också bedöma vilka administrativa myndigheter i Sverige, behöriga i frågor om underhållsskyldighet, som under vissa förutsättningar ska likställas med domstol.

Utredningen ska enligt direktiven även föreslå de författningsändringar som ett framtida tillträde till 2007 års Haagkonvention ger anledning till. En del i arbetet är att undersöka hur svensk rätt förhåller sig till bestämmelserna i konventionen och att analysera konsekvenserna av att Sverige blir bundet av konventionen. I sammanhanget ska även förhållandet till andra internationella instrument på området belysas. I den mån frågan aktualiseras ska utredningen ta ställning till hur konventionen bör införlivas i svensk rätt, genom inkorporering eller transformering. Särskild uppmärksamhet ska fästas vid frågor om rättsligt bistånd, informationsutbyte och därtill hörande frågor om sekretess samt frågor om exekvaturförfarande och verkställighet. I uppdraget ingår också att ta ställning till om konventionens tillämpningsområde helt eller delvis bör utvidgas och om det finns anledning att reservera sig, i enlighet med vad som är möjligt enligt konventionen.

Utredningen ska vidare ge förslag på vilken myndighet som lämpligen bör utses till centralmyndighet i förhållande till underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention. Utgångspunkten ska vara att en och samma myndighet ska vara centralmyndighet både enligt förordningen och konventionen. Utredningen ska därvid redovisa den kompetens och de resurser som behövs för att myndigheten ska kunna genomföra de uppgifter som ligger på centralmyndigheten enligt förordningen och konventionen. Det ska även utredas om vissa uppgifter bör handhas av centralmyndigheten eller av andra organ.

Utredningen ska också redovisa hur s.k. direkta ansökningar, ansökningar som görs direkt till en behörig myndighet i ett annat land och inte genom centralmyndigheterna, behandlas i underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention.

Vidare ska utredningen bedöma om och i så fall vilket eller vilka språk som Sverige bör godkänna för ifyllande av formulär och vid översättningar.

Om utredningen under arbetets gång skulle finna att någon anknytande internationellt familjerättslig fråga behöver tas upp står det utredningen fritt att göra det. Om förslagen påverkar kostna-

derna för staten, ska en beräkning av kostnaderna redovisas. Finansiering för kostnadsökningar ska föreslås.

Uppdraget ska redovisas senast den 1 september 2010.

1.2 Utredningens arbete

Utredningens arbete inleddes i augusti 2009. Utredningen har hållit sju sammanträden med experter och sakkunniga. Ytterligare fyra sammanträden har hållits i en mindre grupp med utredaren, sekreteraren, sakkunniga Danijela Pavic samt experterna Maarit Jänträ-Jareborg och Michael Hellner.

Enligt direktiven ska utredningen följa och beakta det arbete som pågår i de övriga nordiska länderna med 2007 års Haagkonvention och Finlands arbete med underhållsförordningen. Vikt ska fästas vid intresset av nordisk rättslikhet. Av denna anledning har utredningen haft kontakter med berörda tjänstemän i Danmark, Finland, Norge och Island. Utredningen har också, tillsammans med Juridiska fakulteten vid Uppsala universitet, anordnat ett nordiskt seminarium där representanter från den svenska utredningen samt Danmark, Finland och Norge medverkade. Maarit Jänträ-Jareborg har även därigenom bidragit värdefullt till att direktivens anvisningar om nordiskt samråd kunnat uppfyllas.

1.3 Betänkandets disposition

Betänkandet är indelat i fem olika delar. Den första delen (del I) omfattar ett inledande kapitel med utredningens uppdrag och arbete (kapitel 1), ett kortare avsnitt om historik, språkversioner och tolkning (kapitel 2) samt ett avsnitt om gällande rätt (kapitel 3).

Del II behandlar underhållsförordningen, 2007 års Haagkonvention och 2007 års Haagprotokoll. De olika instrumentens tillämpningsområden och förhållande till andra internationella instrument behandlas i kapitel 4. Där finns bl.a. en beskrivning av vilka instrument som kan bli aktuella i förhållande till avgöranden från olika länder, bundna av olika internationella instrument. I kapitlet finns också en kortare redovisning av hemvistbegreppet och ett avsnitt om sambor, samkönade äktenskap och partnerskap. Därefter följer ett antal kapitel som behandlar de internationella

instrumentens huvudområden, nämligen behörighet (kapitel 5), lagval (kapitel 6) samt erkännande och verkställighet (kapitel 7). Kapitel 8 behandlar frågor om avtal och därefter följer ett kapitel om samarbete genom centralmyndigheter och deras åligganden (kapitel 9). I kapitel 9 återfinns även gällande rätt i fråga om sekretess och behandlingen av personuppgifter samt underhållsförordningens och 2007 års Haagkonventions bestämmelser i dessa delar. Härfter följer en redovisning av direkta ansökningar (kapitel 10) och rättshjälp respektive rättsligt bistånd (kapitel 11). Instrumentens allmänna bestämmelser, slutbestämmelser och bilagda formulär behandlas i kapitel 12.

Kapitel 5–12 innehåller redogörelser för aktuella bestämmelser i underhållsförordningen, 2007 års Haagkonvention och 2007 års Haagprotokoll i vissa fall med exempel som anknyter till enskilda artiklar. När underhållsförordningen behandlas görs också hänvisningar till likheter och skillnader med Bryssel I-förordningen. I slutet av varje avsnitt finns utredningens överväganden i fråga om vilka kompletterande bestämmelser som behövs. I detta sammanhang görs också, där det är aktuellt, en bedömning av om det finns något utrymme för att ha allmänt tillämpliga svenska bestämmelser, som gäller då några konventionsbundna bestämmelser inte är tillämpliga (svensk autonom rätt).

I del III behandlas lagtekniska frågor m.m. I det inledande kapitlet i denna del behandlas frågor kring införlivandet av instrumenten och lagtekniska frågor (kapitel 13). Ikraftträdande och övergångsbestämmelser behandlas i kapitel 14 och konsekvenser av förslagen i kapitel 15.

Den fjärde delen (del IV) innehåller författningskommentarer (kapitel 16) medan den femte och sista delen (del V) innehåller ett särskilt yttrande.

Till betänkandet finns också en bilagedel. Där finns utredningens direktiv (*bilaga 1*), underhållsförordningen på svenska (*bilaga 2*), 2007 års Haagkonvention i treställig version på franska, engelska och svenska (*bilaga 3*),⁵ EU:s beslut om tillträde till 2007 års Haagprotokoll (*bilaga 4*) samt protokollet i treställig version på franska, engelska och svenska (*bilaga 5*).⁶

⁵ Engelska och franska är konventionens originalspråk medan den svenska översättningen inte är officiell, se avsnitt 2.4.

⁶ Engelska och franska är protokollets originalspråk medan den svenska översättningen är upprättad inom EU, se avsnitt 2.4.

1.4 "Underhållsberättigad" och "underhållsskyldig"

Syftet med underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention är att den som är berättigad till underhåll ska kunna få underhåll från den som är skyldig att utge det. Med *underhållsberättigad* avses varje enskild person som har eller påstås ha rätt att få underhållsbidrag (artikel 2.1 punkten 10 i underhållsförordningen och artikel 3 a i 2007 års Haagkonvention). Med *underhållsskyldig* avses varje enskild person som är eller påstås vara skyldig att utge underhållsbidrag (artikel 2.1 punkten 11 i underhållsförordningen och artikel 3 b i 2007 års Haagkonvention).

Det kan anmärkas att det i vissa rättsordningar är föräldern och inte barnet som har rätt till underhåll för barnet från den andra föräldern.

2 Historik, språkversioner och tolkning

2.1 Europeiska unionen (EU)

Den 1 december 2009 trädde det s.k. Lissabonfördraget i kraft mellan medlemsstaterna i EU. Fördraget innebär bland annat att EU har blivit en juridisk person och att begreppet Europeiska gemenskapen (EG) inte längre finns kvar. EG-domstolen har också bytt namn till Europeiska unionens domstol. För enkelhets skull används i betänkandet genomgående begreppet EU (EU-rättslig, EU-domstolen osv.) även i fråga om EG-rätt som har tillkommit före den 1 december 2009. Antagna rättsakter och hänvisningar till EU:s officiella tidning benämns dock med sina vedertagna beteckningar (i förekommande fall EG respektive EGT).

Efter att Amsterdamfördraget trätt i kraft i maj 1999 gav EU:s medlemsstater vid Europeiska rådets möte i Tammerfors i oktober samma år uttryck för en önskan om att principen om ömsesidigt erkännande av rättsliga avgöranden och domar ska tillämpas i hela EU. Europeiska unionens råd (rådet) och Europeiska kommissionen (kommissionen) antog därför i slutet av år 2000 ett program om åtgärder för genomförande av principen om ömsesidigt erkännande av domar på privaträttens område.¹ Detta följdes år 2004 av ett nytt program, Haagprogrammet för stärkt frihet, säkerhet och rättvisa i Europeiska unionen (Haagprogrammet).² Rådet antog år 2005 en handlingsplan för att realisera Haagprogrammet genom konkreta åtgärder.³ I handlingsplanen nämns bl.a. behovet av att anta förslag rörande underhållsskyldighet. Det civilrättsliga samarbetet enligt Amsterdamfördraget tillämpas dock inte i förhållande till Danmark, Storbritannien och Irland. De

¹ Se EGT C 12, 15.1.2001, s. 1.

² Se EUT C 53, 3.3.2005, s. 1.

³ Se EUT C 198, 12.8.2005, s. 1.

sistnämnda två staterna har emellertid, till skillnad från Danmark, en särskild möjlighet att ansluta sig till rättsakter på området.

EU är medlem i Haagkonferensen för internationell privaträtt (se avsnitt 2.2). Såväl EU som EU:s medlemsstater har deltagit i de förhandlingar som ledde fram till 2007 års Haagkonvention och 2007 års Haagprotokoll. Dessa instrument har legat till grund för underhållsförordningen. Avsikten är att en underhållsberättigad person enkelt bör kunna utverka ett avgörande i en medlemsstat som automatiskt är verkställbart i en annan medlemsstat. Irland har meddelat sin önskan om att delta i antagandet och tillämpningen av underhållsförordningen (ingresspunkt 46 i underhållsförordningen) och Storbritannien har i januari 2009 underrättat kommissionen om sin önskan att godta förordningen.⁴ Danmark har träffat ett avtal om att bestämmelserna i underhållsförordningen ska vara tillämpliga på förbindelserna mellan EU och Danmark, med undantag för bestämmelserna om tillämplig lag och samarbete mellan centralmyndigheter.⁵

Kommissionen har föreslagit⁶ att EU ska tillträda 2007 års Haagkonvention men rådet har ännu inte fattat något beslut i frågan. Utredningen har haft att utgå från att EU kommer att tillträda konventionen (se kapitel 13). EU:s tillträde får till följd att medlemsstaterna (med undantag för Danmark) blir direkt bundna av konventionen. I kommissionens förslag till rådsbeslut anges att Danmark inte deltar i antagandet av beslutet om tillträde och därför inte är bundet av det och inte omfattas av dess tillämpning (punkten 10).

EU har tillträtt 2007 års Haagprotokoll.⁷ EU:s tillträde till protokollet innebär att medlemsstaterna (dock inte Danmark och Storbritannien) blir bundna av protokollet.

⁴ Se KOM(2009) 181 slutlig, 21.4.2009.

⁵ Se avtal mellan Europeiska gemenskapen och Konungariket Danmark om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar på privaträttens område, publicerat i EUT L 149, 12.6.2009, s. 80.

⁶ Se KOM(2009) 373 slutlig, 28.7.2009.

⁷ EU tillträdde protokollet den 8 april 2010, se även rådets beslut av den 30 november 2009 om Europeiska gemenskapens ingående av Haagprotokollet av den 23 november 2007 om tillämplig lag avseende underhållsskyldighet (2009/941/EG), intaget i EUT L 331, 16.12.2009, s. 17 (se bilaga 4 i bilagedelen).

2.2 Haagkonferensen för internationell privaträtt

Haagkonferensen för internationell privaträtt (Haagkonferensen) är en internationell organisation som har ett sjuttioal medlemmar, däribland såväl EU som samtliga EU:s 27 medlemsstater. Haagkonferensens ändamål är att ”verka för ett gradvis förenhetligande av den internationella privaträttens regler”.⁸ Haagkonferensens verksamhet består huvudsakligen av att förhandla och utarbeta internationella fördrag (konventioner) inom den internationella privaträttens olika områden. Haagkonferensen har under många år behandlat frågor som rör barn. Några av de mer centrala internationellt privaträttsliga frågorna i förhållande till barn regleras i följande konventioner som har utarbetats inom Haagkonferensen.

- Haagkonventionen av den 24 oktober 1956 om tillämplig lag avseende underhåll till barn
- Haagkonventionen av den 15 april 1958 om erkännande och verkställighet av avgöranden om underhåll till barn (1958 års Haagkonvention)
- Haagkonventionen av den 5 oktober 1961 om myndigheters behörighet och tillämplig lag i frågor till skydd för underåriga
- Haagkonventionen av den 15 november 1965 om behörig myndighet, tillämplig lag och erkännande av beslut rörande adoption
- Haagkonventionen av den 2 oktober 1973 om erkännande och verkställighet av avgöranden angående underhållsskyldighet (1973 års Haagkonvention)
- Haagkonventionen av den 2 oktober 1973 om tillämplig lag avseende underhållsskyldighet
- Haagkonventionen av den 25 oktober 1980 om de civila aspekterna på internationella bortföranden av barn (1980 års Haagkonvention)
- Haagkonventionen av den 29 maj 1993 om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner (1993 års Haagkonvention)

⁸ Se artikel 1 i Haagkonferensens stadga, tillgänglig på Haagkonferensens hemsida <<http://www.hcch.net>>.

- Haagkonventionen av den 19 oktober 1996 om behörighet, tillämplig lag, erkännande, verkställighet och samarbete i frågor om föräldraansvar och åtgärder till skydd för barn (1996 års Haagkonvention)
- 2007 års Haagkonvention
- 2007 års Haagprotokoll

Av de ovan angivna konventionerna har Sverige tillträtt 1958 års Haagkonvention, 1973 års Haagkonvention, 1980 års Haagkonvention och 1993 års Haagkonvention.⁹ Även om underhåll till barn står i fokus i 2007 års Haagkonvention är den i viss mån tillämplig i förhållande till vuxna (t.ex. mellan makar). Detsamma gäller 1973 års Haagkonvention. Det finns även andra Haagkonventioner som tar sikte på skyddet av vuxna.¹⁰

Arbetet som ledde fram till 2007 års Haagkonvention och 2007 års Haagprotokoll påbörjades år 1995 då ett särskilt utskott (*eng. special commission*) sammankallades inom Haagkonferensen. Utskottets slutsats blev att tillämpningen av de befintliga konventionerna angående underhållsskyldighet borde förbättras. Ett nytt särskilt utskott sammankallades år 1999 för att undersöka den praktiska tillämpningen av de fyra existerande Haagkonventionerna på detta område samt Förenta nationernas (FN:s) konvention den 20 juni 1956 om indrivning av underhållsbidrag i utlandet (se avsnitt 2.3). Slutsatsen blev att Haagkonferensen borde påbörja arbetet med att ta fram ett nytt instrument. De stater som var representerade vid den nittonde sessionen av Haagkonferensen år 2002 kom överens om att ett arbete skulle inledas med att ta fram en ny konvention avseende underhållsskyldighet. Den nya konventionen skulle bygga på de bästa inslagen i de befintliga Haagkonventionerna avseende underhåll och innehålla bestämmelser om rättsligt och administrativt samarbete. Ett nytt särskilt utskott sammankallades. Utskottet sammanträdde ett flertal gånger mellan åren 2003 och 2007 och

⁹ Se SÖ 1958:55, SÖ 1977:3, SÖ 1989:7 och SÖ 1996:54.

¹⁰ Som exempel kan nämnas Haagkonventionen av den 1 juni 1970 om erkännande av äktenskapsskillnader och hemskillnader (som för svensk del trädde i kraft år 1975, SÖ 1975:27), Haagkonventionen av den 14 mars 1978 om tillämplig lag för makars förmögenhetsförhållanden och Haagkonventionen av den 13 januari 2000 om internationellt skydd av vuxna (Sverige har inte tillträtt de två senare konventionerna).

dess arbete låg sedan till grund för diskussionerna under Haagkonferensens tjugoförsta session i november 2007.¹¹

I samband med att 2007 års Haagkonvention förhandlades fram gjordes en översyn av Haagkonventionerna om tillämplig lag avseende underhållsskyldighet från 1956 och 1973. Resultatet blev Haagprotokollet om tillämplig lag avseende underhållsskyldighet. Den omständigheten att instrumentet kallas för protokoll och inte för konvention saknar betydelse för staternas förpliktelser enligt protokollet. En fördel med benämningen ansågs vara att sambandet med 2007 års Haagkonvention framgår på ett tydligare sätt. Vissa av lösningarna i protokollet är utformade för att underlätta att ett avgörande om underhållsskyldighet kan erhållas, särskilt genom att forumlandets lag får en mer framträdande roll vid lagvalet. Protokollet bygger alltså på samma principiella ställningstaganden som konventionen.¹²

Både 2007 års Haagkonvention och 2007 års Haagprotokoll antogs den 23 november 2007. Konventionen respektive protokollet träder i kraft tre månader efter att det andra ratifikationsinstrumentet har deponerats. Så har ännu inte skett.

2.3 Förenta nationerna (FN)

De problem som kan uppstå när en underhållsskyldig person flyttar till utlandet och undandrar sig att fullgöra sin underhållsplikt uppmärksammades redan av dåvarande Nationernas förbund. Arbetet ledde slutligen fram till Förenta nationernas (FN:s) konvention den 20 juni 1956 om indrivning av underhållsbidrag i utlandet.¹³ Konventionen undertecknades i New York och går därför allmänt under namnet New York-konventionen. Under Haagkonferensens arbete med 2007 års Haagkonvention var det en uttrycklig ambition att bygga vidare på New York-konventionen. Denna konvention reglerar frågor om rättshjälp och samarbete mellan myndigheterna över landsgränserna i syfte att underlätta indrivningen av underhållsbidrag.

¹¹ Se Convention of 23 November 2007 on the international recovery of child support and other forms of family maintenance, Explanatory Report, drawn up by Alegría Borrás and Jennifer Degeling with the assistance of William Duncan and Philippe Lortie, Permanent Bureau (paragraph 1–7), i fortsättningen benämnd Explanatory Report (Conv.). Den finns tillgänglig på Haagkonferensens hemsida, <<http://www.hcch.net>>.

¹² Se Explanatory Report (Prot.), paragraph 16.

¹³ Sverige tillträdde denna konvention år 1958 (SÖ 1958:60), se prop. 1958:138 s. 2 f.

Konventionen om barnets rättigheter, FN:s barnkonvention, antogs den 20 november 1989. Sverige ratificerade denna konvention efter ett beslut i riksdagen den 21 juni 1990 utan att reservera sig på någon punkt.¹⁴ Målsättningen är att konventionen och dess intentioner ska finnas med i allt beslutsfattande som rör barn.¹⁵ I konventionen slås fast att föräldrar eller andra som är ansvariga för barnet, inom ramen för sin förmåga och sina ekonomiska resurser, har huvudansvaret för att säkerställa de levnadsvillkor som är nödvändiga för barnets utveckling (artikel 27.2). Konventionsstaterna ska vidta alla lämpliga åtgärder för att säkerställa indrivning av underhåll för barnet från föräldrar eller andra som har ekonomiskt ansvar för barnet, både inom konventionsstaten och från utlandet. Särskilt i de fall då den person som har det ekonomiska ansvaret för barnet bor i en annan stat än barnet ska konventionsstaterna främja såväl anslutning till internationella överenskommelser eller ingående av sådana överenskommelser som upprättande av andra lämpliga arrangemang (artikel 27.4). I detta sammanhang har betonats att underhåll är en problematisk fråga och att principen i artikel 3 måste framhållas, dvs. att barnets bästa måste komma i främsta rummet (helst ska barnets bästa främst beaktas) när lagstiftning och förfaranden kring underhåll utarbetas.¹⁶

2.4 Språkversioner

Underhållsförordningen är, såsom en EU-förordning, antagen på alla medlemsstaters språk och alla språkversioner är jämställda. Vidare har EU tillträtt 2007 års Haagprotokoll, och en översättning av protokollet utgör en bilaga till rådsbeslutet om EU:s tillträde.¹⁷ Därigenom är också den svenska översättningen av protokollet en del av EU-rätten, även om protokollet inom Haagkonferensen endast är upprättat på två språk (engelska och franska). Samma sak kommer troligen att gälla för 2007 års Haagkonvention (se vidare kapitel 13). Då frågan om EU:s tillträde till konventionen fortfarande diskuteras inom EU finns det ännu inte någon officiell svensk översättning av 2007 års Haagkonvention, men inom ramen

¹⁴ Se SÖ 1990:20, prop. 1989/90:107, bet. 1989/90:SoU28 och rskr. 1989/90:350.

¹⁵ Se prop. 1997/98:182, bet. 1998/99:SoU6, rskr. 1998/99:171 samt prop. 2009/10:232.

¹⁶ Se Handbok om barnkonventionen, UNICEF Sverige 2008, s. 291.

¹⁷ Se EUT L 331, 16.12.2009, s. 19–23.

för EU:s arbete har konventionen översatts till de olika medlemsstaternas språk.¹⁸ Utifrån den svenska översättningen, samt med beaktande bl.a. av underhållsförordningens lydelse, har en justerad svensk översättning utarbetats inom Justitiedepartementet i visst samråd med utredningen. Den justerade svenska översättningen bifogas i bilaga 3 i bilagedelen till betänkandet. Utredningen har i betänkandet utgått från denna översättning.

2.5 Tolkningsfrågor

Eftersom underhållsförordningen är ett EU-rättsligt instrument är det EU-domstolen som ytterst är behörig att tolka förordningen.

Vid tolkningen av 2007 års Haagkonvention och 2007 års Haagprotokoll ska hänsyn tas till instrumentens internationella karaktär och till behovet av att främja en enhetlig tillämpning av dem (artikel 53 i konventionen och artikel 20 i protokollet). Vidare ska den praktiska tillämpningen av konventionen och protokollet regelbundet ses över. Detta ska ske genom att generalsekreteraren för Haagkonferensen sammankallar ett särskilt utskott. De fördragsslutande staterna ska samla in information om den praktiska tillämpningen (artikel 54 i konventionen och artikel 21 i protokollet). De formulär som bifogas konventionen kan också ändras på visst angivet sätt av de fördragsslutande staterna och Haagkonferensen (artikel 55 i konventionen).

Principen om konventionskonform tolkning innebär att konventionsbundna regler så långt som möjligt ska tolkas så att de överensstämmer med Sveriges internationella åtaganden och etablerad internationell praxis. De förklarande rapporterna till 2007 års Haagkonvention¹⁹ och 2007 års Haagprotokoll²⁰ kan vara till hjälp vid tolkningen. Rapporterna är dock inofficiella dokument som inte har antagits eller formellt godkänts av de förhandlande staterna. För den praktiska tillämpningen pågår ett arbete med att

¹⁸ Se KOM(2009) 373 slutlig, 28.7.2009.

¹⁹ I betänkandet benämnd Explanatory Report (Conv.), se not 11.

²⁰ Protocol of 23 November 2007 on the law applicable to maintenance obligations, Explanatory Report, drawn up by Andrea Bonomi, Permanent Bureau. I fortsättningen benämnd Explanatory Report (Prot.). Den finns tillgänglig på Haagkonferensens hemsida, <<http://www.hcch.net>>.

ta fram en handbok inom Haagkonferensens permanenta byrå.²¹ Handboken är inriktad på hanteringen av specifika ärenden och innehåller bl.a. praktiska tips, checklistor och flödesscheman.

Till skillnad från vad som gäller för de i avsnitt 2.2 nämnda Haagkonventionerna som Sverige har tillträtt, är det EU som är avtalspart i 2007 års Haagprotokoll och som enligt utredningens utgångspunkt kommer att bli part i 2007 års Haagkonvention (se kapitel 13). Detta förhållande innebär att EU-domstolen får en mer framträdande roll. Eftersom konventionen och protokollet blir en del av EU-rätten har EU-domstolen behörighet att meddela förhandsavgöranden om tolkningen av konventionen och protokollet enligt artikel 267 i fördraget om Europeiska unionens funktionssätt (EUF-fördraget).²² Detta gäller även om frågan uppkommer i ett mål som handläggs i Sverige enligt 2007 års Haagkonvention och den andra berörda staten är en fördragslutande stat som inte är medlem i EU. EU-domstolens tolkning är bindande endast för EU:s medlemsstater och inte för andra stater som är bundna av 2007 års Haagkonvention och 2007 års Haagprotokoll.

²¹ Se Draft practical handbook for caseworkers under the 2007 child support convention (Prel. Doc. No 4 of August 2009), som också finns tillgänglig på Haagkonferensens hemsida <<http://www.hcch.net>>. En uppdaterad version av handboken förväntas komma under hösten år 2010.

²² Se EUT C 115, 9.5.2008, s. 47.

3 Gällande rätt

3.1 Inledning

I det nu aktuella kapitlet ges inledningsvis en översiktlig redogörelse för de viktigaste internationella instrumenten som omfattar frågor om underhåll (avsnitt 3.2). Det finns flera EU-förordningar och internationella konventioner som kan vara aktuella i frågor om domstols behörighet samt erkännande och verkställighet av domar och andra avgöranden som rör underhåll.¹

Härefter följer en redovisning av vad som gäller i fråga om behörighet (avsnitt 3.3), lagval (avsnitt 3.4) samt erkännande och verkställighet (avsnitt 3.5). Redovisningen omfattar de internationella instrument som presenterats i avsnitt 3.2, de svenska internationellt privaträttsliga bestämmelser som inte är konventionsbundna och den svenska rättspraxis som finns på området.

Sist i kapitlet görs en kortare genomgång av det internationellt privaträttsliga hemvistbegreppet (avsnitt 3.6) samt av nationella bestämmelser om underhållsskyldighet och underhållsstöd, forumregler och verkställighet (avsnitt 3.7).

Bestämmelser som gäller behandlingen av personuppgifter, sekretess och arkivering behandlas i kapitel 9 och bestämmelser om rättshjälp i kapitel 11. Rättsläget för sambor, samkönade äktenskap och partnerskap tas upp i avsnitt 4.8.

¹ Förhållandet mellan dem redovisas närmare i avsnitt 4.5.

3.2 Internationella instrument och deras tillämpningsområden

3.2.1 Bryssel I-förordningen

Bryssel I-förordningen, dvs. rådets förordning (EG) nr 44/2001 av den 22 december 2000 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar på privaträttens område, gäller i förhållande till alla medlemsstater i EU.² Denna förordning ersatte den tidigare konventionen mellan EU:s medlemsstater om domstols behörighet och om verkställighet av domar på privaträttens område (Brysselkonventionen). Familjerättslig underhållsskyldighet omfattas av Bryssel I-förordningen trots att frågor om bl.a. äktenskap, separation, äktenskapsskillnad och de förmögenhetsrättsliga förhållandena i äktenskapet faller utanför (artikel 1.2 a).³ Förordningens bestämmelser är tillämpliga även om underhållsfrågan uppkommer som en bifråga i ett statusmål, t.ex. i ett mål om äktenskapsskillnad som alltså i och för sig faller utanför förordningen. Det spelar inte heller någon roll om det rör sig om ett slutligt avgörande eller om ett interimistiskt beslut.⁴

Bryssel I-förordningen är direkt tillämplig i Sverige. Ytterligare bestämmelser finns i lagen (2006:74) med kompletterande bestämmelser om domstols behörighet och om erkännande och internationell verkställighet av vissa avgöranden.

3.2.2 Förordningen om den europeiska exekutionstiteln

För EU:s medlemsstater gäller vidare Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 805/2004 av den 21 april 2004 om införande av en europeisk exekutionstitel för obestridda fordringar (förordningen om den europeiska exekutionstiteln).⁵

² I förhållande till Danmark tillämpas bestämmelserna i Bryssel I-förordningen genom avtalet den 19 oktober 2005 mellan Europeiska gemenskapen och Konungariket Danmark om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar på privaträttens område (Danmarksavtalet); publicerat i EUT L 299, 16.11.2005 s. 62. I frågan om Danmarks möjlighet att ingå internationella avtal har Danmarksavtalet omförhandlats, se EUT L 331, 16.12.2009, s. 24.

³ Se artikel 5.2 i Bryssel I-förordningen och EU-domstolens dom den 14 november 2002 i mål nr C-271/00, Gemeente Steenberghe mot Luc Baten, i fråga om Brysselkonventionen.

⁴ Se Lennart Pålsson, *Bryssel I-förordningen jämte Bryssel- och Luganokonventionerna* (2008), s. 65 med hänvisning till målet 120/79 de Cavel II [1980] ECR 731.

⁵ Förordningen om den europeiska exekutionstiteln är publicerad i EUT L 143, 30.4.2004, s. 15.

Förordningen tillämpas fullt ut sedan den 21 oktober 2005. Syftet med förordningen är att domar och andra avgöranden som avser obestridda fordringar ska kunna verkställas i en annan medlemsstat i EU utan att det behövs något exekvaturförfarande i verkställighetsstaten. Förordningen omfattar obestridda fordringar avseende underhåll. Ytterligare bestämmelser finns i lagen med kompletterande bestämmelser om domstols behörighet och om erkännande och internationell verkställighet av vissa avgöranden.⁶

3.2.3 Luganokonventionerna

Konventionen den 16 september 1988 om domstols behörighet och om verkställighet av domar på privaträttens område (1988 års Luganokonvention) är en med Brysselkonventionen parallell konvention. Den gäller i förhållandet mellan någon av EU:s medlemsstater samt EFTA-staterna Island, Norge och Schweiz. 1988 års Luganokonventions och Brysselkonventionens innehåll är i det närmaste identiskt. 1988 års Luganokonvention har införlivats i svensk rätt genom lagen (1992:794) om Luganokonventionen, se även lagen med kompletterande bestämmelser om domstols behörighet och om erkännande och internationell verkställighet av vissa avgöranden.⁷

Konventionen om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar på privaträttens område (2007 års Luganokonvention) undertecknades den 30 oktober 2007 av företrädare för EU, Danmark och EFTA-staterna Schweiz, Norge och Island.⁸ I förhållandet mellan EU respektive Danmark å ena sidan och Norge å den andra har 2007 års Luganokonvention den 1 januari 2010 ersatt 1988 års Luganokonvention. 2007 års Luganokonvention kommer den 1 januari 2011 att träda i kraft i förhållande till Schweiz. Island har ännu inte ratificerat denna konvention, varför 1988 års Luganokonvention ska fortsätta att tillämpas i förhållande till Island. 2007 års Luganokonvention är till alla delar bindande och till skillnad från sin föregångare direkt

⁶ Se även prop. 2005/06:48, bet. 2005/06:LU16 och prot. 2005/06:77.

⁷ Se SÖ 1992:45, prop. 1991/92:128, bet. LU36 och rskr. 294.

⁸ Rådets beslut av den 15 oktober 2007 (2007/712/EG) om undertecknande av konventionen och konventionen är publicerade i EUT L 339, 21.12.2007, s. 1 och s. 3. Danmark har ställning som fördragsslutande part i likhet med EFTA-staterna och måste iaktta samma ratificeringsförfarande som dessa stater. Se även prop. 2008/09:205, bet. 2009/10:CU2 och prot. 2009/10:32 och 37.

tillämplig i Sverige eftersom det är EU som har tillträtt konventionen.

2007 års Luganokonvention är i allt väsentligt likalydande med Bryssel I-förordningen (se avsnitt 3.2.1) och innehåller, liksom sin föregångare, bestämmelser om vilket lands domstol som ska pröva privaträttsliga mål när parterna är bosatta i olika konventionsstater samt om erkännande och verkställighet av avgöranden från andra konventionsstater. Konventionen omfattar familjerättslig underhållsskyldighet.

3.2.4 1958 års Haagkonvention och 1973 års Haagkonvention

1958 års Haagkonvention, dvs. Haagkonventionen av den 15 april 1958 om erkännande och verkställighet av avgöranden om underhåll till barn, trädde för svensk del i kraft år 1966 efter Sveriges ratificering.⁹ Konventionen har införlivats med svensk rätt genom lagen (1965:723) om erkännande och verkställighet av vissa utländska domar och beslut angående underhåll till barn. Lagen omfattar utländska avgöranden om underhåll fram till dess att den som bidraget avser har gift sig eller fyllt 21 år (2 och 3 §§). Den omfattar inte avtal om underhållsbidrag.

1958 års Haagkonvention ersattes sedermera av 1973 års Haagkonvention, dvs. Haagkonventionen av den 2 oktober 1973 om erkännande och verkställighet av avgöranden angående underhållsskyldighet, som Sverige tillträdde år 1977.¹⁰ Ersättandet av 1958 års Haagkonvention gäller i förhållandet mellan de stater som tillträtt båda konventionerna (artikel 29 i 1973 års Haagkonvention). Detta innebär att 1958 års Haagkonvention fortfarande är tillämplig i förhållandet mellan Sverige å ena sidan samt Belgien, Österrike, Surinam, Ungern, Liechtenstein och den kinesiska provinsen Macao å den andra.¹¹ För förhållanden som rör de stater som har tillträtt 1973 års Haagkonvention gäller lagen (1976:108) om erkännande och verkställighet av utländskt avgörande angående underhållsskyldighet (1976 års lag). I förord-

⁹ Se SÖ 1958:55.

¹⁰ Se SÖ 1977:3.

¹¹ Macao finns dock inte med i den tillämpningsföreskrift där det räknas upp i förhållande till vilka länder som 1958 års Haagkonvention gäller, se kungörelse (1966:406) angående tillämpning av lagen den 10 december 1965 (nr 723) om erkännande och verkställighet av vissa utländska domar och beslut angående underhåll till barn.

ningen (1977:743) om tillämpning av lagen (1976:108) om erkännande och verkställighet av utländskt avgörande angående underhållsskyldighet anges vilka dessa stater är. Förutom de 21 stater¹² som har tillträtt 1973 års Haagkonvention är lagen tillämplig i förhållande till Förenta staterna (med undantag av Alabama, District of Columbia och Mississippi) jämte Guam, Jungfruöarna, Puerto Rico och Samoa. Vissa av Förenta staternas delstater och de nämnda autonoma territorierna har avgett förklaringar om att de erkänner svenska avgöranden. Sverige har avgett motsvarande förklaringar, allt i syfte att underlätta indrivningen av underhållsbidrag.

1976 års lag är tillämplig på ett lagakraftvunnet avgörande som har meddelats av en behörig myndighet i någon av de stater som lagen är tillämplig på,

- om avgörandet avser skyldighet att på grund av föräldraskap utge underhållsbidrag för tid innan den underhållsberättigade har fyllt 21 år eller ingått äktenskap, eller
- om avgörandet avser skyldighet att utge underhållsbidrag till make eller förutvarande make.

Både 1958 års Haagkonvention och 1973 års Haagkonvention innehåller indirekta domsrättsregler. Det innebär att konventionerna inte reglerar i vilka fall en stats myndigheter ska vara behöriga att pröva en fråga om underhåll. Det finns inte heller bestämmelser om tillämplig lag. För att ett avgörande ska kunna erkännas och verkställas krävs dock att det har meddelats av en "behörig myndighet" och vilka myndigheter som är att anse som behöriga anges i konventionerna.

3.2.5 Haagkonventionerna om tillämplig lag – ej tillträdna av Sverige

Det finns två Haagkonventioner om tillämplig lag avseende underhållsskyldighet, dels Haagkonventionen av den 24 oktober 1956 om tillämplig lag avseende underhåll till barn, dels Haagkonventionen av den 2 oktober 1973 om tillämplig lag avseende

¹² I förordningen 20 stater, på Haagkonferensens hemsida 21 stater (utöver Sverige). Skillnaden är att Haagkonferensen har antecknat att Australien har ratificerat 1973 års Haagkonvention medan det i förordningen anges att Australien är ett land som lagen "också" ska tillämpas i förhållande till.

underhållsskyldighet. Sverige har inte tillträtt någon av dessa konventioner, som således inte utgör gällande rätt här i landet.

3.2.6 New York-konventionen

Sverige har tillträtt Förenta nationernas konvention av den 20 juni 1956 om indrivning av underhållsbidrag i utlandet (New York-konventionen).¹³ Till skillnad från de nämnda Haagkonventionerna innehåller New York-konventionen inte några bestämmelser om verkställighet av utländska avgöranden om underhåll. I stället reglerar konventionen, som har nämnts i avsnitt 2.3, frågor om rättshjälp och samarbete mellan staterna med syfte att underlätta indrivningen av underhållsbidrag.

Konventionsstaterna ska utse en eller flera myndigheter som ska hjälpa den som är berättigad till bidrag. I Sverige är Försäkringskassan både förmedlande och mottagande organ. Det förmedlande organet granskar en ansökan om indrivande av underhållsbidrag i formellt hänseende och skickar sedan handlingarna till det mottagande organet i ett annat land. Det mottagande organet vidtar herefter åtgärder för att få ut underhållsbidraget. Det kan t.ex. bli fråga om att träffa uppgörelser, väcka och utföra talan eller ansöka om verkställighet. De tjänster som utförs av det förmedlande organet och det mottagande organet är kostnadsfria. New York-konventionen behandlas närmare i avsnitt 9.2.1.

3.2.7 Nordiskt samarbete i fråga om underhållsskyldighet

De nordiska länderna har sedan lång tid tillbaka ett samarbete när det gäller erkännande och verkställighet av domar. På underhållsområdet finns dels konventionen mellan Sverige, Danmark, Finland, Island och Norge undertecknad i Oslo den 23 mars 1962 angående indrivning av underhållsbidrag,¹⁴ dels överenskommelsen med Danmark, Finland, Island och Norge om ändring i nämnda konvention, undertecknad i Oslo den 25 februari 2000.¹⁵ Dessa har införlivats med svensk rätt genom lagen (1962:512) om indrivning i Sverige av underhållsbidrag, fastställda i Danmark, Finland, Island eller Norge samt kungörelsen (1962:513) med vissa föreskrifter om

¹³ Se SÖ 1958:60.

¹⁴ Se SÖ 1963:14.

¹⁵ Se SÖ 2002:8.

indrivning och redovisning av underhållsbidrag, fastställda i Danmark, Finland, Island eller Norge och kungörelsen (1962:514) angående indrivning i Danmark, Finland, Island eller Norge av underhållsbidrag. Regelverken innehåller bestämmelser om erkännande och verkställighet av avgöranden och vissa skriftliga förbindelser avseende underhållsbidrag till make, förutvarande make, barn, styvbarn eller barnets mor.

3.3 Behörighet

3.3.1 Utgångspunkter

I detta avsnitt finns en beskrivning av bestämmelserna som styr svensk domstols behörighet i frågor om underhåll. Behörigheten styrs i första hand av Bryssel I-förordningen om svaranden har hemvist i en medlemsstat. 2007 års Luganokonvention innehåller i princip motsvarande bestämmelser medan 1988 års Luganokonvention är i stor sett en kopia av Brysselkonventionen.

Luganokonventionernas behörighetsbestämmelser blir tillämpliga i Sverige om svaranden har hemvist i en stat som inte är medlem i EU men där någon av Luganokonventionerna tillämpas, se 1 § lagen (1992:794) om Luganokonventionen och artikel 54 B.2 a i 1988 års Luganokonvention samt artikel 64.2 a i 2007 års Luganokonvention.¹⁶ Talan kan t.ex. väckas vid svensk domstol enligt 2007 års Luganokonvention om den underhållsberättigade har hemvist här (se artikel 5.2 a i 2007 års Luganokonvention) men den underhållsskyldige har hemvist i Norge eller Schweiz.¹⁷

3.3.2 Bryssel I-förordningen

Huvudregeln i Bryssel I-förordningen är att talan ska väckas vid domstol i den medlemsstat där svaranden har hemvist, oberoende av i vilket land han eller hon är medborgare (artikel 2.1). Talan kan också i vissa fall väckas vid domstol i en annan medlemsstat än den där svaranden har sin hemvist med stöd av någon av

¹⁶ Särskilda bestämmelser gäller i fråga om avtal om behörighet samt litispendens och mål som har samband med varandra, se artikel 54 B.2 a och b i 1988 års Luganokonvention och artikel 64.2 a och b i 2007 års Luganokonvention med hänvisningar.

¹⁷ 2007 års Luganokonvention har trätt i kraft i förhållandet mellan Sverige och Norge. I förhållande till Schweiz förväntas konventionen träda i kraft den 1 januari 2011.

bestämmelserna i artikel 5–24 (artikel 3.1). Det finns en särskild behörighetsregel som gäller talan om underhållsskyldighet (artikel 5.2). En talan om underhåll kan enligt denna bestämmelse väckas – förutom vid domstolen i den medlemsstat där svaranden har hemvist – vid domstolen på den ort där den underhållsberättigade har sin hemvist eller vanliga vistelseort. Om talan har samband med frågan om någons rättsliga status, kan talan enligt samma artikel även väckas vid den domstol som enligt sin egen lag är behörig att pröva denna fråga såvida inte behörigheten endast grundar sig på den ena partens medborgarskap. EU:s medlemsstater är eniga om att formuleringen ”frågan om någons rättsliga status” omfattar även frågan om föräldraansvar.¹⁸ Av detta följer att en svensk domstol som utövar behörighet i en fråga om föräldraansvar enligt Bryssel II-förordningen¹⁹ också är behörig att pröva en fråga om underhåll till barn. En förutsättning är dock, även om det inte tydligt framgår av artikeltexten, att en sådan accessorisk behörighet godtas av forumlandets egen lag.²⁰ Behörighet att pröva en fråga om underhåll enligt Bryssel I-förordningen finns också när svensk domstol utövar behörighet i ett äktenskapsmål enligt 3 kap. 2 § 2 och 6 lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap (1904 års lag). När det gäller den andra punkten i nämnda paragraf förutsätter den – såvitt är aktuellt här – förutom att käranden har svenskt medborgarskap även att han eller hon tidigare har haft hemvist i Sverige efter 18 års ålder. Paragrafens sjätte punkt ger behörighet att ta upp ett äktenskapsmål om det finns särskilda skäl och förutsätter att en av makarna är svensk medborgare eller att käranden inte kan få sin talan prövad i den stat där han eller hon är medborgare eller har hemvist. Så länge behörigheten i äktenskapsmålet inte grundar sig enbart på medborgarskap finns accessorisk behörighet för underhållsfrågan även i dessa fall enligt Bryssel I-förordningen.

Det förhållandet att det finns behörighet att accessoriskt ta upp en fråga om underhåll enligt Bryssel I-förordningen behöver inte betyda att domstolen i ett enskilt fall måste ta upp frågan. När det

¹⁸ Se Kommissionens grönbok om underhållsskyldighet, KOM(2004) 254 slutlig, s. 12 f. och meddelande från kommissionen till rådet och Europaparlamentet KOM(2006) 206 slutlig, s. 2.

¹⁹ Rådets förordning (EG) nr 2201/2003 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar i äktenskapsmål och mål om föräldraansvar samt om upphävande av förordning (EG) nr 1347/2000, publicerad i EUT L 338, 23.12.2003, s.1.

²⁰ Se Lennart Pålsson, *Bryssel I-förordningen jämfört med Bryssel- och Luganokonventionerna* (2008), s. 123.

gäller behörigheten att ta upp en fråga om vårdnad och underhåll i ett äktenskapsmål enligt 3 kap. 6 § i 1904 års lag, har den bestämmelsen ansetts innebära att svensk domstol har behörighet men inte skyldighet att i äktenskapsmål pröva frågor om vårdnad om och underhåll till barn (se NJA 1997 s. 154 och NJA 1997 s. 196).

Det sakliga tillämpningsområdet för artikel 5.2 omfattar alla slag av familjerättslig underhållsskyldighet. Underhåll till barn, mellan makar och frånskilda makar men även underhållsförpliktelser gentemot föräldrar eller barnbarn, mellan syskon osv. Det gäller även när någon part söker ändring av ett fastställt underhållsbidrag på grund av ändrade förhållanden.²¹

Vidare kan parterna avtala om vilken domstol som ska handlägga en eventuell tvist. Vissa formkrav måste vara uppfyllda för ett sådant avtal om behörighet. Avtalet ska vara skriftligt eller i en form som överensstämmer med praxis som parterna utbildat mellan sig (artikel 23).

Bryssel I-förordningen ger också behörighet att vidta interimistiska åtgärder även om en domstol i en annan medlemsstat är behörig att pröva målet i sak (artikel 31). I förordningen finns också bestämmelser om litispens och mål som har samband med varandra (artiklarna 27–30).

3.3.3 Luganokonventionerna

Enligt huvudregeln i både 1988 års Luganokonvention och 2007 års Luganokonvention ska talan väckas vid domstol i den konventionsstat där svaranden har hemvist (artikel 2). Det finns särskilda behörighetsregler som innebär avsteg från huvudregeln och som pekar ut alternativa fora till svarandens hemvistforum. I artikel 5.2 anges behörig domstol i tvister om underhållsskyldighet. Av artikel 5.2 i 2007 års Luganokonvention följer att en talan om underhållsskyldighet som har samband med frågan om någons rättsliga status (punkten b) eller någons föräldraansvar (punkten c) kan väckas vid den domstol som enligt sin egen lag är behörig att pröva denna fråga, såvida inte behörigheten endast grundar sig på den ena partens medborgarskap. Här skiljer sig 2007 års Luganokonvention från 1988 års Luganokonvention och Bryssel I-förordningen, som inte innehåller en särskild, uttrycklig skrivning

²¹ Se Lennart Pålsson, a.a. s. 124 f.

om sambandet med någons föräldraansvar. Som har nämnts i avsnitt 3.3.2 omfattar emellertid formuleringen frågan om någons rättsliga status i artikel 5.2 i Bryssel I-förordningen även frågan om föräldraansvar.

3.3.4 Autonom rätt

När det gäller behörighet framgår det av 3 kap. 6 § i 1904 års lag att bl.a. frågor angående underhåll till barn får tas upp i äktenskapsmål.²² Vidare är det möjligt att förordna om interimistiskt underhåll mellan makar och till barn när ett äktenskapsmål är anhängigt i en annan stat (3 kap. 12 § i 1904 års lag). Det saknas bestämmelser i lag för de fall där frågan om underhåll kommer upp självständigt, dvs. utan anknytning till äktenskapsmål.

Svensk rättspraxis beträffande svensk domsrätt saknas sedan Sverige blev bundet av Luganokonventionerna, Brysselkonventionen och Bryssel I-förordningen.

3.4 Lagval

Som har redovisats i avsnitt 3.2.5 har Sverige inte tillträtt någon av de två Haagkonventionerna om lagval (från år 1956 och år 1973). De i avsnitt 3.2 i övrigt redovisade instrumenten innehåller inte några bestämmelser om lagval.

I den autonoma rätten finns en bestämmelse om tillämplig lag i 3 kap. 6 § i 1904 års lag. Som har nämnts i avsnitt 3.3.4 får frågor angående bl.a. underhåll till barn enligt denna bestämmelse tas upp i äktenskapsmål och, om barnet vistas här i landet, ska sådana frågor alltid prövas enligt svensk lag.²³

Även om en fråga om underhållsbidrag mellan makar inte utgör en fråga om makarnas förmögenhetsförhållanden, bör här nämnas att det för svensk del gäller avtalsfrihet för lagval i fråga om makarnas förmögenhetsförhållanden. Vissa begränsningar finns dock, avtalet ska t.ex. avse lagen i en stat där någon av dem hade hemvist eller var medborgare när avtalet ingicks (3 § lagen [1990:272] om internationella frågor rörande makars och sambors

²² När det gäller behörighet reglerar bestämmelsen i dag även frågan om vårdnad om barn, men i den delen föreslås i SOU 2005:111 att bestämmelsen inte längre ska gälla.

²³ I SOU 2005:111 föreslås att det inte längre ska vara tillåtet att ta upp frågor om vårdnad enligt denna bestämmelse, endast underhåll.

förmögenhetsförhållanden). Om tillämplig lag inte har bestämts genom avtal, gäller lagen i den stat där makarna tog hemvist när de gifte sig (4 § samma lag). Om båda makarna senare har tagit hemvist i en annan stat och varit bosatta där i minst två år, tillämpas i stället den statens lag. Har båda makarna tidigare under äktenskapet haft hemvist i den staten eller är båda makarna medborgare i den staten, tillämpas dock den statens lag så snart de har tagit hemvist i staten (samma §).

Rättsfallet NJA 1983 s. 573 gällde ett barn med hemvist i Sverige som förde en talan om underhåll mot sin far som var bosatt i Storbritannien. Högsta domstolen fann att svensk lag var tillämplig. Svensk lag ansågs även vara tillämplig i rättsfallet NJA 1977 s. 325 i fråga om skyldighet för en jugoslavisk medborgare att betala underhållsbidrag till jugoslaviska barn med hemvist i Sverige. I ett annat rättsfall bedömdes frågan om underhållsbidrag till (vuxet men svårt handikappat) barn med hemvist i Förbundsrepubliken Tyskland enligt tysk rätt (NJA 1993 s. 420).²⁴ Högsta domstolen bedömde i samma mål att underhållsskyldighet mot vuxet barn inte stred mot den svenska rättsordningen (*ordre public*). I rättsfallet NJA 1986 s. 615 avseende underhåll till förutvarande make tillämpades lagen i den stat där makarna hade haft hemvist under äktenskapet och där kvinnan fortfarande var bosatt (Italien). Mannen hade flyttat till Sverige, blivit svensk medborgare och fått ett svenskt beslut om äktenskapsskillnad. Högsta domstolen uttalade att en tillämpning av lagen i det land där makarna haft hemvist under äktenskapet och där en av makarna fortfarande bor, oftast lär leda till att underhållsfrågan prövas enligt lagen i det land där den som begär underhållsbidrag har sin hemvist. Därmed ökar också, enligt Högsta domstolen, förutsättningarna för att frågan ska kunna bedömas med hänsyn tagen till värderingar, levnadsförhållanden och sociala förmåner i det landet.

I doktrinen har anförts att underhållsbidrag regelmässigt torde bestämmas med hänsyn till lagen i det land där den underhållsberättigade har sin hemvist,²⁵ både vad gäller underhåll till barn och underhåll mellan makar eller förutvarande makar.²⁶ En viktig princip vid bestämmandet av underhållsbidragets storlek här i

²⁴ Jfr även NJA 1973 s. 57.

²⁵ Se Gösta Walin och Staffan Vängby, *Föräldrabalken. En kommentar. Del II, 14–21 kap. och internationell föräldrarätt*, 6 uppl., avd. 1, s. IV:14.

²⁶ Avseende underhåll mellan förutvarande makar, se även RH 1993:116.

landet och i flertalet andra länder är att den underhållsberättigades behov av bidrag och den underhållsskyldiges ekonomiska förmåga alltid ska beaktas.²⁷ Familjelagssakkunniga föreslog i sitt slutbetänkande *Internationella familjerättsfrågor* (SOU 1987:18 s. 104 och s. 240 f.) att denna grundsats ska upprätthållas även om den tillämpliga utländska lagen föreskriver något annat.

En särskild fråga är om domstolen självant ska beakta att utländsk rätt bör tillämpas under vissa omständigheter (principen om ex officio-tillämpning av utländsk rätt) eller om utländsk rätt måste åberopas av en part för att kunna tillämpas. Det har i doktrinen ansetts att det vid denna bedömning, liksom när det gäller möjligheterna att träffa avtal om tillämplig lag, finns anledning att skilja mellan dispositiva och indispositiva mål och kvalifikationen avseende huruvida ett mål är dispositivt eller indispositivt torde ske enligt svensk rättsuppfattning.²⁸ I indispositiva mål anses svensk domstol vara skyldig att ex officio tillämpa utländsk rätt.²⁹ I dispositiva mål ger rättspraxis utrymme för olika möjligheter vad gäller behandlingen av utländsk rätt.³⁰ Enighet synes dock råda om att parterna har rätt att avtala om tillämplig lag på det stadium då en dispositiv tvist har uppkommit. Mål om underhåll är i huvudsak dispositiva, även när det gäller barns rätt till underhåll.³¹ Sålunda har i mål om underhåll mellan makar, som var utländska medborgare, svensk rätt ansetts kunna tillämpas i anledning av att makarna under rättegången träffade överenskommelse härom (NJA 1978 s. 590). I NJA 1992 s. 278 angående underhåll till hustru och barn utan samband med mål om äktenskapsskillnad förklarade sig parterna, när rättegången hade inletts, vara ense om att chilensk rätt skulle tillämpas (samtliga var medborgare i Chile men den underhållsskyldige maken/fadern hade hemvist i Sverige). Lagvalsöverenskommelsen godtogs utan när-

²⁷ Jfr även rättsfallet NJA 1993 s. 420 där Högsta domstolen vid tillämpningen av tysk rätt beaktade den underhållsskyldiges förmåga att betala underhåll.

²⁸ Se Maarit Jänterä-Jareborg, *Svensk domstol och utländsk rätt* (1997), s. 119 och s. 130 f. samt Michael Bogdan, *Svensk internationell privat- och processrätt*, 7 uppl. (2008), s. 46 ff.

²⁹ Se t.ex. NJA 1973 s. 57 som gällde fastställelse av faderskap och underhåll till barn. Parterna var i underrätterna eniga om att svensk rätt skulle tillämpas. Högsta domstolen ansåg dock att den indispositiva faderskapsdelen var att bedöma enligt tysk rätt.

³⁰ Se Lennart Pålsson, *Svensk rättspraxis i internationell familje- och arvsrätt*, 2 uppl. (2006) s. 42.

³¹ Se Per Olof Ekelöf och Henrik Edelstam, *Rättegång, första häftet*, 8 uppl. (2002), s. 63. Där anges att det har ifrågasatts om tredskodom kan meddelas till barnets nackdel. Om detta inte går anses målet är indispositivt såtillvida att rätten ska vara ex officio verksam till barnets fördel.

mare motivering.³² En relevant skillnad mellan indispositiva och dispositiva mål är att domstolen i dispositiva mål inte självant får beakta eller efterforska icke-åberopade faktiska omständigheter (se 17 kap. 3 § rättegångsbalken, RB). Det anförda innebär att det spelar roll om en part åberopar tillämpningen av utländsk lag eller i vart fall en sådan omständighet som kan aktualisera tillämpningen av utländsk rätt.³³ Om domstolen i ett dispositivt mål upptäcker att de tvistande kanske inte känner till lagvalsreglerna och det är oklart huruvida en för lagvalet relevant omständighet åberopats i syfte att aktualisera lagvalsfrågan, har det i doktrinen förts fram att domstolen bör göra parterna uppmärksamma på frågan inom ramen för domstolens materiella processledning.³⁴ Även om parterna anses ha dispositionsrätt över de ”anknytningsfakta” som föranleder att en viss rättsordning ska tillämpas är det domstolen som bestämmer vilket lands lag som ska tillämpas på grund av de åberopade omständigheterna, om parterna inte är ense om lagvalet.³⁵ Otydligheter och ofullständigheter i parternas framställningar bör därför undanröjas på ett tidigt stadium under processen. Det kan i vissa fall vara fråga om en otillåten ändring av talan om en part först i en högre instans begär utländsk rätts tillämpning och åberopar en ny omständighet till stöd för detta.³⁶

3.5 Erkännande och verkställighet

Utländska avgöranden får inte erkännas och verkställas i Sverige utan lagstöd. Det finns ett antal sådana stöd i lag. I fråga om avgöranden från andra medlemsstater i EU blir Bryssel I-förordningen och förordningen om den europeiska exekutions-titeln tillämpliga. Avgöranden från stater som har tillträtt Luganokonventionerna kan erkännas och verkställas enligt lagen om Luganokonventionen respektive bestämmelserna i 2007 års Luganokonvention (som är direkt tillämplig i Sverige). Avgöranden från stater som har tillträtt 1958 års Haagkonvention eller 1973 års Haagkonvention kan enligt de lagar som har införlivat dem erkännas och verkställas. I övrigt gäller särskilda bestämmelser för

³² Se Maarit Jänterä-Jareborg, a.a. s. 144 ff. och Lennart Pålsson, a.a. s. 229.

³³ Se Maarit Jänterä-Jareborg, a.a. s. 171 f. och Michael Bogdan, a.a. s. 46 ff.

³⁴ Se Maarit Jänterä-Jareborg, a.a. s. 166 och 178 ff. Jfr även Michael Bogdan, a.a. s. 48.

³⁵ Se 17 kap. 3 § RB och Per Olof Ekelöf, Henrik Edelstam och Lars Heuman, *Rättegång, fjärde häftet*, 7 uppl. (2009), s. 305.

³⁶ Se Maarit Jänterä-Jareborg, a.a. s. 181, jfr 50 kap. 25 § tredje stycket RB.

nordiska avgöranden. Se vidare kapitel 4 om förhållandet mellan de olika internationella instrumenten. Nedan lämnas en kort översikt av de bestämmelser som finns. Ytterligare redovisning av bestämmelserna om erkännande och verkställighet i Bryssel I-förordningen ges i kapitel 7.

En dom som har meddelats i en medlemsstat ska enligt *Bryssel I-förordningen* som huvudregel erkännas i övriga medlemsstater utan att något särskilt förfarande behöver anlitas. Erkännande av en dom får vägras bl.a. om stämningsansökan inte har delgivits svaranden i tillräckligt god tid och på ett lämpligt sätt för att denne ska kunna förbereda sitt svaromål. En dom ska verkställas i en annan medlemsstat sedan domen har förklarats vara verkställbar där efter ett s.k. exekvaturförfarande, för svensk del i Svea hovrätt. I det inledande skedet av detta förfarande ska motparten inte ges tillfälle att yttra sig över ansökan om verkställbarhet. Om en part därefter söker ändring av beslutet ska ansökan handläggas enligt bestämmelserna för kontradiktoriska förfaranden. Även en handling som har upprättats eller registrerats som en officiell handling (s.k. *acte authentique*) och som är verkställbar i en medlemsstat, ska på ansökan förklaras vara verkställbar i en annan medlemsstat. Ett avtal om underhållsskyldighet som har ingåtts inför en administrativ myndighet eller bestyrkts av en sådan myndighet ska också anses som en officiell handling (jfr en svensk socialnämnd som godkänner ett avtal om underhållsbidrag till barn enligt 7 kap. 7 § andra stycket föräldrabalken, FB). Kommissionen har den 21 april 2009 antagit en grönbok om översyn av Bryssel I-förordningen.³⁷ Syftet med grönboken är att inleda ett brett samråd mellan intresserade parter om möjliga sätt att förbättra förordningen. Grönboken öppnar bl.a. för att kravet på exekvatur bör avskaffas. Riksdagen har ställt sig positiv till att samråd inleds om möjliga sätt att förbättra Bryssel I-förordningen.³⁸

En domstol eller myndighet som har meddelat ett avgörande som avser en obestridd fordran ska efter ansökan utfärda ett intyg där avgörandet intygas vara en europeisk exekutionstitel enligt *förordningen om den europeiska exekutionstiteln*. På grundval av detta intyg ska avgörandet sedan kunna verkställas i en annan EU-stat utan att ett exekvaturförfarande behöver anlitas. Förordningen

³⁷ Se kommissionens grönbok KOM(2009) 175 slutlig, Översyn av rådets förordning (EG) nr 44/2001 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar på privaträttens område.

³⁸ Se bet. 2008/09:CU35 och prot. 2008/09:134, jfr Regeringskansliets faktapromemoria 2008/09:FPM125.

om den europeiska exekutionstiteln är tillämplig på avgöranden meddelade av svenska domstolar och Kronofogdemyndigheten. Den är också tillämplig på officiella handlingar. Ett avtal om underhållsbidrag som har godkänts av en socialnämnd är en officiell handling i förordningens mening. Förordningen påverkar inte möjligheten att söka erkännande och verkställighet i enlighet med Bryssel I-förordningen av en dom, en vid domstol ingången förlikning eller en officiell handling avseende en obestridd fordran.

Domar som har meddelats i en stat som har tillträtt någon av de båda *Luganokonventionerna* ska också erkännas utan att något särskilt förfarande behöver anlitas. Avgöranden som meddelats före ikraftträdandet av 2007 års Luganokonvention erkänns och verkställs i enlighet med 1988 års Luganokonvention. Erkännande ska vägras om någon vägransgrund föreligger, t.ex. om ett erkännande strider mot grunderna för rättsordningen (*ordre public*). Det ges dessutom i 2007 års Luganokonvention, till skillnad från Bryssel I-förordningen, möjlighet att vägra erkännande och verkställighet i två fall av bristande behörighet för den domstol som meddelat avgörandet.³⁹ Det ena fallet tar sikte på den situation där domstolen av misstag tillämpat Bryssel I-förordningen i stället för Luganokonventionen när den person åtgärden gäller har hemvist i en EFTA-stat. I det andra fallet kan erkännande och verkställighet vägras om verkställighetsstaten inte har tillträtt den särskilda konvention vars behörighetsregler tillämpats i målet, under förutsättning att svaranden har sin hemvist i verkställighetsstaten. På motsvarande sätt som enligt Bryssel I-förordningen får en dom verkställas i en annan fördragsslutande stat först efter ett exekvaturförfarande i Svea hovrätt.

Ett lagakraftvunnet avgörande som har meddelats i en stat som har tillträtt *1958 års Haagkonvention*, och som ålägger någon att utge underhållsbidrag till barn, ska som huvudregel gälla här i landet enligt 2 § lagen (1965:723) om erkännande och verkställighet av vissa utländska domar och beslut angående underhåll till barn. Det gäller dock inte i fråga om underhåll för tid då den som bidraget avser är gift eller efter det han eller hon fyllt 21 år, och inte heller i vissa andra fall, t.ex. om den myndighet som meddelat avgörandet inte var behörig. Det är närmare angivet i vilka fall ett avgörande anses vara meddelat av behörig myndighet i en annan stat, t.ex. om den underhållsskyldige eller den underhålls-

³⁹ Se prop. 2008/09:205 s. 24.

berättigade hade sin hemvist i den staten när saken anhängiggjordes. Ett avgörande som erkänns ska på ansökan verkställas här efter ett exekvaturförfarande i Svea hovrätt. Den underhållsskyldige ska ges tillfälle att yttra sig.

Motsvarande bestämmelser gäller i fråga om ett avgörande som har meddelats av en stat som har tillträtt *1973 års Haagkonvention*, se 2 § lagen (1976:108) om erkännande och verkställighet av utländskt avgörande angående underhållsskyldighet. Tillämpningsområdet är vidare än enligt 1958 års Haagkonvention och lagen omfattar, förutom avgöranden om skyldighet att på grund av föräldraskap utge underhållsbidrag för tid innan den underhållsberättigade har fyllt 21 år eller ingått äktenskap, även skyldighet att utge underhållsbidrag till make eller förutvarande make. 1973 års Haagkonvention omfattar flera exekutionstitlar än 1958 års Haagkonvention, såsom verkställbara förlikningsavtal och officiella handlingar (s.k. *actes authentiques*) rörande underhållsskyldighet. Erkännande eller verkställighet kan vägras t.ex. om det skulle vara uppenbart oförenligt med grunderna för den svenska rättsordningen (*ordre public*). Ett avgörande anses vara meddelat av en behörig myndighet i den andra staten bl.a. om den underhållsskyldige eller den underhållsberättigade hade hemvist i eller var medborgare i den staten när talan väcktes. En annan skillnad jämfört med 1958 års Haagkonvention är att ett offentligt organ som har betalat bidrag till en underhållsberättigad person under vissa förutsättningar får ansöka om erkännande eller verkställighet i dennes ställe. Ett avgörande som gäller här i landet får på ansökan verkställas här efter ett exekvaturförfarande i Svea hovrätt. Motparten ska ges tillfälle att yttra sig.

När det gäller avgöranden som omfattas av *den nordiska konventionen angående indrivning av underhållsbidrag* så ska ett avgörande där någon har förpliktats eller utfäst sig att betala underhållsbidrag till make, förutvarande make, barn, styvbarn eller barnets mor, erkännas i Sverige utan särskild stadfästelse, se 1 § lagen (1962:512) om indrivning i Sverige av underhållsbidrag, fastställda i Danmark, Finland, Island eller Norge. Om avgörandet är verkställbart i den andra staten ska det också omedelbart kunna verkställas här i landet. Till skillnad från vad som gäller enligt t.ex. Bryssel I-förordningen och Luganokonventionerna behöver det alltså inte fattas något beslut av svensk myndighet om att det nordiska avgörandet är verkställbart i Sverige. Det finns således inget exekvaturförfarande. Det är möjligt att vända sig direkt till

Kronofogdemyndigheten med ett avgörande som är verkställbart i den andra nordiska staten. Även om ett avgörande omfattas av den nordiska konventionen är det möjligt att få det erkänt och verkställt med stöd av andra internationella överenskommelser som gäller mellan parterna (t.ex. Bryssel I-förordningen eller Luganokonventionerna) eller med stöd av erkännande- eller verkställighetsstatens egna regler.⁴⁰ Det kan särskilt noteras att det inom ramen för den nordiska konventionen är möjligt att få ett avtal om underhållsbidrag som är verkställbart i Sverige verkställt i övriga nordiska länder.⁴¹

3.6 Hemvistbegreppet

3.6.1 Allmänt

Det saknas ett enhetligt hemvistbegrepp i den internationella privaträtten. Det finns inte heller någon definition i de instrument som är aktuella i detta kapitel. Begreppet har i stället fått sin innebörd genom rättstillämpningen.

3.6.2 EU-domstolens tolkning av hemvistbegreppet

EU-domstolen har inte, utifrån Bryssel I-förordningen och Luganokonventionerna, uttalat sig om hemvistbegreppet med avseende på underhåll.⁴²

EU-domstolen har dock i ett förhandsavgörande, dom den 2 april 2009 i mål C-523/07, ”A”, REG 2009, s. I-2805, uttalat sig om tolkningen av hemvistbegreppet i artikel 8 i Bryssel II-förordningen, som handlar om domstols behörighet att pröva en fråga om föräldraansvar för ett barn med hemvist i medlemsstaten. Domstolen uttalade därvid bl.a. följande.

37. Barnets hemvist, i den mening som avses i artikel 8.1 i förordningen, ska fastställas mot bakgrund av de faktiska omständigheterna i det enskilda fallet.

⁴⁰ Se Gösta Walin och Staffan Vängby, a.a. Avd. 2 VI:2–3.

⁴¹ Det förutsätter att avtalet om underhållsskyldighet är skriftligt och bevittnat av två personer, se 3 kap. 1 § första stycket 5 och 19 § utsökningsbalken.

⁴² Märk för övrigt att frågan om en fysisk person har hemvist i den stat där talan är väckt ska avgöras enligt domstolslandets egen lag (artikel 59.1 i Bryssel I-förordningen, artikel 59.1 i 2007 års Luganokonvention och artikel 52 i 1988 års Luganokonvention), se vidare Lennart Pålsson, *Bryssel I-förordningen jämte Bryssel- och Luganokonventionerna*, (2008), s. 100 f.

38. Förutom barnets fysiska närvaro i en medlemsstat ska hänsyn även tas till andra omständigheter som kan visa att denna närvaro på intet sätt är tillfällig eller sporadisk och att barnets hemvist avspeglar det förhållande att barnet i viss utsträckning är integrerat i socialt hänseende och i familjhänseende.

39. Omständigheter som härvid ska beaktas är bland annat hur varaktig och regelbunden vistelsen i en medlemsstat är, förhållandena för vistelsen, skälen till vistelsen, förhållandena och skälen till att familjen flyttat till den andra medlemsstaten, barnets nationalitet, platsen och förutsättningarna för skolgången, barnets språkkunskaper samt dess familjeförhållanden och sociala band i denna medlemsstat.

40. Såsom generaladvokaten har påpekat i punkt 44 i sitt förslag till avgörande, kan föräldrarnas avsikt att tillsammans med barnet bosätta sig i en annan medlemsstat visa sig genom vissa konkreta omständigheter såsom att de förvärvat eller hyr en bostad i den medlemsstat som de flyttat till. Detta kan vara en indikation på att hemvistet har flyttats. En annan indikation kan vara en ansökan om bostad genom socialtjänsten i denna stat.

41. Däremot kan den omständigheten att barnen vistas i en medlemsstat där de under en kort tid lever utan fast bostad vara en indikation på att dessa barn inte har hemvist i denna medlemsstat.

42. Det ankommer på den nationella domstolen att fastställa barns hemvist mot bakgrund av dels de kriterier som redovisas i punkterna 38–41 i denna dom, dels en helhetsbedömning.

43. Det kan dock inte uteslutas att det efter denna bedömning visar sig omöjligt att fastställa den medlemsstat i vilken barnet har hemvist. I ett sådant särfall ska domstolarna i den medlemsstat där barnet befinner sig vara behöriga att pröva målet i sak i enlighet med artikel 13.1 i förordningen, såvida inte artikel 12 i förordningen – som avser de nationella domstolarnas behörighet i frågor som rör föräldransvaret i samband med en ansökan om äktenskapsskillnad, hemskillnad eller annullering av äktenskap – är tillämplig.

44. Följaktligen ska den andra frågan besvaras på följande sätt: Begreppet hemvist, i den mening som avses i artikel 8.1 i förordningen, ska tolkas så, att det motsvarar den plats som avspeglar det förhållande att barnet i viss utsträckning är integrerat i socialt hänseende och i familjhänseende. Härvid ska hänsyn tas till hur varaktig och regelbunden vistelsen i en medlemsstat är, förhållandena för vistelsen, skälen till vistelsen, förhållandena och skälen till att familjen flyttat till den andra medlemsstaten, barnets nationalitet, platsen och förutsättningarna för skolgången, barnets språkkunskaper samt dess familjeförhållanden och sociala band i denna medlemsstat. Det ankommer på den nationella domstolen att fastställa barnets hemvist

mot bakgrund av samtliga faktiska omständigheter i det enskilda fallet.⁴³

Vidare förtjänar EU-domstolens dom den 25 februari 1999 i mål C-90/97, Swaddling, REG 1999, s. I-1075, att nämnas, som behandlade frågan om ”bosättning” som i detta sammanhang avsåg stadigvarande bosättning (*eng. habitual residence*). Domen gällde social trygghet⁴⁴ för migrerande arbetstagare, nämligen en brittisk man som efter att ha bott ett antal år i Frankrike återvände till Storbritannien, där hans familj var bosatt, för att söka arbete. Han sökte inkomstillägg i enlighet med brittisk lag. Det var ostridigt att han hade för avsikt att bo i Storbritannien, men han ansågs av brittiska myndigheter inte uppfylla kravet på stadigvarande bosättning. EU-domstolen fann att en person får anses vara stadigvarande bosatt i den medlemsstat där han eller hon stadigvarande bor och har varaktigt centrum för sina intressen. I detta sammanhang ska enligt EU-domstolen särskilt beaktas arbetstagarens familjesituation, anledningen till att han eller hon har flyttat, bosättningsens längd och huruvida den är sammanhängande, huruvida han eller hon i förekommande fall har fast arbete samt arbetstagarens avsikter, såsom de framgår av samtliga omständigheter. Vid denna bedömning kan alltså enligt EU-domstolen längden av bosättningen inte anses utgöra ett avgörande kriterium.

3.6.3 Hemvist enligt svensk internationell privaträtt

En definition av begreppet hemvist finns i 7 kap. 2 § i 1904 års lag. Den som är bosatt i en viss stat anses vid tillämpningen av denna lag ha hemvist där om bosättningen med hänsyn till vistelsens varaktighet och omständigheterna i övrigt måste anses stadigvarande. I definitionen har ansetts ligga att personen i fråga har för avsikt att stanna i landet. Tiden är inte ensam bestämmande, utan hänsyn måste tas till samtliga förhållanden i

⁴³ Ytterligare om hemvistbegreppet när det gäller frågor om föräldransvar, se den förklarande rapporten till Bryssel II-konventionen, utarbetad av professor Alegria Borrás och publicerad i EGT C221, 16.7.98, s. 27, samt SOU 2004:80 och SOU 2005:111.

⁴⁴ Rådets förordning (1408/71) av den 14 juni 1971 om tillämpningen av systemen för social trygghet när anställda, egenföretagare eller deras familjemedlemmar flyttar inom gemenskapen i dess ändrade och uppdaterade lydelse enligt rådets förordning (EEG) nr 2001/83 av den 2 juni 1983 i dess ändrade lydelse enligt rådets förordning (EEG) nr 1247/92 av den 30 april 1992, se artikel 10 a jämförd med artikel 1 h i nämnda förordning.

samband med vistelsen. Av betydelse är också hur stark anknytning som finns till andra länder. Hemvistbegreppet i 1904 års lag är enligt sin ordalydelse begränsat till att gälla vid tillämpningen av 1904 års lag, men avsikten var att man ville skapa ett hemvistbegrepp som kunde användas inom hela den internationella familjerätten.⁴⁵

Nämnda målsättning har följts i lagen om internationella frågor rörande makars och sambors förmögenhetsförhållanden. I den lagen finns samma definition av begreppet hemvist som i 1904 års lag. I lagen (1985:367) om internationella faderskapsfrågor infördes däremot inte någon uttrycklig definition av begreppet hemvist. I förarbetena framhölls dock att den allmänna definitionen i 1904 års lag borde tas till utgångspunkt även när det gällde frågor om faderskap, men att tolkningen av hemvistbegreppet måste påverkas av ändamålet med den lagstiftning där begreppet används och att bedömningen fick skifta beroende på sammanhanget.⁴⁶ I fråga om barnets hemvist anfördes att det ligger i sakens natur att det stora flertalet ärenden och mål om faderskap kommer upp i ett så tidigt skede av barnets liv att det inte blir aktuellt att beakta barnets avsikter för framtiden. Lever barnet hos modern eller någon annan som har vårdnaden om barnet får barnets hemvist anses sammanfalla med vårdnadshavarens. Det finns dock inte något rättsligt hinder mot att barnet har en annan hemvist än vårdnadshavarens. Avgörande är de förhållanden, aktuella och förväntade, under vilka barnet växer upp.

Regeringsrätten har i rättsfallen RÅ 1995 ref. 99, RÅ 1996 ref. 52 och RÅ 2001 ref. 53 angående hemvistbegreppet i lagen (1989:14) om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden m.m. och om överflyttning av barn⁴⁷ uttalat sig om hemvistbegreppet enligt den lagen. Regeringsrätten har i dessa sammanhang tagit fasta på att begreppet tar sikte på rent faktiska förhållanden och att subjektiva moment i regel bör tillmätas mindre betydelse. I RÅ 1995 ref. 99 konstaterades bl.a. att när det är fråga om ett barn som inte har nått en sådan ålder att hänsyn kan tas till dess egna avsikter för framtiden, så måste andra omständigheter – särskilt vårdnadshavarens hemvist och de familjemässiga och sociala förhållandena i övrigt – vara avgörande; saken har ibland uttryckts så att det ska fastställas var barnets ”effektiva

⁴⁵ Se prop. 1973:158 s. 80 f.

⁴⁶ Se prop. 1984/85:124 s. 40 ff. och SOU 1983:25 s. 90.

⁴⁷ Som bl.a. bygger på 1980 års Haagkonvention.

levnadscentrum” är beläget. En övergripande synpunkt såvitt avser tolkningen av begreppet ”habitual residence” – liksom av det interna hemvistbegreppet – är enligt Regeringsrätten att hänsyn bör tas till ändamålet med de regler där begreppet används och att bedömningen därför kan skifta beroende på sammanhanget.

3.7 Svensk intern rätt

3.7.1 Underhållsskyldighet och underhållsstöd

3.7.1.1 Barn

Underhållsbidrag

Enligt gällande rätt kan underhåll till barn bestämmas i avtal eller fastställas genom dom. Ett avtal om att underhållsbidrag för framtiden ska betalas med ett engångsbelopp eller för längre perioder än tre månader i taget är giltigt endast om avtalet är skriftligt och bevittnat av två personer. Är barnet under 18 år ska avtalet dessutom vara godkänt av socialnämnden. (7 kap. 7 § FB) Frågor som gäller avtal om underhåll redovisas närmare i kapitel 8.

Föräldrarna ska svara för underhåll åt barnet efter vad som är skäligt med hänsyn till barnets behov och föräldrarnas samlade ekonomiska förmåga. När underhållsskyldigheten bestäms ska hänsyn tas till barnets egna inkomster, tillgångar och sociala förmåner. Underhållsskyldigheten upphör när barnet fyller 18 år. Går barnet i skolan efter denna tidpunkt, är föräldrarna underhållsskyldiga under den tid som skolgången pågår, dock längst intill dess barnet fyller 21 år. Till skolgång räknas studier i grundskolan eller gymnasieskolan och annan jämförlig grundutbildning. I kostnaderna för barnets underhåll ska föräldrarna sinsemellan ta del var och en efter sin förmåga. (1 § samma kap.)

En förälder ska fullgöra sin underhållsskyldighet genom att betala underhållsbidrag till barnet, om föräldern inte har vårdnaden om barnet och inte heller varaktigt bor tillsammans med barnet, eller om föräldern har vårdnaden om barnet gemensamt med den andra föräldern men barnet varaktigt bor tillsammans med endast den andra föräldern (2 § angivet kap.).⁴⁸

⁴⁸ Den som enligt denna bestämmelse ska fullgöra sin underhållsskyldighet genom att betala underhållsbidrag till barnet är att betrakta som bidragsskyldig enligt lagen (1996:1030) om

När underhållsbidrag bestäms får den bidragsskyldige förbehålla sig ett belopp för eget eller annans underhåll. Förbehållsbelopp för den bidragsskyldiges eget underhåll innefattar alla vanliga levnadskostnader. Bostadskostnaden beräknas för sig efter vad som är skäligt medan andra levnadskostnader beräknas med ledning av ett normalbelopp. För år räknat utgör normalbeloppet 120 procent av gällande basbelopp enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring.⁴⁹ En förälder får vidare förbehålla sig belopp för underhåll åt hemmavarande barn och – om det finns särskilda skäl – ett belopp för underhåll åt make. (7 kap. 3 § FB)

Vid fullgörande av sin bidragsskyldighet får föräldern tillgodoräkna sig avdrag för den tid som barnet har vistats hos föräldern, om föräldern har haft barnet hos sig under en sammanhängande tid av minst fem hela dygn eller under en kalendermånad i minst sex hela dygn (4 § samma kap.). Detta blir aktuellt om föräldern har haft barnet hos sig för umgänge.

Den som varaktigt bor tillsammans med annans barn och med förälder som har vårdnaden om barnet är underhållsskyldig mot barnet, om han eller hon är gift med föräldern eller har eget barn tillsammans med föräldern. Om det finns särskilda skäl, kvarstår underhållsskyldigheten för styvföräldern även sedan barnet har flyttat hemifrån. Underhållsskyldigheten gäller inte till den del barnet kan få underhåll från den förälder som den underhållsskyldige inte bor tillsammans med. (5 § angivet kap.)

En dom eller ett avtal om underhåll kan jämkas av rätten (10 §).

Underhållsstöd

När den som ska betala underhållsbidrag till barnet inte betalar något eller betalar ett belopp som är lägre än (för närvarande) 1 273 kr per månad, har barnet rätt till underhållsstöd om föräldrarna inte bor tillsammans, se 3 § lagen (1996:1030) om underhållsstöd. Andra krav som ställs är att barnet varaktigt bor och är folkbokfört hos en förälder (boföräldern) som bor här i landet. Om barnet är underårigt ska boföräldern också vara vårdnadshavare för barnet. Rätt till underhållsstöd finns också om barnet bor varaktigt hos

underhållsstöd (2 § angivna lag), se vidare nedan. Det kan noteras att lagen om underhållsstöd kommer att ersättas av socialförsäkringsbalken den 1 januari 2011.

⁴⁹ I dag är normalbeloppet knappt 51 000 kr. Det kan noteras att lagen om allmän försäkring kommer att ersättas av socialförsäkringsbalken den 1 januari 2011.

båda föräldrarna (växelvis boende) och är folkbokfört hos en av dem, förutsatt att den förälder som söker stödet bor här i landet och, om barnet är underårigt, att barnet står under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem. Vad som sägs om "boförälder" gäller med något undantag även en särskilt förordnad vårdnadshavare.

Ett barn har inte rätt till underhållsstöd i vissa situationer, bl.a. om det är uppenbart att den bidragsskyldige föräldern på något annat sätt ser till att barnet får motsvarande underhåll (4 § samma lag). Ett barn som har fyllt 18 år har rätt till förlängt underhållsstöd under den tid som barnet bedriver studier på närmare angivet sätt, dock längst till och med juni månad det år då barnet fyller 20 år (7 §). Underhållsstöd till ett barn lämnas med för närvarande 1 273 kr per månad. Beloppet kan vara lägre, t.ex. om barnet bor växelvis hos sina föräldrar (8 §). Underhållsstöd lämnas efter skriftlig ansökan av boföräldern hos Försäkringskassan (12 §).

När underhållsstöd lämnas till ett barn och det finns en bidragsskyldig förälder, ska denne återbetala ett belopp till staten som helt eller delvis motsvarar underhållsstödet och återbetalningsskyldigheten fastställs av Försäkringskassan (21 §). Återbetalningsskyldighet ska för varje barn som har rätt till underhållsstöd bestämmas till ett visst belopp per år, motsvarande ett procenttal av den bidragsskyldiges inkomst (24 §). Försäkringskassan ska utan dröjsmål vidta åtgärder för att driva in fordringen, om den bidragsskyldige inte fullgör sin återbetalningsskyldighet (29 §). Fastställt återbetalningsbelopp ska omprövas när ett nytt beslut om årlig taxering föreligger. Det kan under vissa förhållanden jämkas (30 §). Om den bidragsskyldige är bosatt utomlands, och underhållsbidrag är fastställt, kan Försäkringskassan inträda i barnets rätt till underhållsbidrag till den del det svarar mot utbetalt underhållsstöd (31 §). Om underhållsbidrag inte är fastställt, kan Försäkringskassan förelägga boföräldern att vidta eller medverka till åtgärder för att få underhållsbidrag fastställt (tredje stycket nämnda paragraf). Det nu sagda gäller även om den bidragsskyldige bor i Sverige och får lön eller annan inkomst i eller från utlandet som inte kan tas i anspråk genom utmätning.

3.7.1.2 Makar

Även underhåll till makar bestäms i avtal eller fastställs genom dom. Frågor som gäller avtal om underhåll redovisas närmare i kapitel 8. Under äktenskapet ska makarna efter förmåga bidra till det underhåll som behövs för att deras gemensamma och personliga behov ska tillgodoses (6 kap. 1 § äktenskapsbalken, ÄktB). Om det som den ena maken ska bidra med inte räcker till för den makens personliga behov eller för de betalningar som den maken annars ombesörjer för familjens underhåll, ska den andra maken skjuta till de pengar som behövs (2 § samma kap.). Om den ena maken försummar sin underhållsskyldighet får domstolen ålägga den maken att betala underhållsbidrag till den andra maken (5 §).

Efter äktenskapsskillnad svarar enligt huvudregeln varje make för sin försörjning. Om den ena maken behöver bidrag till sitt underhåll under en övergångstid, har den maken emellertid rätt att få underhållsbidrag av den andra maken efter vad som är skäligt med hänsyn till denna makes förmåga och övriga omständigheter. Under vissa förutsättningar kan maken ha rätt till underhåll för längre tid. (7 §)

Underhållsbidrag efter äktenskapsskillnad ska betalas fortlöpande. Om det finns särskilda skäl kan dock bidraget få betalas med ett engångsbelopp. (8 §)

En dom eller ett avtal om underhåll får jämkas av domstolen (11 §).

3.7.2 Forumbestämmelser

Allmän domstol

En talan om underhåll till barn tas upp av rätten i den ort där svaranden, dvs. den underhållsskyldige, har sin hemvist. En sådan fråga kan väckas även i samband med mål om fastställande av faderskapet till barn, äktenskapsmål, mål om vårdnaden om barn eller mål om barns boende. Om det inte finns någon behörig domstol tas målet upp av Stockholms tingsrätt. (7 kap. 12 § FB)

I mål om äktenskapsskillnad får domstolen pröva frågor om bl.a. underhållsbidrag till make (14 kap. 5 § ÄktB). Äktenskapsmål tas upp av tingsrätten i den ort där en av makarna har sin hemvist och

har ingen av dem hemvist här i landet, tas målet upp av Stockholms tingsrätt (3 § samma kap.).

Om en talan om underhåll till make eller före detta make inte väcks i samband med ett äktenskapsmål gäller de allmänna forumbestämmelserna i 10 kap. RB. Som huvudregel gäller då att behörig domstol i tvistemål i allmänhet är rätten i den ort där svaranden har sin hemvist (1 § första stycket angivet kap.).

Kronofogdemyndigheten och Försäkringskassan

Försäkringskassan är sedan år 2005 en självständig, rikstäckande myndighet. Samma sak gäller Kronofogdemyndigheten sedan år 2008. När det finns internationell behörighet för en svensk myndighet är det en intern organisationsfråga vilken enhet inom respektive myndighet som handlägger ärendet.

Socialnämnden

Kommunen har det yttersta ansvaret för att de som vistas i kommunen får det stöd och den hjälp som de behöver, se 2 kap. 2 § socialtjänstlagen (2001:453). Socialnämnden i en viss kommun är därvid behörig att godkänna avtal enligt 7 kap. 7 § FB om underhållsbidrag om någon av parterna vistas där.

3.7.3 Verkställighet

När det gäller den faktiska verkställigheten i Sverige av en dom, annan exekutionstitel som innefattar betalningsskyldighet eller annan förpliktelse är utsökningsbalken (UB) tillämplig. Verkställighet som avser betalningsskyldighet sker genom utmätning (1 kap. 1 § UB). Den som vill att ett verkställbart avgörande ska verkställas får lämna in en ansökan till Kronofogdemyndigheten, som är verkställande myndighet (3 § samma kap.). Sökanden ska bl.a. ange den åtgärd som han eller hon yrkar och ge in den exekutionstitel som ligger till grund för ansökan om verkställighet (2 kap. 2 § samma balk). En skriftlig, av två personer bevitnad förbindelse angående underhållsbidrag enligt ÄktB eller FB verkställs under vissa förutsättningar som en lagakraftägande dom (3 kap. 1 § första stycket 5 och 19 §).

För att utländska exekutionstitlar ska få verkställas i Sverige krävs en särskild föreskrift om det (3 kap. 2 § nämnda balk). Sådana föreskrifter finns bl.a. i lagen med kompletterande bestämmelser om domstols behörighet och om erkännande och internationell verkställighet av vissa avgöranden. Av 7 § i den lagen framgår att ett utländskt avgörande som med stöd av Bryssel I-förordningen, Brysselkonventionen, Luganokonventionerna eller Danmarksavtalet⁵⁰ har förklarats vara verkställbart i Sverige, ska verkställas enligt UB:s bestämmelser på samma sätt som en svensk dom som har vunnit laga kraft om inte annat följer av gemenskapsrättsakten eller det internationella instrumentet. Vidare följer av 11 § samma lag att ett utländskt avgörande som har intygats vara en europeisk exekutionstitel ska verkställas enligt UB:s bestämmelser på samma sätt som en svensk dom som har vunnit laga kraft, om inte annat följer av artikel 21 eller 23 i förordningen om den europeiska exekutionstiteln. På motsvarande sätt är det särskilt föreskrivet att avgöranden om underhållsbidrag som meddelats i de nordiska länderna får verkställas i Sverige, se 1 och 4 §§ lagen om indrivning i Sverige av underhållsbidrag, fastställda i Danmark, Finland, Island eller Norge. Detsamma gäller för ett utländskt avgörande som har förklarats verkställbart i Sverige enligt 9 § lagen om erkännande och verkställighet av vissa utländska domar och beslut angående underhåll till barn eller 11 § lagen om erkännande och verkställighet av utländskt avgörande angående underhållsskyldighet. Detta gäller dock inte föreskrifter om tvångsmedel i den utländska exekutionstiteln.

Om ett utländskt avgörande om underhållsskyldighet är verkställbart i Sverige, och en ansökan om verkställighet har getts in till Kronofogdemyndigheten, sker verkställighet genom utmätning enligt 4–7 kap. UB. Det kan röra sig om utmätning av lön eller annan egendom. För att den underhållsskyldige ska undgå verkställigheten krävs att han eller hon visar att fordran är betalad eller att han eller hon åberopar en annan fordran som kvittning.⁵¹ Gör svaranden gällande att annat förhållande som rör parternas mellanhavande utgör hinder mot verkställighet får verkställighet inte heller ske om invändningen inte lämnas utan avseende (3 kap. 21 § UB).

⁵⁰ Se avsnitt 4.2.

⁵¹ Förutsatt att den fordringen har fastställts genom en exekutionstitel som får verkställas eller som grundas på skuldebrev eller annat skriftligt fordringsbevis, och att det även i övrigt finns förutsättningar för kvittning.

Vissa bestämmelser i utmätningsskapitlen gäller särskilt i fråga om underhållsbidrag. Av 4 kap. 1 a § UB följer bl.a. att utmätning som regel ska avse samtliga bidrag som är förfallna vid verkställighetstillfället och att utmätning inte får ske för preskriberade underhållsbidrag enligt ÄktB och FB. Rätten att kräva ut fastställda underhållsbidrag preskriberas tre år (6 kap. 10 § ÄktB) respektive fem år (7 kap. 9 § FB) från förfallodagen. Detta har motiverats bl.a. med att syftet med underhållsbidragen är att tillgodose den bidragsberättigades behov av medel för sin löpande försörjning eftersom fordringar på underhållsbidrag genom sin starka inriktning på aktuellt behov skiljer sig från flertalet andra fordringar och en växande underhållsskuld medför betydande sociala påfrestningar för åtskilliga underhållsskyldiga.⁵² Preskriptionsbestämmelsen gäller för underhållsbidrag som har fastställts enligt FB och ÄktB. Utländska underhållsbidrag har regelmässigt en längre preskriptionstid.⁵³ Kronofogdemyndigheten ska vid all utmätning självant beakta preskriptionstiden för svenska bidrag. För utländska bidrag gäller UB:s huvudregel, nämligen att det ankommer på gäldenären att göra invändning mot verkställighet.⁵⁴

Under vilka förutsättningar utmätning av lön får ske för underhållsbidrag som avses i 4 kap. 1 a § första stycket UB framgår av 7 kap. 6 § samma balk.

⁵² Se prop. 1978/79:12 s. 127 f.

⁵³ Se prop. 1994/95:49 s. 69.

⁵⁴ Se a. s.

Del II

Underhållsförordningen,
2007 års Haagkonvention och
2007 års Haagprotokoll

4 Tillämpningsområden, förhållande till andra internationella instrument och hemvistbegreppet

4.1 Utgångspunkter

Som har framgått av kapitel 1 har utredningen i uppdrag att föreslå de kompletterande författningsbestämmelser som behövs till underhållsförordningen samt de författningsändringar som ett framtida tillträde till 2007 års Haagkonvention ger anledning till. Enligt underhållsförordningen ska den lag som ska tillämpas på underhållsskyldighet fastställas i enlighet med 2007 års Haagprotokoll i de medlemsstater som är bundna av protokollet. Sverige blir bundet även av detta instrument genom EU:s tillträde till det (se vidare kapitel 13).

I detta kapitel lämnas en beskrivning av tillämpningsområdet för underhållsförordningen, 2007 års Haagkonvention och 2007 års Haagprotokoll (avsnitt 4.2–4.4). Det beskrivs också vilken roll underhållsförordningen, 2007 års Haagprotokoll och 2007 års Haagkonvention utifrån ett svenskt perspektiv kommer att spela i förhållande till andra internationella instrument (avsnitt 4.5) och särskilt vad som kommer att gälla beträffande avgöranden från olika länder (avsnitt 4.6). Beskrivningarna utgår från att EU tillträder 2007 års Haagkonvention och att medlemsstaterna (utom Danmark) därmed blir bundna av konventionen (se i denna fråga vidare avsnitt 13.1). I avsnitt 4.7 kommenteras hemvistbegreppet, som ligger till grund för en stor del av bestämmelserna i instrumenten och avslutningsvis finns ett avsnitt om sambor, samkönade äktenskap och partnerskap (avsnitt 4.8).

De bestämmelser i instrumenten som särskilt rör behörighet, lagval, erkännande och verkställighet, avtal, samarbete, direkta ansökningar och rättshjälp/rättsligt bistånd redovisas i kapitlen 5–11. Instrumentens allmänna bestämmelser, slutbestämmelser och bilagda formulär behandlas i kapitel 12.

4.2 Underhållsförordningen

Syftet med underhållsförordningen är att ge en underhållsberättigad person bättre möjligheter att hävda sina rättigheter. Syftet ska uppfyllas genom att det bör vara enkelt att få ett avgörande i en medlemsstat som automatiskt är verkställbart i en annan medlemsstat utan formaliteter. När underhållsförordningen tillämpas behövs därför som huvudregel inte något exekvaturförfarande. Underhållsförordningen ersätter Bryssel I-förordningen i alla frågor om underhållsskyldighet (se artikel 68.1). Det kommer alltså inte att vara möjligt att tillämpa Bryssel I-förordningen på underhållsfrågor. Vad som gäller övergångsvis redovisas i avsnitt 12.4.1.

Underhållsförordningen är tillämplig mellan alla medlemsstater, dock inte i alla delar med avseende på Danmark.¹ Enligt Danmarksavtalet tillämpas Bryssel I-förordningens bestämmelser i förhållande till Danmark.² Underhållsförordningen ändrar till viss del Bryssel I-förordningen, med följden att EU och Danmark har träffat ännu ett avtal om att bestämmelserna i underhållsförordningen ska vara tillämpliga på förbindelserna mellan EU och Danmark, med undantag för bestämmelserna i kapitlen III (tillämplig lag) och VII (samarbete mellan centralmyndigheter). Bestämmelserna i artikel 2 (definitioner) och kapitel IX (allmänna bestämmelser och slutbestämmelser) är i konsekvens med detta endast tillämpliga i den mån som de avser domstols behörighet, erkännande, verkställbarhet och verkställighet av domar samt möjlighet till rättslig prövning.

¹ Se artikel 1.2 och punkt 46–48 i ingressen. Härfter har Storbritannien meddelat sin avsikt att godta förordningen efter antagandet, se kommissionen yttrande KOM(2009) 181 slutlig, 21.4.2009, och avtal träffats mellan Europeiska gemenskapen och Konungariket Danmark om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar på privaträttens område, publicerat i EUT L 149, 12.6.2009, s. 80.

² Avtalet den 19 oktober 2005 mellan Europeiska gemenskapen och Konungariket Danmark om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar på privaträttens område, publicerat i EUT L 299, 16.11.2005, s. 62.

Underhållsförordningen är tillämplig på underhållsskyldighet som har sin grund i familje-, släktskaps-, äktenskaps- eller svägerlagsförhållanden (artikel 1.1). Det närmare tillämpningsområdet följer av förordningens förhållande till andra internationella instrument och dess bestämmelser om behörighet (se avsnitt 4.5.1 och avsnitt 5.1).

I artikel 2.1 finns ett antal definitioner uppräknade. Där framgår bl.a. att med "dom" avses varje avgörande angående underhållsskyldighet som har meddelats av en domstol i en medlemsstat, oavsett om avgörandet rubriceras som dom, beslut eller förordnande om verkställighet. Även en domstolstjänstemans beslut om fastställande av rättegångskostnader omfattas (motsvarande bestämmelse finns i artikel 32 i Bryssel I-förordningen). Vid tillämpning av kapitel VII om samarbete mellan centralmyndigheter och kapitel VIII om offentliga organ avses med begreppet dom även en dom angående underhållsskyldighet som har meddelats i en tredjestat.

Förutom avgöranden av domstol omfattar underhållsförordningen även avgöranden från andra behöriga myndigheter. Begreppet "domstol" i förordningens mening omfattar även administrativa myndigheter som är behöriga i frågor om underhållsskyldighet (artikel 2.2). Detta förutsätter bl.a. att myndigheterna garanterar opartiskhet och parternas rätt att bli hörda. Sådana myndigheter ska förtecknas i en bilaga. För Bryssel I-förordningen gäller att Kronofogdemyndigheten ska omfattas av begreppet domstol i mål om betalningsföreläggande och handräckning (artikel 62 i Bryssel I-förordningen).

Som har redovisats i avsnitt 1.4 betraktas varje enskild person som har eller påstås ha rätt att få underhållsbidrag som underhållsberättigad i underhållsförordningens mening (artikel 2.1 punkten 10). Med underhållsskyldig avses varje enskild person som är eller påstås vara skyldig att betala underhållsbidrag (samma artikel punkten 11).

Även andra än enskilda kan ha intresse av att underhåll kan drivas in över gränserna. Av denna orsak anges att ett offentligt organ som agerar i stället för en person som har rätt att få underhållsbidrag, eller ett offentligt organ som har rätt till återbetalning för underhållsstöd som har lämnats i stället för underhållsbidrag, ska omfattas av termen underhållsberättigad (artikel 64). Detta gäller i fråga om ansökningar om erkännande och verkställbarhetsförklaring av domar eller verkställighet av

domar. Det offentliga organets rätt att agera regleras av den lag som gäller för organet i fråga (punkten 2 i nämnda artikel). För svensk del är Försäkringskassan ett sådant offentligt organ. Ansökan om erkännande och verkställbarhetsförklaring eller begäran om verkställighet får enligt punkten 3 göras i fråga om

- a) en dom meddelad mot en underhållsskyldig på begäran av ett offentligt organ som kräver återbetalning för bidrag som lämnats i stället för underhållsbidrag, och
- b) en dom mellan en underhållsberättigad och en underhållsskyldig såvitt avser det bidrag som lämnats till den underhållsberättigade i stället för underhållsbidrag.

På begäran ska det offentliga organet tillhandahålla handlingar som är nödvändiga för att fastställa dels dess rätt att agera, dels att bidrag har utgetts till den underhållsberättigade (punkten 4).

4.3 2007 års Haagkonvention

Syftet med 2007 års Haagkonvention ligger i linje med underhållsförordningens syfte och är att säkerställa en effektiv internationell indrivning av underhåll till barn och andra familjemedlemmar. Detta ska uppnås bl.a. genom att det inrättas ett system för samarbete mellan myndigheterna i de fördragsslutande staterna och genom att det ställs krav på effektiva åtgärder för en snabb verkställighet av avgöranden om underhåll (artikel 1).

Konventionen är (enligt artikel 2.1) tillämplig på

- a) underhållsskyldighet som grundar sig på ett föräldrabarnförhållande mot en person under 21 år,
- b) erkännande och verkställighet, eller verkställighet, av ett avgörande om underhållsskyldighet mot make, om ansökan ges in tillsammans med ett anspråk som omfattas av a), och
- c) med undantag för kapitel II och III, underhållsskyldighet mot make.

Underhållsförordningens tillämpningsområde är i grunden bredare än konventionens.³ Det är dock möjligt för en fördragsslutande

³ Se artikel 1; underhållsskyldighet som har sin grund i familje-, släktskaps-, äktenskaps- eller svägerlagsförhållanden.

stat att förklara att den kommer att utvidga tillämpningen av hela eller delar av 2007 års Haagkonvention till sådan underhållsskyldighet som har sin grund i familje-, släktskaps-, äktenskaps- eller svågerlagsförhållanden, inbegripet särskilt skyldigheter med avseende på sårbara personer (artikel 2.3). En sådan förklaring ger upphov till förpliktelser mellan två fördragsslutande stater vars förklaringar omfattar samma underhållsskyldighet och samma delar av konventionen. Kommissionen har föreslagit att konventionens hela tillämpningsområde ska utvidgas till att omfatta alla former av underhållsskyldighet som har sin grund i familje-, släktskaps-, äktenskaps- eller svågerlagsförhållanden.⁴ Därigenom skulle tillämpningsområdet för 2007 års Haagkonvention komma att överensstämma med underhållsförordningens. EU har ännu inte tagit ställning i frågan, men Sverige kommer att bli bundet av EU:s ställningstagande (se kapitel 13).

Det är också möjligt för en fördragsslutande stat att genom ett förbehåll begränsa konventionens tillämpningsområde när det gäller underhållsskyldighet som grundar sig på ett föräldrabarnförhållande mot en person upp till 21 år, till att gälla personer upp till 18 år (artikel 2.2). Något sådant förbehåll är dock inte aktuellt inför EU:s anslutning till konventionen.⁵ Konventionen kommer alltså för svensk del att vara tillämplig på underhållsskyldighet som grundar sig på ett föräldrabarnförhållande mot personer under 21 år. Här kan noteras att även en fråga om ett barns underhållsskyldighet mot en ung förälder således omfattas.

Bestämmelserna i konventionen är tillämpliga på alla barn, oavsett föräldrarnas civilstånd (artikel 2.4).

På motsvarande sätt som i underhållsförordningen finns ett antal definitioner i konventionen (artikel 3). Som har redovisats i avsnitt 1.4 framgår det bl.a. att med "underhållsberättigad" avses varje enskild person som har eller påstås ha rätt till underhållsbidrag (punkten a). Med "underhållsskyldig" avses varje enskild person som är eller påstås vara skyldig att utge underhållsbidrag (punkten b). Definitionen av "rättsligt bistånd" (punkten c) behandlas närmare i kapitel 11. Ett "skriftligt avtal" är en överenskommelse som dokumenterats på ett sådant sätt att informationen är tillgänglig för senare användning (punkten d). Ett "avtal om underhållsbidrag" är ett skriftligt avtal som rör betalning av

⁴ Se KOM(2009) 373 slutlig, 28.7.2009.

⁵ Se KOM(2009) 373 slutlig, 28.7.2009.

underhållsbidrag och som antingen har upprättats eller registrerats som en officiell handling av en behörig myndighet, eller har bestyrkts av, ingåtts vid, registrerats hos eller getts in till en behörig myndighet och som kan bli föremål för förnyad prövning och ändring av en behörig myndighet (punkten e). En ”sårbar person” är en person som, på grund av nedsatt eller bristande förmåga i sin personliga kapacitet, inte kan försörja sig själv (punkten f).

Liksom i underhållsförordningen kan ett offentligt organ i vissa situationer jämföras med en underhållsberättigad person. Detta regleras i artikel 36.⁶ Begreppet underhållsberättigad ska då omfatta ett offentligt organ som agerar i stället för en person som har rätt till underhållsbidrag eller ett offentligt organ som har rätt till återbetalning för bidrag som lämnats i stället för underhållsbidrag. Det offentliga organets rätt att agera ska regleras av den lag som gäller för organet. I Sverige är Försäkringskassan en myndighet som kan vara ett sådant organ.

Ett offentligt organ får söka erkännande eller verkställighet av

- a) ett avgörande som meddelats mot en underhållsskyldig på begäran av ett offentligt organ som kräver återbetalning för bidrag som lämnats i stället för underhållsbidrag,
- b) ett avgörande mellan en underhållsberättigad och en underhållsskyldig såvitt avser det bidrag som lämnats till den underhållsberättigade i stället för underhållsbidrag.

Det offentliga organ som söker erkännande eller begär verkställighet av ett avgörande, ska på begäran tillhandahålla de handlingar som är nödvändiga för att fastställa dels dess rätt att agera, dels att bidrag har utbetalats till den underhållsberättigade.

4.4 2007 års Haagprotokoll

I 2007 års Haagprotokoll finns bestämmelser om vilken lag som ska tillämpas på underhållsskyldighet som har sin grund i familje-,

⁶ Så är fallet i fråga om ansökningar om erkännande och verkställighet enligt artikel 10.1 a och b och fall som omfattas av artikel 20.4, dvs. ansökan om erkännande eller erkännande och verkställighet av ett avgörande (artikel 10.1 a), verkställighet av ett avgörande som meddelats eller erkänns i den anmodade staten (artikel 10.1 b), eller om staten till följd av ett förbehåll inte kan erkänna ett avgörande och är förpliktad att vidta alla lämpliga åtgärder för att utverka ett avgörande till förmån för den underhållsberättigade (artikel 20.4).

släktskaps-, äktenskaps- eller svågerlagsförhållanden, inbegripet underhållsskyldighet för barn oavsett föräldrarnas civilstånd (artikel 1.1). Tillämpningsområdet är brett och protokollets bestämmelser blir tillämpliga när svenska myndigheter utövar behörighet enligt underhållsförordningen (se artikel 15). Protokollet är universellt tillämpligt. Den lag som anvisas genom protokollets bestämmelser ska alltså tillämpas även om det är en icke fördragsslutande stats lag (se artikel 2 och vidare kapitel 6).

4.5 Förhållandet till andra internationella instrument utifrån ett svenskt perspektiv

4.5.1 Underhållsförordningen och andra internationella instrument

Behörighet

Underhållsförordningen kommer att vara direkt tillämplig för alla medlemsstater i EU (i vissa avseenden med undantag för Danmark, se avsnitt 4.2). Den ersätter bestämmelserna om underhållsskyldighet i Bryssel I-förordningen (artikel 68.1 i underhållsförordningen). Om det när underhållsförordningen börjar tillämpas pågår ett förfarande för erkännande och verkställighet ska dock Bryssel I-förordningen vara fortsatt tillämplig (artikel 75.2). Med undantag för denna övergångsbestämmelse – som ju bara är aktuell under en begränsad tid – är det alltså underhållsförordningen och inte Bryssel I-förordningen som ska tillämpas av EU:s medlemsstater (dock inte till alla delar av Danmark).

Underhållsförordningen är i den bemärkelsen heltäckande genom att den inte ger utrymme för autonoma behörighetsbestämmelser (se vidare avsnitt 5.3). Underhållsförordningen påverkar emellertid inte tillämpningen av konventioner och avtal som har tillträtts när förordning antas och som gäller frågor som regleras i förordningen (artikel 69.1). Det innebär att Lugano-konventionerna är förpliktande för Sverige i förhållande till konventionsstater utanför EU (jfr artikel 69.2 i underhållsförordningen). Svenska domstolar är därmed skyldiga att beakta och tillämpa någon av Luganokonventionerna om svaranden har hemvist i en konventionsstat eller när exklusiv behörighet har avtalats att finnas i en icke medlemsstat som har tillträtt 2007 års

Luganokonvention (artikel 2 i de båda Luganokonventionerna och artikel 4.4 i underhållsförordningen). Av 2007 års Luganokonvention följer på motsvarande sätt att den har företräde framför alla andra rättsakter i frågor om domstols behörighet om svaren har hemvist i en EFTA-stat eller där domstolarna i en sådan stat har exklusiv behörighet enligt artikel 22 eller på grund av prorogationsavtal enligt artikel 23 (artikel 64.2 a i 2007 års Luganokonvention).

Lagval

Hänvisningen i underhållsförordningen till 2007 års Haagprotokoll innebär att i den utsträckning underhållsförordningen reglerar behörigheten så är lagvalsfrågorna också reglerade. Enligt utredningens bedömning bör införlivandet av 2007 års Haagprotokoll i EU-systemet innebära att protokollets lagvalsbestämmelser ska tillämpas även när behörigheten utövas enligt någon av Luganokonventionerna (se vidare avsnitt 6.3.1). Det är dock en fråga som i sista hand får avgöras av EU-domstolen.

Erkännande och verkställighet

När det sedan gäller erkännande och verkställighet, så ersätter underhållsförordningen bestämmelserna i förordningen om den europeiska exekutionstiteln (artikel 68.2 i underhållsförordningen). Detta gäller dock inte europeiska exekutionstitlar om underhållsskyldighet som utfärdats i en medlemsstat som inte är bunden av 2007 års Haagprotokoll – dvs. Storbritannien.⁷ En dom från Storbritannien som avser en obestridd fordran på underhåll och som intygats vara en europeisk exekutionstitel får alltså fortfarande verkställas i Sverige med stöd av bestämmelserna i förordningen om den europeiska exekutionstiteln.

Underhållsförordningens förhållande till befintliga konventioner och avtal regleras i artikel 69. Där framgår bl.a. att förordningen inte ska påverka tillämpningen av konventioner som medlemsstaterna har tillträtt när förordningen antas. Detta innebär t.ex. att underhållsförordningen inte påverkar tillämpningen av de

⁷ Danmark (som ju inte heller är bundet av 2007 års Haagprotokoll) omfattas inte av den europeiska exekutionstiteln.

tidigare Haagkonventionerna om erkännande och verkställighet (1958 års Haagkonvention och 1973 års Haagkonvention) samt Luganokonventionerna. I förbindelserna *mellan medlemsstaterna* ska dock underhållsförordningen ha företräde framför konventioner som avser frågor som regleras i underhållsförordningen och som medlemsstaterna är parter i (artikel 69.2). Det medför t.ex. att underhållsförordningen kommer att ha företräde framför 2007 års Haagkonvention i förhållandet mellan EU:s medlemsstater. Detta är också förenligt med 2007 års Haagkonvention. I fråga om erkännande och verkställighet av avgöranden mellan medlemsstater i en regional organisation för ekonomisk integration ska konventionen inte inverka på tillämpningen av bestämmelser som utfärdats av denna, oavsett om de antagits före eller efter konventionens ingående (artikel 51.4 i 2007 års Haagkonvention).

Underhållsförordningen hindrar inte heller att konventionen av den 23 mars 1962 mellan Sverige, Danmark, Finland, Island och Norge angående indrivning av underhållsbidrag tillämpas i Sverige (artikel 69.3 i underhållsförordningen). Det anges särskilt i bestämmelsen att den nordiska konventionen, när det gäller domars erkännande, verkställbarhet och verkställighet, tillhandahåller

- a) enklare och snabbare förfaranden för verkställighet av domar om underhållsbidrag och
- b) rättshjälp som är förmånligare än den som föreskrivs i kapitel V i underhållsförordningen.

Ett förbehåll finns dock, och det är att svaranden inte på grund av tillämpningen av den nordiska konventionen får berövas det skydd som erbjuds enligt artiklarna 19 och 21 i underhållsförordningen. Det innebär att en svarande som inte har gått i svaromål i vissa fall ska ha rätt att ansöka om förnyad prövning av domen vid behörig domstol i ursprungsmedlemsstaten och ha möjlighet att av denna anledning begära uppskjutande av verkställighet (se vidare avsnitt 7.1.1.2).

4.5.2 2007 års Haagprotokoll och andra internationella instrument

2007 års Haagprotokolls förhållande till andra internationella instrument regleras i artikel 19 i protokollet. Där framgår att

protokollet inte inverkar på något internationellt instrument som de fördragsslutande staterna har tillträtt eller kommer att tillträda och som innehåller bestämmelser om frågor som regleras i protokollet, såvida inte en motsatt förklaring avges av de stater som har tillträtt ett sådant instrument. Detta gäller även i förhållande till enhetliga lagar som är grundade på särskilda förbindelser av regional eller annan karaktär mellan berörda stater.

Eftersom Sverige inte har tillträtt någon av de tidigare Haagkonventionerna om lagval (1956 års Haagkonvention om tillämplig lag avseende underhåll till barn och 1973 års Haagkonvention om tillämplig lag avseende underhållsskyldighet), kommer 2007 års Haagprotokoll att vara det enda tillämpliga instrumentet när det gäller lagval. Protokollet ska tillämpas av alla EU:s medlemsstater förutom Danmark och Storbritannien (jfr artikel 15 i underhållsförordningen och rådets beslut om EU:s tillträde till protokollet).⁸

4.5.3 2007 års Haagkonvention och andra internationella instrument

Behörighet

Som framgår i avsnitt 5.2 finns det endast indirekta behörighetsregler i 2007 års Haagkonvention. Samtidigt innehåller underhållsförordningen tillsammans med Luganokonventionerna en uttömmande reglering av vilka omständigheter som kan läggas till grund för domstolarnas behörighet i frågor om underhåll. Grunderna för erkännande och verkställighet i 2007 års Haagkonvention är till största delen överensstämmande med underhållsförordningens behörighetsregler, och bestämmelsen i 2007 års Haagkonvention som innebär begränsningar i rätten att inleda ett förfarande (artikel 18) korresponderar med motsvarande artikel 8 i underhållsförordningen. Detta får till följd att avgöranden som meddelas i Sverige med stöd av bestämmelserna i underhållsförordningen som regel ska erkännas och förklaras verkställbara även i stater utanför EU som är anslutna till 2007 års Haagkonvention.

⁸ Se rådets beslut av den 30 november 2009 om Europeiska gemenskapens ingående av Haagprotokollet av den 23 november 2007 om tillämplig lag avseende underhållsskyldighet (2009/941/EG), intaget i EUT L 331, 16.12.2009, s. 17 (se *bilaga 4* i bilagedelen).

Lagval

2007 års Haagkonvention innehåller med ett undantag inte några bestämmelser om lagval. Undantaget är att ett offentligt organs rätt att agera i stället för en person som har rätt till underhållsbidrag, eller att kräva återbetalning för bidrag som har utbetalats till den underhållsberättigade i stället för underhållsbidrag, ska regleras av den lag som gäller för organet (artikel 36.2, med motsvarighet i artikel 10 i 2007 års Haagprotokoll). I övrigt är 2007 års Haagprotokoll avsett att vara ett komplement till 2007 års Haagkonvention (se ingressen till protokollet).

Erkännande och verkställighet

Som har framgått av det föregående tillämpas underhållsförordningens bestämmelser om erkännande och verkställighet framför bestämmelserna i 2007 års Haagkonvention i förhållande till de avgöranden som omfattas av förordningen.

2007 års Haagkonvention ersätter – i förbindelserna mellan de fördragsslutande staterna – både 1973 års Haagkonvention och 1958 års Haagkonvention (artikel 48 i 2007 års Haagkonvention).

Sverige har tillträtt 1973 års Haagkonvention. Stater utanför EU som har tillträtt 1973 års Haagkonvention är Australien, Norge, Schweiz, Turkiet och Ukraina.⁹ Om någon av dessa stater inte tillträder 2007 års Haagkonvention, kan alltså bestämmelserna i 1973 års Haagkonvention vara tillämpliga även fortsättningsvis. Detsamma gäller även i förhållande till Danmark som (med undantag av Grönland) är anslutet till 1973 års Haagkonvention, eftersom Danmark inte påverkas av EU:s anslutning till 2007 års Haagkonvention. Lagen som införlivar 1973 års Haagkonvention är även tillämplig i förhållande till Förenta staterna jämte Guam, Jungfruöarna, Puerto Rico och Samoa, dock med undantag av Alabama, District of Columbia och Mississippi.¹⁰

Sverige har tillträtt även 1958 års Haagkonvention. 1973 års Haagkonvention har emellertid trätt i denna konventions ställe (se artikel 29 i 1973 års Haagkonvention) i förhållandet mellan de

⁹ Danmark och Norge omfattas inte av lagen om erkännande och verkställighet av utländskt avgörande angående underhållsskyldighet i den mån särskilda bestämmelser är tillämpliga (12 §). De särskilda bestämmelserna finns i lagen om indrivning i Sverige av underhållsbidrag, fastställda i Danmark, Finland, Island eller Norge.

¹⁰ Det kan noteras att USA intog en aktiv roll i förhandlingarna som ledde fram till 2007 års Haagkonvention och att USA, som första stat, har undertecknat konventionen.

länder som antagit båda konventionerna. Detta innebär för svensk del att 1958 års Haagkonvention i dag endast är tillämplig i förhållande till Österrike, Belgien, Ungern, den kinesiska provinsen Macao,¹¹ Surinam och Liechtenstein. När 2007 års Haagkonvention har trätt i kraft kommer 1958 års Haagkonvention endast att vara tillämplig i förhållande till Macao, Surinam och Liechtenstein – såvida inte dessa också tillträder 2007 års Haagkonvention.

Av artikel 51.1 i 2007 års Haagkonvention följer vidare att konventionen inte inverkar på något internationellt instrument antaget före konventionen som de fördragslutande staterna är parter i och som innehåller bestämmelser i frågor som regleras i konventionen. Detta gäller också ömsesidiga avtal och enhetliga lagar som grundar sig på särskilda förbindelser mellan de berörda staterna (artikel 51.3). I förhållandet mellan Sverige och de övriga nordiska länderna gäller den nordiska konventionen från år 1962 (se avsnitt 3.2.7) som i Sverige införlivats genom lagen om indrivning i Sverige av underhållsbidrag fastställda i Danmark, Finland, Island eller Norge samt kungörelsen med vissa föreskrifter om indrivning och redovisning av underhållsbidrag, fastställda i Danmark, Finland, Island eller Norge. Dessa bestämmelser påverkas alltså inte av 2007 års Haagkonvention utan kan tillämpas i nordiska förhållanden även fortsättningsvis.¹²

Bestämmelsen i artikel 51 i 2007 års Haagkonvention innebär att 2007 års Haagkonvention inte påverkar tillämpningen av Luganokonventionerna.¹³ Artikel 51 ger uttryck för att 2007 års Haagkonvention inte gör anspråk på exklusivitet. En liknande tolkning har gjorts i fråga om 1973 års Haagkonvention.¹⁴ Detta får betydelse t.ex. i en situation där erkännande och verkställighet skulle kunna beviljas enligt 2007 års Luganokonvention men inte enligt 2007 års Haagkonvention beroende på att avgörandet om

¹¹ Sedan den 20 december 1999 är Macao en "särskild administrativ region" i Kina (källa: Utrikespolitiska institutet, Landguiden). Macao finns inte med i kungörelsen angående tillämpning av lagen den 10 december 1965 (nr 723) om erkännande och verkställighet av vissa utländska domar och beslut angående underhåll till barn.

¹² Samma bedömning gjordes i fråga om förhållandet mellan 1958 års Haagkonvention och den nordiska konventionen, jfr följande uttalande i prop. 1965:139 s. 25. "Intet torde [...] hindra att verkställigheten av de nordiska underhållsavgörandena sker enligt 1962 års lag även efter det att Sverige och övriga nordiska länder har anslutit sig till Haagkonventionen. Detta överensstämmer med de önskemål som har uttalats vid nordiska överläggningar."

¹³ Se Explanatory Report (Conv.), paragraph 654.

¹⁴ Se Lennart Pålsson, *Bryssel I-förordningen jämfört med Bryssel- och Luganokonventionerna* (2008), s. 84 f. och Maarit Jänträ-Jareborg, *Har föräldrarna en livslång underhållsskyldighet i internationella förhållanden?*, SvJT 1993 s. 346 f.

underhållsbidrag inte omfattas av Haagkonventionens tillämpningsområde.¹⁵ Luganokonventionerna i sin tur hindrar inte en tillämpning av 2007 års Haagkonvention (artikel 57.1 i 1988 års Luganokonvention och artikel 67.1 i 2007 års Luganokonvention). Bestämmelserna i Luganokonventionerna om förfarandena vid erkännande och verkställighet kan dock alltid tillämpas (artikel 57.5 i 1988 års Luganokonvention och artikel 67.5 i 2007 års Luganokonvention).¹⁶

Samarbete

Som har nämnts i avsnitt 3.2.6 är Sverige bundet av 1956 års New York-konvention om indrivning av underhållsbidrag i utlandet. Konventionen reglerar det administrativa samarbetet vid indrivning av underhållsbidrag. Av artikel 49 i 2007 års Haagkonvention framgår att den ska träda i New York-konventionens ställe i förbindelserna mellan de fördragsslutande staterna i den utsträckning som konventionernas tillämpningsområden sammanfaller. New York-konventionen är den 1 juli 2010 i kraft i förhållande till 65 stater.¹⁷

Det kan diskuteras om New York-konventionen ska tillämpas mellan två stater som visserligen har tillträtt 2007 års Haagkonvention men där erkännande och verkställighet sker med stöd av ett annat internationellt instrument (t.ex. någon av Luganokonventionerna). Ordalydelsen i artikel 49 är inte begränsad till situationen där erkännande och verkställighet sker enligt 2007 års Haagkonvention. Detta skulle kunna tyda på att samarbetsbestämmelserna i 2007 års Haagkonvention kan tillämpas även när erkännande och verkställighet söks med stöd av andra bestämmelser. Samtidigt är centralmyndigheternas uppgifter och staternas skyldigheter enligt 2007 års Haagkonvention knutna till "ansökningar enligt kapitel III" (se artikel 6), till ansökan/ansökningar "enligt detta kapitel" (se artikel 9 och 13–15) och till "ansökningar enligt denna konvention" (artikel 17). Detta talar för att samarbetsbestämmelserna i 2007 års Haagkonvention endast är avsedda att användas i

¹⁵ Se även artikel 57.5 i 1988 års Luganokonvention och artikel 67.5 i 2007 års Luganokonvention samt EU-domstolens tolkning av motsvarande artikel i Bryssel I-förordningen i domen av den 4 maj 2010 i mål C-533/08, TNT Express Nederland BV (ännu inte publicerad i rättsfallssamlingen).

¹⁶ Se Lennart Pålsson, a.a. s. 85.

¹⁷ Se <http://treaties.un.org/Pages/ViewDetailsIII.aspx?&src=TREATY&mtdsg_no=XX~1&chapter=20&Temp=mtdsg3&lang=en>.

konventionsfall. Frågan diskuterades vid utredningens möte med företrädare för Danmark, Finland och Norge (se kapitel 1), utan att någon samsyn nåddes. Det konstaterades då att frågan är av betydelse inte bara vid tillämpningen av Luganokonventionerna utan även i förhållande till danska avgöranden om dessa ska erkännas och verkställas enligt underhållsförordningen, eftersom Danmark inte kommer att omfattas av underhållsförordningens samarbetsbestämmelser.

Övrigt

2007 års Haagkonvention inverkar enligt artikel 50 inte på

- Haagkonventionen av den 1 mars 1954 om vissa till civilrätten hörande ämnen,
- Haagkonventionen av den 15 november 1965 om delgivning i utlandet av handlingar i mål och ärenden av civil eller kommersiell natur, eller
- Haagkonventionen av den 18 mars 1970 om bevisupptagning i utlandet i mål och ärenden av civil eller kommersiell natur.

Bestämmelsen har tillkommit i tydliggörande syfte, främst med anledning av centralmyndighetens uppgifter enligt bl.a. artikel 6.2 g, h och j.¹⁸ I de fall där det är lämpligt kan alltså dessa konventioner tillämpas även fortsättningsvis vid samarbetet.

2007 års Haagkonvention innehåller också en artikel som ger företräde åt regeln om störst effektivitet (artikel 52). Innebörden är att konventionen inte ska hindra tillämpning av överenskommelser eller avtal som gäller mellan den begärande staten och den anmodade staten och som föreskriver

- a) mer omfattande grunder för erkännande av avgöranden om underhållsskyldighet, utan att det påverkar tillämpningen av artikel 22 f i konventionen,¹⁹

¹⁸ Dvs. uppgifterna att underlätta erhållandet av dokumentation eller annat bevis, att vid behov vara behjälplig med att fastställa föräldraskap och att underlätta delgivningen av handlingar (se Explanatory Report [Conv.], paragraph 648).

¹⁹ Artikel 22 f innebär att erkännande och verkställighet får vägras om avgörandet har meddelats i strid med artikel 18, som begränsar möjligheterna för den underhållsskyldige att inleda ett förfarande i en annan stat så länge den underhållsberättigade fortsätter att ha hemvist i en stat där ett avgörande har meddelats.

- b) förenklade och snabbare förfaranden för en ansökan om erkännande eller om erkännande och verkställighet av avgöranden om underhållsskyldighet,
- c) förmånligare rättsligt bistånd än vad som föreskrivs i artiklarna 14–17, eller
- d) förfaranden som gör det möjligt för en sökande från en begärande stat att vända sig direkt till den anmodade statens centralmyndighet.

Konventionen hindrar inte heller tillämpningen av en gällande lag i den anmodade staten som föreskriver effektivare bestämmelser i enlighet med vad som avses i punkterna a–c ovan (artikel 52.2). När det gäller sådana förenklade och snabbare förfaranden som avses i punkten b, ska dessa dock vara förenliga med det skydd som erbjuds parterna enligt artiklarna 23 och 24,²⁰ särskilt i fråga om parternas rätt att underrättas på vederbörligt sätt om förfarandena och beredas skälig möjlighet att yttra sig samt i fråga om verkningarna av en invändning eller ett överklagande.

4.6 Erkännande och verkställighet i Sverige av avgöranden från olika länder

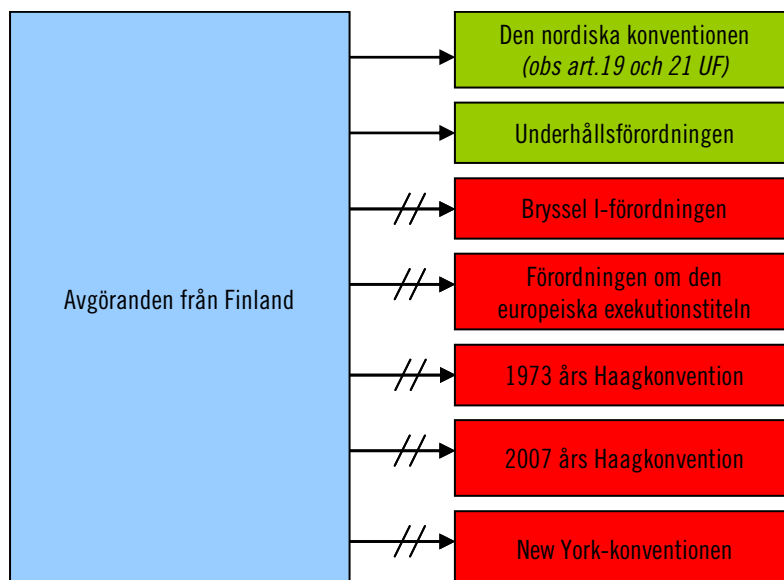
4.6.1 Inledning

Som har framgått av avsnitt 4.2–4.4 finns det ett antal internationella instrument som innehåller bestämmelser om underhåll. Vissa av dessa instrument kommer att vara tillämpliga även efter det att underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention har trätt i kraft. I detta avsnitt finns ett antal skisser som visar med vilket stöd avgöranden från olika länder kan erkännas och verkställas i Sverige och vilket samarbetssystem som kan vara aktuellt. Eftersom det i dagsläget inte är klart vilka länder som kommer att tillträda 2007 års Haagkonvention redovisas två alternativ i fråga om avgöranden från vissa länder. De stater som finns med i redovisningen är bundna av något eller några av de internationella instrument som är relevanta i detta sammanhang

²⁰ Artikel 23 innehåller grundförfarandet för erkännande och verkställighet och artikel 24 innehåller ett alternativt förfarande som en stat kan förklara att den kommer att tillämpa i stället.

och som även Sverige är bundet av. Liksom i det föregående är utgångspunkten att EU tillträder och därmed binder medlemsstaterna (utom Danmark) till 2007 års Haagkonvention.

4.6.2 Finland

Finland kommer på samma sätt som Sverige att bli bundet av såväl underhållsförordningen som 2007 års Haagkonvention.

Den nordiska konventionen kommer att ha fortsatt giltighet när det gäller avgöranden från Finland (artikel 69.3 i underhållsförordningen), dock med ett utökat skydd för svaranden med stöd av artiklarna 19 och 21 i underhållsförordningen.²¹ Verkställighet kommer alltså även fortsättningsvis att kunna ske enligt lagen om indrivning i Sverige av underhållsbidrag, fastställda i Danmark, Finland, Island eller Norge.

Underhållsförordningen har företräde framför 2007 års Haagkonvention i förhållandet mellan medlemsstaterna (artikel 69.2 i underhållsförordningen). Det blir därför inte aktuellt att använda

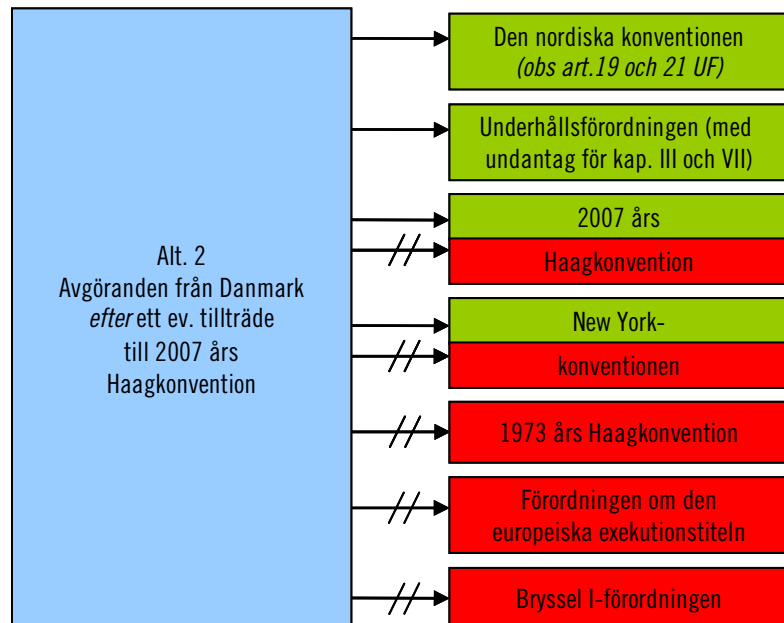
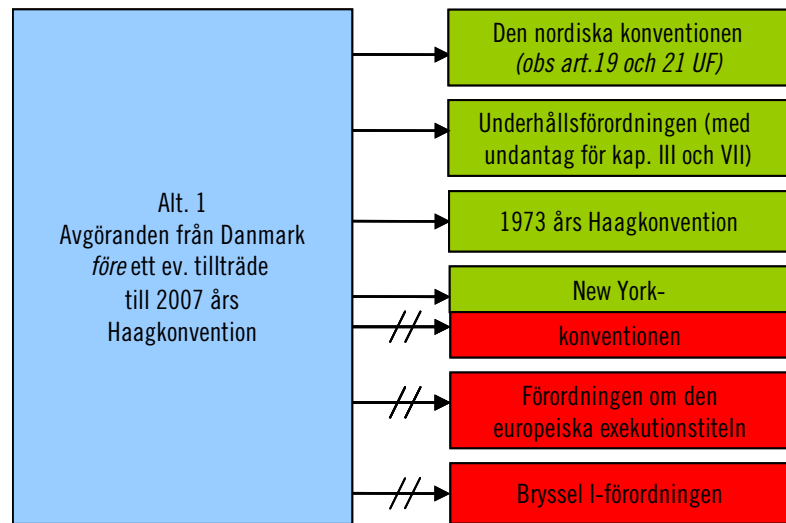
²¹ Svaranden har under vissa förutsättningar rätt till förnyad prövning (artikel 19) och uppskjutande av verkställigheten (artikel 21).

konventionens bestämmelser om erkännande och verkställighet även om konventionen i och för sig blir gällande mellan Sverige och Finland. Det blir inte heller aktuellt att erkänna och verkställa avgöranden med stöd av 1973 års Haagkonvention eftersom denna konvention kommer att ersättas av 2007 års Haagkonvention (artikel 48 i 2007 års Haagkonvention).

Bryssel I-förordningen och förordningen om den europeiska exekutionstiteln kommer inte längre att kunna tillämpas (artikel 68.1 och 2 i underhållsförordningen).

Även om både Finland och Sverige är anslutna till New York-konventionen har den inte tillämpats när verkställighet har sökts enligt den nordiska konventionen eftersom sökanden då kan vända sig direkt till den verkställande myndigheten i respektive stat. New York-konventionen kommer inte heller att tillämpas efter underhållsförordningens ikraftträdande.

4.6.3 Danmark

Danmark är medlem i EU men är inte bundet av förordningen om den europeiska exekutionstiteln. Bestämmelserna i underhållsförordningen kommer att vara tillämpliga på förbindelserna mellan EU och Danmark med undantag för de bestämmelser som gäller tillämplig lag och samarbete genom centralmyndigheter (se avsnitt 4.2).²² Det kommer alltså att vara underhållsförordningens bestämmelser om behörighet, erkännande och verkställighet som ska tillämpas och inte bestämmelserna i Bryssel I-förordningen. Den nordiska konventionen har fortsatt giltighet när det gäller avgöranden från Danmark (artikel 69.3 i underhållsförordningen). Detta gäller även om Danmark tillträder 2007 års Haagkonvention (se artikel 51.1 i 2007 års Haagkonvention).

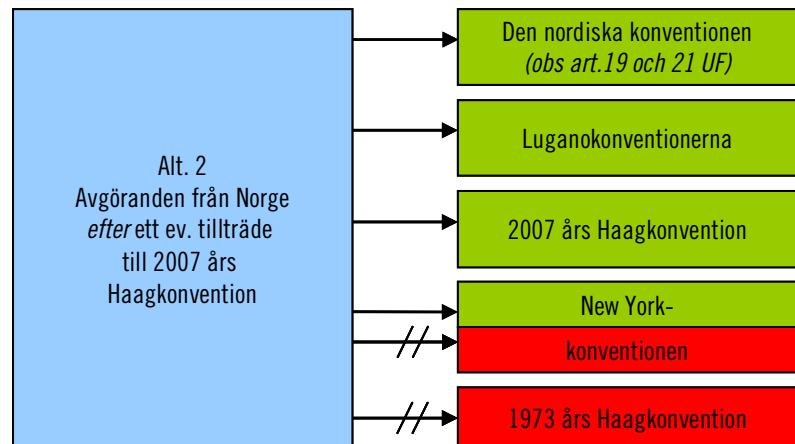
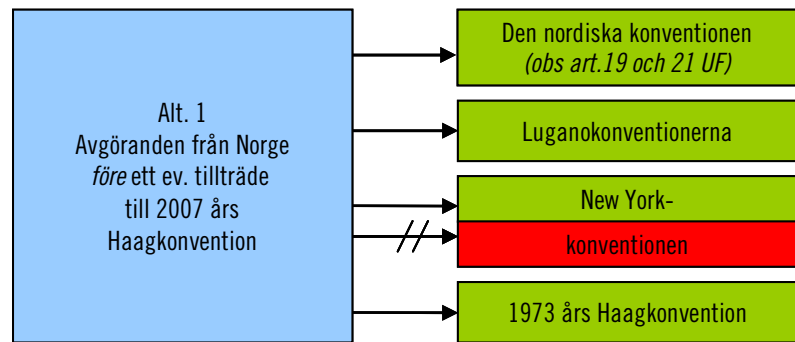
Danmark kan tillträda 2007 års Haagkonvention med EU:s godkännande.²³ Om Danmark tillträder konventionen gäller följande. Underhållsförordningen har företräde framför 2007 års Haagkonvention i förhållandet mellan medlemsstaterna (artikel 69.2 i underhållsförordningen). Det blir därför inte aktuellt att använda konventionens bestämmelser om erkännande och verkställighet på danska avgöranden även om konventionen i och för sig är gällande mellan Sverige och Danmark. Det blir inte heller aktuellt att erkänna och verkställa avgöranden med stöd av 1973 års Haagkonvention eftersom denna konvention har ersatts av 2007 års Haagkonvention (artikel 48 i 2007 års Haagkonvention).

Även om både Danmark och Sverige är anslutna till New York-konventionen har den inte tillämpats när verkställighet har sökts enligt den nordiska konventionen eftersom sökanden då kan vända sig direkt till den verkställande myndigheten i respektive stat. Vid ett danskt tillträde till 2007 års Haagkonvention ersätter den New York-konventionen (artikel 49 i 2007 års Haagkonvention). Som har framgått i avsnitt 4.5.3 är det oklart om bestämmelserna om samarbete i 2007 års Haagkonvention kan tillämpas när ett danskt avgörande ska erkännas och verkställas i Sverige enligt underhållsförordningen.

²² Avtal mellan Europeiska gemenskapen och Konungariket Danmark om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar på privaträttens område, publicerat i EUT L 149, 12.6.2009, s. 80.

²³ Se artikel 5.2 i Danmarksavtalet och artikel 1 a i rådets beslut av den 30 november 2009 om ändring av beslut 2006/325/EG i syfte att inrätta ett förfarande för genomförande av artikel 5.2 i avtalet mellan Europeiska gemenskapen och Konungariket Danmark om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar på privaträttens område (2009/942/EG), publicerat i EUT L 331, 16.12.2009, s. 24.

4.6.4 Norge

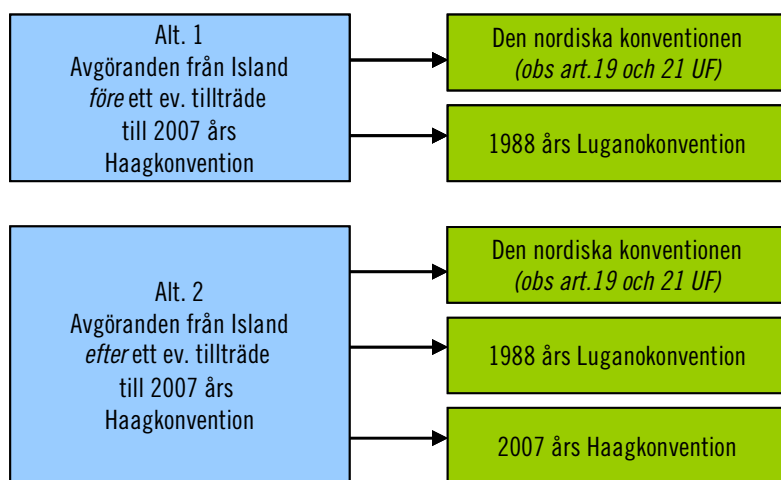
Norge är inte medlem i EU men däremot i EFTA. Norge har tillträtt den nordiska konventionen, båda Luganokonventionerna, New York-konventionen och 1973 års Haagkonvention.

Om Norge tillträder 2007 års Haagkonvention kommer den nordiska konventionen och Luganokonventionerna att vara fortsatt tillämpliga jämte 2007 års Haagkonvention (jfr artikel 51.1 i 2007 års Haagkonvention, artikel 57.5 i 1988 års Luganokonvention och artikel 67.5 i 2007 års Luganokonvention samt avsnitt 4.5.3).

Eftersom 2007 års Haagkonvention ersätter 1973 års Haagkonvention kommer den senare konventionen inte längre att gälla (artikel 48 i 2007 års Haagkonvention).

New York-konventionen tillämpas inte om verkställighet söks enligt den nordiska konventionen eftersom sökanden då kan vända sig direkt till den verkställande myndigheten i respektive stat. För det fall erkännande och verkställighet i stället begärs enligt 2007 års Haagkonvention ska konventionens samarbetsbestämmelser användas i stället för New York-konventionen (artikel 49 i 2007 års Haagkonvention). Som har framgått i avsnitt 4.5.3 är det oklart om bestämmelserna om samarbete i 2007 års Haagkonvention kan tillämpas vid en ansökan om erkännande och verkställighet av ett avgörande enligt Luganokonventionerna.

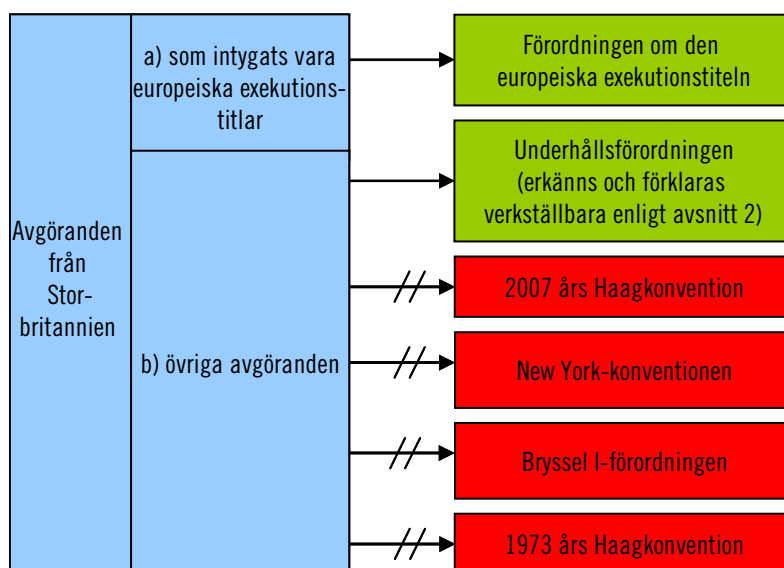
4.6.5 Island

Island är inte medlem i EU men är precis som Norge medlem i EFTA. Island har tillträtt den nordiska konventionen och 1988 års Luganokonvention, men inte 2007 års Luganokonvention, 1958 års Haagkonvention, 1973 års Haagkonvention eller New York-konventionen.

Om Island tillträder 2007 års Haagkonvention kommer den nordiska konventionen och 1988 års Luganokonvention att vara fortsatt tillämpliga jämte 2007 års Haagkonvention (jfr artikel 51.1 i 2007 års Haagkonvention och artikel 57.5 i 1988 års Luganokonvention samt avsnitt 4.5.3).

4.6.6 Storbritannien

Storbritannien är medlem i EU och bundet av bl.a. 1973 års Haagkonvention och New York-konventionen.

När underhållsförordningen träder i kraft kommer inte längre Bryssel I-förordningen att kunna tillämpas (artikel 68.1 i underhållsförordningen). Till skillnad från vad som gäller i förhållande till övriga medlemsstater i EU (utom Danmark) kommer dock förordningen om den europeiska exekutionstiteln fortfarande att kunna tillämpas på avgöranden från Storbritannien som intygats vara europeiska exekutionstitlar (artikel 68.2 i underhållsförordningen).

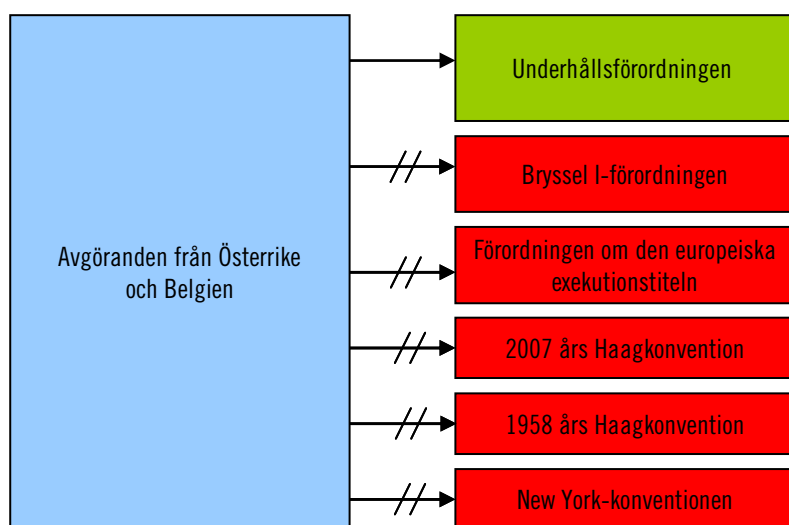
Underhållsförordningen har företräde framför 2007 års Haagkonvention i förhållandet mellan medlemsstaterna (artikel 69.2). Det blir därför inte aktuellt att använda konventionens bestämmelser om erkännande och verkställighet även om konventionen i och för sig är gällande mellan Sverige och Storbritannien.

Som har framgått i avsnitt 4.5.3 är det oklart om bestämmelserna om samarbete i 2007 års Haagkonvention kan tillämpas vid en ansökan om erkännande och verkställighet av ett avgörande enligt andra internationella instrument. När det gäller avgöranden från Storbritannien återstår endast de avgöranden som har intygats

vara europeiska exekutionstitlar. Dessa ska ges in till den svenska Kronofogdemyndigheten (artikel 20.2). Det är därför svårt att se att det kan vara aktuellt att använda samarbetsbestämmelserna i vare sig New York-konventionen eller 2007 års Haagkonvention.

Det blir inte heller aktuellt att erkänna och verkställa avgöranden med stöd av 1973 års Haagkonvention eftersom denna konvention har ersatts av 2007 års Haagkonvention (artikel 48 i 2007 års Haagkonvention).

4.6.7 Österrike och Belgien

Österrike och Belgien är medlemmar i EU och de enda medlemsstaterna som i förhållande till Sverige fortfarande omfattas av bestämmelserna i 1958 års Haagkonvention.

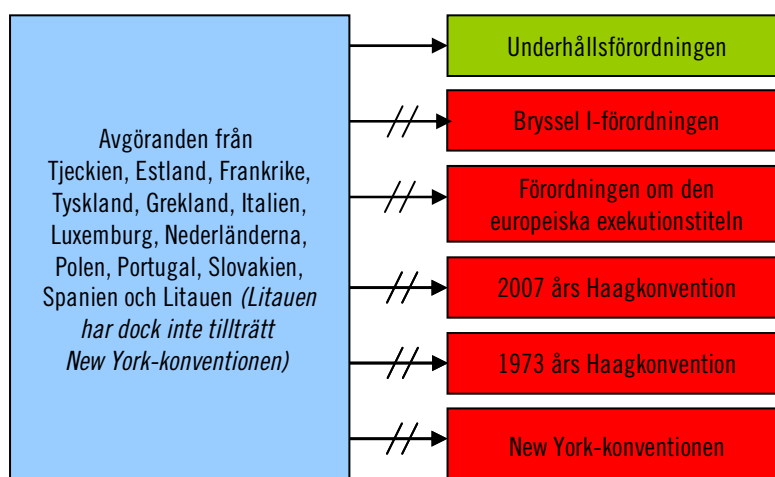
När underhållsförordningen träder i kraft kommer Bryssel I-förordningen och förordningen om den europeiska exekutionstiteln inte längre att kunna tillämpas (artikel 68 i underhållsförordningen).

Underhållsförordningen har företräde framför 2007 års Haagkonvention i förhållandet mellan medlemsstaterna (artikel 69.2). Det blir därför inte aktuellt att använda konventionens bestämmelser om erkännande och verkställighet.

Eftersom 2007 års Haagkonvention ersätter 1958 års Haagkonvention kommer den senare konventionen inte längre att gälla (artikel 48 i 2007 års Haagkonvention).

Även om Österrike och Belgien, på samma sätt som Sverige, är anslutna till New York-konventionen kommer den inte att tillämpas efter underhållsförordningens ikraftträdande.

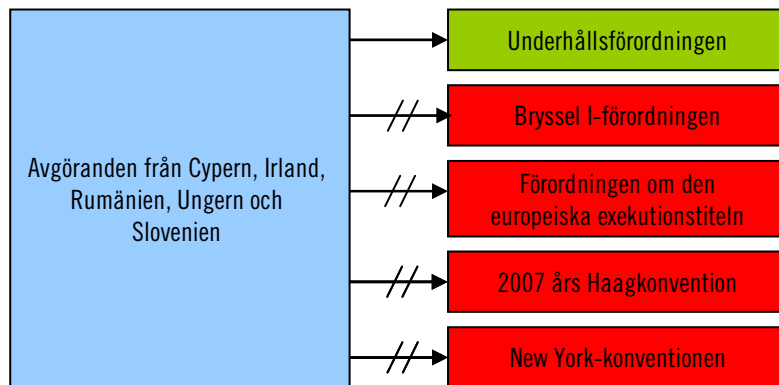
4.6.8 Tjeckien, Estland, Frankrike, Tyskland, Grekland, Italien, Luxemburg, Nederländerna, Polen, Portugal, Slovakien, Spanien och Litauen

EU-staterna Tjeckien, Estland, Frankrike, Tyskland, Grekland, Italien, Luxemburg, Nederländerna, Polen, Portugal, Slovakien, Spanien och Litauen är bundna av 1973 års Haagkonvention. Alla utom Litauen är också parter i New York-konventionen.

När underhållsförordningen träder i kraft i medlemsstaterna kommer Bryssel I-förordningen och förordningen om den europeiska exekutionstiteln inte längre att tillämpas (artikel 68 i underhållsförordningen). Underhållsförordningen har dessutom företräde framför 2007 års Haagkonvention i relationen mellan medlemsstaterna (artikel 69.2 i underhållsförordningen). 2007 års Haagkonvention ersätter också 1973 års Haagkonvention och New York-konventionen (artikel 48 och 49).

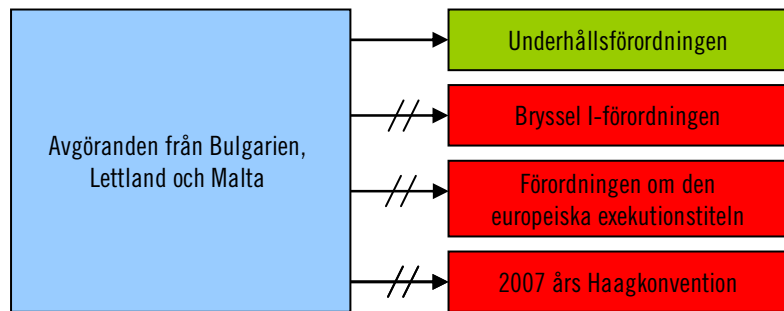
4.6.9 Cypern, Irland, Rumänien, Ungern och Slovenien

EU-staterna Cypern, Irland, Rumänien, Ungern och Slovenien har tillträtt New York-konventionen.

När underhållsförordningen träder i kraft i medlemsstaterna kommer Bryssel I-förordningen och förordningen om den europeiska exekutionstiteln inte längre att tillämpas (artikel 68 i underhållsförordningen). Underhållsförordningen har dessutom företräde framför 2007 års Haagkonvention i relationen mellan medlemsstaterna (artikel 69.2 i underhållsförordningen). 2007 års Haagkonvention ersätter också New York-konventionen (artikel 49).

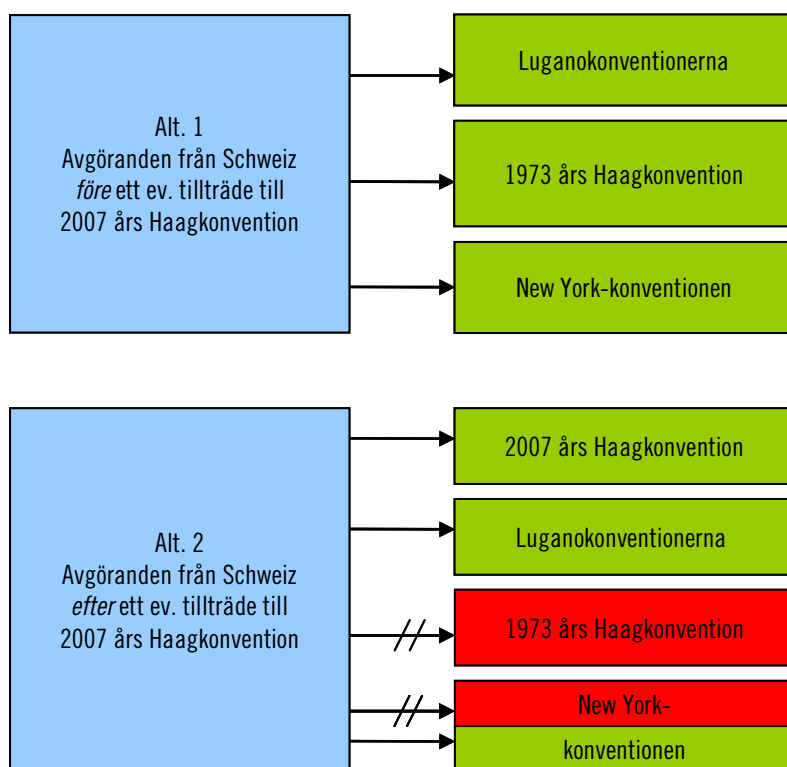
4.6.10 Bulgarien, Lettland och Malta

EU-staterna Bulgarien, Lettland och Malta har inte tillträtt någon av de aktuella internationella konventionerna.

När underhållsförordningen träder i kraft i medlemsstaterna kommer Bryssel I-förordningen och förordningen om den europeiska exekutionstiteln inte längre att tillämpas (artikel 68 i underhållsförordningen). Underhållsförordningen har dessutom företräde framför 2007 års Haagkonvention i relationen mellan medlemsstaterna (artikel 69.2 i underhållsförordningen).

4.6.11 Schweiz

Schweiz är medlem i EFTA och har tillträtt 1988 års Luganokonvention, 1973 års Haagkonvention och New York-konventionen. Schweiz kommer den 1 januari 2011 att ha tillträtt även 2007 års Luganokonvention.

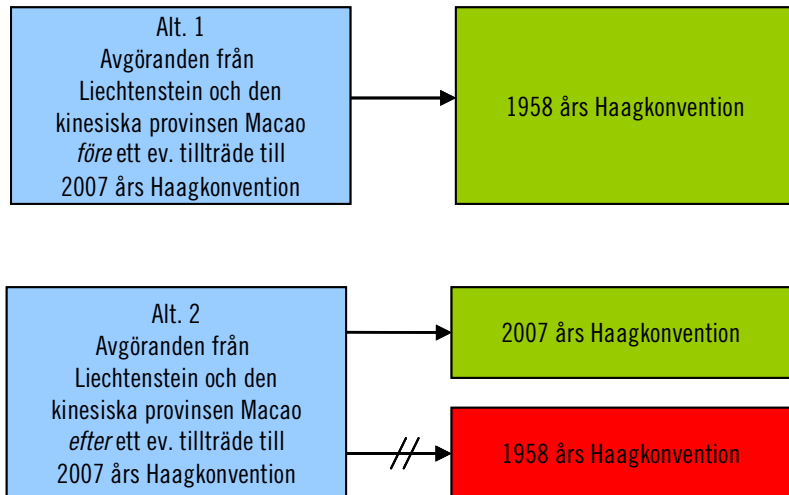
Om Schweiz tillträder 2007 års Haagkonvention kommer Luganokonventionerna att vara fortsatt tillämpliga jämte 2007 års Haagkonvention (jfr artikel 51.1 i 2007 års Haagkonvention, artikel 57.5 i 1988 års Luganokonvention och artikel 67.5 i 2007 års Luganokonvention samt avsnitt 4.5.3).

Eftersom 2007 års Haagkonvention ersätter 1973 års Haagkonvention kommer den senare konventionen inte längre att gälla (artikel 48 i 2007 års Haagkonvention).

För det fall erkännande och verkställighet begärs enligt 2007 års Haagkonvention är det konventionens samarbetsbestämmelser som

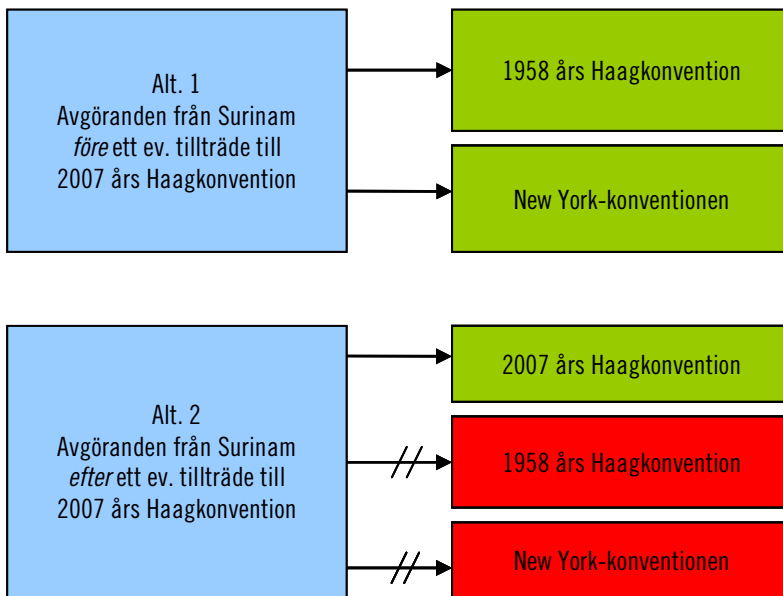
ska användas (artikel 49 i 2007 års Haagkonvention). Om verkställighet i stället begärs enligt någon av Luganokonventionerna är det oklart om New York-konventionen är fortsatt aktuell eller om samarbetsbestämmelserna i 2007 års Haagkonvention kan tillämpas (se avsnitt 4.5.3).

4.6.12 Liechtenstein och den kinesiska provinsen Macao

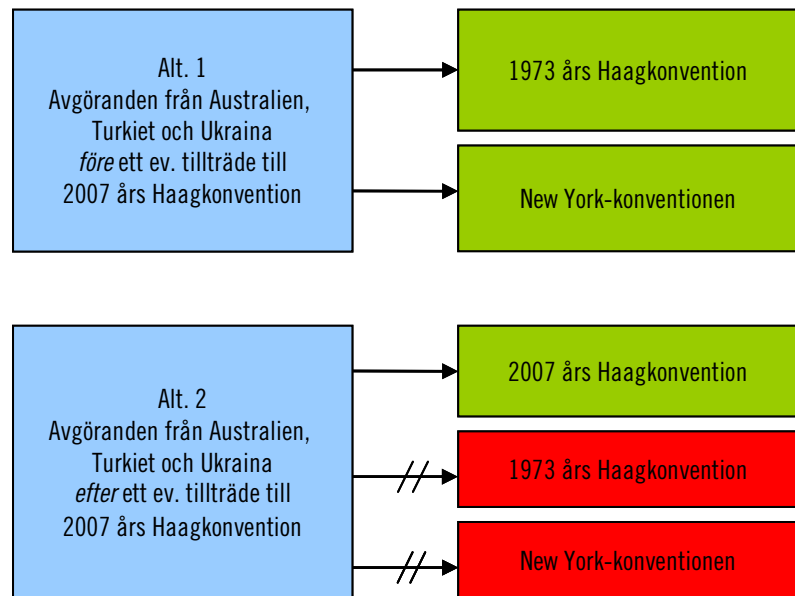
Liechtenstein och den kinesiska provinsen Macao har tillträtt 1958 års Haagkonvention. Om dessa länder tillträder 2007 års Haagkonvention kommer den att ersätta 1958 års Haagkonvention (artikel 48).

4.6.13 Surinam

Surinam är part till såväl 1958 års Haagkonvention som New York-konventionen. Om Surinam tillträder 2007 års Haagkonvention kommer den att ersätta både 1958 års Haagkonvention (artikel 48) och New York-konventionen (artikel 49).

4.6.14 Australien, Turkiet och Ukraina

Australien, Turkiet och Ukraina är parter till 1973 års Haagkonvention och New York-konventionen. Om dessa stater tillträder 2007 års Haagkonvention så ersätter den både 1973 års Haagkonvention (artikel 48) och New York-konventionen (artikel 49).

4.7 Hemvistbegreppet

Några uttalanden om vad som avses med hemvist finns inte i underhållsförordningen.

Hemvistbegreppet ("habitual residence" eller "résidence habituelle") är vanligt förekommande i Haagkonventioner. Begreppet definieras inte närmare i konventionerna eftersom tolkningen kan skilja sig åt beroende på syftet med den aktuella konventionen. Man har inte velat "läsa upp" tolkningen genom att slå fast en definition av hemvistbegreppet i en konvention. Samtidigt finns det gott om rättspraxis från konventionsstaterna avseende begreppets tolkning, särskilt vad gäller barns hemvist enligt 1980 års Haagkonvention. Gemensamt är att begreppet tar sikte på faktiska förhållanden. En person har sin hemvist där han eller hon har sina primära intressen som t.ex. förskola, skola, arbete och varaktig bostad och inte minst sin närmaste familj. Semester eller tillfällig vistelse i ett annat land är inte tillräckligt för att grunda hemvist där.²⁴

Eftersom 2007 års Haagkonvention inte innehåller några direkta behörighetsregler blir hemvistbegreppet främst aktuellt för att avgöra om det finns en tillräcklig anknytning mellan berörda personer och den stat där ett aktuellt avgörande har meddelats. Flera delegater vid konventionsförhandlingarna ansåg att den utvecklade praxis som har vuxit fram kring hemvistbegreppet i 1980 års Haagkonvention inte borde användas. Eftersom begreppet används i olika syfte i de båda konventionerna borde tolkningen också skilja sig åt. I 1980 års Haagkonvention är det lagen i barnets hemviststat som avgör om en person är delaktig i vårnaden om barnet och om barnets bortförande till eller kvarhållande i en annan stat således är olovligt. I 2007 års Haagkonvention är hemvist i stället en anknytningsfaktor för ändamålet erkännande och verkställighet i en konvention vars syfte är att underlätta indrivningen av underhållsbidrag i internationella situationer. I den förklarande rapporten framförs också uppfattningen att de flesta ansökningarna troligen inte ens kommer att bestridas och att

²⁴ Se t.ex. den förklarande rapporten till 1996 års Haagkonventionen, upprättad av professor Paul Lagarde (<<http://hcch.e-vision.nl/upload/expl34.pdf>>), paragraph 40, och i fråga om 1993 års Haagkonvention J. H. A. van Loon, *International Co-operation and Protection of Children with regard to Intercountry Adoption*, Recueil des cours de l'Académie de droit international de La Haye, Vol. 244 (1993-VII), s. 346.

begreppet även finns i 1973 års Haagkonvention utan att ha gett upphov till några problem.²⁵

Inte heller i 2007 års Haagprotokoll finns någon definition av hemvistbegreppet. Enligt den förklarande rapporten krävs viss varaktighet för att hemvist ska föreligga. Om den underhållsberättigade bor några månader i ett annat land, t.ex. för skolgång eller annan tillfällig aktivitet, ska detta i princip inte innebära att han eller hon har bytt hemvist.²⁶

Det finns inte något avgörande från EU-domstolen som direkt avser frågan om hemvist i mål om underhållsbidrag. Det ankommer i sista hand på EU-domstolen att tolka hemvistbegreppet enligt underhållsförordningen, 2007 års Haagkonvention och 2007 års Haagprotokoll. Enligt utredningens uppfattning torde man intill dess kunna få viss ledning av de domar från EU-domstolen som redovisats i avsnitt 3.6.2.²⁷ Den förstnämnda domen avser visserligen ett barns hemvist enligt Bryssel II-förordningen i ett mål om föräldransvar, med vilket avses olika slags åtgärder till skydd för barnets person eller egendom. Frågor om underhållsbidrag omfattas inte av Bryssel II-förordningen och vilken betydelse EU-domstolens uttalanden om hemvist har för ett mål om underhållsbidrag är därför ovisst. Det nu aktuella målet avsåg emellertid en familjerättslig fråga och tolkningen av hemvistbegreppet har gjorts utifrån *barns* förhållanden, vilket talar för att domen har relevans även vid bedömning av ett barns hemvist i mål om underhållsbidrag. Därtill kommer att behörighet enligt Bryssel II-förordningen i vissa fall kan ge behörighet även i underhållsfrågor (se avsnitt 3.3.2). Viss ledning torde kunna hämtas från domens hemvistbedömning även när det gäller mål om underhållsbidrag mellan vuxna. I det avseendet kan även EU-domstolens uttalanden i den sistnämnda domen vara intressanta, trots att uttalandena gällde den socialrättsliga lagstiftningen.

För svensk del blir 2007 års Haagprotokoll tillämpligt när behörighet utövas med stöd av underhållsförordningen. Protokollet torde sannolikt vara tillämpligt även när behörighet utövas enligt någon av Luganokonventionerna (se avsnitt 6.3.1). Om behörighet finns enligt underhållsförordningen på grund av svensk hemvist torde det enligt utredningens uppfattning inte finnas

²⁵ Se Explanatory Report (Conv.), paragraph 444.

²⁶ Se Explanatory Report (Prot.), paragraph 41–42.

²⁷ EU-domstolens dom den 2 april 2009 i mål C-523/07, "A", REG 2009, s. I-2805, och EU-domstolens dom den 25 februari 1999 i mål C-90/97, Swaddling, REG 1999, s. I-1075.

anledning att göra någon avvikande hemvistbedömning i lagvalsfrågan (underhållsförordningen innehåller ju en direkt hänvisning till 2007 års Haagprotokoll). Även detta är emellertid i sista hand en fråga för EU-domstolen att tolka.

4.8 Särskilt om sambor, samkönade äktenskap och partnerskap

4.8.1 Inledning

Underhållsförordningen omfattar frågor om underhållsskyldighet som har sin grund i familje-, släktskaps-, äktenskaps- eller svägerlagsförhållanden. För 2007 års Haagkonvention är det tillämpningsområde som EU:s medlemsstater blir bundna av i detta avseende ännu inte slutligt avgjort (se vidare avsnitt 4.8.4). När behörighet utövas ska den tillämpliga lagen bestämmas utifrån 2007 års Haagprotokoll. Det är emellertid fråga om internationella regleringar och olika länder har olika syn på familjeförhållanden och äktenskap. I många stater tillåts inte samkönade äktenskap och samboförhållanden är inte reglerade över huvud taget. Förhållandena tillmäts inte rättsliga verkningar och vissa stater anser dem t.o.m. vara oförenliga med den allmänna rättsuppfattningen. I andra stater kan ett samboförhållande tillerkännas viktiga rättsverkningar t.ex. i fråga om rätt till underhåll. Staternas olika syn i dessa frågor kan få betydelse för tillämpningen av konventionsgrundade bestämmelser, t.ex. när internationella konventioner gäller i förhållande till en stat som inte erkänner angivna familjeformer.²⁸

I detta kapitel finns en redogörelse för de svenska utgångspunkterna (avsnitt 4.8.2) och för aktuella artiklar och uttalanden i förhållande till underhållsförordningen (avsnitt 4.8.3), 2007 års Haagkonvention (avsnitt 4.8.4) och 2007 års Haagprotokoll (avsnitt 4.8.5).

²⁸ Jfr Michael Bogdan, *Svensk internationell privat- och processrätt*, 7 uppl. (2008), s. 212 f. och Michael Bogdan, *Internationell familjerätt i en internationaliserad värld*, SvJT 2000 s. 302 ff.

4.8.2 Svenska utgångspunkter

Sedan den 1 maj 2009 gäller att ÄktB och andra författningar som angår makar är könsneutrala, med följderna att bestämmelserna ska tillämpas på samma sätt i fråga om par av olika kön och par av samma kön.²⁹ Lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap upphävdes samma datum, men gäller fortfarande i förhållande till dem som har ingått partnerskap före den 1 maj 2009 och som därefter inte har upplöst eller omvandlat sitt registrerade partnerskap till ett äktenskap. Bestämmelser i lag eller annan författning med anknytning till äktenskap och makar ska som huvudregel tillämpas på motsvarande sätt på registrerade partnerskap och registrerad partner.³⁰

Rättsverkningarna av samboförhållanden regleras i sambolagen (2003:376). Med sambor avses två personer som stadigvarande bor tillsammans i ett parförhållande och har gemensamt hushåll. Ingen av dem får vara gift eller ha ingått partnerskap. Sambolagen gäller sambornas gemensamma bostad och bohag och reglerar bl.a. vad som gäller när samboförhållandet upphör. Lagen är tillämplig på såväl heterosexuella som homosexuella sambor. Ett samboförhållande kan också ha andra rättsverkningar. En sambo kan t.ex. under vissa förhållanden vara underhållsskyldig mot sin sambos barn (se 7 kap. 5 § FB).

För internationella förhållanden gäller lagen om internationella frågor rörande makars och sambors förmögenhetsförhållanden. Lagen är – till skillnad från sambolagen – inte begränsad till att gälla sambornas gemensamma bostad och bohag utan är tillämplig på sambors förmögenhetsförhållanden (t.ex. frågor om delning vid en separation av även andra tillgångar än den gemensamma bostaden eller det gemensamma bohaget, frågor om gåvor mellan sambor och frågor om samäganderätt). Till sambors förmögenhetsförhållanden hör dock bara sådana frågor som gäller det särskilda förhållandet av familjerättslig karaktär eller liknande mellan parterna i deras egenskap av sambor eller blivande sambor. Ett vanligt förmögenhetsrättsligt avtal träffas enligt lagens förarbeten inte av bestämmelserna.³¹

²⁹ Se bet. 2008/09:CU19, rskr. 2008/09:208, prot. 2008/09:95 och SFS 2009:253.

³⁰ Se 3 kap. 1 § i den upphävda lagen om registrerat partnerskap, som fortfarande tillämpas i fråga om ett enligt den lagen registrerat partnerskap enligt 2 § lagen (2009:260) om upphävande av lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap.

³¹ Se prop. 2000/2001:148 s. 33.

I civilutskottets betänkande *Könsneutrala äktenskap och vigselfrågor* (2008/09:CU19, s. 21) uttalas beträffande det EU-rättsliga regelverket att situationen ännu inte är sådan att man kan räkna med att de regler som gäller makar kan tillämpas i fråga om par av samma kön, om det inte uttryckligen framgår.

I betänkandet *Äktenskap för par med samma kön – Vigselfrågor* (SOU 2007:17) gjorde Äktenskaps- och partnerskapsutredningen bedömningen att Bryssel II-förordningen, Bryssel I-förordningen och annan EU-rättslig reglering för närvarande inte torde omfatta äktenskap där makarna har samma kön. Äktenskaps- och partnerskapsutredningen utgick från att det EU-rättsliga äktenskapsbegreppet ska tolkas autonomt utifrån ett europeiskt perspektiv och att de EU-stater som har infört äktenskap för par med samma kön är en klar minoritet. Äktenskaps- och partnerskapsutredningen ansåg det också vara tvivelaktigt om 1988 års Luganokonvention och den lag som införlivar konventionen med svensk rätt kan tolkas så att de är tillämpliga på makar med samma kön. När det gäller den konventionsbaserade lagstiftningen gjordes bedömningen att det inte är givet att en sådan författning kan tillämpas på äktenskap där makarna har samma kön. I stället bör det överlämnas åt de rättstillämpande organen att med ledning av allmänna principer om konventionskonform tolkning avgöra hur konventionsgrundade författningar ska tillämpas när det gäller äktenskap där makarna har samma kön. En annan sak är att sådana avgöranden som meddelats i Sverige kanske inte får rättsverkningar i andra länder.³²

4.8.3 Underhållsförordningen

Som har framgått av avsnitt 4.2 är underhållsförordningen tillämplig på frågor om underhållsskyldighet som har sin grund i familje-, släktskaps-, äktenskaps- eller svågerlagsförhållanden (artikel 1.1). Det framgår inte direkt av underhållsförordningen om den är tillämplig på underhållsskyldighet som har sin grund i samboförhållanden, samkönade äktenskap eller registrerade partnerskap. Det kommer ytterst att vara EU-domstolens uppgift att tolka vad som omfattas av förordningen. Intressant i sammanhanget är artikel 22, som innebär att erkännande och verkställighet av en dom om underhåll inte innebär ett erkännande av det familje-,

³² Se SOU 2007:17 s. 305–310.

släktskaps-, äktenskaps- eller svågerlagsförhållande som underhållsskyldigheten grundas på och som har gett upphov till domen. I detta sammanhang framhålls i ingressen att det enda syftet med en medlemsstats erkännande av en dom om underhållsskyldighet är att göra det möjligt att driva in det underhållsbidrag som fastställs i domen (punkten 25).

4.8.4 2007 års Haagkonvention

Kommissionen har föreslagit att EU ska meddela en förklaring som innebär att 2007 års Haagkonvention kommer att tillämpas på all underhållsskyldighet som har sin grund i familje-, släktskaps-, äktenskaps- eller svågerlagsförhållanden.³³ På detta sätt får konventionen samma tillämpningsområde som underhållsförordningen. EU har inte tagit slutlig ställning till förslaget men Sverige kommer att bli bundet av EU:s ställningstagande (se vidare kapitel 13).

Det framgår inte närmare av konventionen vad som avses med ”familje-, släktskaps-, äktenskaps- eller svågerlagsförhållanden”. I den förklarande rapporten anges i fråga om ”familjeförhållande” att det är en fråga som varje fördragsslutande stat får avgöra och att staten får specificera det vid sin förklaring. Ömsesidiga förpliktelser mellan de fördragsslutande staterna uppstår bara om staterna har avgett förklaringar av samma innehåll (artikel 2.3). Ett exempel som nämns är att en stat har förklarat att underhållsskyldighet som har sin grund i ett registrerat partnerskap ska omfattas av konventionens tillämpningsområde. En sådan förklaring får bara effekt i förhållande till de fördragsslutande stater som har meddelat förklaringar av samma innehåll.³⁴

Den förklaring som kommissionen har föreslagit är inte närmare specificerad. Det kommer därför att vara osäkert vad som omfattas till dess EU-domstolen har tolkat vad som avses med familje-, släktskaps-, äktenskaps- eller svågerlagsförhållanden. Det är möjligt enligt svensk rätt att besluta om underhållsskyldighet i förhållande till en tidigare make av samma kön. Som har framgått i avsnitt 4.8.2 ovan har det emellertid i andra EU-rättsliga sammanhang ansetts vara tveksamt om de regler som gäller makar kan tillämpas i fråga om par av samma kön om det inte uttryckligen

³³ Se artikel 2.3 i 2007 års Haagkonvention och kommissionens förslag till rådsbeslut, KOM(2009) 373 slutlig, 28.7.2009.

³⁴ Se Explanatory Report (Conv.), paragraph 57.

framgår. På motsvarande sätt kan det ur ett svenskt perspektiv anses att ett beslut om underhåll till en tidigare registrerad partner kan omfattas av "familjeförhållande", vilket kanske inte är självklart för andra fördragsslutande stater. Även i detta sammanhang är dock konventionens syfte viktigt, nämligen att säkerställa en effektiv internationell indrivning av underhåll till barn och andra familjemedlemmar (artikel 1).

I den förklarande rapporten ges i anslutning till artikel 21 (som gäller erkännande och verkställighet till viss del) ett exempel som visar vilka effekter staternas olika syn på frågan kan få. Ett avgörande tillerkänner underhåll till en mor och hennes barn. Modern är registrerad partner. Om underhållsskyldighet mellan registrerade partner inte faller inom tillämpningsområdet för konventionen i den anmodade staten, kan den del av avgörandet som ger underhåll till modern inte bli föremål för erkännande och verkställighet. Men det är fortfarande möjligt att erkänna och verkställa den del av avgörandet som gäller underhåll till barnet. Avgörandet måste kunna stå på egna ben.³⁵

4.8.5 2007 års Haagprotokoll

Frågan vad som skulle gälla för samkönade äktenskap eller partnerskap diskuterades vid förhandlingarna. 2007 års Haagprotokoll innehåller inte några lösningar på de oförenliga synsätt som har beskrivits ovan. Protokollet avgör endast vilken lag som ska tillämpas på underhållsskyldigheten, inte vilken lag som ska bestämma vad som är ett familjeförhållande eller ett annat förhållande som kan grunda underhållsskyldighet. Det framgår alltså inte av protokollet om underhållsskyldighet som har sin grund i samkönade äktenskap och partnerskap omfattas av tillämpningsområdet. Detta är ett medvetet ställningstagande för att förhindra att protokollet skulle mötas av starkt motstånd med hänsyn till staters olika ståndpunkter. Det kan därför inte uteslutas att protokollet kommer att tillämpas på olika sätt i olika stater.³⁶

I den förklarande rapporten finns vissa resonemang om dessa frågor. Ett sådant exempel rör bestämmelsen som gäller tillämplig lag i fråga om underhållsskyldighet mellan makar, tidigare makar eller parter i ett äktenskap som annullerats (artikel 5). Det nämns

³⁵ Se Explanatory Report (Conv.), paragraph 475.

³⁶ Se Explanatory Report (Prot.), paragraph 31.

inte om institut som liknar eller motsvarar äktenskap, t.ex. vissa former av registrerade partnerskap som i fråga om underhåll har liknande eller samma verkningar som äktenskap, omfattas. Vid förhandlingarna framhölls att de stater som har sådana institut i sina rättsliga system, eller som är villiga att erkänna dem, får låta dem omfattas av bestämmelsen i artikel 5. Samma sak gäller för samkönade äktenskap. En sådan lösning är enligt den förklarande rapporten inte bindande för stater som inte erkänner t.ex. registrerade partnerskap eller samkönade äktenskap. En sådan stat kan vägra tillämpningen av en anvisad lag under hänvisning till *ordre public*.³⁷

Den underhållsskyldige kan bestrida underhållsskyldighet om det inte finns någon sådan skyldighet vare sig enligt lagen i hans eller hennes hemviststat eller – om både den underhållsskyldige och den underhållsberättigade är medborgare i samma stat – enligt lagen i den staten (artikel 6). Bestämmelsen gäller dock inte i fråga om underhållsskyldighet enligt artikel 5 – mellan tidigare makar m.m. I den förklarande rapporten anges att underhållsskyldighet som grundas på familjeförhållanden liknande äktenskap, som t.ex. vissa former av partnerskap, hamnar i en särställning vid tillämpningen av artikel 6. I de stater som erkänner sådana förhållanden i sin nationella lag kan förhållandena behandlas på samma sätt som äktenskap. Det innebär att underhållsskyldigheten faller under artikel 5, som är undantagen tillämpningen av artikel 6. I ett sådant fall kan den underhållsskyldige alltså inte bestrida underhållsskyldighet på den grunden att det inte finns någon sådan skyldighet enligt lagen i hans eller hennes hemviststat (eller i vissa fall medborgarskapsstat). Men i de stater som *inte* erkänner den typen av förhållanden kan den underhållsskyldige undvika underhållsskyldighet med tillämpning av artikel 6.³⁸

³⁷ Se Explanatory Report (Prot.), paragraph 92–93.

³⁸ Se Explanatory Report (Prot.), paragraph 102.

5 Behörighet

5.1 Underhållsförordningen (behörighet – kapitel II)

Underhållsförordningens behörighetsbestämmelser är uppdelade på tolv artiklar. Enligt den första av dessa (artikel 3) ska behörigheten i frågor som gäller underhållsskyldighet i medlemsstaterna ligga hos

- a) domstolen i den ort där svaranden har hemvist (motsvarande bestämmelse finns även i artikel 2.1 i Bryssel I-förordningen),
- b) domstolen i den ort där den underhållsberättigade har hemvist (jfr artikel 5.2 i Bryssel I-förordningen, där utöver hemvist även den underhållsberättigades "vanliga vistelseort" grundar behörighet men någon skillnad i sak torde inte vara avsedd),¹
- c) den domstol som enligt sin egen lag är behörig att pröva en talan om någons rättsliga status, om frågan om underhåll har samband med den talan, såvida inte behörigheten endast grundar sig på den ena partens medborgarskap (jfr motsvarande bestämmelse i artikel 5.2 i Bryssel I-förordningen), eller
- d) den domstol som enligt sin egen lag är behörig att pröva en talan om föräldraansvar om frågan om underhåll har samband med denna talan, såvida inte behörigheten endast grundar sig på den ena partens medborgarskap (utan uttrycklig motsvarighet i Bryssel I-förordningen, men en motsvarighet finns i artikel 5.2 c i 2007 års Luganokonvention).

Parterna får också träffa avtal om att en eller flera domstolar i en medlemsstat ska vara behöriga att avgöra en redan uppkommen tvist eller framtida tvister om underhållsskyldighet (artikel 4).

¹ Se Lennart Pålsson, *Bryssel I-förordningen jämte Bryssel- och Luganokonventionerna* (2008), s. 104 och Michael Bogdan, *Svensk internationell privat- och processrätt* 7 uppl. (2008), s. 156 f.

Avtalsfriheten är begränsad till domstolarna i vissa medlemsstater till vilka parterna har anknytning. Det är dock inte tillåtet att avtala i fråga om en tvist om underhållsskyldighet mot ett barn under 18 år (artikel 4.3). En närmare redogörelse för frågor kring avtal finns i avsnitt 8.4. Det är möjligt att avtala om behörighet även enligt artikel 23 i Bryssel I-förordningen. Bryssel I-förordningen ger parterna större avtalsfrihet än underhållsförordningen.

Behörighet för en domstol i en medlemsstat kan finnas också på den grunden att svaranden går i svaromål inför domstolen (artikel 5). Detta gäller dock inte om svaranden gått i svaromål för att bestrida domstolens behörighet. Motsvarande bestämmelse finns i Bryssel I-förordningen (artikel 24), men gäller inte om någon annan domstol har exklusiv behörighet. En sådan begränsning finns inte i underhållsförordningen. Om en svarande går i svaromål enligt underhållsförordningen blir alltså den domstolen behörig även om det skulle finnas ett avtal enligt artikel 4 som ger en annan domstol exklusiv behörighet. Bestämmelsen är inte tillämplig vid tredskodomssituationer. Om svaranden inte går i svaromål ska domstolen avvisa talan om den inte är behörig (artikel 10 i underhållsförordningen).

Om ingen medlemsstats domstol är behörig enligt artiklarna 3–5, och ingen domstol i en stat som inte är medlemsstat men som har tillträtt 2007 års Luganokonvention är behörig enligt konventionen, ska domstolarna i den medlemsstat där båda parterna är medborgare vara behöriga (s.k. subsidiär behörighet, artikel 6).

Om ingen medlemsstats domstol är behörig enligt artiklarna 3–6, kan domstolarna i en medlemsstat i undantagsfall ta upp tvisten om ett förfarande inte rimligen kan inledas eller genomföras eller visar sig vara omöjligt i en tredjestat till vilken tvisten har nära anknytning (s.k. *forum necessitatis*, artikel 7). Som exempel nämns i ingressen att ett förfarande visar sig vara omöjligt i den berörda staten på grund av inbördeskrig eller när sökanden inte rimligen kan förväntas inleda eller genomföra ett förfarande i den aktuella staten. Det förutsätts dock att tvisten har tillräcklig anknytning till den medlemsstat där talan väckts, t.ex. genom att en av parterna är medborgare där. Bestämmelsen har tillkommit främst för att garantera tillgång till rättvisa och råda bot på situationer där rättsvägran (s.k. *”déni de justice”*) föreligger (jfr punkten 16 i ingressen). En sådan situation föreligger när ett utländskt avgörande inte erkänns eller kan verkställas i den aktuella staten och det

inte heller anses finnas domsrätt där för att pröva talan om underhållsbidrag. En part med tillräcklig anknytning till en medlemsstat ska i sådana fall ha möjlighet att få sin sak prövad i en medlemsstat.

Om varken svaranden eller den underhållsberättigade har hemvist i en medlemsstat kan således artiklarna 4–7 i viss utsträckning grunda behörighet. Enligt Bryssel I-förordningen gäller i stället att om svaranden inte har hemvist i någon medlemsstat bestäms behörigheten enligt medlemsstatens lag, om inte annat har avtalats eller följer av bestämmelserna om exklusiv behörighet (artikel 4.1). Att det i underhållsförordningen saknas en motsvarande hänvisning till nationell lag förklaras i punkten 15 i ingressen till underhållsförordningen. Där framgår att en svarandes hemvist i en tredjestat inte längre bör innebära att tillämpningen av EU:s behörighetsregler utesluts och att det inte längre bör finnas någon hänvisning till behörighetsreglerna i nationell rätt. Det bör i stället regleras i underhållsförordningen i vilka fall en domstol i en medlemsstat kan ha subsidiär behörighet. Motivet är att skydda de underhållsberättigades intressen och främja god rättsskipning inom EU.

Om det redan finns en dom och en ny talan väcks som avser ändring av den domen eller ansökan om att få en ny dom, finns en begränsande bestämmelse (artikel 8). Om den tidigare domen har meddelats i antingen en medlemsstat eller i en stat som är bunden av 2007 års Haagkonvention och där den underhållsberättigade har sin hemvist, kan en talan om ändring inte väckas av den underhållsskyldige i någon annan medlemsstat. Detta gäller så länge som den underhållsberättigade fortsätter ha sin hemvist i den stat där domen meddelades. Vissa undantag finns enligt artikeln, nämligen om

- a) parterna enligt artikel 4 har avtalat om att domstolarna i den andra medlemsstaten är behöriga (märk att den artikeln inte är tillämplig om den underhållsberättigade är under 18 år),
- b) om den underhållsberättigade godtar den andra medlemsstatens domstolars behörighet enligt artikel 5,
- c) om behörig myndighet i en ursprungsstat som är bunden av 2007 års Haagkonvention inte kan, eller vägrar, utöva behörighet för att ändra domen eller meddela en ny dom (det kan t.ex. vara så att landets behörighetsbestämmelser kräver att den underhållsskyldige är bosatt i landet), eller

- d) om den dom som har meddelats i en ursprungsstat som är bunden av 2007 års Haagkonvention inte kan erkännas eller förklaras verkställbar i den medlemsstat där talan om en ändrad eller ny dom övervägs (t.ex. eftersom det finns en vägransgrund).

Förordningen reglerar också tidpunkten för när talan ska anses vara väckt vid tillämpningen av behörighetskapitlet (artikel 9). Talan ska anses väckt när stämningsansökan eller motsvarande handling har getts in till domstolen (punkten a). Detta gäller under förutsättning att käranden sedan inte har underlåtit att vidta de åtgärder som han eller hon var skyldig att vidta för att svaranden skulle kunna delges. Om delgivning av handlingen ska göras innan handlingen ges in till domstolen ska talan anses väckt när handlingen tas emot av den myndighet som är ansvarig för delgivning (punkten b). Detta gäller under förutsättning att käranden sedan inte underlåtit att vidta de åtgärder som han eller hon varit skyldig att vidta för att få handlingen ingiven till domstolen. Bestämmelsen i artikel 9 har sin motsvarighet i artikel 30 i Bryssel I-förordningen.

Om talan som väcks vid en domstol i en medlemsstat avser ett fall som domstolen inte är behörig att ta upp enligt underhållsförordningen, ska domstolen självant förklara sig obehörig (artikel 10). Bestämmelsen blir aktuell först när domstolen överväger att meddela en tredskodom mot en svarande som inte har gått i svaromål. En motsvarande bestämmelse finns i artikel 26.1 i Bryssel I-förordningen.

För det fall svaranden har hemvist i en annan stat än den medlemsstat där talan väcktes, och svaranden inte går i svaromål, ska den behöriga domstolen förklara målet vilande till dess att det har klarlagts att svaranden har haft möjlighet att ta del av stämningsansökan (eller motsvarande handling) i tillräcklig tid för att kunna förbereda sitt svaromål. Alternativt ska det ha klarlagts att alla nödvändiga åtgärder i detta syfte har vidtagits (artikel 11.1). Om stämningsansökan (eller motsvarande handling) ska över-sändas från en medlemsstat till en annan enligt delgivnings-förordningen,² ska i stället artikel 19 i den förordningen gälla

² Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1393/2007 av den 13 november 2007 om delgivning i medlemsstaterna av rättegångshandlingar och andra handlingar i mål och ärenden av civil eller kommersiell natur (delgivning av handlingar), EUT L 324, 10.12.2007, s. 79.

(artikel 11.2). Om bestämmelserna i delgivningsförordningen inte är tillämpliga, ska i stället artikel 15 i Haagkonventionen av den 15 november 1965 om delgivning i utlandet av handlingar i mål och ärenden av civil eller kommersiell natur gälla, om stämningsansökan eller motsvarande ska sändas till utlandet enligt den konventionen (artikel 11.3). Bestämmelserna har sin motsvarighet i artikel 26.2–26.4 i Bryssel I-förordningen.

I behörighetskapitlet finns slutligen bestämmelser om litispensens (artikel 12), mål som har samband med varandra (artikel 13) och interimistiska åtgärder (artikel 14). Av den sistnämnda bestämmelsen följer att interimistiska åtgärder, däribland säkerhetsåtgärder, får begäras hos domstolarna i en medlemsstat även om domstolarna i en annan medlemsstat är behöriga att pröva frågan i sak. Likalydande bestämmelser finns i Bryssel I-förordningen (artiklarna 27, 28 och 31).

Begreppet ”interimistiska åtgärder” enligt artikel 31 i Bryssel I-förordningen omfattar från medlemsstat till medlemsstat skiftande typer av åtgärder, vilkas gemensamma drag är att de avser att bereda käranden provisoriskt rättsskydd, och interimistiska beslut i mål om familjerättsligt underhåll mellan makar (14 kap. 7 § ÄktB) eller till barn (7 kap. 15 § FB) har i praxis och doktrin ansetts omfattas.³ I fråga om möjligheten att vidta interimistiska åtgärder enligt Bryssel II-förordningen (som har en liknande bestämmelse i artikel 20) har EU-domstolen uttalat att bestämmelsen ska tolkas restriktivt eftersom den utgör ett undantag från de behörighetsregler som föreskrivs i den förordningen.⁴ Bestämmelsen kan enligt EU-domstolen inte tolkas så att den medger att en domstol i en medlemsstat beslutar om en interimistisk åtgärd avseende föräldraansvar som syftar till att vårdnaden om ett barn som befinner sig i den medlemsstaten ska tillerkännas den ena av barnets föräldrar, när en domstol i en annan medlemsstat (som är behörig att pröva vårdnadstvist i sak) redan har meddelat en dom i vilken den andra föräldern interimistiskt tillerkänts vårdnaden om barnet, och denna dom har förklarats verkställbar i den första medlemsstaten.

Vad som ska gälla när domstolarna i en annan stat som *inte* är en medlemsstat är behöriga följer inte av artikel 14 i underhålls-

³ Se Lennart Pålsson, a.a. s. 255 ff.

⁴ Se EU-domstolens dom den 23 december 2009 i mål C-403/09 PPU med anledning av en begäran om förhandsavgörande framställd av *Višje sodišče v Mariboru* (Slovenien) i målet *Jasna Detiček mot Maurizio Sgueglia*.

förordningen. De kan dock noteras att det inte finns någon hänvisning till nationella behörighetsregler i underhållsförordningen, till skillnad från vad som är fallet enligt Bryssel I-förordningen (se artikel 4 och punkten 9 i ingressen till Bryssel I-förordningen). I stället framgår, såsom har nämnts i det föregående, av punkten 15 i ingressen till underhållsförordningen att behörighetsreglerna i Bryssel I-förordningen bör anpassas, att den omständigheten att en svarande har hemvist i en tredjestat inte längre bör innebära att en tillämpning av EU:s behörighetsregler utesluts, att en hänvisning till behörighetsreglerna i nationell rätt inte längre bör finnas och att det därför bör regleras i underhållsförordningen i vilka fall en domstol i en medlemsstat kan ha subsidiär behörighet.

5.2 2007 års Haagkonvention (begränsningar i rätten att inleda ett förfarande – kapitel IV)

Det finns inga uttryckliga behörighets- eller domsrättsregler i 2007 års Haagkonvention. Däremot finns det s.k. indirekta behörighetsregler. Skyldigheten att erkänna och verkställa avgöranden om underhållsskyldighet förutsätter nämligen att avgörandet har meddelats i en fördragsslutande stat dit svaranden eller den underhållsberättigade hade viss anknytning (artikel 20). Om så inte är fallet, är övriga fördragsslutande stater inte skyldiga att erkänna eller verkställa avgörandet.

Dessutom finns det i kapitel IV en bestämmelse som begränsar rätten att inleda ett förfarande (artikel 18). Bestämmelsen är ingen direkt behörighetsregel utan ska läsas tillsammans med nämnda artikel 20 och artikel 22 f, där det framgår att erkännande och verkställighet får vägras om avgörandet har meddelats i strid med artikel 18. Bestämmelsen i artikel 18 har sin motsvarighet i artikel 8 i underhållsförordningen, som hänvisar både till domar meddelade i en medlemsstat och domar meddelade i en stat som är bunden av 2007 års Haagkonvention. I underhållsförordningen finns emellertid, som framgår av avsnitt 5.1 ovan, bestämmelsen i det kapitel som handlar om behörighet.

Som en allmän förutsättning gäller även enligt 2007 års Haagkonvention att om ett avgörande har meddelats i en fördragsslutande stat där den underhållsberättigade har sin hemvist, kan talan för att ändra domen eller få ett nytt avgörande inte väckas av

den underhållsskyldige i någon annan fördragsslutande stat så länge som den underhållsberättigade fortsätter att ha sin hemvist i den stat där avgörandet meddelades (artikel 18.1). Det finns några undantag till denna regel (artikel 18.2). Parterna kan – förutom vid tvister som rör underhållsskyldighet mot barn – skriftligen ha avtalat att den andra fördragsslutande staten är behörig. Det andra undantaget är om den underhållsberättigade godtar den andra fördragsslutande statens behörighet, antingen uttryckligen eller genom att gå i svaromål utan att invända mot behörigheten vid första möjliga tillfälle. Det är också möjligt att väcka talan om den behöriga myndigheten i ursprungsstaten inte kan, eller vägrar, utöva behörighet för att ändra domen eller meddela en ny dom. Det sista undantaget är tillämpligt om avgörandet som meddelats i ursprungsstaten inte kan erkännas eller förklaras verkställbart i den fördragsslutande stat där ett förfarande för ett ändrat eller nytt avgörande övervägs.

5.3 Överväganden

Förslag: Bestämmelsen om internationell behörighet i äktenskapsmål i 3 kap. 6 § i 1904 års lag ändras så att den inte längre omfattar frågor om underhåll till barn. Bestämmelsen i 12 § samma kap., som bl.a. ger svensk domstol internationell behörighet att meddela interimistiskt beslut i fråga om underhåll till make och barn när äktenskapsmål är anhängigt i en annan stat, ändras så att det i sådana fall inte längre är möjligt att utöva behörighet i frågor om underhåll.

Bedömning: Underhållsförordningen och Luganokonventionerna ger tillsammans en för svensk del uttömmande reglering av den internationella behörigheten i frågor om underhåll och det finns inte utrymme för allmänt tillämpliga bestämmelser.

Det finns redan enligt gällande rätt alltid en behörig svensk domstol när det föreligger svensk internationell behörighet, varför det inte finns behov av några kompletterande bestämmelser om behörighet. Även för Försäkringskassan, Kronofogdemyndigheten och socialnämnderna finns redan i dag de behörighetsbestämmelser som kan komma att behövas.

Som har nämnts i avsnitt 5.1 saknar underhållsförordningen, till skillnad från Bryssel I-förordningen, en hänvisning till behörighetsreglerna i staternas nationella rätt. Underhållsförordningen är i den bemärkelsen heltäckande genom att den inte medger rätt till allmänt tillämpliga, autonoma, behörighetsbestämmelser. Den påverkar emellertid inte tillämpningen av konventioner och avtal som har tillträtts när förordningen antas och som gäller frågor som regleras i förordningen (artikel 69.1, se även avsnitt 4.5.1). Det innebär att Luganokonventionerna är förpliktande för Sverige i förhållande till konventionsstater utanför EU (jfr artikel 69.2 i underhållsförordningen), och att svenska domstolar är skyldiga att beakta och tillämpa någon av Luganokonventionerna om svaranden har hemvist i en konventionsstat (artikel 2 i de båda Luganokonventionerna) eller när exklusiv behörighet har avtalats finnas i en icke medlemsstat som har tillträtt 2007 års Luganokonvention (artikel 4.4 i underhållsförordningen). När svenska domstolar och myndigheter utövar internationell behörighet i frågor som rör underhåll kommer det alltså att vara med stöd i underhållsförordningen eller någon av Luganokonventionerna. Utrymme för allmänt tillämpliga bestämmelser om behörighet saknas.

Som har redovisats i avsnitt 3.3.4 finns i dag i 3 kap. i 1904 års lag två bestämmelser som ger svensk domstol behörighet att ta upp frågor om underhåll. Det gäller dels 6 § där det finns en bestämmelse som tillåter att frågor angående underhåll till (och vårdnaden om) barn får tas upp i äktenskapsmål, dels 12 § som ger behörighet att meddela interimistiska beslut om bl.a. underhåll mellan makar och till barn om ett äktenskapsmål är anhängigt i en annan stat. I konsekvens med vad som har sagts ovan finns det efter underhållsförordningens ikraftträdande inte något utrymme för att utöva behörighet enligt dessa bestämmelser. Båda dessa bestämmelser bör därför ändras så att de inte längre ger behörighet i frågor om underhåll. I fråga om 6 § kan nämnas att Utredningen om föräldraansvar och skydd av barn i internationella situationer har ansett att den bestämmelsen inte längre ska reglera frågor om vårdnad.⁵ Bestämmelsen reglerar utöver vårdnad endast frågor om underhåll och om förslaget i SOU 2005:111 liksom här lämnade förslag genomförs kommer det att innebära att hela bestämmelsen tas bort med avseende på behörighet (i fråga om lagval, se avsnitt 6.3).

⁵ Se SOU 2005:111 s. 308 ff.

När det finns svensk internationell behörighet enligt underhållsförordningen eller någon av Luganokonventionerna blir nationella forumbestämmelser tillämpliga. Detsamma gäller när parterna har träffat avtal om behörighet (se vidare kapitel 8). De svenska myndigheternas internationella behörighet följer då direkt av underhållsförordningen eller den aktuella Luganokonventionen, men den nationella behörigheten följer av svensk rätt.⁶ En redogörelse för de svenska forumbestämmelserna finns i avsnitt 3.7.2. Utredningen anser med ett undantag (se nedan och avsnitt 7.3.5) att gällande svenska behörighetsregler är tillräckliga för att anvisa en behörig svensk domstol eller annan myndighet när det finns svensk internationell behörighet. Försäkringskassan och Kronofogdemyndigheten är rikstäckande myndigheter och socialnämndens behörighet uppstår redan när någon av parterna vistas i kommunen. Avtal om behörig socialnämnd (t.ex. endast på grund av medborgarskap) kan inte komma i fråga eftersom socialnämnden endast blir berörd i fråga om avtal om underhållsbidrag till barn under 18 år, och det inte är tillåtet att träffa avtal om behörig myndighet i sådana fall enligt underhållsförordningen (se artikel 4.3 i underhållsförordningen och vidare kapitel 8).

En situation som är ny är möjligheten för svaranden att begära förnyad prövning i vissa fall enligt artikel 19.1 i underhållsförordningen. Ansökan om förnyad prövning ska göras vid "den behöriga domstolen" i ursprungsmedlemsstaten. Vilken myndighet som ska anses vara behörig behandlas i samband med övervägandena av vilka kompletterande bestämmelser som krävs för hanteringen av en ansökan om förnyad prövning i avsnitt 7.3.5.

⁶ I 10 kap. 16 § RB ges vissa möjligheter att sluta avtal om att viss domstol ska vara behörig, men bestämmelsen begränsas av 17 § samma kap.

6 Lagval

6.1 Underhållsförordningen (tillämplig lag – kapitel III)

Ursprungligen var det tänkt att bestämmelserna om tillämplig lag i 2007 års Haagprotokoll skulle kopieras in i underhållsförordningen. Till slut valdes dock en annan konstruktion. Den innebär att underhållsförordningen anger att den lag som ska tillämpas på underhållsskyldighet ska fastställas i enlighet med 2007 års Haagprotokoll i de medlemsstater som är bundna av protokollet (artikel 15). Som har framgått i avsnitt 2.1 har EU tillträtt protokollet och medlemsstaterna – med undantag för Danmark och Storbritannien – blir bundna av det. En genomgång av bestämmelserna i 2007 års Haagprotokoll följer nedan i avsnitt 6.2.

Det kan noteras att engelskans begrepp "law" och franskans "loi" används såväl i artikel 15 i underhållsförordningen som i 2007 års Haagprotokoll. Den svenska översättningen *lag* avser i enlighet med traditionell internationell privaträtt all gällande materiell rätt, däribland lagregler och rättspraxis.

6.2 2007 års Haagprotokoll

6.2.1 Tillämpningsområde

I 2007 års Haagprotokoll fastställs tillämplig lag avseende underhållsskyldighet som har sin grund i familje-, släktskaps-, äktenskaps- eller svågerlagsförhållanden,¹ inbegripet underhållsskyldighet för barn oavsett föräldrarnas civilstånd (artikel 1.1). Det

¹ I den engelska versionen "affinity" och den franska "alliance". Innebörden kan sägas vara "släktskap" som uppstår genom giftermål. Av särskilt intresse kan vara underhållsskyldighet som kan uppstå i ett styvbarnsförhållande, mellan ett barn och föräldrarnas make/maka, jfr Explanatory Report (Prot.), paragraph 56 och paragraph 100.

innebär att det inte spelar någon roll om barnets föräldrar är eller har varit gifta med varandra eller inte. Tillämpningsområdet är brett och det finns inga möjligheter för staterna att reservera sig.²

Avgöranden som meddelas med tillämpning av protokollet ska inte påverka förekomsten av de förhållanden som anges i den första punkten (artikel 1.2). Detta innebär att protokollets bestämmelser om tillämplig lag inte är direkt tillämpliga på de omständigheter som ligger bakom underhållsskyldigheten, som t.ex. föräldraskap eller giftermål. Om en presumtivt underhållsskyldig man invänder att det inte finns någon underhållsskyldighet på grund av att han inte är barnets far, kan staterna välja att antingen tillämpa den lag som anvisas i protokollet (en tolkning som vissa stater förespråkat i fråga om de äldre lagvalskonventionerna) eller att tillämpa sina egna lagvalsregler på faderskapsfrågan.³

Protokollet ska tillämpas även om den tillämpliga lagen är en icke-fördragsslutande stats lag (artikel 2). Det innebär att protokollet är universellt tillämpligt och att det inte finns något krav på ömsesidighet (reciprocitet).

6.2.2 Huvudregel – lagen i den stat där den underhållsberättigade har sin hemvist

Huvudregeln är att underhållsskyldighet ska regleras av lagen i den stat där den underhållsberättigade har sin hemvist, om inte annat föreskrivs i protokollet (artikel 3.1). Det främsta skälet för valet av en sådan huvudregel är att det ökar förutsättningarna för att både bedöma förekomsten och omfattningen av underhållsskyldigheten om bedömningen görs utifrån de rättsliga och faktiska förhållandena i den underhållsberättigades sociala miljö. Bestämmelsen innebär också att alla underhållsberättigade med hemvist i samma land behandlas lika, oavsett nationalitet. Den underhållsberättigades hemvist är också ett kriterium som används i fråga om domstols behörighet enligt bl.a. Bryssel I-förordningen och Luganokonventionerna. Resultatet kommer ofta att bli att behörig domstol får tillämpa sin egen lag, vilket är enkelt och effektivt.⁴

² Se Explanatory Report (Prot.), paragraph 25 och artikel 27 i 2007 års Haagprotokoll.

³ Se Explanatory Report (Prot.), paragraph 24.

⁴ Se Explanatory Report (Prot.), paragraph 37–39.

Om den underhållsberättigades hemvist ändras ska lagen i den nya hemviststaten tillämpas från och med tidpunkten för ändringen (artikel 3.2). Enligt den förklarande rapporten får den ändrade hemvisten betydelse för framtiden. Krav på underhåll som hänför sig till tiden före ändringen av hemvisten ska alltså bedömas enligt lagen i den tidigare hemviststaten.⁵

6.2.3 Undantag från huvudregeln i vissa fall

”Kaskadregeln” till förmån för vissa underhållsberättigade personer

Protokollet innehåller vissa undantag från huvudregeln om att lagen i den underhållsberättigades hemviststat ska tillämpas (artiklarna 4–6). Undantagen har utformats till förmån för vissa underhållsberättigade personer när en tillämpning av lagen i deras hemviststat inte ligger i deras intresse.⁶

Undantagen enligt artikel 4 är tillämpliga på

- a) föräldrars underhållsskyldighet mot sina barn,
- b) andra personers än föräldrars underhållsskyldighet mot personer som ännu inte har fyllt 21 år, med undantag för skyldigheter som följer av de förhållanden som avses i artikel 5,⁷ och
- c) barns underhållsskyldighet mot sina föräldrar (artikel 4.1).

Om en underhållsberättigad person som ingår i uppräknningen inte kan få underhåll från den underhållsskyldige med stöd av lagen i sin hemviststat ska domstolslandets lag tillämpas (artikel 4.2). I den förklarande rapporten anges som exempel att lagen i den underhållsberättigades hemviststat inte ålägger föräldrarna underhållsskyldighet mot sina barn efter 18 års ålder. Om lagen i domstolslandet innebär en underhållsskyldighet även för tiden därefter kan alltså domstolslandets lag tillämpas om barnet har fyllt 18 år. Däremot anger den förklarande rapporten att det kan ifrågasättas

⁵ Se Explanatory Report (Prot.), paragraph 48.

⁶ Se Explanatory Report (Prot.), paragraph 49.

⁷ Hänvisningen innebär att underhållsskyldighet mellan makar, tidigare makar eller parter i ett äktenskap som har annullerats inte omfattas. Enligt den förklarande rapporten kan däremot krav på underhåll från barnbarn, syster eller bror, brorson/brorsdotter och systerson/systerdotter omfattas av bestämmelsen i punkten b. Ett annat exempel kan vara en förälders makes – styvförälderns – underhållsskyldighet mot ett barn (se Explanatory Report [Prot.], paragraph 56).

om bestämmelsen är tillämplig när underhåll av ekonomiska skäl, efter en bedömning av förmågan att betala underhåll, inte fastställs enligt lagen i den underhållsberättigades hemviststat. Den underhållsskyldige bedöms alltså sakna möjlighet att utge underhållsbidrag. En majoritet av delegaterna vid det särskilda utskottet i maj 2007 ansåg att bestämmelsen inte borde vara tillämplig i ett sådant fall. Slutligen anges i den förklarande rapporten att bestämmelsen i artikel 4.2 inte ska användas när underhållet enligt lagen i den underhållsberättigades hemviststat är lägre till beloppet än det hade varit om lagen i domstolslandet i stället hade tillämpats. I ett sådant fall ska alltså huvudregeln (lagen i den underhållsberättigades hemviststat) tillämpas även om resultatet är mindre förmånligt för den underhållsberättigade.⁸

När en underhållsberättigad person, som ingår i uppräkningsen i artikel 4.1 a–c ovan, har väckt talan vid behörig myndighet i *den underhållsskyldiges hemviststat* ska där gällande lag tillämpas (artikel 4.3). Om den underhållsberättigade inte kan få underhåll från den underhållsskyldige med stöd av den lagen, ska dock lagen i den stat där den underhållsberättigade har sin hemvist tillämpas. Eftersom den underhållsberättigade i detta fall har valt att väcka talan i den underhållsskyldiges hemviststat och inte i sin egen hemviststat har det i den förklarande rapporten anförts att han eller hon inte bör kunna ha invändningar mot att forumlandets lag tillämpas.⁹ Var talan väcks får alltså betydelse för vilken lag som ska tillämpas.

Om en underhållsberättigad person som ingår i uppräkningsen i artikel 4.1 a–c inte kan få underhåll från den underhållsskyldige med stöd av någon av de lagar som avses i artikel 3, artikel 4.2 eller artikel 4.3 ska – under förutsättning att den underhållsberättigade och den underhållsskyldige är medborgare i samma stat – lagen i medborgarskapsstaten tillämpas (artikel 4.4).¹⁰ Av den förklarande rapporten framgår att bestämmelsen har kritiserats bl.a. eftersom den gäller endast om den underhållsberättigade och den underhållsskyldige har samma nationalitet. Bestämmelsen kommer dock troligen att få en mindre praktisk betydelse jämfört med motsva-

⁸ Se Explanatory Report (Prot.), paragraph 61–62.

⁹ Se Explanatory Report (Prot.), paragraph 67.

¹⁰ En särskild bestämmelse (artikel 9) gäller för stater som har "domicil" i stället för medborgarskap som anknytande faktor i familjerättsliga sammanhang. Staterna ska meddela Haagkonferensens permanenta byrå att "medborgarskap" i artikel 4 och artikel 6 byts ut mot "domicil", som begreppet definieras i den aktuella staten. Liknande bestämmelser finns i EU-rättsliga sammanhang i förhållande till Storbritannien och Irland (se Explanatory Report [Prot.], paragraph 152–153).

rande regler i tidigare lagvalskonventioner. Anledningen är att bestämmelsen i protokollet bara gäller för vissa grupper av underhållsberättigade personer och att den är subsidiär. I de fall den underhållsberättigade och/eller den underhållsskyldige har dubbla medborgarskap anges i den förklarande rapporten att det bör vara tillräckligt att ett gemensamt medborgarskap finns. Med den tolkningen behöver det alltså inte vara det medborgarskap till vilket parten har närmast anknytning.¹¹

Särskilda regler för makar m.fl.

I fråga om underhållsskyldighet mellan makar, tidigare makar eller parter i ett äktenskap som annullerats gäller ett annat undantag (artikel 5). Då ska artikel 3 (som anvisar lagen i den underhållsberättigades hemviststat som tillämplig) inte tillämpas om en av parterna motsätter sig det och lagen i en annan stat, särskilt den stat där de senast hade gemensam hemvist, har närmare anknytning till äktenskapet. I sådana fall ska lagen i den andra staten tillämpas.

Bestämmelsen har tillkommit eftersom huvudregeln – lagen i den underhållsberättigades hemviststat – inte anses fylla samma skyddsbehov när det gäller underhåll mellan makar. I den förklarande rapporten hänvisas särskilt till lagarna i de skandinaviska staterna, där underhåll till make tillerkänns endast i undantagsfall och med stor återhållsamhet. En regel till förmån för den underhållsberättigade kan ge otillfredsställande resultat om det räcker för honom eller henne att byta hemviststat för att skapa en underhållsskyldighet. Som ett exempel tas upp ett fall där två makar som är medborgare i staten A har haft sin hemvist där under hela äktenskapet. Enligt lagen i staten A finns ingen underhållsskyldighet mellan makar efter skilsmässa. Efter skilsmässa flyttar en av makarna till staten B, vars lag är mer generös i fråga om underhåll mellan före detta makar. Maken väcker sedan talan om underhåll i staten B. Enligt huvudregeln i artikel 3 skulle lagen i staten B vara tillämplig. Eftersom makarna inte har haft gemensam hemvist i staten B kan en sådan tillämpning framstå som orättvis mot den andra maken, och tvärtemot vad makarna kan ha levt i tro om under sitt äktenskap.¹² Därför öppnar protokollet en möjlighet för en make att invända mot en sådan tillämpning.

¹¹ Se Explanatory Report (Prot.), paragraph 74 och 76.

¹² Se Explanatory Report (Prot.), paragraph 78.

En tillämpning av artikel 5 förutsätter att någon av makarna eller de tidigare makarna gör en invändning mot att huvudregeln i artikel 3 tillämpas, dvs. en invändning mot att lagen i den underhållsberättigades hemviststat tillämpas. Det framgår inte av bestämmelsen *när* detta ska ske. I den förklarande rapporten anges att detta är beroende av de processuella reglerna i varje enskild stat. Det anges dock att det är önskvärt att invändningen inte tillåts alltför långt in i processen, eftersom den då kan användas i förhållande syfte.¹³

En invändning innebär inte att huvudregeln i artikel 3 automatiskt sätts åt sidan. Det krävs också att den lag som åberopas har ”närmare anknytning till äktenskapet”. Faktorer som bör vägas in är enligt den förklarande rapporten makarnas hemvist under äktenskapet, deras medborgarskap, i vilken stat äktenskapet ingicks och i vilken stat äktenskapsskillnaden genomfördes. Omständigheterna får vägas samman och domstolen får bedöma om de väger tyngre än den underhållsberättigades aktuella hemvist. En särskild hänvisning görs i artikel 5 till den stat där makarna senast hade gemensam hemvist, utifrån uppfattningen att hemvisten i många fall har en framträdande koppling till äktenskapet. Det innebär inte att makarna måste ha levt tillsammans i den aktuella staten. Om makarna har hemvist i samma stat när ansökan görs är det svårare att hävda att en annan stats lag ska tillämpas (t.ex. lagen i en stat där de tidigare haft hemvist). Makarnas tidigare hemvist kan emellertid innebära att det finns en naturlig anknytning mellan äktenskapet och lagen i den staten. Ett exempel är om makarna levde i staten A i många år och sedan under en kortare tid i staten B innan den underhållsberättigade maken flyttade till staten C. I ett sådant fall finns det ingen närmare anknytning till äktenskapet i staten B men däremot i staten A. I den förklarande rapporten anmärks också att makarnas medborgarskap och den stat där äktenskapet ingicks är av sekundär betydelse, men att sådana omständigheter kan öka vikten av tidigare eller nuvarande hemvist. Det noteras också att artikel 5 även omfattar frågor om underhållsskyldighet under äktenskapet.¹⁴

¹³ Se Explanatory Report (Prot.), paragraph 84.

¹⁴ Se Explanatory Report (Prot.), paragraph 85–90.

Skydd för den underhållsskyldige

En särskild regel om bestridande av underhållsskyldighet finns i artikel 6. I fråga om annan underhållsskyldighet än föräldrars underhållsskyldighet mot sina barn och sådan underhållsskyldighet som avses i artikel 5 (mellan tidigare makar m.fl.), kan den underhållsskyldige bestrida den underhållsberättigades anspråk på den grunden att det inte finns någon underhållsskyldighet vare sig enligt lagen i den stat där den underhållsskyldige har sin hemvist eller, om båda parterna är medborgare i samma stat, enligt lagen i den staten. Enligt den förklarande rapporten är bestämmelsen tillämplig på bl.a. följande förhållanden.

- Släktskap i rakt upp- eller nedstigande led, annat än ett föräldrabarnförhållande, t.ex. barnbarn gentemot far- eller morföräldrar eller vice versa.
- Ett barns underhållsskyldighet mot sin förälder.
- Släktskap i sidled, t.ex. mellan syskon.
- Familjeband som uppstår genom giftermål (jfr förklaring till svågerlagsförhållande i not 1), t.ex. underhåll till styvbarn.¹⁵

Ett exempel kan vara att lagen i den underhållsberättigades hemviststat (artikel 3) innebär att den underhållsberättigade har rätt till underhåll av sin styvmor. Styvmodern kan då bestrida underhållsskyldighet med hänvisning till att det inte finns någon underhållsskyldighet i förhållande till styvbarn enligt lagen i hennes hemviststat.

Betydelsen av ett gemensamt medborgarskap framgår av följande exempel.¹⁶ En person som har hemvist i staten A kräver underhåll av sin farbror enligt lagen i staten A med stöd av artikel 3, lagen i den underhållsberättigades hemviststat. Farbrodern har hemvist i staten B. De är medborgare i olika stater. Farbrodern kan då enligt artikel 6 bestrida underhållskravet på den grunden att det inte finns någon underhållsskyldighet i förhållandet farbror-brorson enligt lagen i staten B. Om däremot både brorsonen och farbrodern i exemplet är medborgare i staten C krävs det att det varken finns någon underhållsskyldighet enligt lagen i staten B *eller* enligt lagen i staten C. Bestämmelsen har utformats

¹⁵ Se Explanatory Report (Prot.), paragraph 99–100.

¹⁶ Se Explanatory Report (Prot.), paragraph 104–105.

så att den förhindrar den underhållsskyldige att bestrida underhållskravet med hänvisning till en viss lag på bekostnad av den underhållsberättigades rätt till underhåll. Om t.ex. en far vill ha underhåll av sin son med tillämpning av lagen i den stat där båda har hemvist och är medborgare, har det ansetts obilligt att sonen ska kunna kringgå sin skyldighet bara genom att flytta till ett land vars lag inte innehåller någon motsvarande skyldighet. Enligt den förklarande rapporten bör det inte spela någon roll om en av parterna eller båda har flera nationaliteter, det bör vara tillräckligt att de är medborgare i samma land.¹⁷

6.2.4 Parternas val av tillämplig lag

Parterna kan under vissa förutsättningar välja vilken lag som ska vara tillämplig på frågan om underhållsskyldighet. Detta är en nyhet i förhållande till de tidigare Haagkonventionerna om lagval.¹⁸ Valmöjligheterna är försedda med förbehåll för att skydda främst den underhållsberättigade parten från att den underhållsskyldige ser till att den lag som väljs inte medger rätt till underhåll eller inskränker en sådan rätt. Avtal kan träffas dels för ett särskilt förfarande i en bestämd stat (artikel 7), dels med generell giltighet (artikel 8). Möjligheten att avtala enligt artikel 7 står öppen även när en av parterna är under 18 år eller är en s.k. sårbar vuxen, till skillnad från avtalsmöjligheten i artikel 8. Möjligheterna att avtala om tillämplig lag redovisas närmare i avsnitt 8.5.

6.2.5 Offentliga organ

Ett offentligt organs rätt att begära återbetalning av ett bidrag som har lämnats till den underhållsberättigade i stället för underhåll ska bestämmas av den lag under vilken organet lyder (artikel 10). Bestämmelsen korresponderar med artikel 64.2 i underhållsförordningen och artikel 36.2 i 2007 års Haagkonvention. För svensk del är Försäkringskassan ett sådant offentligt organ. Bestämmelsen i artikel 10 gäller endast rätten att begära återbetalning. Frågan om det finns en underhållsskyldighet och omfattningen av denna eventuella skyldighet bestäms av den lag

¹⁷ Se Explanatory Report (Prot.), paragraph 105–107.

¹⁸ Se Explanatory Report (Prot.), paragraph 109.

som är tillämplig på själva underhållsfrågan. Det kan vara samma lands lag som blir tillämplig. Så är ofta fallet om det är lagen i den underhållsberättigades hemviststat som är tillämplig på underhållsfrågan, eftersom det offentliga organ som har gett förmåner till den underhållsberättigade personen oftast finns i denna stat. Om det däremot är ett annat lands lag än hemvistlandets som är tillämplig på underhållsfrågan (t.ex. enligt artikel 4, 5, 7 eller 8), så kan det bli olika länders lagar som är tillämpliga på underhållsfrågan respektive för det offentliga organets rätt att begära återbetalning.¹⁹

Bestämmelsen är bara tillämplig på återbetalning av förmåner som givits ut i stället för underhåll, inte på offentligrättsliga bidrag såsom barnbidrag.²⁰

6.2.6 Den tillämpliga lagens räckvidd m.m.

Den lag som är tillämplig på frågan om underhållsskyldighet reglerar enligt artikel 11 bl.a.

- a) om, i vilken utsträckning och mot vem den underhållsberättigade kan rikta ett krav på underhåll,
- b) i vilken utsträckning den underhållsberättigade kan begära underhåll retroaktivt,
- c) beräkningsgrunden för storleken på underhållsbidraget samt indexering,
- d) vem som får väcka talan om underhållsskyldighet, utom i frågor som rör processbehörighet och företrädare vid förfarandet,²¹
- e) preskriptionsfrister eller talefrister,
- f) omfattningen av den underhållsskyldiges förpliktelser, om ett offentligt organ begär återbetalning av bidrag som har lämnats till en underhållsberättigad i stället för underhåll.

Uppräkningen är inte uttömmande.

¹⁹ Se Explanatory Report (Prot.), paragraph 163.

²⁰ Se Explanatory Report (Prot.), paragraph 164.

²¹ Enligt den förklarande rapporten ligger rätten att väcka talan vanligtvis hos den underhållsberättigade, men om han eller hon är minderårig kan förfarandet inledas av en förälder eller ett offentligt organ. Bestämmelsen omfattar inte representationen av sårbara vuxna och ska inte förväxlas med bestämmelser om processbehörighet och rättslig representation, som regleras av forumlandets lag (se Explanatory Report [Prot.], paragraph 171).

Som i många andra lagvalskonventioner slås vidare fast att återförvisning inte omfattas (s.k. renvoi, artikel 12). Det innebär att det är den materiella lag som protokollet anvisar som ska tillämpas. Det blir inte aktuellt att tillämpa lagvalsreglerna i den av protokollet som tillämplig utpekade rättsordningen.

Tillämpning av den lag som fastställs enligt protokollet får vägras endast i den utsträckning som dess verkan uppenbart skulle stå i strid med grunderna för domstolslandets rättsordning (s.k. ordre public, artikel 13). Enligt den förklarande rapporten ska bestämmelsen tillämpas restriktivt. Den ska också tillämpas utifrån vilka effekter en tillämpning av den utländska lagen skulle få i det enskilda fallet. Det räcker t.ex. inte med att det familjeförhållande som underhållskravet grundar sig på anses stå i strid med grunderna för landets rättsordning. Som exempel nämns i den förklarande rapporten att det i Tyskland och i Frankrike inte anses att en mans underhållsskyldighet gentemot flera fruar strider mot grunderna för den tyska respektive den franska rättsordningen, även om det grundläggande rättsförhållandet (polygami) gör det.²² Detta är i linje med den svenska inställningen.²³ Motsvarande överväganden skulle enligt den förklarande rapporten kunna göras i förhållande till andra internationellt sett kontroversiella familjeförhållanden som t.ex. samkönade äktenskap eller partnerskap. Det som krävs är att resultatet av skyldigheten att utge underhållsbidrag på grund av ett sådant familjeförhållande i ett enskilt fall framstår som uppenbart olämpligt och stötande.²⁴

Vid fastställandet av underhållsbidragets storlek ska hänsyn tas till

- den underhållsberättigades behov,
- den underhållsskyldiges tillgångar, och till
- all ersättning som den underhållsberättigade har fått i stället för periodiska betalningar av underhåll (artikel 14).

Bestämmelsen ska tillämpas av alla fördragsslutande stater, oavsett vilken lag som ska tillämpas i övrigt och oavsett om den lagen föreskriver något annat. Bestämmelsen innebär dock inte att en myndighet måste göra individuella uträkningar i varje enskilt fall. Det är möjligt att använda sig av tabeller så länge de är flexibla nog

²² Se Explanatory Report (Prot.), paragraph 176–177.

²³ Se t.ex. SOU 1987:18 s. 193 ff. och prop. 2003/04:48 s. 24 f. angående giltigheten av äktenskap som ingåtts utomlands och som inte skulle ha varit tillåtet att ingå i Sverige.

²⁴ Se Explanatory Report (Prot.), paragraph 177.

att ta hänsyn till parternas behov och resurser.²⁵ Enligt den förklarande rapporten är den tredje punkten ovan främst avsedd att tillämpas när en make efter skilsmässa har fått ersättning eller egendom av den andra maken som en slutlig reglering av makarnas ekonomiska förhållanden. Skälet är att resultatet kan bli orättvist om en make som redan har fått kompensation i annan form gör anspråk på att få underhåll och den lag som ska tillämpas enligt protokollet inte tar hänsyn till tidigare uppgörelser.²⁶ För svensk del innebär detta enligt utredningens uppfattning att hänsyn ska tas till vad parterna har fått sig tilldelat genom bodelning eller annan motsvarande upplösning av den ekonomiska gemenskap som äktenskapet skapat mellan makarna.

Artiklarna 15–17 handlar om situationer där den stat vars lag anvisas har olika rättssystem eller regelverk i förhållande till olika territorier eller olika kategorier av personer, t.ex. i stater som låter den tillämpliga lagen vara avhängig parternas religionstillhörighet.²⁷ Av artiklarna framgår bl.a. att protokollets hänvisningar till lagen i en sådan stat i tillämpliga fall ska avse lagen i den relevanta territoriella enheten eller det rättssystem som är relevant enligt den statens regler.

2007 års Haagprotokoll ersätter de två tidigare Haagkonventionerna om tillämplig lag avseende underhållsskyldighet från år 1956 och år 1973 i förbindelserna mellan de fördragslutande staterna (artikel 18). Sverige har emellertid inte tillträtt dessa konventioner så artikeln får inte någon praktisk betydelse för svensk del.

6.3 Överväganden

Förslag: 3 kap. 6 § i 1904 års lag ska inte längre avse lagval i frågor om underhåll till barn i äktenskapsmål.

Bedömning: Bestämmelserna i 2007 års Haagprotokoll medför inte något behov av kompletterande bestämmelser. Däremot finns ett stort informationsbehov, särskilt i förhållande till domstolarna men även till på området praktiskt verksamma jurister.

²⁵ Se Explanatory Report (Prot.), paragraph 179 och 182.

²⁶ Se Explanatory Report (Prot.), paragraph 183.

²⁷ Se Explanatory Report (Prot.), paragraph 193.

6.3.1 Utrymmet för allmänt tillämpliga bestämmelser

Som har framgått i avsnitt 5.3 innebär underhållsförordningen att när behörighet utövas av svenska domstolar kommer det antingen att vara enligt underhållsförordningen eller enligt någon av Luganokonventionerna. Underhållsförordningen hänvisar till 2007 års Haagprotokoll, som därmed är införlivat i EU-systemet. När behörigheten utövas enligt någon av Luganokonventionerna kan det förefalla som att utrymme ges för autonoma lagvalsbestämmelser (jfr avsnitt 4.5.1). Med hänsyn till att EU har tillträtt 2007 års Haagprotokoll får man enligt utredningens mening utgå från att Sverige även i det fallet är förpliktat att sträva efter att 2007 års Haagprotokoll får största möjliga genomslagskraft och att vidta alla lämpliga åtgärder för att undanröja oförenligheter.²⁸ Det förefaller därför enligt utredningens uppfattning givet att det inte finns utrymme för autonoma lagvalsbestämmelser, utan att 2007 års Haagprotokoll ska tillämpas även när svensk domstol utövar behörighet enligt Luganokonventionerna.

I 3 kap. 6 § i 1904 års lag finns en bestämmelse om att frågor om underhåll till barn som tas upp i äktenskapsmål alltid ska prövas enligt svensk lag om barnet vistas här i landet. Utredningen har i avsnitt 5.3 föreslagit att den angivna paragrafen ska ändras på så sätt att den inte ska avse behörighet i frågor om underhåll. Med hänsyn till vad som anförts ovan bör det inte finnas någon autonom bestämmelse om tillämplig lag i sådana frågor. Med den ändring av 3 kap. 6 § i 1904 års lag som utredningen har föreslagit i avsnitt 5.3 blir så inte heller fallet.²⁹ Det kan anmärkas att om förslaget i SOU 2005:111 (avseende vårdnad om barn) också leder till lagstiftning kommer 3 kap. 6 § i 1904 års lag att upphävas i sin helhet (jfr avsnitt 5.3).

²⁸ Se artikel 69.1 i underhållsförordningen med hänvisning till artikel 307 i det gamla EG-fördraget, som motsvaras av artikel 351 i EUF-fördraget (se EUT C115, 9.5.2008, s. 47). Jfr även EU-domstolens dom den 4 maj 2010 i mål C-533/08, i mål TNT Express Nederland BV, där domstolen fann att bestämmelserna i en konvention på ett särskilt område ska tillämpas under förutsättning att de leder till en hög grad av förutsebarhet, underlättar god rättskipning samt minimerar risken för samtidiga förfaranden och under förutsättning att de garanterar att målen om fri rörlighet för domar på privaträttens område och om ömsesidigt förtroende mellan de rättsvärdande myndigheterna inom unionen (*favor executionis*) uppnås på villkor som är minst lika fördelaktiga som de villkor som följer av (i det fallet) Bryssel I-förordningen.

²⁹ Det har tidigare framförts förslag om att upphäva bestämmelsen om lagval i 3 kap. 6 §, se departementspromemorian Stärkt rättsskydd för barn i gränsöverskridande fall (Ds 2003:5). Det framfördes där att bestämmelsen befäste ett föräldrat synsätt om att endast svenska domstolar och svensk lag bäst kan ta tillvara alla barns intressen. Med förslaget skulle lagvalsfrågan i stället lösas i rättspraxis (s. 82 f.). Förslaget har inte lett till lagstiftning.

6.3.2 Utredning om utländsk rätt

Av underhållsförordningen (artikel 15) följer att den lag som ska tillämpas på underhållsskyldighet ska fastställas i enlighet med 2007 års Haagprotokoll. Det innebär att bestämmelserna i 2007 års Haagprotokoll inte bara blir direkt tillämpliga för de myndigheter som har internationell behörighet i frågor om underhåll utan också att de *ska* tillämpas.

När utländsk rätt ska tillämpas finns upplysningar om denna när landet i fråga antingen är en medlemsstat i EU eller har tillträtt 2007 års Haagkonvention. Enligt artikel 70 a i underhållsförordningen och artikel 57.1 a i 2007 års Haagkonvention ska staterna tillhandahålla bl.a. en beskrivning av sina lagar och förfaranden rörande underhållsskyldighet och staterna får enligt konventionen använda ett särskilt landprofilformulär (*eng. country profile form*) för detta ändamål (artikel 57.2). Inom EU ska det europeiska rättsliga nätverket på privaträttens område användas för samma ändamål.³⁰

Frågan om hur domstolarna ska få kännedom om utländsk rätt är för övrigt inte ny. I allmänhet ordnar den ena parten med detta. Utländsk rätt kan bli föremål för bevisning. Domstolen får anmana en part att lägga fram bevisning om innehållet i främmande lag (35 kap. 2 § andra stycket RB). Vid behov har det ansetts att domstolen inom rimliga gränser bör bedriva efterforskningar, t.ex. genom att begära upplysningar enligt förordningen (1981:366) om rätt att i vissa fall begära upplysningar om innehållet i utländsk rätt.³¹ När utländsk rätt ska tillämpas med stöd av EU-regler har, med hänsyn till reglernas syfte samt principen om EU-rättens effektivitet och medlemsstaternas lojalitetsplikt, ansetts att det måste förutsättas att domstolen agerar aktivt även i utredningsavseende utan hänsyn till målets internrättsliga kvalificering såsom dispositivt eller indispositivt eller liknande.³²

Övriga myndigheter har inte samma möjligheter som domstolarna, men bör inom ramen för samarbetet enligt underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention kunna få erforderlig kunskap om innehållet i utländsk rätt. Det torde också ligga i

³⁰ Inrättat genom beslut 2001/470/EG, se http://ec.europa.eu/civiljustice/index_sv.htm. Webbplatsen sköts av kommissionen.

³¹ Se Per Olof Ekelöf, Henrik Edelstam och Lars Heuman, *Rättegång, fjärde häftet*, 7 uppl. (2009) s. 306.

³² Jfr Maarit Jänäterä-Jareborg, *Svensk domstol och utländsk rätt* (1997) s. 244 och s. 194 ff.

parternas intresse att medverka till att innehållet i den utländska rätten blir känt för den svenska myndigheten.

Sammantaget anser utredningen att det inte krävs några kompletterande bestämmelser i detta avseende i frågor om underhåll.

6.3.3 Det bakomliggande rättsförhållandet

Som har framförts ovan är protokollets bestämmelser om tillämplig lag inte direkt tillämpliga på de omständigheter som ligger bakom underhållsskyldigheten, t.ex. föräldraskap eller giftermål, som i detta sammanhang är s.k. prejudiciella frågor. Om en presumtivt underhållsskyldig man invänder att det inte finns någon underhållsskyldighet på grund av att han inte är barnets far, anvisar inte protokollet vilken lag som ska tillämpas på den frågan.

Domstolar och andra myndigheter har i många olika sammanhang att ta ställning till prejudiciella frågor. Ett avgörande i en sådan fråga är ofta av central betydelse för bedömningen av huvudfrågan men saknar rättskraft för framtiden. I internationella situationer måste man avgöra vilken lag som är tillämplig på den prejudiciella frågan, om det är den lag som tillämpas på själva huvudfrågan eller domstolslandets lag.³³ Detta är således inte någon unik situation för frågor om underhåll. Utredningen anser inte att det finns skäl för lagreglering i just detta fall. Frågan om vilket lands lag som ska tillämpas på en prejudiciell fråga får i stället såsom tidigare avgöras i rättstillämpningen.³⁴

³³ Se Michael Bogdan, *Svensk internationell privat- och processrätt*, 7 uppl. (2008), s. 105 f.

³⁴ Familjelagssakkunniga gjorde samma bedömning i slutbetänkandet *Internationella familjerättsfrågor* (SOU 1987:18) i samband med frågeställningar kring allmänt tillämpliga bestämmelser om erkännande av utländska underhållsavgöranden, se s. 246.

6.3.4 Särskilt om allmän domstols materiella processledning i mål om underhållsbidrag

Som tidigare har nämnts anges i underhållsförordningen (artikel 15) att den lag som ska tillämpas på underhållsskyldighet ska fastställas i enlighet med 2007 års Haagprotokoll i de medlemsstater som är bundna av protokollet (dvs. alla EU:s medlemsstater förutom Danmark och Storbritannien). Enhetliga lagvalsregler möjliggör – och är en förutsättning för – att staternas avgöranden ska kunna erkännas och verkställas i övriga medlemsstater utan exekvaturförfarande.³⁵ Tillämpningen är således obligatorisk för staternas domstolar och andra myndigheter. Den obligatoriska tillämpningen framgår också av enskilda artiklar i protokollet. Underhållsskyldighet *ska* regleras av lagen i den stat där den underhållsberättigade har sin hemvist om inte annat föreskrivs i protokollet (artikel 3.1), och de särskilda reglerna till förmån för vissa underhållsberättigade i artikel 4 *ska* gälla under angivna förutsättningar.

Som har framgått av avsnitt 3.4 är, enligt svensk intern gällande rätt, mål om underhåll i princip dispositiva, även om det finns indispositiva inslag. I den mån det tidigare har varit möjligt för parterna att avtala om tillämplig lag (beträffande avtal se vidare kapitel 8), innebär bestämmelserna i 2007 års Haagprotokoll emellertid en förändring. Protokollet innebär att parterna visserligen får avtala om tillämplig lag men endast inom protokollets ramar. Lagvalsreglerna blir genom protokollets bestämmelser indispositiva i större utsträckning än tidigare.

Det nu sagda får till följd att domstolen i ett mål om underhåll med internationell anknytning måste vara väl införstådd med protokollets bestämmelser och noga överväga i vilken utsträckning materiell processledning måste utövas i fråga om tillämplig lag. Om det finns en utländsk anknytning kan domstolen t.ex. behöva fråga hur parterna ser på hemvistfrågan. Det kan inte komma i fråga att tillämpa en annan stats lag utan parternas kännedom. Domstolen ska emellertid inte efterforska omständigheter som är av dispositiv natur (jfr 17 kap. 3 § RB). Inte heller bör domstolen aktivt ta upp undantagsregler som enligt protokollet förutsätter en invändning. Artikel 5 i 2007 års Haagprotokoll innebär t.ex. att domstolen –

³⁵ Jfr punkten 3 i rådets beslut av den 30 november 2009 om Europeiska gemenskapens ingående av Haagprotokollet av den 23 november 2007 om tillämplig lag avseende underhållsskyldighet (2009/941/EG), se *bilaga 4* i bilagedelen.

under vissa förutsättningar – efter invändning av en make ska tillämpa en annan lag än den som anvisas enligt huvudregeln i artikel 3. Detta får enligt utredningens uppfattning anses kräva ett partsinitiativ. Gränserna för domstolens materiella processledning är i första hand en fråga för rättstillämpningen. Utredningen kan dock konstatera att 2007 års Haagprotokoll ställer högre krav på en aktiv, materiell processledning än vad som hittills har krävts i mål om underhåll med internationell anknytning. Enligt utredningens bedömning bör domstolens materiella processledning inte lagregleras, utan denna fråga får såsom tidigare lösas i rättstillämpningen.

7 Erkännande och verkställighet

7.1 Underhållsförordningen

7.1.1 Erkännande, verkställbarhet och verkställighet av domar (kapitel IV)

7.1.1.1 Inledning

Kapitel IV i underhållsförordningen gäller frågor om erkännande, verkställbarhet och verkställighet av domar som omfattas av förordningen (artikel 16). Eftersom inte alla EU:s medlemsstater är bundna av 2007 års Haagprotokoll¹ skapades två alternativa förfaranden för erkännande och verkställighet beroende på om ursprungsmedlemsstaten är bunden av protokollet eller inte. Kapitel IV är indelat i tre avsnitt. Det första avsnittet gäller domar som är meddelade i medlemsstater som är bundna av 2007 års Haagprotokoll (dvs. alla medlemsstater i EU utom Danmark och Storbritannien). Det andra avsnittet är tillämpligt på domar som är meddelade i medlemsstater som *inte* är bundna av 2007 års Haagprotokoll (dvs. Storbritannien och Danmark, som är de enda EU-staterna som är bundna av underhållsförordningen men inte av 2007 års Haagprotokoll).² Det tredje och sista avsnittet innehåller allmänna bestämmelser om verkställighet. Bestämmelserna i det tredje avsnittet ska tillämpas på alla domar som omfattas av underhållsförordningen (dvs. alla domar från någon av EU:s medlemsstater).

¹ Se avsnitt 2.1.

² Angående att bestämmelserna i underhållsförordningen om tillämplig lag och samarbete mellan centralmyndigheter inte är tillämpliga på förbindelserna mellan EU och Danmark, se EUT L 149, 12.6.2009, s. 80.

7.1.1.2 Domar meddelade i en medlemsstat som är bunden av 2007 års Haagprotokoll (avsnitt 1)

En dom som har meddelats i en medlemsstat som är bunden av 2007 års Haagprotokoll ska erkännas i en annan medlemsstat utan att det krävs något särskilt förfarande och utan att det finns någon möjlighet att motsätta sig dess erkännande (artikel 17.1). Så långt finns en motsvarande bestämmelse i Bryssel I-förordningen (artikel 33.1). Nytt är däremot att en dom som är verkställbar i en medlemsstat ska kunna verkställas också i en annan medlemsstat utan att det behövs någon verkställbarhetsförklaring (artikel 17.2 i underhållsförordningen). Det behövs alltså inte något exekvaturförfarande i den medlemsstat där domen ska verkställas, något som krävs enligt Bryssel I-förordningen (artikel 38).

En dom som är verkställbar ska automatiskt medföra att säkerhetsåtgärder får vidtas enligt lagen i den verkställande medlemsstaten (artikel 18). För Bryssel I-förordningens del inträder samma förhållande i och med verkställbarhetsförklaringen (se artikel 47.2 där det dock i detta avseende talas om verkställighetsförklaring).

Om svaranden inte har gått i svaromål i ursprungsmedlemsstaten ska han eller hon ha rätt att ansöka om förnyad prövning av domen vid den behöriga domstolen i ursprungsmedlemsstaten (artikel 19.1). Bestämmelsen kan sägas vara en skyddsregel för en underhållsskyldig part. Rätten att ansöka om förnyad prövning gäller under förutsättning att

- a) han eller hon inte har delgivits stämningsansökan eller motsvarande handling i tillräcklig tid och på ett lämpligt sätt för att kunna förbereda sitt svaromål, eller
- b) han eller hon utan egen förskyllan varit förhindrad att bestrida underhållskravet på grund av force majeure eller på grund av extraordinära omständigheter.

Rätten till förnyad prövning gäller dock inte om svaranden har haft möjlighet att överklaga domen men inte har gjort det. Svaranden måste också ansöka om förnyad prövning inom en viss tid (utan dröjsmål och i alla händelser inom 45 dagar, artikel 19.2). Bestämmelsen har tillkommit för att säkerställa att kravet på en rättvis rättegång efterföljs (se punkten 29 i ingressen). Det framhålls i samma ingresspunkt att denna rätt till förnyad prövning

bör vara ett extraordinärt rättsmedel som beviljas en utebliven svarande och som inte påverkar andra extraordinära rättsmedel enligt ursprungsmedlemsstatens lag, förutsatt att dessa rättsmedel inte är oförenliga med rätten till förnyad prövning enligt förordningen. Eftersom tanken är att domar om underhållsskyldighet ska kunna erkännas och verkställas snabbt och effektivt, utan onödig fördröjning, är detta alltså en undantagsregel. Det är inte aktuellt att avvakta ”tidsfristen” om 45 dagar innan verkställighet får ske. Att en part har begärt förnyad prövning kan däremot vara en grund för att uppskjuta verkställigheten (artikel 21.3, se vidare nedan).

Domstolens ställningstagande till en ansökan om förnyad prövning får vissa följder (artikel 19.3). Om domstolen avslår ansökan om förnyad prövning ska domen ha fortsatt rättsverkan. Om domstolen i stället beslutar att en förnyad prövning är motiverad på något av de skäl som anges i artikel 19.1, förlorar den ursprungliga domen sin giltighet. Om den underhållsberättigade har avbrutit en preskriptionsfrist, iakttagit en talefrist eller begärt retroaktivt underhåll inom viss tid kvarstår emellertid de rättsverkningar som rättshandlingarna kan ha medfört.

För att en dom ska kunna verkställas i en annan medlemsstat måste sökanden ge in vissa handlingar till behöriga verkställande myndigheter (artikel 20), nämligen

- a) kopia av domen som uppfyller de villkor som är nödvändiga för att dess äkthet ska kunna fastställas (jfr artikel 53.1 i Bryssel I-förordningen),
- b) utdrag av domen utfärdat av ursprungsdomstolen med hjälp av formuläret i bilaga I till förordningen (jfr artikel 53.2 och 54 i Bryssel I-förordningen),
- c) i förekommande fall, en handling om utestående fordringar med uppgift om beräkningsdatum, och
- d) vid behov, en translitterering eller översättning av innehållet i formuläret i bilaga I på visst närmare angivet sätt.

En översättning av domen får krävas bara om svaranden bestrider verkställighet (artikel 20.2). Översättningen ska göras av en person som är behörig (auktoriserad) att göra översättningar i någon av medlemsstaterna (artikel 20.3).

Det är lagen i den verkställande medlemsstaten som ska tillämpas i fråga om hinder mot och uppskjutande av verkställighet,

om inte dessa skäl är oförenliga med bestämmelserna i artikel 21.2 och 21.3. Exempel på skäl i nationell rätt som accepteras som hinder mot verkställighet är att den underhållsskyldige betalar det underhåll han är skyldig vid tidpunkten för verkställigheten, eller att vissa tillgångar inte kan utmätas (se punkten 30 i ingressen).

Artikel 21.2 innebär att den behöriga myndigheten i den verkställande medlemsstaten, på begäran av den underhållsskyldige, helt eller delvis ska vägra verkställighet av domen från ursprungsdomstolen om rätten att få ursprungsdomstolens dom verkställd upphör genom preskription (verkställighetspreskription) eller annan begränsning av talan. Detta får bedömas antingen enligt lagen i ursprungsmedlemsstaten eller enligt lagen i den verkställande medlemsstaten, beroende på vilken lag som föreskriver den längsta preskriptionstiden. Bestämmelsen saknar motsvarighet i Bryssel I-förordningen.

Verkställighet får också vägras (helt eller delvis) om domen är oförenlig med en dom som har meddelats i den verkställande medlemsstaten, eller med en dom som har meddelats i en annan medlemsstat eller i en tredjestat och som uppfyller de nödvändiga villkoren för erkännande i den verkställande medlemsstaten. En dom som innebär att en tidigare dom om underhållsskyldighet ändras på grundval av ändrade omständigheter ska inte anses vara oförenlig i den mening som nu avses (artikel 21.2 i underhållsförordningen).

Den behöriga myndigheten i den verkställande medlemsstaten får, på begäran av den underhållsskyldige, helt eller delvis skjuta upp verkställigheten av ursprungsdomstolens dom om en ansökan om förnyad prövning av denna dom har lämnats in vid den behöriga domstolen i ursprungsmedlemsstaten i enlighet med artikel 19 (artikel 21.3). Verkställighet ska dessutom, på begäran av den underhållsskyldige, skjutas upp om domens verkställbarhet har skjutits upp i ursprungsmedlemsstaten. En liknande bestämmelse finns i artikel 46.1 i Bryssel I-förordningen, enligt vilken domstolen får låta målet vila om talan mot ursprungsdomstolens dom förts med ordinära rättsmedel eller om fristen för talan inte har löpt ut.

I artikel 22 i underhållsförordningen förtydligas att erkännande och verkställighet av en dom om underhåll inte innebär ett erkännande av det familje-, släktskaps-, äktenskaps-, eller svågerlagsförhållande som underhållsskyldigheten grundas på och som har gett upphov till domen. Detta innebär att ett erkännande av ett

avgörande om underhåll inte innebär ett erkännande av t.ex. ett samkönat äktenskap, ett fastställt faderskap eller ett polygamt äktenskap som underhållsskyldigheten grundas på (se även avsnitt 4.8.3).

7.1.1.3 Domar meddelade i en medlemsstat som inte är bunden av 2007 års Haagprotokoll (avsnitt 2)

Avsnitt 2 i kapitel IV är tillämpligt på domar som har meddelats i en medlemsstat som inte är bunden av 2007 års Haagprotokoll. Detta innebär att avsnittet är aktuellt endast när det gäller domar som har meddelats i Storbritannien eller Danmark.³

Huvudregeln är enligt artikel 23.1 att en sådan dom ska erkännas i övriga medlemsstater utan att det krävs något särskilt förfarande. Om frågan om en dom ska erkännas eller inte är föremål för en tvist, kan en part som gör gällande att domen ska erkännas få fastställt att domen ska erkännas genom att anlita det förfarande som föreskrivs i avsnittet (artikel 23.2). Detta tillgodoser behovet av förutsebarhet. En part kan t.ex. vilja få fastställt att ett avgörande om underhåll på grund av faderskap erkänns i Sverige. Förfarandet som avses är det exekvaturförfarande som ska tillämpas i förhållande till dessa domar. En dom som har meddelats i en medlemsstat som inte är bunden av 2007 års Haagprotokoll, och som är verkställbar i den staten, ska nämligen verkställas i en annan medlemsstat först sedan domen efter ansökan av en part har förklarats vara verkställbar där (artikel 26). Bestämmelsen överensstämmer med artikel 38.1 i Bryssel I-förordningen. Detta innebär alltså att det krävs ett exekvaturförfarande för dessa domar, till skillnad från vad som gäller för domar som har meddelats i stater som är bundna av 2007 års Haagprotokoll.

Om utgången av ett mål som handläggs vid en domstol i en medlemsstat är beroende av om en dom ska erkännas, är den domstolen behörig att pröva frågan om erkännande (artikel 23.3). Bestämmelserna i artikel 23 överensstämmer med bestämmelserna i artikel 33 i Bryssel I-förordningen.

³ Som tidigare nämnts är bestämmelserna i underhållsförordningen om bl.a. tillämplig lag inte tillämpliga på förbindelserna mellan EU och Danmark, se EUT L 149, 12.6.2009, s. 80. Storbritannien kommer inte heller att vara bundet av 2007 års Haagprotokoll. Alla övriga medlemsstater i EU kommer att vara bundna av 2007 års Haagprotokoll och alltså omfattas av bestämmelserna om erkännande och verkställighet i avsnitt 1 i kap. IV (se avsnitt 7.1.1.2).

Skälen för att vägra erkännande i artikel 24 i underhållsförordningen är i det närmaste identiska med motsvarande vägransgrunder i Bryssel I-förordningen (artikel 34). En dom ska inte erkännas om

- a) ett erkännande uppenbart strider mot grunderna för rättsordningen (ordre public) i den medlemsstat där domen görs gällande. Prövningen av ordre public ska dock inte tillämpas på behörighetsreglerna (jfr artikel 35.3 i Bryssel I-förordningen),
- b) det är en tredskodom eller en annan dom som har meddelats mot en utebliven svarande och svaranden inte har delgivits stämningsansökan eller motsvarande handling i tillräcklig tid och på ett lämpligt sätt för att kunna förbereda sitt svaromål, såvida inte svaranden haft möjlighet att överklaga domen men underlåtit detta,
- c) den är oförenlig med en dom som har meddelats i en tvist mellan samma parter i den medlemsstat där domen görs gällande,
- d) den är oförenlig med en dom som tidigare har meddelats i en annan medlemsstat eller i en tredjestat i en tvist mellan samma parter och rörande samma sak, om den först meddelade domen uppfyller de nödvändiga villkoren för erkännande i den medlemsstat där domen görs gällande.

Precis som för domar som meddelats i en medlemsstat som är bunden av 2007 års Haagprotokoll (se avsnitt 7.1.1.2) finns här ett tillägg i underhållsförordningen jämfört med Bryssel I-förordningen om att en dom som innebär att en tidigare dom om underhållsskyldighet ändras på grund av nya förhållanden inte ska anses vara oförenlig i den mening som avses i punkt c eller d.

Det finns också en bestämmelse om vilandeförklaring av mål (artikel 25). Om det görs gällande vid en domstol i en medlemsstat att en dom som har meddelats i en medlemsstat som inte är bunden av 2007 års Haagprotokoll ska erkännas, ska domstolen låta handläggningen av målet vila om verkställighet av domen har skjutits upp i ursprungsmedlemsstaten på grund av att ändring av domen har begärts (jfr artikel 37 i Bryssel I-förordningen, som dock skiljer sig åt såtillvida att domstolen enligt den bestämmelsen "får" låta handläggningen vila).

En ansökan om verkställbarhetsförklaring ska göras vid den domstol eller myndighet som den verkställande medlemsstaten har anmält till kommissionen. Den lokala behörigheten ska bestämmas av motpartens hemvist eller efter den plats där verkställighet ska äga rum (artikel 27). En motsvarighet till bestämmelsen finns i artikel 39 i Bryssel I-förordningen, som i bilaga II hänvisar till att ansökan i Sverige ska göras till Svea hovrätt.

Vissa handlingar ska bifogas en ansökan om verkställbarhetsförklaring (artikel 28.1), nämligen

- a) kopia av domen som uppfyller de villkor som är nödvändiga för att dess äkthet ska kunna fastställas (jfr artikel 53.1 i Bryssel I-förordningen),
- b) utdrag av domen utfärdat av ursprungsdomstolen med hjälp av formuläret i bilaga II, utan att det påverkar tillämpningen av artikel 29, se nedan (jfr artikel 53.2 och 54 i Bryssel I-förordningen), och
- c) vid behov, en translitterering eller översättning av innehållet i formuläret i bilaga II på visst närmare angivet sätt.

En översättning av domen får inte krävas annat än vid ansökan om ändring enligt artikel 32 eller 33, dvs. i steg två av exekvaturförfarandet (artikel 28.2). Översättning enligt artikeln ska göras av en person som är behörig att göra översättningar i någon av medlemsstaterna (artikel 28.3).

Om ett utdrag av domen (se artikel 28.1 b) inte ges in kan domstolen eller myndigheten antingen bestämma en tid inom vilken utdraget ska ges in, godta en likvärdig handling eller befria sökanden från skyldigheten att ge in det om tillgängliga uppgifter kan anses tillräckliga. Om domstolen begär det ska en översättning av handlingarna ges in (artikel 29). Denna bestämmelse har sin motsvarighet i artikel 55 i Bryssel I-förordningen.

Efter fullgörande av formaliteterna i artikel 28 ska domen förklaras vara verkställbar utan någon förnyad prövning av grunderna för att vägra erkännande i artikel 24, senast inom 30 dagar om det inte är omöjligt på grund av exceptionella omständigheter (artikel 30). I detta skede av förfarandet ska motparten inte ges tillfälle att yttra sig. Bestämmelsen motsvaras av artikel 41 i Bryssel I-förordningen, med undantag för tidsfristen

som saknas i den nämnda förordningen. Det första skedet av exekvaturförfarandet innebär alltså endast en formell prövning.

Sökanden ska snarast, enligt lagen i den verkställande medlemsstaten, underrättas om det beslut som har meddelats med anledning av ansökan om verkställbarhetsförklaring. Den part mot vilken verkställighet begärs ska delges verkställbarhetsförklaringen tillsammans med beslutet, om detta inte redan har delgivits parten (artikel 31 i underhållsförordningen, jfr artikel 42 i Bryssel I-förordningen⁴).

På samma sätt som i Bryssel I-förordningen (artikel 43) kan var och en av parterna, som beslutet med anledning av verkställbarhetsförklaringen gått emot, ansöka om ändring av det beslutet (artikel 32 i underhållsförordningen). En sådan ansökan ska handläggas enligt de bestämmelser som gäller för kontradiktoriska förfaranden. Om den part mot vilken verkställighet begärs underlåter att komma in med svarsskrivelse till den domstol som handlägger ansökan om ändring, ska artikel 11 tillämpas även om parten inte har hemvist i någon medlemsstat (i artikel 11 finns bestämmelser om bl.a. delgivning). Ansökan om ändring av en verkställbarhetsförklaring ska göras inom 30 dagar efter delgivning. En längre tidsfrist, 45 dagar, gäller om den mot vilken verkställighet begärs har hemvist i en annan medlemsstat än den där verkställbarhetsförklaringen meddelades (en något kortare tidsfrist än Bryssel I-förordningens två månader). Fristen får inte förlängas på grund av långt avstånd.

Ett avgörande som har meddelats med anledning av att ändring har sökts får överklagas genom det förfarande som medlemsstaten har anmält till kommissionen (artikel 33). Motsvarande bestämmelse finns i artikel 44 i Bryssel I-förordningen. Överklagande får enligt den senare förordningen ställas till Högsta domstolen (bilaga IV) och prövningstillstånd krävs för Högsta domstolens prövning.⁵

Den domstol vid vilken ändring söks får avslå en ansökan om verkställbarhetsförklaring eller upphäva verkställbarhetsförklaringen endast på någon av de grunder som anges i artikel 24 (artikel 34.1). Motsvarande bestämmelse finns i artikel 45.1 i Bryssel I-förordningen. Detta innebär att domstolen får avslå en

⁴ "Beslutet" har ansetts avse domen eller avgörandet, se Lennart Pålsson, *Bryssel I-förordningen jämte Bryssel- och Luganokonventionerna* (2008), s. 300.

⁵ Se 6 § lagen med kompletterande bestämmelser om domstols behörighet och om erkännande och internationell verkställighet av vissa avgöranden.

ansökan om verkställbarhetsförklaring t.ex. om domen är uppenbart stridande mot grunderna för rättsordningen, eller om den är oförenlig med en dom som har meddelats i en tvist mellan samma parter i den medlemsstat där domen görs gällande. Domstolen ska som huvudregel meddela sitt avgörande med anledning av en ansökan om ändring av beslutet med anledning av en ansökan om verkställbarhetsförklaring inom 90 dagar från och med dagen för ansökan (artikel 34.2). Denna tidsfrist saknar motsvarighet i Bryssel I-förordningen men avgörandet ska enligt artikel 45.1 i den förordningen meddelas utan dröjsmål. Om ett avgörande som har meddelats med anledning av att ändring har sökts överklagas, ska domstolen meddela sitt avgörande utan dröjsmål (artikel 34.3 i underhållsförordningen).

Den domstol som handlägger verkställighetsfrågan efter det att ändring har sökts enligt artikel 32 eller 33, ska på begäran av den part mot vilken verkställighet begärs, låta handläggningen av målet vila om verkställigheten av domen har uppskjutits i ursprungsmedlemsstaten på grund av att ändring av domen har begärts (artikel 35). Det finns en liknande bestämmelse i artikel 46 i Bryssel I-förordningen.

Om en dom ska erkännas enligt avsnitt 2, ska ingenting hindra en sökande från att begära interimistiska åtgärder (inklusive säkerhetsåtgärder) enligt lagen i den verkställande medlemsstaten (artikel 36). För detta ska det inte krävas någon verkställbarhetsförklaring. Vidare framgår att en verkställbarhetsförklaring automatiskt ska medföra att säkerhetsåtgärder får vidtas. Så länge fristen för ändring av verkställbarhetsförklaringen inte har löpt ut (jfr artikel 32.5) och intill dess att ett avgörande har meddelats med anledning av att ändring har sökts, får inga andra åtgärder för verkställighet än säkerhetsåtgärder vidtas mot egendom som tillhör den part mot vilken verkställighet begärs. Bestämmelsen har sin motsvarighet i artikel 47 i Bryssel I-förordningen. Den säkerhetsåtgärd som främst torde bli aktuell är kvarstad enligt 15 kap. RB.⁶

De återstående artiklarna behandlar frågor om delvis verkställbarhet (artikel 37, jfr artikel 48 i Bryssel I-förordningen) och förbud mot att ta ut avgift eller skatt beräknad efter tvisteföremålets värde i den verkställande medlemsstaten vid verkställ-

⁶ I fråga om Bryssel I-förordningen se även 7 och 8 §§ i lagen med kompletterande bestämmelser om domstols behörighet och om erkännande och internationell verkställighet av vissa avgöranden, prop. 2001/02:146 s. 49 ff. och Lennart Pålsson, a.a. s. 300 f.

barhetsförklaringsförfarandet (artikel 38, jfr artikel 52 i Bryssel I-förordningen).

7.1.1.4 Allmänna bestämmelser om verkställighet som gäller alla domar, oberoende av om ursprungsmedlemsstaten är bunden av 2007 års Haagprotokoll eller inte (avsnitt 3)

Det tredje och sista avsnittet i kapitel IV gäller i förhållande till alla domar som omfattas av förordningen, dvs. domar som har meddelats i någon av EU:s medlemsstater. Den första bestämmelsen föreskriver att ursprungsdomstolen får förklara att domen ska vara verkställbar utan hinder av att den överklagas. Detta gäller även om omedelbar verkställighet inte föreskrivs i nationell lag (artikel 39). Syftet är att säkerställa att underhållskrav snabbt och effektivt kan drivas in och för att förhindra överklagande i förhållningssyfte (se punkten 22 i ingressen). Bestämmelsen har ingen motsvarighet i Bryssel I-förordningen, men har sin förebild i artikel 41.1 andra stycket i Bryssel II-förordningen avseende umgänge.⁷

En part som vill åberopa en dom som har erkänts enligt artikel 17.1 (dvs. en dom som har meddelats av en medlemsstat som är bunden av 2007 års Haagprotokoll) eller avsnitt 2 (dvs. en dom som har meddelats av en medlemsstat som *inte* är bunden av protokollet), ska tillhandahålla en kopia av domen (artikel 40.1, jfr artikel 53.1 i Bryssel I-förordningen). Den domstol vid vilken den erkända domen åberopas kan om det är nödvändigt begära att parten som åberopar domen ska tillhandahålla ett utdrag som utfärdats av ursprungsdomstolen (se bilaga I eller II). Ursprungsdomstolen ska utfärda ett sådant utdrag på begäran av varje berörd part (artikel 40.2, jfr artikel 54 i Bryssel I-förordningen). Vid behov ska part som åberopar domen tillhandahålla en translitterering eller behörig översättning av formuläret till språk som godtas (se artiklarna 40.3 och 40.4).

När det gäller verkställighetsförfarandet i övrigt, utöver vad som regleras i underhållsförordningen, tillämpas lagen i den verkställande medlemsstaten (artikel 41.1, jfr artikel 40.1 i Bryssel I-

⁷ Jfr kommissionens Grönbok om underhållsskyldighet, KOM(2004) 254 slutlig, 15.4.2004, s. 18.

förordningen). Verkställighet ska ske på samma villkor som för en dom som har meddelats i den staten. En part ska dock inte åläggas att ha en postadress eller ett ombud i verkställighetsstaten, utan att detta påverkar personer med behörighet för verkställighetsförfaranden (artikel 41.2). Detta är en skillnad jämfört med Bryssel I-förordningen, enligt vilken sökanden ska uppge en delgivningsadress eller utse ett ombud i saken (artikel 40.2 i Bryssel I-förordningen). Motivet bakom underhållsförordningens bestämmelse är att man har velat begränsa de formaliteter för verkställighet som kan öka kostnaderna för den underhållsberättigade (se punkten 27 i ingressen). I detta syfte föreskrivs att den underhållsberättigade inte är skyldig att ha en postadress eller ett ombud i verkställighetsstaten, utan att man i övrigt inkräktar på medlemsstaternas interna organisation beträffande verkställighetsförfaranden (se nämnda punkt i ingressen).⁸

En dom som har meddelats i en medlemsstat får aldrig omprövas i sak i den medlemsstat där erkännande, verkställbarhet eller verkställighet begärs (artikel 42, jfr även artikel 45.2 i Bryssel I-förordningen). Täckning för kostnader som uppkommer vid tillämpningen av underhållsförordningen får inte ha företräde framför indrivning av underhållsbidrag (artikel 43).

7.1.2 Förlikningar inför domstol och officiella handlingar, inklusive avtal om underhållsskyldighet (kapitel VI)

Förlikningar inför domstol⁹ och officiella handlingar som är verkställbara i ursprungsstaten i enlighet med kapitel IV, ska erkännas och vara verkställbara i en annan medlemsstat på samma sätt som domar (artikel 48). Bestämmelserna i förordningen ska i tillämpliga delar gälla även för dessa avgöranden. Behörig myndighet i ursprungsmedlemsstaten ska på begäran av part utfärda ett utdrag med hjälp av formulären antingen i bilagorna I

⁸ En motsvarande förändring i förhållande till Bryssel I-förordningen genomfördes för första gången i artikel 21.3 i Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 861/2007 av den 11 juli 2007 om inrättande av ett europeiskt småmålsförfarande, EUT L 199, 31.7.2007, s. 1.

⁹ Dvs. en förlikning i frågor rörande underhållsskyldighet som har godkänts av en domstol eller ingåtts inför en domstol under förfarandet (artikel 2.1 punkten 2). Inga förlikningar som ingåtts enligt svensk rätt omfattas av den här artikeln, jfr Lennart Pålsson, a.a. s. 313 angående motsvarande begrepp i Bryssel I-förordningen. Har en förlikning enligt svensk rätt stadfäst i dom är det inget som hindrar att domen omfattas av bestämmelserna om erkännande och verkställighet av domar.

och II eller III och IV. Motsvarande bestämmelser finns i artikel 57 och 58 i Bryssel I-förordningen.

Vad som är en officiell handling definieras i artikel 2.1 punkten 3 i underhållsförordningen som

- a) en handling angående underhållsskyldighet som har upprättats eller registrerats som en officiell handling i ursprungsmedlemsstaten och vars äkthet
 - i. avser handlingens underskrift och innehåll, och
 - ii. har bestyrkts av en offentlig myndighet eller annan för detta bemyndigad myndighet, eller
- b) ett avtal om underhållsskyldighet som har ingåtts inför en administrativ myndighet i ursprungsmedlemsstaten eller bestyrkts av sådan myndighet (motsvarande bestämmelse finns i artikel 57.2 i Bryssel I-förordningen).

7.2 2007 års Haagkonvention

7.2.1 Erkännande och verkställighet (kapitel V)

7.2.1.1 Allmänna förutsättningar

Bestämmelserna om erkännande och verkställighet finns i kapitel V i konventionen. Kapitlet gäller avgöranden om underhållsskyldighet som har meddelats av en rättslig eller en administrativ myndighet. Begreppet ”avgörande” ska även omfatta en förlikning eller ett avtal som har ingåtts inför eller godkänts av en sådan myndighet. Ett avgörande kan också inbegripa automatisk justering genom indexering och krav på betalning av utestående fordringar, retroaktivt underhåll eller ränta samt fastställande av kostnader och avgifter (artikel 19.1).

Om ett avgörande inte enbart rör underhållsskyldighet är kapitlets verkan begränsat till de delar av avgörandet som rör underhållsskyldighet (artikel 19.2). Detta har ansetts vara en viktig bestämmelse som tillåter stater att erkänna och verkställa avgöranden endast såvitt avser själva underhållet, utan att behöva ta ställning till ett utländskt fastställande av föräldraskap.¹⁰

¹⁰ Se Explanatory Report (Conv.), paragraph 438.

Det finns också en definition av vad som avses med ”administrativ myndighet”, nämligen ett offentligt organ vars avgörande enligt lagen i den stat där organet är etablerat

- a) kan bli föremål för överklagande till eller förnyad prövning av en rättslig myndighet, och
- b) har liknande giltighet och verkan som ett avgörande av en rättslig myndighet i samma fråga (artikel 19.3).

Definitionen av administrativ myndighet, som är ny jämfört med 1973 års Haagkonvention, tillkom på begäran av de stater som inte alls har något sådant system eller vars administrativa myndigheter är annorlunda. Förhoppningen är att förtydligandet ska bidra till att även dessa stater tillträder konventionen.¹¹

Kapitel V är även tillämpligt på avtal om underhållsbidrag och i fråga om framställningar om erkännande och verkställighet som görs direkt till en behörig myndighet i den berörda staten (artikel 19.4 och 19.5), se vidare kapitel 8 och 10.

7.2.1.2 Grunder för erkännande och verkställighet

Huvudregeln är att ett avgörande som har meddelats i en fördragsslutande stat (”ursprungsstaten”) ska erkännas och verkställas i andra fördragsslutande stater under vissa angivna förutsättningar (artikel 20). Med något undantag har dessa förutsättningar sina motsvarigheter i underhållsförordningens behörighetsregler. Avgörandet ska erkännas och verkställas – det är alltså obligatoriskt – om

- a) svaranden hade sin hemvist i ursprungsstaten när talan väcktes (jfr artikel 3 a i underhållsförordningen),
- b) svaranden har godtagit den berörda myndighetens behörighet, antingen uttryckligen eller genom att gå i svaromål utan att bestrida behörigheten vid första möjliga tillfälle (jfr artikel 5 i underhållsförordningen),¹²
- c) den underhållsberättigade hade sin hemvist i ursprungsstaten när talan väcktes (jfr artikel 3 b i underhållsförordningen),

¹¹ Se Explanatory Report (Conv.), paragraph 431.

¹² Tidpunkten för ”första möjliga tillfälle” ska enligt den förklarande rapporten bestämmas enligt den interna rätten i ursprungsstaten, se Explanatory Report (Conv.), paragraph 450.

- d) det barn som beviljats underhållsbidrag hade hemvist i ursprungsstaten när talan väcktes, förutsatt att svaranden har bott tillsammans med barnet i den staten eller har varit bosatt i den staten och betalat underhåll för barnet där,
- e) parterna skriftligen har avtalat om behörigheten, med undantag för tvister som rör underhållsskyldighet mot barn (jfr artikel 4.1 och 4.3 i underhållsförordningen), eller
- f) avgörandet har meddelats av en myndighet som utövat sin behörighet i ett ärende om någons rättsliga status eller föräldraansvar, såvida inte denna behörighet grundade sig enbart på den ena partens medborgarskap (jfr artikel 3 c och d i underhållsförordningen).

Det finns inte någon skyldighet enligt konventionen att erkänna eller verkställa ett avgörande om ingen av de uppräknade förutsättningarna finns.¹³ En fördragsslutande stat får anmäla ett förbehåll med avseende på punkterna c, e eller f ovan (artikel 20.2). Vid konventionsförhandlingarna hade vissa stater invändningar mot att den underhållsberättigades hemvist i ursprungsstaten (punkten c) skulle vara en indirekt behörighetsgrund. Detta kunde lösas genom möjligheten till förbehåll gentemot punkten c samt tillskapandet av punkten d. Den grunden kan sägas vara ett specialfall av punkten c och är överflödig för länder som inte gör något förbehåll.¹⁴ Förbehåll som görs enligt denna artikel har inte någon ömsesidig effekt. Som exempel nämns i den förklarande rapporten att USA förklarar att man inte erkänner avgöranden som meddelats med stöd av den underhållsberättigades hemvist (punkten c). Detta hindrar inte att ett land som *inte* har gjort någon sådan reservation är skyldigt att erkänna ett avgörande från USA när den underhållsberättigade hade hemvist där när talan väcktes, även om det inte är denna omständighet som låg till grund för den amerikanska myndighetens behörighet.¹⁵

Kommissionen har i sitt förslag till rådsbeslut om EU:s tillträde till 2007 års Haagkonvention ansett att det inte finns skäl för att begränsa vilka avgöranden som ska erkännas och verkställas.¹⁶ Kommissionen har därför föreslagit att EU inte ska anmäla något

¹³ Se Explanatory Report (Conv.), paragraph 447.

¹⁴ Se Explanatory Report (Conv.), paragraph 452 och 454.

¹⁵ Se Explanatory Report (Conv.), paragraph 462.

¹⁶ Se KOM(2009) 373 slutlig, 28.7.2009.

förbehåll enligt artikel 20.2. Något slutligt ställningstagande har inte nåtts inom EU, men om förslaget går igenom innebär det att EU:s medlemsstater utom Danmark ska erkänna och verkställa avgöranden under de förutsättningar som framgår av artikel 20.1. Konsekvenserna av ett förbehåll (som framgår av artikel 20.3–5) är då inte intressanta när det gäller erkännande och verkställighet i Sverige eller någon annan EU-stat utom Danmark. Det kan däremot vara så att en annan stat har meddelat förbehåll, vilket kan leda till att ett svenskt avgörande inte erkänns eller verkställs i den staten. Det är en följd av konventionen som står utanför svensk kontroll.

Av kapitel 9 framgår att en centralmyndighets behörighet styrs av i vilken stat sökanden är bosatt (artikel 9). Förutsättningarna för erkännande enligt artikel 20 styrs däremot av *hemvist*, det räcker inte med bara bosättning.

Ett avgörande ska erkännas endast om det har verkan i ursprungsstaten, och verkställas endast om det är verkställbart i ursprungsstaten (artikel 20.6).

Om den anmodade staten inte kan erkänna eller verkställa hela avgörandet, ska den erkänna eller verkställa varje sådan avskiljbar del av avgörandet som kan erkännas eller verkställas (artikel 21). Det är alltid möjligt att ansöka om erkännande eller verkställighet till viss del av ett avgörande. Att beslutet ska kunna avskiljas innebär att avgörandet ska kunna ”stå på egna ben”.¹⁷ Även enligt underhållsförordningen är det möjligt att begära och meddela verkställbarhetsförklaring i förhållande till delar av avgörandet (artikel 37, gäller för domar från medlemsstater som inte är bundna av 2007 års Haagprotokoll, dvs. Storbritannien och Danmark).

7.2.1.3 Skäl för att vägra erkännande och verkställighet

Ett av målen med 2007 års Haagkonvention är att indrivning av underhåll, när det behövs, ska kunna ske i så stor utsträckning som möjligt. Under vissa omständigheter får erkännande och verkställighet emellertid vägras (artikel 22). Till skillnad från underhållsförordningen (artikel 24, ”ska”) är vägransgrunderna i konventionen fakultativa, vilket innebär att det inte är obligatoriskt att vägra erkännande bara för att det finns en vägransgrund. Erkännande och verkställighet av ett avgörande *får* vägras om

¹⁷ Se Explanatory Report (Conv.), paragraph 475.

- a) erkännande och verkställighet av avgörandet är uppenbart oförenligt med grunderna för rättsordningen (ordre public) i den anmodade staten (motsvarande bestämmelse finns i artikel 24 a i underhållsförordningen),¹⁸
- b) avgörandet har utverkats genom svikligt förfarande i samband med rättegången,
- c) en rättegång mellan samma parter om samma sak pågår vid en myndighet i den anmodade staten och detta förfarande inleddes först,¹⁹
- d) avgörandet är oförenligt med ett avgörande mellan samma parter om samma sak som meddelats i den anmodade staten eller en annan stat, förutsatt att det sistnämnda avgörandet uppfyller de nödvändiga villkoren för att det ska kunna erkännas och verkställas i den anmodade staten (jfr artikel 24 c och d i underhållsförordningen),
- e) i ett fall där svaranden har uteblivit eller inte varit företrädd vid förfarandet i ursprungsstaten, när
 - i. svaranden, då lagen i ursprungsstaten föreskriver att denne ska underrättas om förfarandet, inte har underrättats på vederbörligt sätt och inte har fått tillfälle att yttra sig, eller
 - ii. svaranden, då lagen i ursprungsstaten inte föreskriver att denne ska underrättas om förfarandet, inte har underrättats om avgörandet på vederbörligt sätt och inte har fått tillfälle att invända mot eller överklaga avgörandet på faktisk och rättslig grund (jfr den liknande bestämmelsen i artikel 24 b i underhållsförordningen), eller
- f) avgörandet har meddelats i strid med artikel 18 (dvs. bestämmelsen som innebär begränsningar i rätten att inleda ett förfarande).²⁰

¹⁸ Avsikten är enligt den förklarande rapporten att detta undantag ska ha ett mycket begränsat användningsområde (se Explanatory Report [Conv.], paragraph 479).

¹⁹ Konventionen definierar inte när en rättegång kan anses pågå, i den förklarande rapporten hänvisar man till att den interna lagen i den anmodade staten får avgöra detta (se Explanatory Report [Conv.], paragraph 484). För underhållsförordningens del finns i artikel 9 en bestämmelse som definierar när talan anses ha väckts.

²⁰ I underhållsförordningen finns inte någon motsvarande grund för att vägra erkännande, jfr artikel 24.

7.2.1.4 Förfarande för en ansökan om erkännande och verkställighet (verkställbarhetsförklaring)

Avsikten med konventionen när det gäller erkännande och verkställighet har varit att skapa ett förfarande som är snabbt, enkelt och billigt. För att ge faktisk verkan åt de underhållsberättigades rättigheter ansåg man att det var nödvändigt att utarbeta ett delvis harmoniserat förfarande i fråga om erkännande och verkställighet (se artikel 23), i vilket motparten inte hörs i det första skedet. Detta förfarande har inspirerats av förfarandet enligt Bryssel I-förordningen. Vissa stater ansåg dock att detta inkräktade på deras nationella rätt. Resultatet blev ett alternativt förfarande där bl.a. motparten kommer till tals direkt (se artikel 24). Det står de fördragsslutande staterna fritt att välja att tillämpa detta förfarande i stället. Staterna kan också utveckla ännu enklare och snabbare förfaranden mellan sig under förutsättning att förfarandena är förenliga med det skydd för parterna som följer av artiklarna 23 och 24.²¹

I sitt förslag till rådsbeslut om EU:s tillträde till konventionen har kommissionen angett att det står klart att förklaringar om ett alternativt förfarande enligt artikel 24.1 inte bör avges, eftersom EU under förhandlingarna stödde det mer effektiva förfarandet enligt huvudregeln.²² Från ett svenskt perspektiv blir det alternativa förfarandet aktuellt när ett svenskt beslut ska erkännas i en fördragsslutande stat som tillämpar det alternativa förfarandet. Även om det inte är helt säkert att EU kommer att följa kommissionens förslag görs inte någon närmare redogörelse för det alternativa förfarandet.

²¹ Se Explanatory Report (Conv.), paragraph 490.

²² Se KOM(2009) 373 slutlig, 28.7.2009.

Huvudregeln – artikel 23

Huvudregeln för erkännande och verkställighet (med avseende på verkställbarhetsförklaring och inte själva verkställigheten hos Kronofogdemyndigheten) finns således i artikel 23. Om inget annat följer av bestämmelserna i konventionen ska emellertid förfarandena för erkännande och verkställighet regleras av lagen i den anmodade staten (punkten 1).

En ansökan om erkännande eller verkställighet av ett avgörande kan göras antingen *genom centralmyndigheter* i enlighet med bestämmelserna i kapitlet om samarbete (kapitel III), eller direkt till en behörig myndighet, s.k. *direkt ansökan* (beträffande direkta ansökningar, se vidare kapitel 10). Om ansökan görs genom centralmyndigheter ska den anmodade centralmyndigheten enligt punkten 2 utan dröjsmål antingen

- a) vidarebefordra ansökan till behörig myndighet, som utan dröjsmål ska förklara avgörandet verkställbart eller registrera det för verkställighet, eller
- b) själv vidta sådana åtgärder, om den är behörig myndighet.

Enligt den förklarande rapporten ansågs det inte vara realistiskt att kräva att avgörandet skulle förklaras vara verkställbart ”omedelbart” (jfr artikel 41 i Bryssel I-förordningen) eftersom det här är fråga om en internationell världsomfattande konvention. Det ansågs inte heller vara lämpligt att sätta en tidsgräns för myndighetens prövning.²³ Vid avgörande av frågor angående erkännande och verkställighet ska den behöriga myndigheten dock agera skyndsamt (punkten 11). Kravet på skyndsamhet gäller för övrigt även vid prövning av överklaganden (samma punkt).

I det inledande skedet av exekvaturförfarandet har varken sökanden eller motparten rätt att yttra sig och en myndighet får självmant (*ex officio*) vägra en verkställbarhetsförklaring eller registrering endast om erkännande och verkställighet är uppenbart oförenligt med grunderna för rättsordningen (punkten 4). Anledningen är att förfarandet ska vara så snabbt och enkelt som möjligt och i de flesta fall antas ärendet inte komma att drivas längre än så enligt den förklarande rapporten.²⁴ Vid myndighetens inledande granskning får myndigheten begära en bestyrkt kopia av

²³ Se Explanatory Report (Conv.), paragraph 498–499.

²⁴ Se Explanatory Report (Conv.), paragraph 501.

det fullständiga avgörandet om de ingivna handlingarnas äkthet och helhet.²⁵

Sökanden och motparten ska omedelbart underrättas, både när beslutet innebär en verkställbarhetsförklaring eller registrering för verkställighet och när det innebär en vägran av detta (punkten 5). Den som beslutet har gått emot ska också ha möjlighet att invända mot eller överklaga beslutet på faktisk och rättslig grund (samma punkt).²⁶ En invändning eller ett överklagande ska göras inom viss tid (punkten 6)²⁷ och får enligt punkten 7 bara avse

- a) skälen för att vägra erkännande och verkställighet enligt artikel 22,
- b) grunderna för erkännande och verkställighet enligt artikel 20, eller
- c) äktheten av eller helheten (*eng.* integrity) hos handlingar som översänts enligt artikel 25.²⁸ Denna grund för invändning eller överklagande är enligt den förklarande rapporten en följd av att det inte är något krav att ge in original eller bestyrkta kopior av handlingarna i det första skedet av förfarandet, såvida inte staten i fråga har bestämt annorlunda (artikel 25.3 a och artikel 57). Den tar sikte på dokument vars ursprung kan ifrågasättas eller som kan ha manipulerats genom att text har kortats av eller strukits.²⁹

En invändning eller ett överklagande från en motpart får också grundas på att skulden har betalats, i den utsträckning som erkännandet och verkställigheten avser redan förfallna betalningar (punkten 8).

Sökanden och motparten ska utan dröjsmål underrättas om det beslut som fattats till följd av invändningen eller överklagandet (punkten 9).

Ett efterföljande överklagande, om ett sådant är tillåtet enligt lagen i den anmodade staten, ska inte leda till att verkställigheten

²⁵ Se Explanatory Report (Conv.) paragraph 502 och 538 samt artikel 25.2.

²⁶ Det är inte fråga om en omprövning i sak eller av återopande av nya omständigheter, det är förbjudet enligt artiklarna 27 och 28 (se Explanatory Report [Conv.], paragraph 505). De grunder som får återopas framgår nedan.

²⁷ Inom 30 dagar från underrättelsen. Om den klagande parten inte är bosatt i den fördrags-slutande stat där verkställbarhetsförklaringen eller registreringen gjordes eller vägrades, ska en invändning eller ett överklagande ges in inom 60 dagar från underrättelsen.

²⁸ Närmare bestämt enligt artikel 25.1 a, b eller d eller 25.3 b.

²⁹ Se Explanatory Report (Conv.), paragraph 510.

skjuts upp om det inte föreligger särskilda omständigheter (punkten 10). Motivet för bestämmelsen är enligt den förklarande rapporten att det finns en risk för att möjligheten att överklaga missbrukas och får en negativ inverkan på konventionens tillämpning och effektivitet.³⁰

Sammanfattningsvis är det beskrivna förfarandet av samma modell som exekvaturförfarandet i Bryssel I-förordningen och underhållsförordningen (när det gäller domar från en stat som inte är bunden av 2007 års Haagprotokoll). Det första skedet av verkställbarhetsförfarandet innebär en i huvudsak formell kontroll och det andra skedet – efter en ansökan om ändring – innebär ett kontradiktoriskt förfarande, dvs. ett förfarande där motparten får komma till tals. Ett efterföljande överklagande av det avgörande som har fattats vid det kontradiktoriska förfarandet får ske om det tillåts enligt lagen i den anmodade staten.

Handlingar som ska bifogas

Vilka handlingar som ska bifogas en ansökan om erkännande och verkställighet framgår av artikel 25. För det första ska det fullständiga avgörandet bifogas (artikel 25.1 punkten a).³¹ Enligt den förklarande rapporten avses hela avgörandet och inte bara själva beslutet. Det krävs däremot inte att det är en kopia av domen, en elektronisk version är tillräcklig.³² Vidare ska en handling bifogas som fastställer att avgörandet är verkställbart i ursprungsstaten (punkten b). Om en administrativ myndighet har meddelat avgörandet krävs även en handling som fastställer att myndighetens avgörande kan överklagas och har liknande verkan som ett avgörande av en rättslig myndighet (artikel 19.3). Detta behövs dock inte om staten har gett tillkänna att avgöranden som fattas av dess administrativa myndigheter alltid uppfyller dessa krav (artikel 25.1 b och artikel 57.1 e). Om motparten har uteblivit eller inte varit företrädd vid förfarandet i ursprungsstaten, ska en eller flera handlingar bifogas som i förekommande fall antingen intygar att motparten vederbörligen har underrättats om förfarandet och

³⁰ Se Explanatory Report (Conv.), paragraph 514.

³¹ Jfr artiklarna 20.1, 28.1 och 40.1 i underhållsförordningen, där det dock krävs *en kopia* av domen (samt i de två första artiklarna ett utdrag av domen utfärdat på formulär).

³² Se Explanatory Report (Conv.), paragraph 530. Observera att en stat kan ge tillkänna att en fullständig kopia av avgörandet, bestyrkt av behörig myndighet i ursprungsstaten, ska bifogas ansökan, se artikel 25.3 a och artikel 57.

haft möjlighet att yttra sig, eller att motparten vederbörligen har underrättats om avgörandet och haft möjlighet att bestrida eller överklaga det på faktisk och rättslig grund (punkten c). Om det behövs ska en handling bifogas som utvisar utestående fordringar, med uppgift om beräkningsdatum (punkten d). En motsvarande bestämmelse finns i artikel 20.1 c i underhållsförordningen. Om det är aktuellt ska även en handling bifogas med den information som behövs för att göra beräkningar om avgörandet innefattar automatisk indexjustering (punkten e). Vidare ska, om det behövs, handlingar som visar i vilken omfattning sökanden har fått kostnadsfritt rättsligt bistånd i ursprungsstaten bifogas (punkten f).

Efter en invändning eller ett överklagande angående äktheten eller helheten av handlingar som bifogats en ansökan om erkännande och verkställighet/verkställbarhet, eller på begäran av den behöriga myndigheten i den anmodade staten, ska en fullständig kopia av den berörda handlingen tillhandahållas utan dröjsmål. Kopien ska vara bestyrkt av behörig myndighet i ursprungsstaten (artikel 25.2).

En fördragsslutande stat får (artikel 25.3 och artikel 57) ge tillkänna

- a) att en fullständig kopia av avgörandet, bestyrkt av behörig myndighet i ursprungsstaten, ska bifogas ansökan,
- b) under vilka förhållanden staten i stället för det fullständiga avgörandet kommer att godta ett av behörig myndighet i ursprungsstaten upprättat sammandrag eller utdrag av avgörandet, vilket kan ske med användning av det formulär som rekommenderas och getts ut av Haagkonferensen för internationell privaträtt, eller
- c) att staten inte kräver en handling som fastställer att kraven i artikel 19.3 är uppfyllda.

En arbetsgrupp inom Haagkonferensen har tagit fram formulär för de flesta av de dokument som krävs enligt artikel 25. För att minimera behovet av översättning är formulären så långt det är möjligt utformade med rutor som ska kryssas i och med så lite

fritext som möjligt. Dessa formulär finns på engelska, franska och spanska.³³

Vad som gäller för en ansökan om verkställbarhet ska i tillämpliga delar gälla även för en ansökan om *erkännande* av ett avgörande, bortsett från att kravet på verkställbarhet ersätts av ett krav på att avgörandet har verkan i ursprungsstaten (artikel 26). Bestämmelserna får alltså tillämpas utifrån sitt syfte med hänsyn till de skillnader som finns mellan erkännande och verkställbarhet.³⁴

Behörig myndighet i den anmodade staten ska vara bunden av de faktiska omständigheter som myndigheten i ursprungsstaten har grundat sin behörighet på (artikel 27). Bestämmelsen har ingen motsvarighet i underhållsförordningen som till skillnad från konventionen har direkta behörighetsregler (se avsnitt 5.1). Ett exempel som tas upp i den förklarande rapporten är att domstolen i ursprungsstaten, mot bakgrund av de omständigheter som har presenterats, bedömer att den underhållsberättigade personen hade hemvist i staten. Myndigheterna i den anmodade staten får då inte ompröva de omständigheter som låg till grund för ursprungsdomstolens bedömning.³⁵

Behörig myndighet i den anmodade staten ska inte ompröva ett avgörande i sak (artikel 28, jfr artikel 42 i underhållsförordningen). Det är en vanlig bestämmelse i konventioner om erkännande och verkställighet (jfr artikel 2 i 1958 års Haagkonvention och artikel 12 i 1973 års Haagkonvention).

Ett krav på barnets eller sökandens personliga närvaro ska inte uppställas i förfaranden i den anmodade staten enligt kapitel V (artikel 29). Ett krav på barnets närvaro skulle enligt den förklarande rapporten vara tvärt emot konventionens mål, nämligen att åstadkomma ett smidigt, effektivt och tillgängligt system för att kräva in underhållsbidrag. Bestämmelsen är också i linje med New York-konventionen.³⁶

³³ Se Explanatory Report (Conv.), paragraph 529 med hänvisning till Prel. Doc. No 31-B/2007 (op. cit., note 93). Uppdaterat genom dokumentet Forms Working Group – Recommended Forms, Co-ordinated by the Permanent Bureau, Preliminary Document No 2 B of July 2009 for the attention of the Special Commission of November 2009 on the implementation of the 2007 Child Support Convention and of the 2007 Protocol on the Law Applicable to Maintenance Obligations (tillgänglig på Haagkonferensens hemsida se <http://www.hcch.net/upload/wop/maint_pd02eb2009.pdf>).

³⁴ Se Explanatory Report (Conv.), paragraph 546.

³⁵ Se Explanatory Report (Conv.), paragraph 547.

³⁶ Se Explanatory Report (Conv.), paragraph 549–550.

Avtal om underhållsbidrag

Ett avtal om underhållsbidrag³⁷ som har ingåtts i en fördragslutande stat ska kunna erkännas och verkställas som ett myndighetsavgörande, förutsatt att det är verkställbart som ett avgörande i ursprungsstaten (artikel 30.1). Vid tillämpningen av artiklarna 10.1 a–b³⁸ och 10.2 a³⁹ ska det som sägs om avgöranden omfatta avtal om underhållsbidrag (artikel 30.2). Skyldigheten att tillåta ansökningar om erkännande och verkställighet inom ramen för centralmyndigheternas samarbete gäller alltså även för avtal om underhållsbidrag.⁴⁰

Många av de bestämmelser som gäller för avgöranden är tillämpliga även på avtal, men det finns skillnader. För tydlighetens skull görs därför i det följande en redogörelse för vad som gäller för avtal.

En ansökan om erkännande och verkställighet av ett avtal om underhållsbidrag ska åtföljas av (artikel 30.3)

- a) det fullständiga avtalet om underhållsbidrag, och
- b) en handling som fastställer att avtalet om underhållsbidrag är verkställbart som ett avgörande i ursprungsstaten.

Det finns tre grunder för att vägra erkännande och verkställighet av ett avtal om underhållsbidrag (artikel 30.4). Grunderna är fakultativa och delvis desamma som skälen för att vägra erkänna ett avgörande.⁴¹ En anpassning har gjorts för att det rör sig om ett avtal och inte ett domstolsavgörande. Erkännande och verkställighet av ett avtal om underhållsbidrag får vägras om

- a) erkännande och verkställighet är uppenbart oförenligt med grunderna för rättsordningen i den anmodade staten,

³⁷ Enligt definitionen i artikel 3 e är det ett skriftligt avtal som rör betalning av underhållsbidrag och som har (i) upprättats eller registrerats som en officiell handling av en behörig myndighet eller (ii) bestyrkts av, ingåtts vid, registrerats hos eller getts in till en behörig myndighet och som kan bli föremål för förnyad prövning och ändring av en behörig myndighet.

³⁸ Dvs. en ansökan av en underhållsberättigad om (a) erkännande eller erkännande och verkställighet av ett avgörande eller (b) verkställighet av ett avgörande som meddelats eller erkänns i den anmodade staten.

³⁹ Dvs. en ansökan av en underhållsskyldig om erkännande av ett avgörande eller motsvarande förfarande som leder till uppskjutande av eller begränsning av verkställighet av ett tidigare avgörande i den anmodade staten.

⁴⁰ Se Explanatory Report (Conv.), paragraph 555.

⁴¹ Se artikel 22 a, b och d.

- b) avtalet om underhållsbidrag har utverkats genom svikligt förfarande eller förfalskning,
- c) avtalet om underhållsbidrag är oförenligt med ett avgörande mellan samma parter om samma sak som meddelats i den anmodade staten eller en annan stat, förutsatt att det sistnämnda avgörandet uppfyller de nödvändiga villkoren för att det ska kunna erkännas och verkställas i den anmodade staten.

En ansökan om verkställbarhetsförklaring eller registrering för verkställighet av ett avtal som har gjorts antingen genom centralmyndigheter (artikel 23.2) eller direkt till behörig myndighet (artikel 23.3) får vägras endast på den grunden att erkännande och verkställighet av avtalet är uppenbart oförenligt med grunderna för rättsordningen (artikel 30.5 a). Vidare får enligt artikel 30.5 b en invändning eller ett överklagande av en verkställbarhetsförklaring eller en registrering avse endast skälen för att vägra erkännande och verkställighet som anges i artikel 30.4 (se ovan) samt äktheten eller helheten hos handlingar som översänts i enlighet med artikel 30.3 (se ovan).

Ett förfarande för erkännande och verkställighet av avtal om underhållsbidrag ska skjutas upp om det framkommer att ett bestridande av avtalet behandlas av behörig myndighet i en fördragsslutande stat (artikel 30.6).

En stat får förklara att ansökningar om erkännande och verkställighet av avtal om underhållsbidrag endast kan göras genom centralmyndigheter (artikel 30.7 och artikel 63). Något sådant förbehåll är inte aktuellt enligt kommissionens förslag till rådsbeslut om EU:s tillträde till konventionen.⁴² Om detta blir EU:s beslut kommer det att bli möjligt med direkta ansökningar när det gäller erkännande och verkställbarhet av avtal om underhållsbidrag (se vidare kapitel 10). Det kan dock vara så att ansökningar till andra länder måste gå genom centralmyndigheterna, beroende på om den anmodade staten har gjort ett förbehåll med sådant innehåll eller inte. Detta är något som den svenska centralmyndigheten senare kommer att få vetskap om och i sin tur kunna upplysa om.

En fördragsslutande stat får också förbehålla sig rätten att inte alls erkänna och verkställa avtal om underhållsbidrag (artikel 30.8 och artikel 62). Enligt kommissionens förslag till rådsbeslut ska något sådant förbehåll inte anmälas av EU. Förutsatt att detta är

⁴² Se KOM(2009) 373 slutlig, 28.7.2009.

EU:s slutliga ställningstagande kommer Sverige (och övriga EU-länder utom Danmark) att vara skyldiga att erkänna och verkställa utländska avtal om underhållsbidrag, förutsatt att avtalen har föreskrivna myndighetsinslag.

Särskilt om interimistiska beslut och stadfästelser

Det finns en särskild bestämmelse som gäller ”avgöranden som är en följd av den kombinerade effekten av interimistiska beslut och stadfästelser” (se rubriken till artikel 31). Bestämmelsen reglerar det speciella fallet att ett interimistiskt beslut har meddelats i en stat och en myndighet i en annan stat (den stadfästade staten) har stadfäst det interimistiska beslutet. Intill dess har inte det interimistiska beslutet någon verkan.⁴³ I ett sådant fall gäller bl.a. att var och en av dessa stater ska anses som ursprungsstat vid tillämpningen av kapitel V och att bestämmelsen som innebär begränsningar i rätten att inleda ett förfarande (artikel 18) inte hindrar att ett förfarande för att ändra avgörandet inleds i någon av staterna. Systemet med bekräftande beslut förekommer främst i common law-länder.⁴⁴ Sverige har inte något motsvarande förfarande och konventionen innebär inte någon skyldighet att införa det.

7.2.2 Verkställighet i den anmodade staten (kapitel VI)

Vid konventionsförhandlingarna konstaterades att även de bästa internationella förfarandena för erkännande och verkställighet kan hämmas om nationella verkställighetsåtgärder är ineffektiva. Därför innehåller 2007 års Haagkonvention, för första gången i Haagkonferensens historia, ett separat kapitel om verkställighet i den anmodade staten. Kapitlet är tillämpligt både på ansökningar genom centralmyndigheterna och på ansökningar som görs direkt till behörig myndighet i den anmodade staten.⁴⁵

Huvudregeln är att verkställighet ska ske enligt lagen i den anmodade staten (artikel 32, jfr motsvarande bestämmelse i artikel 41.1 i underhållsförordningen). Verkställighet ska ske utan dröjsmål. Om ansökan görs genom centralmyndigheter, och

⁴³ Se Explanatory Report (Conv.), paragraph 567.

⁴⁴ Se Explanatory Report (Conv.), paragraph 567.

⁴⁵ Se Explanatory Report (Conv.), paragraph 570.

avgörandet har förklarats verkställbart eller registrerats för verkställighet i enlighet med kapitel V i konventionen (se avsnitt 7.2.1), ska verkställigheten ske utan att det krävs några ytterligare åtgärder från sökanden. Anledningen är att man har velat säkerställa en kontinuitet i processen. Eftersom bestämmelsen bara gäller när en ansökan går genom centralmyndigheterna kan det vid direkta ansökningar bli nödvändigt att ge in en ny ansökan om verkställighet efter ett beslut om verkställbarhet, beroende på om det krävs enligt nationell rätt.⁴⁶

När det gäller *underhållsskyldighetens varaktighet* ska verkan ges åt tillämpliga bestämmelser i ursprungsstaten (artikel 32.4). Detta är av intresse då det gäller att bestämma när underhållsskyldigheten upphör, t.ex. därför att barnet har blivit myndigt. Hänvisningen kan enligt den förklarande rapporten omfatta såväl nationell rätt som internationella privaträttsliga regler som gäller i ursprungsstaten. Bestämmelsen måste dock läsas tillsammans med bestämmelsen i artikel 2 som anger gränserna för konventionens tillämplighet i staten, jfr följande exempel. Staten A har reserverat sig mot att tillämpa konventionens bestämmelser i förhållande till personer över 18 år. Staten B har inte reserverat sig, utan tillämpar konventionen i förhållande till barn upp till 21 års ålder. Staten B har meddelat ett avgörande som ger ett barn, som är 17 år, rätt till underhåll av sin far. Avgörandet har verkställts i staten A där fadern bor. Frågan är om staten A är skyldig att fortsätta verkställigheten sedan barnet har fyllt 18 år. Svaret är nej eftersom det skulle gå utöver de skyldigheter som staten A har åtagit sig. Artikel 32.4 skulle, läst för sig, kunna ge sken av en annan utgång. Ett exempel på en situation som däremot omfattas av artikeln är följande. Staten C tillåter underhållsbidrag mellan tidigare makar för obegränsad tid efter en skilsmässa. Staten D tillåter motsvarande underhållsbidrag under en period om fem år. Ett avgörande meddelas i staten C och ska verkställas i staten D. Bestämmelsen i artikel 32.4 innebär att myndigheterna i staten D är skyldiga att verkställa avgörandet även efter femårsperiodens utgång eftersom det inte finns någon motsvarande tidsgräns i ursprungsstaten.⁴⁷

Preskriptionsfrister för verkställighet av utestående fordringar ska fastställas antingen enligt lagen i ursprungsstaten eller enligt lagen i den anmodade staten, beroende på vilken lag som

⁴⁶ Se Explanatory Report (Conv.), paragraph 573.

⁴⁷ Se Explanatory Report (Conv.), paragraph 576–577.

föreskriver den längsta preskriptionsfristen (artikel 32.5, jfr artikel 21.2 i underhållsförordningen).

I fråga om ärenden som omfattas av konventionen ska den anmodade staten tillhandahålla åtminstone de verkställighetsmetoder som finns tillgå i inhemska ärenden (artikel 33, "icke-diskriminering").⁴⁸ Formuleringen tyder enligt den förklarande rapporten på att positiv särbehandling till förmån för utländska beslut är tillåten. Det noteras att det sannolikt inte kommer att vara vanligt, men att det inte kan uteslutas att det kan finnas skäl för det i vissa fall med hänsyn till de internationella underhållsmålen speciella karaktär.⁴⁹ Bestämmelsen innebär alltså att konventionen ålägger de fördragsslutande staterna att ha ett effektivt verkställighetsförfarande, men kräver inte att utländska avgöranden behandlas förmånligare än nationella avgöranden.

De fördragsslutande staterna ska se till att effektiva åtgärder för att verkställa avgöranden i enlighet med konventionen finns enligt nationell rätt (artikel 34). Sådana åtgärder kan omfatta

- a) innehållande av lön,
- b) utmätning av banktillgodohavanden och andra tillgångar,
- c) avdrag från socialförsäkringsutbetalningar,
- d) säkerhet i eller tvångsförsäljning av fast egendom,
- e) innehållande av skatteåterbäring,
- f) innehållande eller utmätning av pensionsförmåner,
- g) anmärkning i kreditupplysningsregister,
- h) avslag på ansökan om eller indragning eller återkallelse av olika tillstånd (t.ex. körkort), eller
- i) användning av medling, förlikning eller liknande förfaranden för att uppnå frivillig verkställighet.

Uppräkningen är exemplifierande och är inte avsedd att vara uttömmande.⁵⁰

⁴⁸ Enligt underhållsförordningen ska en dom som har meddelats i en medlemsstat och som är verkställbar i den verkställande medlemsstaten verkställas där på samma villkor som en dom som har meddelats i den verkställande medlemsstaten (artikel 41.1).

⁴⁹ Se Explanatory Report (Conv.), paragraph 580.

⁵⁰ Se Explanatory Report (Conv.), paragraph 583.

Konventionen ger vidare, i en icke sanktionerad bestämmelse, uttryck för att det är viktigt att pengar kan överföras mellan olika stater (artikel 35).

7.3 Överväganden

7.3.1 Exekvaturförfarandet

Förslag: Svea hovrätt är behörig domstol vid exekvaturförfarandet enligt underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention.

Vid beslut med anledning av en ansökan om att ett utländskt avgörande ska erkännas eller förklaras vara verkställbart i Sverige ska Svea hovrätt bestå av en lagfaren domare.

En ansökan om ändring av (underhållsförordningen) respektive en invändning mot (2007 års Haagkonvention) ett beslut som har meddelats med anledning av en ansökan om verkställbarhetsförklaring, ska handläggas av Svea hovrätt med tillämpning av RB:s bestämmelser om överklagande av en tingsrätts beslut.

Ett avgörande som har meddelats med anledning av att ändring har sökts av ett beslut angående verkställbarhetsförklaring får överklagas till Högsta domstolen. Detta ska anmälas till kommissionen. Prövningstillstånd ska krävas för att Högsta domstolen ska ta upp beslutet till prövning.

7.3.1.1 Allmänt

Som anges i avsnitt 7.1.1.3 kommer avgöranden från Storbritannien och Danmark fortfarande att förutsätta ett exekvaturförfarande för att kunna verkställas enligt underhållsförordningen (kapitel IV, avsnitt 2 i förordningen).⁵¹ Förfarandet för erkännande och verkställighet är av samma modell som gäller för bl.a. Bryssel I-förordningen och Bryssel II-förordningen. Även avgöranden som ska erkännas och verkställas enligt 2007 års Haagkonvention kräver ett exekvaturförfarande. Delvis regleras förfarandet i förordningen

⁵¹ Avgöranden från Danmark kan dock fortfarande erkännas utan exekvaturförfarande med stöd av den nordiska konventionen angående indrivning av underhållsbidrag (se artikel 69.3 i underhållsförordningen).

respektive konventionen, men vissa kompletterande bestämmelser behöver föreskrivas i lag.

7.3.1.2 Behörig myndighet

Exekvaturprövningen ska ske på samma sätt oavsett vilket instrument som är tillämpligt och det är uppenbart att samma myndighet bör vara exekvaturmyndighet för båda instrumenten. Utredningen har därvid att ta ställning till vilken svensk myndighet som bör få denna uppgift.

Svea hovrätt är exekvaturmyndighet för avgöranden som ska förklaras verkställbara enligt ett flertal internationella instrument, som t.ex. Bryssel I-förordningen, Luganokonventionerna, Bryssel II-förordningen, 1958 års Haagkonvention och 1973 års Haagkonvention. Det är därför en uppgift som Svea hovrätt sedan tidigare har kompetens för att hantera. Även samordningsfördelar uppstår om liknande ärenden samlas vid en och samma myndighet.

Ett tänkbart alternativ är att låta den myndighet som ska ha uppgiften att vara centralmyndighet enligt underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention sköta exekvaturfrågorna. Den lösningen har valts i Norge där NAV-utland är såväl centralmyndighet enligt New York-konventionen som exekvaturmyndighet för ärenden enligt Luganokonventionerna, 1958 års Haagkonvention och 1973 års Haagkonvention. Det finns fördelar även med en sådan lösning. Då samlas uppgifterna enligt de aktuella instrumenten hos den myndighet som har bäst sakkunskap i huvudfrågorna. Utredningen utesluter inte att det skulle kunna vara en lämplig lösning i framtiden, men anser att ansvaret för uppgiften nu bör ligga på Svea hovrätt.

7.3.1.3 Tvåstegsförfarandet

Exekvatorsystemet i både underhållsförordningen (aktualiseras endast i förhållande till Storbritannien och Danmark eftersom det i övrigt inte föreskrivs något exekvaturförfarande) och 2007 års Haagkonvention följer den tvåstegsmodell som redan finns t.ex. i Bryssel I-förordningen. Det är naturligt att välja samma förfaranderegler för exekvaturförfarandet i fråga om avgöranden om underhåll enligt underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention.

Det innebär att Svea hovrätt vid den första, formella prövningen i exekvaturförfarandet bör vara domför med en lagfaren domare (jfr 4 § lagen med kompletterande bestämmelser om domstols behörighet och om erkännande och internationell verkställighet av vissa avgöranden).

Var och en av parterna får ansöka om ändring av beslutet med anledning av ansökan om verkställbarhetsförklaring (artikel 32 i underhållsförordningen). Ansökan ska göras till den domstol som medlemsstaten har anmält till kommissionen. På motsvarande sätt gäller enligt 2007 års Haagkonvention att båda parter ska ges möjlighet att invända mot (*eng. challenge*) eller överklaga ett beslut som har meddelats med anledning av en ansökan om verkställbarhetsförklaring (artikel 23.5). Möjligheten att invända mot ett beslut i verkställbarhetsfrågan enligt konventionen har enligt utredningens mening samma innebörd som en ansökan om ändring enligt förordningen.

Även en ansökan om ändring av respektive en invändning mot det beslut som fattats i det första skedet bör prövas av Svea hovrätt med tillämpning av bestämmelserna i RB om överklagande av en tingsrätts beslut (jfr 5 § i ovan nämnda lag). Bestämmelser om detta bör införas i lag.

Ett avgörande som har meddelats enligt underhållsförordningen med anledning av att ändring har sökts får överklagas genom det förfarande som medlemsstaten har anmält till kommissionen (artikel 33 i underhållsförordningen). Ett motsvarande beslut enligt 2007 års Haagkonvention med anledning av att en invändning har gjorts får överklagas om det är tillåtet enligt lagen i den anmodade staten (se artikel 23.10). Enligt utredningens bedömning saknas anledning att välja någon annan lösning än den som gäller för motsvarande avgöranden enligt Bryssel I-förordningen. Överklagande bör därför få göras till Högsta domstolen och det bör krävas prövningstillstånd för Högsta domstolens prövning. Detta bör föreskrivas i lag och anmälas till kommissionen.

7.3.2 Säkerhetsåtgärder efter verkställbarhetsförklaring enligt underhållsförordningen

Förslag: En bestämmelse införs om att en verkställbarhetsförklaring av Svea hovrätt i det första skedet av exekvaturförfarandet ska anses innefatta ett beslut om kvarstad eller om någon annan åtgärd som avses i 15 kap. RB.

Som har framgått av avsnitt 7.1.1.2 och 7.1.1.3 ska ett verkställbart avgörande från en medlemsstat som är bunden av 2007 års Haagprotokoll automatiskt medföra att säkerhetsåtgärder får vidtas i Sverige (artikel 18 i underhållsförordningen). Om avgörandet i stället har meddelats i en stat som inte är bunden av protokollet (dvs. Danmark eller Storbritannien), inträder samma förhållande i och med verkställbarhetsförklaringen (artikel 36.2).

När avgörandet är direkt verkställbart i Sverige kan Kronofogdemyndigheten fatta utmättningsbeslut och säkerställa utmätningen enligt vanliga regler. Då finns det inte något behov av att föreskriva om säkerhetsåtgärder i svensk bemärkelse, dvs. kvarstad eller annan åtgärd som avses i 15 kap. RB. Situationen blir annorlunda när Svea hovrätt har bifallit en ansökan om verkställbarhet (jfr artikel 30 och artikel 36.2). En sådan verkställbarhetsförklaring medför automatiskt att säkerhetsåtgärder får vidtas. Det är för övrigt de enda verkställighetsåtgärder som får vidtas så länge klagofristen löper och intill dess beslutet i exekvaturärendet vunnit laga kraft (artikel 36.3). Liksom när det gäller motsvarande bestämmelser i andra internationella instrument (t.ex. i Bryssel I-förordningen och Luganokonventionerna) bör det föreskrivas i lag att Svea hovrätts beslut att bifalla en ansökan om verkställbarhetsförklaring ska anses innefatta ett beslut om kvarstad eller om någon annan åtgärd som regleras i 15 kap. RB.

7.3.3 Verkställighet av avgöranden enligt underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention sker enligt utsökningsbalken

Förslag: Ett avgörande om underhållsskyldighet som har meddelats i en medlemsstat i EU som är bunden av 2007 års Haagprotokoll ska verkställas enligt UB på samma sätt som en motsvarande svensk dom som har vunnit laga kraft om inte annat följer av underhållsförordningen. Ett avgörande om underhållsskyldighet som har förklarats vara verkställbart i Sverige antingen enligt underhållsförordningen eller enligt 2007 års Haagkonvention ska verkställas på samma sätt om inte annat följer av respektive instrument. En erinran om detta ska införas i lag.

Bedömning: Det saknas anledning att införa mer förmånliga verkställighetsregler för utländska avgöranden än vad som gäller för motsvarande svenska avgöranden.

Som har framgått av bl.a. avsnitt 7.1.1.2 föreskrivs inte något exekvaturförfarande för avgöranden som omfattas av underhållsförordningen (med undantag för avgöranden från Storbritannien och Danmark). Att ett avgörande som har meddelats i en medlemsstat och som är verkställbart där ska vara verkställbart i Sverige utan exekvaturförfarande följer direkt av förordningen (artikel 17.2). Vidare följer att en sådan dom ska verkställas i Sverige på samma villkor som en dom som har meddelats här i landet (artikel 41.1). Detta innebär att det redan finns särskilda föreskrifter om att sådana utländska avgöranden får verkställas i Sverige (jfr 3 kap. 2 § UB). I linje med vad som har förordnats i fråga om verkställighet enligt bl.a. Bryssel I-förordningen och förordningen om den europeiska exekutionstiteln samt Bryssel II-förordningen⁵² bör det dock tydliggöras med en kompletterande lagregel. Det bör framgå i lag att avgöranden som antingen är direkt verkställbara i Sverige eller som har förklarats vara verkställbara antingen enligt underhållsförordningen eller enligt 2007 års Haagkonvention får verkställas enligt UB:s bestämmelser på samma villkor som ett svenskt avgörande som har vunnit laga kraft.

⁵² Se 7 och 11 §§ lagen med kompletterande bestämmelser om domstols behörighet och om erkännande och internationell verkställighet av vissa avgöranden och 4 § lagen (2008:450) med kompletterande bestämmelser till Bryssel II-förordningen.

Där bör även erinras om att det kan finnas avvikande bestämmelser i underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention som ska tillämpas framför UB:s bestämmelser. Sådana bestämmelser finns t.ex. i fråga om hinder mot och uppskjutande av verkställighet i artikel 21 i underhållsförordningen (se avsnitt 7.1.1.2 och nedan i avsnitt 7.3.6). Någon bestämmelse som tar sikte på verkställighet av utländska avgöranden om säkerhetsåtgärder behövs inte enligt utredningens mening.⁵³

Som har redovisats i avsnitt 7.2.2 finns det en bestämmelse om icke-diskriminering i 2007 års Haagkonvention (artikel 33) som tillåter staterna att ha förmånligare regler för utländska avgöranden. Det finns en bestämmelse i 7 kap. 14 § andra stycket UB som särskilt tar sikte på utländska underhållsbidragsfordringar. Där framgår att en utländsk fordran på underhållsbidrag som får verkställas i Sverige, vid utmätning av lön har företräde framför andra fordringsanspråk om bidragsfordringen vid verkställighetstillfället inte är äldre än fem år. Det finns inte något som hindrar att en fordran som är äldre än fem år får verkställas men då gäller inte någon företrädesrätt. Rätten enligt FB att kräva ut fastställt underhållsbidrag går däremot som regel förlorad fem år efter den ursprungligen gällande förfallodagen (7 kap. 9 § FB) och enligt ÄktB är motsvarande preskriptionstid tre år (6 kap. 10 § ÄktB). Detta innebär att det enligt gällande rätt gäller förmånligare regler för verkställighet genom löneutmätning av utländska fordringar på underhåll, vilket också är tillåtet enligt 2007 års Haagkonvention. Utredningen har inte erfarit och kan inte heller se att det i något annat avseende skulle finnas behov av att införa särskilda regler för utländska avgöranden.

7.3.4 Verkställbara avtal enligt underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention

Bedömning: Det saknas behov av kompletterande bestämmelser för att avtal om underhåll ska kunna erkännas och verkställas i Sverige.

Som har framgått av avsnitt 3.7.3 är ett skriftligt, av två personer bevittnat avtal angående underhållsbidrag enligt ÄktB eller FB

⁵³ Jfr 7 § andra stycket lagen med kompletterande bestämmelser om domstols behörighet och om erkännande och internationell verkställighet av vissa avgöranden.

verkställbart på samma sätt som en dom som har vunnit laga kraft (3 kap. 19 § första stycket UB). Ett sådant avtal uppfyller i sig inte kraven i underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention för att kunna verkställas utomlands.⁵⁴ För detta krävs viss myndighetsmedverkan. De enda svenska avtal som i dag uppfyller kraven är avtal om underhåll till barn under 18 år som ska betalas med ett engångsbelopp eller för längre perioder än tre månader (7 kap. 7 § andra stycket FB). Frågan om det bör skapas förutsättningar för att ytterligare svenska avtal ska kunna verkställas utomlands behandlas i avsnitt 8.6.2.

Förutsättningarna för verkställighet av utländska avtal i Sverige följer direkt av underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention.⁵⁵ Enligt utredningens bedömning behövs inga kompletterande bestämmelser i detta avseende.

7.3.5 Förnyad prövning enligt underhållsförordningen när svaranden inte har gått i svaromål

Förslag: En ansökan om förnyad prövning ska göras skriftligen. Ansökan ska ges in till hovrätt. Ansökningar rörande Försäkringskassans beslut om återbetalning av underhållsstöd bör prövas av Svea hovrätt. Beviljas en ansökan, ska hovrätten samtidigt besluta att ny handläggning ska ske vid den myndighet som ursprungligen prövade ärendet. Vid hovrättens handläggning gäller i övrigt bestämmelserna om resning i 58 kap. RB i tillämpliga delar.

7.3.5.1 Allmänna förutsättningar

Som har redovisats i avsnitt 7.1.1.2 ska svaranden, om han eller hon inte har gått i svaromål i ursprungsmedlemsstaten, ha rätt att ansöka om förnyad prövning av domen vid den behöriga domstolen i ursprungsmedlemsstaten under vissa närmare angivna förutsättningar (artikel 19.1 i underhållsförordningen). Denna rätt att ansöka om förnyad prövning ska närmast betraktas som ett extraordinärt rättsmedel, som inte påverkar andra extraordinära rätts-

⁵⁴ Se artiklarna 2 och 48 i underhållsförordningen och artiklarna 3 e och 30.1 i 2007 års Haagkonvention.

⁵⁵ Se avsnitt 7.1.2 och 7.2.1.4.

medel enligt ursprungsmedlemsstatens lag förutsatt att dessa rättsmedel inte är oförenliga med rätten till förnyad prövning enligt förordningen (se ingresspunkt 29 i förordningen).

Bestämmelsen torde kunna bli aktuell i fråga om tredskodomar från tingsrätt, utslag från Kronofogdemyndigheten och beslut om återbetalning av utgivet underhållsstöd från Försäkringskassan.

Förutsättningarna för en ansökan om förnyad prövning – dvs. att parten inte blivit delgiven kravet i tillräcklig tid och på ett lämpligt sätt, eller att parten varit förhindrad att bestrida kravet på grund av force majeure eller extraordinära omständigheter – finns redan i de existerande extraordinära rättsmedlen som gäller för tingsrättens domar och kronofogdemyndighetens utslag.⁵⁶ Försäkringskassans handläggning sker enligt förvaltningslagen (1986:223) och möjligheten till resning regleras i 37 b § förvaltningsprocesslagen (1971:291). Möjligheten till förnyad prövning enligt förordningen är dock en självständig bestämmelse med annorlunda tidsfrister. Förfarandet enligt artikel 19.1 kräver därför vissa kompletterande bestämmelser. Med den rättegångsordning vi har i Sverige torde förnyad prövning inte komma i fråga särskilt ofta.

7.3.5.2 Behörig myndighet

Medlemsstaterna ska meddela kommissionen omprövningsförfaranden för tillämpning av artikel 19 samt namn och kontaktuppgifter för behöriga domstolar (artikel 71.1 c).

Ett alternativ är att låta den myndighet som fattade det ursprungliga beslutet pröva om det finns förutsättningar för förnyad prövning. Den myndigheten har alla handlingar i ärendet och ska – om det finns skäl för det – även pröva saken på nytt om det finns förutsättningar för en förnyad prövning. Skäl som talar mot en sådan lösning är emellertid att den förnyade prövningens karaktär av extraordinärt rättsmedel tappas. En sådan lösning synes inte heller vara avsedd genom att den skulle innebära att Sverige får rapportera namn och kontaktuppgifter till samtliga tänkbara myndigheter till kommissionen.

Möjligheten till förnyad prövning finns även enligt Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1896/2006 av den

⁵⁶ Se angående resning och ansökan om återställande av försutten tid 58 kap. RB samt domvilla 59 kap. RB.

12 december 2006 om införande av ett europeiskt betalningsföreläggande (artikel 20). I det sammanhanget ansåg lagstiftaren att det var önskvärt att prövningen skulle göras av en beslutsinstans med vana att pröva ansökningar av extraordinär karaktär, och att prövningen bör göras av hovrätt.⁵⁷ Utredningen anser att den förnyade prövningen enligt underhållsförordningen bör hanteras på motsvarande sätt. En ansökan om förnyad prövning avseende Kronofogdemyndighetens utslag, som skulle ha överlämnats till en tingsrätt om förfarandet hade gått vidare, bör prövas av den hovrätt till vilken tingsrättens dom eller beslut skulle ha överklagats. På motsvarande sätt bör en ansökan om förnyad prövning av en tingsrättsdom prövas av den hovrätt till vilken tingsrättens dom eller beslut skulle ha överklagats. Ansökningar rörande Försäkringskassans beslut bör prövas av Svea hovrätt.⁵⁸

7.3.5.3 Förfarandet vid förnyad prövning

En ansökan om förnyad prövning bör vara skriftlig (jfr 13 § lagen om europeiskt betalningsföreläggande).

Vid hovrättens handläggning av ansökningar om förnyad prövning bör bestämmelserna om resning i 58 kap. RB gälla i tillämpliga delar. Detta bör framgå av lag. Det innebär t.ex. att ett beslut om att en förnyad prövning ska ske inte får fattas utan att motparten har getts tillfälle att yttra sig. För ett avslag på ansökan krävs däremot inte skriftväxling med motparten. Eftersom ett beslut om förnyad prövning innebär att det ursprungliga avgörandet förlorar sin rättskraft (se artikel 19.3), bör hovrättens beslut i frågan kunna överklagas till Högsta domstolen. Prövningstillstånd bör dock krävas. Om hovrätten beslutar om förnyad prövning bör vidare förordnas att den myndighet som prövade frågan ska fortsätta handläggningen där ärendet avslutades, enligt det regelverk som gäller för ärendet i fråga. Även detta bör framgå av lag.

⁵⁷ Se prop. 2007/08:158 s. 27, bet. 2008/09:CU4 och prot. 2008/09:8.

⁵⁸ Jfr 13 § lagen (2008:879) om europeiskt betalningsföreläggande. Om målet skulle ha överlämnats till annan domstol eller myndighet (än tingsrätt) ska ansökan ges in till Svea hovrätt.

7.3.6 Hinder mot och uppskjutande av verkställighet enligt underhållsförordningen

Förslag: Kronofogdemyndigheten är den behöriga myndighet i Sverige som avses i artikel 21 i underhållsförordningen. En bestämmelse införs i lag om att Kronofogdemyndighetens beslut att bevilja uppskjutande av verkställigheten respektive att avslå en begäran om uppskjutande får överklagas.

Bedömning: Kronofogdemyndighetens prövning av om det finns hinder mot verkställighet kräver inte några kompletterande bestämmelser. Detsamma gäller prövningen av om det finns skäl för uppskjutande av verkställigheten.

7.3.6.1 Allmänna förutsättningar

Som har redovisats i avsnitt 7.1.1.2 får på begäran av den underhållsskyldige hinder mot verkställighet beaktas (artikel 21.2) och uppskjutande av verkställighet ske (artikel 21.3). I korthet gäller att det finns hinder mot verkställighet om rätten att få avgörandet verkställt upphör genom preskription eller om avgörandet är oförenligt med annat avgörande. Verkställigheten får skjutas upp om en ansökan om förnyad prövning har getts in enligt artikel 19 eller om avgörandets verkställbarhet har skjutits upp i ursprungsstaten.

7.3.6.2 Beslut om hinder mot verkställighet

Kronofogdemyndigheten är behörig svensk myndighet i fråga om verkställighet. Kronofogdemyndigheten får ta ställning till om det finns hinder mot verkställighet utifrån de omständigheter som den underhållsskyldige åberopar. Det kan även finnas andra hinder mot verkställighet än de som framgår av artikel 21.2, t.ex. på den grunden att den underhållsskyldige har betalat fordran eller på grund av annat förhållande som rör parternas mellanhavanden som inte kan lämnas utan avseende (3 kap. 21 § UB). Kronofogdemyndighetens beslut får överklagas till tingsrätt (18 kap. 1 § UB). För att tingsrättens beslut efter ett överklagande ska prövas i hovrätten krävs prövningstillstånd (39 § lagen [1996:242] om

domstolsärenden). Bestämmelsen i artikel 21.2 om hinder mot verkställighet kräver inte några kompletterande bestämmelser. Möjligheten att överklaga sådana beslut följer redan av gällande rätt.

7.3.6.3 Beslut om uppskjutande av verkställigheten

Uppgiften att bedöma om det finns förutsättningar att skjuta upp verkställigheten eller inte följer direkt av underhållsförordningen (artikel 21.3). Det ska noteras att uppskjutande av verkställigheten enligt underhållsförordningen inte har samma innebörd som ”uppskov” enligt UB och andra exekutionsrättsliga regelverk.⁵⁹ Där används begreppet för att beskriva en borgenärsåtgärd, sökanden kan t.ex. medge uppskov med utmätning. Ett sådant beslut går inte att överklaga. Beslutet om uppskjutande av verkställigheten enligt artikel 21.3 är närmast att likna vid de anståndsregler som finns i UB.⁶⁰ Det är Kronofogdemyndigheten som fattar beslut om anstånd och ett sådant beslut kan överklagas (18 kap. 2 § UB).

Om verkställigheten skjuts upp enligt artikel 21.3 innan någon verkställighetsåtgärd har påbörjats, får det till följd att Kronofogdemyndigheten inte vidtar någon sådan åtgärd. Ansökan om verkställighet ligger dock kvar hos Kronofogdemyndigheten. När Kronofogdemyndigheten redan har påbörjat verkställigheten skulle situationen enligt i dag gällande regelverk hanteras så att verkställigheten fortgår även om Kronofogdemyndighetens beslut överklagas, om inte något annat föreskrivs i UB eller förordnas av en domstol (2 kap. 19 § andra stycket UB). Enligt utredningens uppfattning är det rimligt att det är Kronofogdemyndigheten som får fatta beslutet om uppskjutande av verkställigheten även i detta skede. Det bör alltså inte krävas att verkställighetsbeslutet överklagas och att tingsrätten fattar beslut om uppskjutande. En bestämmelse bör därför införas i lag om att Kronofogdemyndigheten är behörig att fatta beslut enligt artikel 21.3 i underhållsförordningen. Vidare bör Sverige anmäla till kommissionen att Kronofogdemyndigheten är behörig myndighet i samtliga fall som följer av artikel 21 (se artikel 71.1 f).

Kronofogdemyndighetens beslut att bevilja uppskjutande av verkställigheten respektive att avslå en sådan begäran, bör få över-

⁵⁹ Se t.ex. 4 kap. 10 § andra stycket UB och 7–9 §§ lagen (1993:891) om indrivning av statliga fordringar m.m.

⁶⁰ Se t.ex. 7 kap. 11 § UB (anstånd med löneutmätning) och 8 kap. 3 § andra stycket UB (anstånd med försäljning av utmätt egendom).

klagas. En särskild bestämmelse om detta ska införas i lag. Att prövningstillstånd då krävs för hovrättens prövning följer av 18 kap. 1 § UB och 39 § lagen om domstolsärenden.

Om Kronofogdemyndigheten avslår en ansökan om uppskjutande av verkställigheten fortsätter verkställigheten, såvida inte frågan överklagas och tingsrätten beslutar om inhibition (2 kap. 19 § andra stycket UB).

Sedan Kronofogdemyndigheten har beslutat om uppskjutande av verkställigheten – oavsett i vilket skede beslutet har fattats – kan verkställigheten återupptas när behörig myndighet i ursprungsstaten har avslagit en begäran om förnyad prövning eller när verkställbarheten inte längre är uppskjuten i ursprungsstaten.

7.3.7 Beslut av administrativa myndigheter

Förslag: Sverige ska meddela kommissionen att Försäkringskassan, Kronofogdemyndigheten och socialnämnden är sådana svenska administrativa myndigheter som i frågor om underhåll likställs med domstol i underhållsförordningens mening. Motsvarande uppgift ska lämnas för 2007 års Haagkonvention om att de svenska administrativa myndigheternas beslut alltid uppfyller kraven i artikel 19.3 i 2007 års Haagkonvention.

Bedömning: I den mån ett administrativt beslut har fattats av en utländsk myndighet som inte ingår bland de myndigheter vars avgöranden alltid uppfyller kraven i artikel 19.3, bör det inte göras undantag från huvudregeln att avgörandet ska åtföljas av en handling som utvisar att kraven är uppfyllda.

Med "domstol" avses enligt underhållsförordningen även de administrativa myndigheter i medlemsstaterna som är behöriga i frågor om underhållsskyldighet, förutsatt att dessa myndigheter garanterar opartiskhet och parternas rätt att bli hörda och att deras beslut enligt lagen i den medlemsstat där de är etablerade kan bli föremål för överklagande eller förnyad prövning av en rättslig myndighet, och har liknande giltighet och verkan som ett beslut av en rättslig myndighet i samma fråga (artikel 2.2 i underhållsförordningen). Dessa administrativa myndigheter ska förtecknas i bilaga X till förordningen. Utredningen ska enligt direktiven bedöma vilka myndigheter i Sverige som bör likställas med domstol.

Vidare kan en stat enligt artikel 57.1 e och artikel 25.1 b i 2007 års Haagkonvention ge tillkänna att avgöranden som fattas av dess administrativa myndigheter alltid uppfyller kraven i artikel 19.3 – dvs. att avgörandena kan bli föremål för överklagande till eller förnyad prövning av en rättslig myndighet och har liknande giltighet och verkan som avgöranden av en rättslig myndighet i samma fråga. Om så *inte* sker, ska en ansökan om erkännande och verkställighet åtföljas av en handling som fastställer att kraven i artikel 19.3 är uppfyllda (artikel 25.1 b). Enligt kommissionens förslag till rådsbeslut om EU:s ingående av 2007 års Haagkonvention⁶¹ ska medlemsstaterna till kommissionen meddela de uppgifter om lagstiftning, förfaranden och tjänster som avses i artikel 57.

De myndigheter och avgöranden som skulle kunna bli aktuella för svensk del är Försäkringskassans beslut om återbetalning av bidrag som har betalats till en underhållsberättigad person i stället för underhållsbidrag (s.k. underhållsstöd), Kronofogdemyndighetens utslag i mål om betalningsföreläggande och handräckning avseende underhåll samt socialnämndens godkännande av avtal om underhållsbidrag till barn under 18 år, om underhållsbidraget ska utgå med ett engångsbelopp eller för längre perioder än tre månader i taget.

Parternas rätt att bli hörda (artikel 2.2) får anses uppfyllt genom 16 och 17 §§ förvaltningslagen samt 25 och 31 §§ lagen (1990:746) om betalningsföreläggande och handräckning.

I fråga om beslut om återbetalning av utgivet underhållsstöd så får sådana beslut överklagas till allmän förvaltningsdomstol. Vidare är Försäkringskassans beslut om återbetalning en exekutionstitel som kan läggas till grund för verkställighet (41 § lagen om underhållsstöd och 3 kap. 1 § UB). Besluten har därmed liknande giltighet och verkan som ett avgörande av en rättslig myndighet.

Kronofogdemyndighetens utslag i ett mål om betalningsföreläggande och handräckning kan aktualiseras t.ex. om den underhållsberättigade åberopar ett avtal om underhållsbidrag som inte är bevittnat och därmed inte direkt verkställbart. Om svaranden inte bestrider ansökan kan Kronofogdemyndigheten meddela utslag (42 § lagen om betalningsföreläggande och handräckning). Svaranden kan ansöka om återvinning (52 § samma lag) varefter målet överlämnas till tingsrätt för prövning. Kronofogdemyndighetens utslag är en exekutionstitel som kan

⁶¹ Se KOM(2009) 373 slutlig, 28.7.2009.

verkställas (3 kap. 1 § UB). Enligt artikel 62 i Bryssel I-förordningen jämföras den svenska Kronofogdemyndigheten med domstol, med avseende på summarisk process i mål om betalningsföreläggande och handräckning.

När det gäller socialnämndens godkännande av avtal om underhållsbidrag till barn under 18 år, så torde det sällan finnas anledning att överklaga ett sådant godkännande eftersom parterna är överens i frågan. Ett eventuellt överklagande skulle i vart fall inte innebära att själva underhållsfrågan prövades av högre instans eftersom godkännandet är en formsak. En fråga om underhållsskyldighet vinner emellertid inte rättskraft i den meningen att parterna är förhindrade att få saken prövad på nytt. Det är alltid möjligt att återkomma i frågan – i vart fall om förhållandena har ändrats. Det kan sägas innebära att saken, med avseende på den underhållsskyldiges skyldighet att betala visst underhåll till den underhållsberättigade, kan bli föremål för förnyad prövning. Att det godkända avtalet har liknande giltighet och verkan som ett avgörande av en rättslig myndighet följer av att avtalet får verkställas på samma sätt som en lagkraftvunnen dom (se 7 kap. 7 § andra stycket FB och 3 kap. 19 § UB). Även socialnämndens godkännande av avtal uppfyller alltså kraven. Enligt uppgift är sådana ärenden dock mycket ovanliga.

Mot bakgrund av det anförda anser utredningen att det är lämpligt att meddela kommissionen att Försäkringskassan, Kronofogdemyndigheten och socialnämnden är sådana svenska administrativa myndigheter som i frågor om underhållsskyldighet kan jämföras med domstol (artikel 2.2 i underhållsförordningen). Motsvarande uppgift bör kunna lämnas till kommissionen enligt med artikel 57.1 e och artikel 25.1 b i 2007 års Haagkonvention, dvs. att myndigheternas avgöranden alltid uppfyller kraven i artikel 19.3 genom att de kan bli föremål för överklagande till eller förnyad prövning av en rättslig myndighet samt har liknande giltighet och verkan som ett avgörande av en rättslig myndighet i samma fråga. Därigenom är det inte nödvändigt att bifoga en handling som utvisar att kraven är uppfyllda till en ansökan om erkännande och verkställighet, något som annars krävs enligt artikel 25.1 b.

En härtill angränsande fråga gäller avgöranden från utländska myndigheter enligt 2007 års Haagkonvention. En stat får ge tillkänna att den inte kräver en handling som fastställer att kraven i artikel 19.3 är uppfyllda (artikel 25.3 c och artikel 57.1 e i 2007 års

Haagkonvention). Detta blir aktuellt om ursprungsstaten inte har gett tillkänna att ett avgörande av dess administrativa myndigheter alltid uppfyller kraven i artikel 19.3. Utredningen anser inte att det finns anledning att ge något sådant tillkännagivande, i ett sådant fall är det tvärtom av vikt att den verkställande myndigheten får kännedom om vilken status avgöranden från den utländska myndigheten har.

7.3.8 Ytterligare kompletterande bestämmelser till 2007 års Haagkonvention

Förslag: En fullständig kopia av avgörandet ska alltid bifogas en ansökan om erkännande eller erkännande och verkställighet. Detta ska anmälas till kommissionen.

En bestämmelse införs i lag om att den som har rätt att invända mot respektive ansöka om ändring av ett beslut som fattas med anledning av en ansökan om verkställbarhet ska delges beslutet.

Bedömning: Det är inte nödvändigt att reglera centralmyndighetens vidarebefordran av ett verkställbarhetsbeslut till Kronofogdemyndigheten.

7.3.8.1 En fullständig kopia av avgörandet ska bifogas en ansökan

En stat får ge tillkänna att en fullständig kopia av avgörandet, bestyrkt av behörig myndighet i ursprungsstaten, ska bifogas ansökan (artikel 25.3 a och artikel 57.1 e i 2007 års Haagkonvention). Som har redovisats i avsnitt 7.3.7 har kommissionen i sitt förslag till rådsbeslut föreslagit att medlemsstaterna ska meddela de uppgifter om lagstiftning, förfaranden och tjänster som avses i artikel 57.⁶²

Något som talar emot att Sverige bör kräva en fullständig och bestyrkt kopia av avgörandet är att det är möjligt att i stället använda formulär i det första skedet av exekvaturförfarandet. Formuläret ska upprättas av samma myndighet som har utfärdat avgörandet. Användandet av formulär minskar översättningskostnaderna. Vidare kan exekvaturmyndigheten alltid begära in en

⁶² Se KOM(2009) 373 slutlig, 28.7.2009.

fullständig kopia, bestyrkt av behörig myndighet i ursprungsstaten, om det finns behov av det (artikel 25.2). Trots detta anser utredningen att det finns goda skäl för att Sverige alltid bör kräva en fullständig kopia av avgörandet. Ett tungt vägande skäl är att ett motsvarande krav finns i artikel 40.1 i underhållsförordningen. Handläggningen blir på så sätt enhetlig. Dessutom krävs att exekutionstiteln ges in när ärendet kommer till Kronofogdemyndigheten för verkställighet (2 kap. 2 § andra stycket UB). Av dessa skäl anser utredningen att det bör krävas att en fullständig kopia av avgörandet alltid ska ges in. Detta bör anmälas till kommissionen.

Med detta förslag finns det inte för närvarande anledning att under några förhållanden, i stället för det fullständiga avgörandet, godta ett upprättat sammandrag eller ett utdrag av avgörandet enligt formulär (se artikel 25.3 b och artikel 57.1 e i 2007 års Haagkonvention).

7.3.8.2 Delgivning av ett beslut om verkställbarhet

När exekvaturmyndigheten har förklarat att ett utländskt beslut får verkställas i Sverige, eller vägrat att meddela en sådan verkställbarhetsförklaring, ska, som redovisas i avsnitt 7.2.1.4, sökanden och motparten underrättas om detta (artikel 23.5). Härefter löper en tidsfrist inom vilken en part kan invända mot beslutet, dvs. ansöka om ändring (se artikel 23.6). En invändning ska ges in inom 30 eller 60 dagar från underrättelsen. Det framgår inte direkt av konventionen om parterna ska delges beslutet eller inte. När det gäller motsvarande bestämmelse i underhållsförordningen (artikel 31) ska sökanden underrättas om beslutet som meddelats med anledning av en ansökan om verkställbarhetsförklaring (punkten 1) och den part mot vilken verkställighet begärs ska delges det (punkten 2). En ansökan om ändring av en verkställbarhetsförklaring ska göras inom 30 dagar efter delgivningen (artikel 32.5 i underhållsförordningen).⁶³ Motsvarande bestämmelser finns i Bryssel I-förordningen (artikel 42 och artikel 43.5).

Eftersom det första skedet av exekvaturförfarandet endast är formellt och parterna inte har rätt att yttra sig i detta skede är det rimligt att i vart fall motparten delges beslutet. Till skillnad från

⁶³ Dessa bestämmelser i underhållsförordningen gäller i förhållande till avgöranden från Storbritannien och Danmark. För avgöranden från övriga medlemsstater i EU krävs ingen exekvatur.

sökanden är motparten ofta inte medveten om att saken prövas av exekvaturmyndigheten eftersom beslutet meddelas utan föregående skriftväxling. Ett annat skäl för delgivning är att det är en fördel om exekvaturförfarandet enligt de olika instrumenten kan hanteras så lika som möjligt. En kompletterande bestämmelse bör därför införas i lag som föreskriver att ett avgörande med anledning av en ansökan om verkställbarhetsförklaring ska delges den som har rätt att ansöka om ändring.

7.3.8.3 Centralmyndigheten vidarebefordrar verkställbarhetsbeslutet till Kronofogdemyndigheten

När en ansökan har skett genom centralmyndigheterna och avgörandet har förklarats verkställbart ska verkställigheten fortgå utan att det krävs några ytterligare åtgärder från sökanden (artikel 32.3). I detta avseende skiljer sig 2007 års Haagkonvention från t.ex. Bryssel I-förordningen. Enligt denna förordning skickas inte ett beslut om verkställbarhet direkt från Svea hovrätt till Kronofogdemyndigheten. För att Sverige ska uppfylla sina förpliktelser enligt 2007 års Haagkonvention måste säkerställas att verkställigheten fortgår efter verkställbarhetsbeslutet.

Om Försäkringskassan bistår den underhållsberättigade enligt New York-konventionen brukar Försäkringskassan – i egenskap av centralmyndighet – försöka förmå den betalningsskyldige att betala på frivillig väg. Först därefter förmedlar Försäkringskassan beslutet om verkställbarhet till Kronofogdemyndigheten. Att låta centralmyndigheten sköta förmedlingen av verkställbarhetsbeslutet på motsvarande sätt även enligt 2007 års Haagkonvention framstår som en lämplig ordning. Ett alternativ skulle kunna vara att låta Svea hovrätt expediera beslutet direkt till Kronofogdemyndigheten. Ett sådant alternativ saknar emellertid mellansteget där frivillig betalning undersöks. Eftersom betalning på frivillig väg är till fördel för den underhållsberättigade parten bör beslutet inte expedieras direkt från Svea hovrätt. I stället får det följa av centralmyndighetens åligganden enligt 2007 års Haagkonvention att fullfölja sitt ärende med en ansökan om verkställighet. Därmed ges utrymme för uppgörelser på frivillig väg. Enligt utredningens bedömning är det inte nödvändigt att föreskriva en skyldighet för centralmyndigheten att vidarebefordra beslutet till Kronofogdemyndigheten.

8 Särskilt om avtal

8.1 Inledning

Både underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention förutsätter att avtal om underhållsbidrag kan träffas. Sådana avtal ska under vissa förutsättningar erkännas och verkställas enligt bestämmelserna i förordningen och konventionen (se avsnitt 7.1.2 och avsnitt 7.2.1.4).

Det är vidare enligt underhållsförordningen och 2007 års Haagprotokoll tillåtet att under vissa förutsättningar träffa avtal både om behörighet och om vilken lag som ska vara tillämplig. Det är möjligt att förordna om behörig domstol och tillämplig lag i ett och samma avtal (såvida tvisten inte rör underhållsskyldighet mot ett barn under 18 år, eftersom det då inte är tillåtet att välja domstol).

I detta kapitel behandlas frågor kring avtalsmöjligheterna.

8.2 Gällande rätt

8.2.1 Möjligheten att avtala om underhåll enligt svensk intern rätt

Enligt svensk intern rätt är tvister om underhållsbidrag i princip av dispositiv natur. Samtidigt har det i svensk rätt ansetts att den familjerättsliga underhållsskyldigheten – mot make och barn – har tvingande natur i den meningen att en part inte i förväg, innan underhållsfrågan för en viss tidsperiod är aktuell, med bindande

verkan generellt kan avstå från sin principiella rätt till underhållsbidrag.¹

Det är möjligt att träffa avtal om underhåll till barn. Avtal om underhållsbidrag kan slutas även före barnets födelse (7 kap. 2 § FB). Den vanligaste formen av avtal gäller månatliga betalningar för barnets underhåll. För ett sådant avtal finns inga formkrav, men om det ska kunna bli föremål för indrivning måste det vara skriftligt och bevittnat av två personer (3 kap. 19 § första stycket UB). För det fall underhållsbidrag för framtiden ska betalas med ett engångsbelopp eller för längre perioder än tre månader i taget, är avtalet giltigt endast om det är skriftligt och bevittnat av två personer. Är barnet under 18 år ska ett sådant avtal dessutom vara godkänt av socialnämnden i kommun där barnet eller dess vårdnadshavare är varaktigt bosatt eller, om ingen av dem är varaktigt bosatt här i landet, av socialnämnden i Stockholm. Underhållsbidrag i form av ett engångsbelopp ska betalas till socialnämnden om barnet är under 18 år (7 kap. 7 § FB). Ett avtal om underhåll kan jämkas av rätten, om det finns skäl för det med hänsyn till att förhållandena har ändrats om avtalet är oskäligt med hänsyn till omständigheterna vid dess tillkomst och förhållandena i övrigt (10 § samma kap.).

Makar och före detta makar kan träffa avtal om underhåll. Det ställs inte upp några formkrav för att ett sådant avtal ska vara giltigt. För att det ska kunna bli föremål för indrivning måste det emellertid vara skriftligt och bevittnat av två personer (3 kap. 19 § första stycket UB). Ett avtal om underhåll får jämkas av domstol om det finns skäl för det med hänsyn till att förhållandena har ändrats eller om avtalet är oskäligt med hänsyn till omständigheterna vid dess tillkomst och förhållandena i övrigt (6 kap. 11 § ÄktB). Om underhållsbidrag har fastställts genom avtal gäller vissa restriktioner för verkställighet. Underhållsbidrag som ska utges till gäldenärens make för makens egen del eller för makarnas barn får verkställas endast om makarna under den tid som bidraget avser inte varaktigt bodde tillsammans och alltjämt inte gör det (3 kap. 19 § andra stycket UB). Det kan noteras att makar, inför en omedelbart förestående äktenskapsskillnad, kan avtala om den

¹ Se Gösta Walin och Staffan Vängby, *Föräldrabalken, En kommentar, Del I, 1–13 kap.*, s. 7:7, Lars Tottie, *Äktenskapsbalken och promulgationslag m.m.* (1990) s. 112 f. och Anders Agell och Margareta Brattström, *Äktenskap, samboende, partnerskap*, 4 uppl. (2008), s. 54. Jfr RH 2000:42, där hovrätten fann att bestämmelserna i 6 kap. 1–3 §§ ÄktB om underhållsskyldighet mellan makar var av tvingande natur, samt NJA 1950 s. 513 och NJA 1972 s. 419.

kommande bodelningen eller om annat som har samband med denna (9 kap. 13 § ÄktB). Ett sådant avtal kallas föravtal och det är inte ovanligt att parterna beaktar underhållsfrågan i avtalet.²

8.2.2 Avtal om domstols behörighet (prorogation)

Det är enligt gällande rätt möjligt för parterna att avtala om svensk behörighet i frågor om underhåll enligt Bryssel I-förordningen och de båda Luganokonventionerna.

Enligt Bryssel I-förordningen kan parterna träffa avtal om att en domstol eller domstolarna i en medlemsstat ska vara behöriga att avgöra en redan uppkommen tvist eller framtida tvister i anledning av ett bestämt rättsförhållande (artikel 23). Detta gäller under förutsättning att en av parterna har hemvist i en medlemsstat. En annan förutsättning är att tvisten har gränsöverskridande karaktär, annars får giltigheten av ett avtal som innebär att tvisten ska avgöras av en viss svensk domstol bedömas enligt 10 kap. 16 § rättegångsbalken.³ Vissa formkrav ställs upp i syfte att säkerställa att samstämmighet mellan parterna faktiskt har förelegat.⁴ Avtalet ska vara skriftligt eller muntligt och skriftligen bekräftat (artikel 23.1 a).⁵ Ett elektroniskt meddelande som möjliggör en varaktig dokumentation av avtalet är likvärdigt med ett skriftligt avtal (artikel 23.2). En domstol som inte är behörig enligt Bryssel I-förordningen kan bli behörig genom s.k. tyst prorogation (artikel 24). Domstolen är därvid behörig om svaranden går i svaromål, dock inte om svaranden gick i svaromål för att bestrida domstolens behörighet eller om en annan domstol har exklusiv behörighet.

² Se Örjan Teleman, *Bodelning under äktenskap och vid skilsmässa*, 4 uppl. (2003), s. 271.

³ Se Lennart Pålsson, *Bryssel I-förordningen jämte Bryssel- och Luganokonventionerna* (2008), s. 210.

⁴ Se Lennart Pålsson, a.a. s. 215.

⁵ Avtalet kan också ingås b) i en form som överensstämmer med praxis som parterna har utbildat mellan sig eller c) i internationell handel, i en form överensstämmande med handelsbruk eller sedvänja under vissa närmare angivna förutsättningar.

8.2.3 Avtal om tillämplig lag

Som tidigare har nämnts har Sverige inte tillträtt någon av Haag-konferensens lagvalskonventioner avseende underhåll.⁶ Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 593/2008 av den 17 juni 2008 om tillämplig lag för avtalsförpliktelser (Rom I-förordningen)⁷ gäller visserligen avtalsförpliktelser på privaträttens område, men förordningen är inte tillämplig på familjerättslig underhållsskyldighet (se artikel 1.2 b).

Även om en fråga om underhållsbidrag mellan makar inte utgör en fråga om makarnas förmögenhetsförhållanden, bör här nämnas att det för svensk del gäller avtalsfrihet för lagval i fråga om makarnas förmögenhetsförhållanden (se 3 § lagen om internationella frågor rörande makars och sambors förmögenhetsförhållanden). Har makar eller blivande makar skriftligen avtalat att en viss stats lag ska tillämpas på deras förmögenhetsförhållanden, ska det gälla. Lagvalsmöjligheten har dock vissa begränsningar. Makarna eller de blivande makarna kan bara välja lagen i en stat där någon av dem har hemvist eller är medborgare när avtalet ingås. Vidare finns bestämmelser som inskränker möjligheterna att tillämpa utländsk rätt i vissa angivna situationer, t.ex. i fråga om fast egendom som finns i Sverige (se 3 § i angiven lag med hänvisningar). I förarbetena till bestämmelsen, som ger möjlighet att avtala om tillämplig lag, nämns att många makar sannolikt kommer att använda sig av ett äktenskapsförord.⁸ Avtal om tillämplig lag finns inte med i uppräknningen av vad som kan regleras genom äktenskapsförord (se 7 kap. 3 § ÄktB). Av praxis följer emellertid att ett äktenskapsförord kan registreras även om det – utöver vad som kan avtalas genom äktenskapsförord – innehåller avtal om lagval beträffande makarnas förmögenhetsordning (se NJA 1997 s. 37).⁹ Själva lagvalsavtalet är giltigt då det uppfyller föreskrifterna om skriftlighet i 3 § i 1990 års lag.¹⁰

När det gäller underhåll till barn finns inte heller några bestämmelser som reglerar möjligheten att välja lag.

⁶ Se avsnitt 3.2.5.

⁷ Rom I-förordningen är publicerad i EUT L 177, 4.7.2008, s. 6.

⁸ Se prop. 1989/90:87 s. 41.

⁹ Jfr även RH 1992:49 där hovrätten fann att det inte ankommer på tingsrätten att inom ramen för registreringsförfarandet pröva innehållet i en som äktenskapsförord betecknad handling annat än i det formella avseende som följer av regleringen i 7 kap 3 § ÄktB.

¹⁰ Se Örjan Teleman, *Äktenskapsförord*, 2 uppl. (2006), s. 47.

8.3 Avtal om underhåll enligt underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention

Som har framgått av avsnitt 7.1.2 och avsnitt 7.2.1.4 möjliggör både underhållsförordningen (artikel 48) och 2007 års Haagkonvention (artikel 30.1) att avtal om underhållsbidrag ska kunna verkställas, förutsatt att avtalen är verkställbara i ursprungsstaten. Till detta kommer ytterligare krav.

För att vara verkställbart enligt underhållsförordningen ska avtalet vara en officiell handling (se artikel 2.1 punkten 3), dvs.

- a) en handling angående underhållsskyldighet som har upprättats eller registrerats som en officiell handling i ursprungsmedlemsstaten och vars äkthet dels avser handlingens underskrift och innehåll, och dels har bestyrkts av en offentlig myndighet eller annan för detta bemyndigad myndighet, eller
- b) ett avtal om underhållsskyldighet som har ingåtts inför en administrativ myndighet i ursprungsmedlemsstaten eller bestyrkts av sådan myndighet.

Ett avtal om underhållsbidrag enligt 2007 års Haagkonvention ska vara skriftligt och ha upprättats eller registrerats som en officiell handling av en behörig myndighet, eller, alternativt, ha bestyrkts av, ingåtts vid, registrerats hos eller getts in till en behörig myndighet. Vidare föreskrivs att ett avtal om underhållsbidrag ska kunna bli föremål för förnyad prövning och ändras av en behörig myndighet (artikel 3 e i 2007 års Haagkonvention).

Förutsättningarna för verkställighet av avtal av underhållsbidrag enligt underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention redovisas i avsnitt 7.1.2 och 7.2.1.4.

8.4 Avtal om behörig domstol enligt underhållsförordningen

Som har nämnts i avsnitt 5.1 får parterna enligt underhållsförordningen träffa avtal om att en eller flera domstolar i en medlemsstat ska vara behöriga att avgöra en redan uppkommen tvist eller framtida tvister om underhållsskyldighet (artikel 4). Avtal kan träffas i fråga om

- a) den eller de domstolar i en medlemsstat där en av parterna har hemvist,
- b) den eller de domstolar i en medlemsstat där en av parterna är medborgare,
- c) i fråga om underhållsskyldighet mellan makar/tidigare makar, antingen den domstol som har behörighet att pröva tvister mellan dem i äktenskapsmål eller domstol i den medlemsstat där makarna senast hade gemensam hemvist under minst ett år.

Behörigheten ska finnas antingen vid den tidpunkt då avtalet om val av domstol ingås eller vid den tidpunkt då talan väcks, och är exklusiv om annat inte avtalats (jfr dock artikel 5 nedan). Om parterna har enats om att ge exklusiv behörighet till domstol i en stat som inte är medlemsstat men som har tillträtt 2007 års Luganokonvention, ska den konventionen tillämpas (artikel 4.4).

Ett avtal om val av domstol ska vara skriftligt. Ett elektroniskt meddelande som möjliggör en varaktig dokumentation av avtalet ska anses vara likvärdigt med ett skriftligt avtal (artikel 4.2).

Möjligheten att avtala om behörig domstol gäller dock inte i fråga om en tvist om underhållsskyldighet mot ett barn under 18 år (artikel 4.3).

Behörighet för en domstol i en medlemsstat kan finnas också på den grunden att svaranden går i svaromål inför domstolen (artikel 5), se avsnitt 5.1.

8.5 Avtal om tillämplig lag enligt 2007 års Haagprotokoll

8.5.1 Val av lag för ett visst förfarande

Som har framgått av avsnitt 6.2.4 kan parterna under vissa förutsättningar välja vilken lag som ska vara tillämplig på frågan om underhållsskyldighet. Om det är fråga om ett särskilt förfarande i en bestämd stat får den underhållsberättigade och den underhållsskyldige uttryckligen ange att lagen i den staten ska vara tillämplig på underhållsskyldigheten (artikel 7.1). Det är således endast forumlandets lag som kan väljas enligt denna bestämmelse. Valet kan ske även innan parterna har vänt sig till någon myndighet. Tillämplig lag ska då anges i ett avtal som undertecknas av båda

parterna. Avtalet ska vara skriftligt eller på annat sätt dokumenterat så att informationen är tillgänglig för senare användning (artikel 7.2). Skälet för detta är dels att förekomsten av ett avtal ska vara lätt att bevisa, dels att parterna ska bli uppmärksammade på vikten av frågan och konsekvenserna av sitt avtal.¹¹ Enligt den förklarande rapporten ska det inte vara möjligt att ange i avtalet att "forumlandets lag" ska tillämpas eftersom forumet inte är bestämt innan ärendet har anhängiggjorts vid en viss myndighet.¹²

8.5.2 Generellt tillämpliga avtal

Parterna har även möjlighet att träffa lagvalsavtal med generell giltighet (artikel 8). I den underhållsberättigades intresse har möjligheterna att avtala om tillämplig lag gjorts beroende av vissa villkor. Den första begränsningen gäller vilka staters lagar som kan väljas. Den underhållsberättigade och den underhållsskyldige får – oavsett tidpunkt – ange att någon av följande lagar ska tillämpas i fråga om underhållsskyldigheten.

- a) Lagen i en stat där någon av parterna är medborgare vid tidpunkten för förordnandet.
- b) Lagen i den stat där någon av parterna har sin hemvist vid tidpunkten för förordnandet. Enligt den förklarande rapporten gör ett efterföljande hemvistbyte eller en ändring av medborgarskapet inte att avtalet förlorar sin giltighet.¹³
- c) Den lag som parterna har utpekat som tillämplig, eller den lag som faktiskt tillämpats på deras familjerättsliga förmögenhetsförhållanden.
- d) Den lag som parterna har anvisat som tillämplig, eller den lag som faktiskt tillämpats på deras äktenskapsskillnad eller hemskillnad.

Enligt den förklarande rapporten är punkterna c och d beroende av forumstatens internationellt privaträttsliga bestämmelser. Om det landet inte tillåter att parterna disponerar över lagvalet i fråga om sina förmögenhetsförhållanden eller sin äktenskapsskillnad blir ett

¹¹ Se Explanatory Report (Prot.), paragraph 119.

¹² Se Explanatory Report (Prot.), paragraph 120.

¹³ Se Explanatory Report (Prot.), paragraph 133.

avtal om tillämplig lag för underhållsfrågan också ogiltigt.¹⁴ Som har nämnts i avsnitt 8.2.3 gäller för svensk del avtalsfrihet/lagvalsfrihet i fråga om makarnas förmögenhetsförhållanden, med vissa begränsningar (3 § lagen om internationella frågor rörande makars och sambors förmögenhetsförhållanden). Det är däremot inte möjligt att avtala om vilken lag som ska tillämpas på en talan om äktenskapsskillnad, den prövas enligt svensk lag (dock att utländsk lag i viss mån kan beaktas, se 3 kap. 4 § i 1904 års lag).¹⁵

Ett avtal ska vara skriftligt eller dokumenterat på ett sådant sätt att informationen är tillgänglig för senare användning samt vara undertecknat av båda parterna (artikel 8.2). Tanken är enligt den förklarande rapporten att bestämmelsen inte ska hindra användningen av modern informationsteknologi. Men även ett sådant ”dokument” måste undertecknas och blir giltigt först sedan det försetts med en elektronisk signatur.¹⁶

Möjligheten att ingå avtal ska inte gälla för underhållsskyldighet avseende en person under 18 år eller en vuxen som på grund av nedsatt eller bristande förmåga inte kan bevaka sina intressen (artikel 8.3).

Ett avtal om tillämplig lag kan medföra att en underhållsberättigad person går miste om rätten till underhåll eller att rätten till underhåll begränsas i jämförelse med vad som hade följt av den annars tillämpliga lagen. Till skydd för den underhållsberättigade är därför vissa ytterligare villkor uppställda för att generella avtal ska bli gällande.¹⁷ Oavsett vilken lag som har pekats ut av parterna i deras avtal ska frågan om huruvida den underhållsberättigade kan avsäga sig sin rätt till underhåll bestämmas enligt lagen i den stat där den underhållsberättigade hade sin hemvist vid tidpunkten för förordnandet (artikel 8.4). Bestämmelsen är avsedd att skydda den underhållsberättigade från att gå miste om underhåll som han eller hon skulle ha rätt till om det inte hade gjorts något lagvalsavtal.¹⁸

¹⁴ Se Explanatory Report (Prot.), paragraph 135 och 140.

¹⁵ Det finns ett förslag (som går under namnet Rom III) från kommissionen. Enligt förslaget ska Bryssel II-förordningen kompletteras med regler om tillämplig lag vid internationella skilsmässor. Makarna ska bl.a. kunna avtala om vilket lands lag som ska tillämpas på deras äktenskapsskillnad/hemskillnad. Se KOM(2006) 399 slutlig, 17.7.2006. Förslaget är inte genomfört. Kommissionen har härefter presenterat ett förslag till förordning om genomförande av ett fördjupat samarbete om tillämplig lag för äktenskapsskillnad och hemskillnad, se KOM(2010) 104 och KOM(2010) 105, 24.3.2010.

¹⁶ Se Explanatory Report (Prot.), paragraph 145.

¹⁷ Se Explanatory Report (Prot.), paragraph 146.

¹⁸ Se Explanatory Report (Prot.), paragraph 147.

Om parterna vid tidpunkten för valet av tillämplig lag inte var fullt informerade och medvetna om konsekvenserna av sitt val, ska den lag som parterna anvisat inte tillämpas om det skulle leda till uppenbart orättvisa och orimliga konsekvenser för någon av parterna (artikel 8.5). Enligt den förklarande rapporten har det ansetts vara rimligt att parterna kan minska riskerna för att avtalet åsidosätts, t.ex. genom att söka rättslig rådgivning om konsekvenserna av sitt avtal. Kravet på att parterna varit fullt informerade och medvetna om konsekvenserna innebär att de måste ha haft möjlighet att förstå den information de har fått.¹⁹

8.6 Överväganden

Bedömning: Förutsättningar och möjligheter att avtala om behörig domstol och tillämplig lag följer direkt av underhållsförordningen, 2007 års Haagkonvention och 2007 års Haagprotokoll. Några kompletterande bestämmelser är inte nödvändiga.

Det bör inte införas några formkrav utöver vad som föreskrivs i förordningen och protokollet för att ett avtal om behörighet eller lagval ska vara giltigt mellan parterna.

Frågan om vilket lands lag som ska tillämpas vid prövningen av ett avtals materiella giltighet får avgöras i rättstillämpningen och kräver inte lagreglering.

Advokater och andra juridiska rådgivare har anledning att särskilt uppmärksamma bestämmelserna om avtal av tillämplig lag, eftersom bristfällig information kan medföra att ett lagvalsavtal kan komma att underkännas i en senare process.

8.6.1 Behandlingen av avtal i underhållsförordningen, 2007 års Haagkonvention och 2007 års Haagprotokoll

Som har redovisats i avsnitt 8.1 beaktar underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention den möjlighet som finns i vissa länder för parter att träffa avtal om underhållsbidrag. Vidare finns bestämmelser som reglerar förutsättningarna för att avtal ska få träffas och vilket lands domstol respektive vilket lands lag som

¹⁹ Se Explanatory Report (Prot.), paragraph 150.

parterna kan avtala om i underhållsförordningen och 2007 års Haagprotokoll. Möjligheterna och förutsättningarna följer direkt av förordningen, konventionen och protokollet och kräver inga kompletterande bestämmelser i svensk lag.

8.6.2 Registrering av ett avtal om underhållsbidrag

Som har framgått av avsnitt 8.3 kan ett avtal om underhållsbidrag vara verkställbart enligt underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention om avtalet är verkställbart i ursprungsstaten samt har registrerats (enligt underhållsförordningen som en officiell handling) eller har ingåtts inför en administrativ myndighet.

Ett avtal om underhållsbidrag enligt ÄktB eller FB är verkställbart enligt svensk rätt om det är skriftligt och bevitnat av två personer (3 kap. 1 § första stycket 5 och 19 § UB).²⁰ Det finns alltså inget krav på att avtalet ska ha getts in till eller registrerats av en myndighet. Ett sådant avtal uppfyller inte kraven i underhållsförordningen eller 2007 års Haagkonvention. Om avtalet gäller underhåll till barn under 18 år, som ska betalas med ett engångsbelopp eller för längre perioder än tre månader, ska det dock godkännas av socialnämnden (7 kap. 7 § andra stycket FB). Ett sådant avtal är följaktligen verkställbart enligt förordningen och konventionen.²¹ Enligt uppgift är sådana avtal ytterst sällsynta i Sverige. I övrigt skulle ett avtal, med dagens regelsystem, indirekt kunna bli föremål för verkställighet utomlands enligt underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention, om det åberopas som grund för en talan i domstol eller en ansökan om betalningsföreläggande. Efterföljande dom respektive utslag erkänns och verkställs då emellertid enligt bestämmelserna som gäller för avgöranden och inte för avtal.

Frågan är om det bör skapas förutsättningar för parterna att även i *andra situationer* kunna träffa avtal som enligt de nya instrumenten blir verkställbara utomlands. Det kan tänkas att ett avtal träffas när parterna bor i Sverige men att det inte blir aktuellt med verkställighet förrän den ena parten har flyttat utomlands. Eftersom avtalet inte har träffats under någon medverkan av myndighet förutsätter de nya instrumenten att den underhålls-

²⁰ Underhållsbidrag som ska utges till gäldenärens make för makens egen del eller för makarnas barn, får bara verkställas om makarna under den tid som bidraget avser inte varaktigt bodde tillsammans och fortfarande inte gör det (3 kap. 19 § andra stycket UB).

²¹ Jfr beträffande Bryssel I-förordningen Lennart Pålsson, a.a. s. 312.

berättigade personen utverkar ett nytt avgörande i underhållsfrågan. Om detta kan undvikas genom ett enkelt registreringsförfarande eller genom att parterna bereds möjlighet att ingå avtalet inför en myndighet medför det processekonomiska fördelar.

Enligt utredningens uppfattning vore det värdefullt om föräldrar och makar i betydligt större utsträckning än i dag kan träffa avtal om underhåll som är verkställbara utomlands. Det förutsätter dock att det införs ett system där avtal om underhåll kan registreras av eller ingås inför en myndighet. Införande av ett sådant system kräver emellertid ställningstagande till ett antal frågor som inte enbart får betydelse för en eventuell verkställighet av avtalet utomlands. Möjligheten att registrera avtal eller att ingå ett avtal inför en myndighet bör rimligen gälla för alla avtal och inte bara dem där man kan förutse ett framtida verkställighetsförfarande utomlands, men frågan blir dock ändå vilka avtal som ska kunna registreras och godkännas. Är det enbart avtal om underhåll inom ramarna för den svenska interna lagstiftningen (underhåll till barn och make) eller även avtal mellan t.ex. kusiner (jfr det breda tillämpningsområdet i underhållsförordningen)? Ska prövningen som görs av myndigheten vara både formell och materiell? Vilken myndighet ska sköta uppgiften? Måste avtalet vara träffat inför myndigheten eller kan ett privat avtal registreras i efterhand? Kräver en registrering medverkan av båda parterna eller räcker det med en begäran från en av parterna? Vidare kan avtalen komma att innehålla andra frågor med anknytning till underhåll, som t.ex. vårdnad och umgänge. Formerna för sådana avtal regleras på annat håll i den svenska lagstiftningen. Det kan också nämnas att Domstolsverket, som har haft i uppdrag att utvärdera rättshjälpslagen, har föreslagit bl.a. att regeringen bör ge Försäkringskassan ett uppdrag att lämna föräldrar hjälp med beräkning av underhållsbidrag till barn. Detta skulle enligt Domstolsverket leda till att personlig hjälp ges till föräldrar med uträkning av underhållsbidrag och därigenom att underhållsbidragsfrågan kan lösas genom avtal.²²

De frågeställningar som har redovisats ovan visar att införandet av ett system för möjligheten att träffa avtal som är verkställbara utomlands enligt förordningen och konventionen kräver överväganden som inte ryms inom ramen för denna utredning. Utredningen vill dock återigen framhålla att det vore värdefullt med en ordning som möjliggör utomlands verkställbara avtal.

²² Se DV-rapport 2009:2, s. 76 ff.

8.6.3 Formkrav för avtal om behörighet och lagval

I fråga om *val av domstol* innehåller underhållsförordningen, som har framgått av avsnitt 8.4, inte några andra formkrav än att avtalet ska vara skriftligt. Ett elektroniskt meddelande anses likvärdigt, se artikel 4.2. Mot bakgrund av att förordningen syftar till att medlemsstaterna ska ha enhetliga regler som ska tillämpas på samma sätt inom unionen, är det utredningens uppfattning att medlemsstaterna är förhindrade att komplettera förordningen med ytterligare formkrav. Några sådana bestämmelser föreslås därför inte.

Ett avtal om *val av tillämplig lag* för ett särskilt förfarande som har gjorts innan förfarandet inleds ska, som har redovisats i avsnitt 8.5.1, vara undertecknat av parterna och skriftligt eller dokumenterat på ett sådant sätt att informationen är tillgänglig för senare användning (artikel 7.2 i 2007 års Haagprotokoll). Samma sak gäller i fråga om generella avtal om tillämplig lag enligt artikel 8.2 i protokollet (se avsnitt 8.5.2). De formkrav som ställs i protokollet är alltså begränsade. Den förklarande rapporten till protokollet öppnar emellertid för att enskilda stater kan ställa strängare krav på ett lagvalsavtal.²³ För svensk del gäller att EU har tillträtt 2007 års Haagprotokoll. I rådets beslut om EU:s tillträde finns inte några skrivningar om strängare formkrav.²⁴ Protokollet blir också ett EU-instrument och avsikten är, på samma sätt som gäller för underhållsförordningen, att medlemsstaterna ska ha enhetliga regler som tillämpas på samma sätt inom unionen. Mot denna bakgrund kan det enligt utredningens uppfattning ifrågasättas om EU:s medlemsstater får ställa upp strängare formkrav för att avtal om tillämplig lag ska vara giltiga i det egna landet. Om inte annat framstår det som mindre lämpligt. Utredningen föreslår därför inte heller i detta avseende några kompletterande formkrav.

Det kan för övrigt noteras att skriftlighet är det enda formkrav som uppställs för att ett lagvalsavtal enligt lagen om internationella frågor rörande makars och sambors förmögenhetsförhållanden ska vara giltigt (3 §).²⁵

Det nu sagda hindrar givetvis inte att parterna själva träffar sitt avtal under andra former för att på detta sätt försöka öka avtalets tyngd i en viss stat dit parterna har anknytning, t.ex. genom att se

²³ Se kommentaren till artikel 7 i Explanatory Report (Prot.), paragraph 119.

²⁴ Se EUT L331, 16.12.2009 s. 17 (se *bilaga 4* i bilagedelen).

²⁵ Tidigare gällde att sådana avtal kunde registreras, se prop. 1989/90:87 s. 26 f.

till att avtalet bevittnas. Det kan inte heller uteslutas att andra stater ställer upp strängare formkrav. Många länder utanför Norden ställer t.ex. krav på att avtal ska upprättas inför en notarie för att vara giltiga. Information om eventuella formkrav kommer sannolikt att finnas inom ramen för det europeiska rättsliga nätverket på privaträttens område eller för konventionens del i landprofilformulären (jfr artikel 57.2 i 2007 års Haagkonvention). För medlemsstaternas del är det i sista hand EU-domstolens uppgift att tolka bestämmelserna.

Av samma skäl som anförts i det föregående föreslår utredningen inte heller några kompletterande bestämmelser beträffande när eller i vilket sammanhang ett generellt lagvalsavtal eller ett avtal om behörig domstol kan träffas.

När det gäller avtal om tillämplig lag för ett särskilt förfarande i en bestämd stat (artikel 7.1 i 2007 års Haagprotokoll), får parterna *uttryckligen* ange att lagen i den staten ska vara tillämplig på underhållsskyldigheten. Kravet på uttrycklighet får, enligt utredningen, anses utesluta "tyst accept" av svensk lag, dvs. om den ena parten argumenterar utifrån svensk rätt och den andra parten inte invänder mot att svensk rätt tillämpas.

Även om utredningen inte föreslår några kompletterande formkrav till förordningen, konventionen och protokollet, innebär det inte att alla skriftliga avtal måste godtas. Giltigheten av ett avtal måste alltid kunna prövas inom ramen för processen, t.ex. utifrån en invändning om att parten förletts att skriva under avtalet.

2007 års Haagprotokoll behandlar – med undantag för artikel 8.4, se avsnitt 8.5.2 – inte frågor om ett lagvalsavtals materiella giltighet. Härmed avses omständigheter som kan medföra att avtalet lider av brister och kan jämkas eller sättas åt sidan, för svensk del t.ex. genom tillämpning av 36 § avtalslagen. Enligt den förklarande rapporten är det lämpligt att sådana frågor avgörs enligt den lag som anvisats av parterna, och som ska tillämpas om avtalet vore giltigt. Det är en vanlig lösning i internationella instrument.²⁶ En fördel är att frågorna då behandlas på ett liknande sätt i de fördragsslutande staterna. Anta t.ex. att svensk domstol är behörig att pröva en fråga om underhåll. En av parterna åberopar ett avtal som anvisar att lagen i staten A ska tillämpas. Den andra parten bestrider detta på den grunden att

²⁶ Se Explanatory Report (Prot.), paragraph 151 och t.ex. artikel 10.1 i Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 593/2008 av den 17 juni 2008 om tillämplig lag för avtalsförpliktelser (Rom I), publicerad i EUT L 177, 4.7.2008, s. 6.

parten vilsetts att skriva under avtalet. Med den lösning som förespråkas i den förklarande rapporten bör den svenska domstolen tillämpa lagen i staten A vid bedömningen av om det finns ett giltigt avtal. Frågan om vilket lands lag som ska tillämpas vid prövningen av ett avtals materiella giltighet får avgöras i rättstillämpningen. Enligt utredningens bedömning är den lösning som förespråkas i den förklarande rapporten en lämplig utgångspunkt intill dess EU-domstolen har prövat frågan. Någon kompletterande bestämmelse i lag är inte nödvändig.

8.6.4 Information och medvetenhet om avtalets konsekvenser

Om parterna vid tidpunkten för anvisandet av tillämplig lag inte var fullt informerade och medvetna om konsekvenserna av sitt utpekande ska den lag som parterna har anvisat inte tillämpas om det skulle leda till uppenbart orättvisa och orimliga konsekvenser för någon av parterna (artikel 8.5 i 2007 års Haagprotokoll). Som har framgått ovan i avsnitt 8.5.2 har det ansetts att parterna ska kunna minska risken för att den anvisade lagen inte tillämpas genom att söka juridisk rådgivning. Bestämmelsen ska ses mot bakgrund av att vissa länder kräver medverkan av notarier vid upprättandet av avtal eller att parterna var för sig har fått vederbörlig och oberoende juridisk rådgivning inför avtalets ingående.

Enligt utredningens uppfattning bör formerna för den rådgivning som förutsätts enligt protokollet inte regleras närmare, av samma skäl som har anförts ovan i fråga om eventuella ytterligare formkrav. Det finns däremot anledning att framhålla betydelsen av rådgivning/information och dokumentation av densamma. T.ex. är de svenska bestämmelserna om underhåll mellan före detta makar mycket restriktiva jämfört med vad som gäller i många andra länder. Om inte parterna har fått tillräcklig information vid tidpunkten för avtalet om svensk lag, kan avtalet komma att underkännas i en senare process under hänvisning till att tillämpningen av svensk lag skulle leda till uppenbart orättvisa och orimliga konsekvenser för någon av parterna – dvs. den part som inte får underhåll eller vars rätt till underhåll genom avtalet blir starkt reducerad. Informationen och dokumentation av den information som ges kan alltså komma att spela en viktig roll även om det i protokollet inte ställs några uttryckliga formkrav. Detta är något som juridiska rådgivare har ett stort intresse av att beakta.

9 Samarbete genom centralmyndigheter och deras åligganden

9.1 Inledning

Det förekommer redan i dag ett myndighetssamarbete över landsgränserna i frågor om underhåll. Detta samarbete beskrivs i avsnitt 9.2.

Vidare ska staterna enligt både underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention utse centralmyndigheter som ska samarbeta med varandra och fullgöra de uppgifter eller skyldigheter som föreskrivs i det aktuella instrumentet (artikel 49 i underhållsförordningen och artikel 4 i 2007 års Haagkonvention).¹ Kommissionen och Haagkonferensens permanenta byrå ska samla information om vem som utsetts till centralmyndighet i respektive stat.

Centralmyndighetens uppgifter enligt de båda instrumenten är i princip överensstämmande. I avsnitt 9.3 görs en genomgång av centralmyndighetens allmänna uppgifter med hänvisningar till relevanta artiklar i instrumenten. Vid vissa artiklar görs hänvisningar till den förklarande rapporten till 2007 års Haagkonvention. Även om kommentarerna avser konventionen torde de enligt utredningen kunna vara till viss ledning även i fråga om tolkningen av underhållsförordningen. Det ska dock framhållas att det ytterst är EU-domstolen som tolkar bestämmelserna i förordningen. Utredningen utgår från att det är EU som kommer att tillträda 2007 års Haagkonvention (se kapitel 13). Därmed kommer EU-domstolen att vara behörig att för medlemsstaternas del tolka 2007 års Haagkonvention. I avsnitt 9.3 redogörs också för förfarandet

¹ Federala stater och stater med fler än ett rättssystem eller med autonoma territorier kan utse fler än en centralmyndighet enligt 2007 års Haagkonvention.

med ansökningar genom centralmyndigheter enligt underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention.

Samarbetsbestämmelserna och centralmyndighetens behandling av personuppgifter enligt underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention ger upphov till frågor om sekretess, tillåtligheten att behandla personuppgifter och att överföra dem till tredje land samt frågor kring bevarandet av uppgifter. Gällande rätt och instrumentens bestämmelser i dessa delar redovisas i avsnitt 9.4.

Utredningens överväganden finns i avsnitt 9.5.

9.2 Gränsöverskridande samarbete i dag

9.2.1 New York-konventionen

Som har nämnts i avsnitt 3.2.6 tillträdde Sverige år 1958 New Yorkkonventionen. Den 2 augusti 2010 hade 65 stater tillträtt konventionen. I bilaga 2 till kungörelsen (1958:522) angående tillämpning av konventionen den 20 juni 1956 om indrivning av underhållsbidrag i utlandet framgår vilka stater som har tillträtt konventionen.² Av kungörelsen framgår också att konventionen på grund av ömsesidiga åtaganden i fråga om internationellt samarbete för indrivning av underhållsbidrag, ska tillämpas även i förhållande till USA:s delstater jämte Guam, Jungfruöarna, Puerto Rico och Samoa, dock med undantag för Alabama, District of Columbia och Mississippi.

De fördragsslutande staterna ska enligt konventionen utse en eller flera myndigheter som ska hjälpa den som är berättigad till underhållsbidrag. I Sverige är Försäkringskassan både *förmedlande organ*, dvs. den som hjälper den underhållsberättigade i bosättningslandet, och *mottagande organ*, dvs. den som tar emot en ansökan från ett annat land (första stycket i den nämnda kungörelsen). Den underhållsberättigade ska göra en ansökan om indrivning av underhållsbidrag hos det förmedlande organet. Det förmedlande organet ska pröva framställningen i formellt avseende och sedan översända handlingarna till det mottagande organet. Det mottagande organet ska inom ramen för det av sökanden givna uppdraget, på dennes vägnar, vidta alla ändamålsenliga åtgärder för att få ut underhållsbidraget. Enligt svensk uppfattning kan

² Därutöver har Kirgizistan, Liberia, Montenegro, Republiken Moldavien, Serbien, Seychellerna och Ukraina tillträtt konventionen.

ansökningar avse antingen fastställande av underhållsbidrag eller erkännande och verkställighet av ett utländskt avgörande.³ Vilka åtgärder som ska vidtas kan därför variera och är således beroende av vad saken gäller, det kan t.ex. bli fråga om att träffa uppgörelser, väcka och utföra talan eller ansöka om verkställighet. De tjänster som utförs av det förmedlande organet och det mottagande organet är kostnadsfria.

En sökande ska få samma behandling och förmåner när det gäller befrielse från kostnader och avgifter, som tillkommer dem som stadigvarande vistas i den stat där förfarandet äger rum eller som är medborgare i den staten. Sverige har meddelat ett förbehåll som innebär att avgiftsfrihet och lättnader vid förfaranden i Sverige tillerkänns endast den som är bosatt i en fördragsslutande stat eller den som annars på grund av avtal med medborgarstaten har en sådan förmån (SÖ 1988:56).

9.2.2 Försäkringskassans tjänster enligt New York-konventionen

Om ett förmedlande organ i ett annat land sänder en ansökan enligt New York-konventionen till Sverige hjälper Försäkringskassan (som mottagande organ) till med följande.⁴

- Efterforskar den bidragsskyldiges adress.
- Kräver den bidragsskyldige på det fastställda underhållsbidraget och uppmanar den bidragsskyldige att betala frivilligt.
- Om något underhållsbidrag inte är fastställt, försöker få parterna att komma överens och skriva avtal om underhållsbidrag. Om detta inte går anlitas en svensk advokat som ombud för den bidragsberättigade. Ombudet försöker på nytt att förmå parterna att avtala om ett underhållsbidrag. Om detta inte lyckas är nästa steg att ombudet stämmer den bidragsskyldige inför svensk domstol. Om faderskapet inte är fastställt för barnet kan ombudet även vidta åtgärder för att få faderskapet fastställt i domstol.

³ Enligt uppgift från Försäkringskassan finns det stater som gör en annan tolkning av konventionen.

⁴ Jfr Försäkringskassans Vägledning 2006:1, *Indrivning av underhållsbidrag i internationella ärenden*, s. 20 f.

- Hjälper till med att få ett fastställt underhållsbidrag verkställt i Sverige antingen genom att skicka en ansökan om verkställighet vidare till den svenska Kronofogdemyndigheten om underhållsbidraget är fastställt i avtal, svensk dom eller utländskt avgörande som är direkt verkställbart i Sverige, eller – om underhållsbidraget är fastställt i ett utländskt avgörande som inte är direkt verkställbart i Sverige – genom att skicka en ansökan angående verkställbarhet till Svea hovrätt.
- Upplýser om att rådets förordning (1408/71) av den 14 juni 1971 om tillämpningen av systemen för social trygghet när anställda, egenföretagare eller deras familjemedlemmar flyttar inom gemenskapen i vissa fall kan vara tillämplig.⁵

Försäkringskassans roll som förmedlande organ enligt New Yorkkonventionen avser i de flesta fall bistånd med ansökningar om underhållsbidrag för barn i Sverige som har underhållsstöd. Endast ett fåtal ärenden avser ansökningar om underhåll till andra bidragsberättigade eller till barn som inte har underhållsstöd. Ansökningarna kan avse yrkande om att underhåll ska fastställas, jämkning av ett befintligt underhållsbidrag, erkännande och verkställighetsförklaring och verkställighet. Försäkringskassan hjälper den bidragsberättigade att upprätta en ansökan. Det innebär att Försäkringskassan ser till att alla dokument finns med, att alla blanketter och formulär är rätt ifyllda och att relevanta dokument är översatta. I vissa fall kan Försäkringskassans egna formulär och blanketter för ansökningar till andra stater användas, i andra fall måste sökanden använda den andra statens egna ansökningsblanketter. När ansökan är komplett skickar Försäkringskassan ansökan till det mottagande organet i den andra staten. Försäkringskassan håller därefter, så länge ansökan är aktuell, kontakt med det mottagande organet eller med andra myndigheter i den staten. Det innebär bl.a. att Försäkringskassan tar emot och förmedlar inbetalningar till den bidragsberättigade och utreder frågor om skulder och betalningar av underhållsbidrag. Eftersom en ansökan om verkställighet oftast inte avslutas förrän underhålls-

⁵ Se närmare Försäkringskassans Vägledning 2001:9 och Vägledning 2004:8 Familjeförmåner inom den Europeiska unionen (EU). Förordning (EEG) nr 1408/71 har ersatts av Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 883/2004 av den 29 april 2004 om samordning av de sociala trygghetssystemen (EUT L 200, 7.6.2004, s. 1), som inte omfattar underhållsstöd. Förordning (EEG) nr 1408/71 kommer dock fortfarande att tillämpas i förhållande bl.a. till bidragsberättigade bosatta i EES-länder (se artikel 90).

skyldigheten upphör och skulden är betald, kan en ansökan vara aktuell i många år. Det händer också att Försäkringskassan i egenskap av förmedlande organ får en begäran om att hjälpa till vid en eventuell invändning mot faderskapet. Mor och barn lämnar då oftast blodprov och Försäkringskassan hjälper till att skicka proverna till ett laboratorium i den bidragsskyldiges land.

9.3 Centralmyndighetens uppgifter enligt underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention

9.3.1 Centralmyndighetens allmänna uppgifter

Centralmyndigheternas allmänna uppgifter är att samarbeta med varandra och främja samarbetet mellan behöriga myndigheter i respektive stat för att uppnå ändamålen med underhållsförordningen respektive 2007 års Haagkonvention samt också försöka hitta lösningar på tillämpningssvårigheter (artikel 50.1 i underhållsförordningen och artikel 5 i 2007 års Haagkonvention). Centralmyndigheterna i EU:s medlemsstater ska också, med användning av det europeiska rättsliga nätverket på privaträttens område,⁶ vidta åtgärder för att underlätta tillämpningen av förordningen (artikel 50.2 i underhållsförordningen). I detta syfte ska de också träffas regelbundet (artikel 60).

Centralmyndigheterna ska vara behjälpliga i samband med de ansökningar som enligt förordningen respektive konventionen kan göras genom centralmyndigheterna (artikel 51 i underhållsförordningen och artikel 6 i 2007 års Haagkonvention, se vidare avsnitt 9.4). De ska särskilt vidarebefordra och ta emot ansökningar och inleda eller underlätta inledandet av förfaranden i fråga om sådana ansökningar. I samband med ansökningarna ska centralmyndigheterna ”vidta alla lämpliga åtgärder” för att

- a) tillhandahålla eller underlätta tillhandahållandet av rättshjälp respektive rättsligt bistånd när omständigheterna så kräver,
- b) bistå med att lokalisera den underhållsskyldige eller den underhållsberättigade,⁷

⁶ Se beslut 2001/470/EG.

⁷ Bl.a. med tillämpning av artiklarna 61, 62 och 63 i underhållsförordningen. 2007 års Haagkonvention har ingen motsvarande hänvisning.

- c) bistå med att få fram relevanta uppgifter om den underhållsskyldiges eller den underhållsberättigades inkomst och, om det är nödvändigt, andra ekonomiska förhållanden, inklusive lokalisering av tillgångar,⁸
- d) uppmuntra till samförståndslösningar för att på frivillig väg utverka utbetalning av underhåll, om så är lämpligt genom medling, förlikning eller liknande förfaranden,
- e) underlätta pågående verkställighet av domar om underhåll, inklusive eventuella utestående fordringar,
- f) underlätta indrivning och snabb överföring av utbetalningar av underhåll,
- g) underlätta erhållandet av dokumentation eller annat bevis,⁹
- h) vara behjälpliga med att fastställa föräldraskap, när detta krävs för indrivningen av underhållet,
- i) inleda eller underlätta inledandet av förfaranden för att utverka eventuella nödvändiga interimistiska åtgärder av territoriellt slag som syftar till att säkra utgången av en pågående ansökan om underhållsbidrag, samt
- j) underlätta delgivning av handlingar.¹⁰

Enligt den förklarande rapporten till 2007 års Haagkonvention är det inte möjligt att fastslå vilka slags åtgärder som avses och omfattningen av dessa. Alla fördragsslutande stater har olika nationella system och det måste därför finnas en viss flexibilitet. Det är dock inte fråga om frivilliga åtgärder, flexibiliteten ligger i *hur* uppgifterna ska fullgöras.¹¹

Skyldigheten att vara behjälplig med att fastställa föräldraskap när detta krävs för indrivningen av underhållet (punkten h) innebär enligt den förklarande rapporten att centralmyndigheten är skyldig att hjälpa sökanden med nödvändiga förfaranden för ett genetiskt

⁸ Se not 7.

⁹ För underhållsförordningens del utan att det påverkar tillämpningen av rådets förordning (EG) nr 1206/2001 av den 28 maj 2001 om samarbete mellan medlemsstaternas domstolar i fråga om bevisupptagning i mål och ärenden av civil eller kommersiell natur, EGT L 174, 27.6.2001, s. 1.

¹⁰ För underhållsförordningens del utan att det påverkar tillämpningen av Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1393/2007 av den 13 november 2007 om delgivning i medlemsstaterna av rättegångshandlingar och andra handlingar i mål och ärenden av civil eller kommersiell natur (delgivning av handlingar), EUT L 324, 10.12.2007, s. 79.

¹¹ Se Explanatory Report (Conv.), paragraph 123–124.

test. Som ett minimum bör centralmyndigheten ge kontaktuppgifter till behöriga laboratorier i den anmodade staten, ge rådgivning om innehållet i nationell rätt till den underhållsberättigade eller till centralmyndigheten i den begärande staten eller hänvisa den underhållsberättigade till behöriga myndigheter. Nästa nivå av hjälp kan innebära hjälp med att ta fram relevanta dokument i fråga om fastställelse av föräldraskap genom presumtion, försök att få fram en frivillig bekräftelse av faderskapet efter en begäran om att kontakta en presumtiv far, initiering av en juridisk process för fastställande av faderskap eller hjälp med arrangemang för ett frivilligt DNA-test av en presumtiv förälder.¹²

De under punkterna a–j ovan uppräknade uppgifterna får, i den mån det är möjligt enligt medlemsstatens/den fördragsslutande statens lag, utföras av offentliga organ eller andra organ som står under tillsyn av behöriga myndigheter (artikel 51.3 i underhållsförordningen och artikel 6.3 i 2007 års Haagkonvention).

Centralmyndigheten åläggs inte att utöva befogenheter som bara får utövas av rättsliga myndigheter enligt den anmodade statens lag (artikel 51.4 i underhållsförordningen och artikel 6.4 i 2007 års Haagkonvention).

Centralmyndigheten får begära fullmakt av sökanden bara om centralmyndigheten ska agera på sökandens vägnar vid rättsliga förfaranden eller inför myndighet, eller om centralmyndigheten avser att utse en företrädare för detta ändamål (artikel 52 i underhållsförordningen och artikel 42 i 2007 års Haagkonvention).

Centralmyndigheten kan också göra framställningar till en annan centralmyndighet om s.k. *särskilda åtgärder* (artikel 53.1 i underhållsförordningen och artikel 7.1 i 2007 års Haagkonvention). Det kan t.ex. handla om bistånd med att hitta den underhållsskyldige eller att ta fram uppgifter om dennes ekonomiska förhållanden när ingen ansökan handläggs. En centralmyndighet som får en sådan framställning ska vidta lämpliga åtgärder om den är övertygad om att det är nödvändigt för att bistå en potentiell sökande att göra en ansökan eller för att avgöra om ett sådant förfarande bör inledas.

Centralmyndigheten får även vidta särskilda åtgärder i fråga om mål och ärenden om indrivning av underhåll med internationella inslag som pågår i den begärande staten (artikel 53.3 i underhållsförordningen och artikel 7.2 i 2007 års Haagkonvention). Det

¹² Se Explanatory Report (Conv.), paragraph 171 och 174–175.

skulle t.ex. kunna vara fråga om ett verkställighetsärende vid Kronofogdemyndigheten där båda parterna har hemvist i Sverige. Den bidragsskyldiges inkomst från och/eller tillgångar i ett annat land är av intresse vid beräkningen av förbehållsbeloppet. Det internationella inslaget kan också bestå i att det krävs uppgifter från ett utländskt vittne.¹³

Av underhållsförordningen framgår dessutom vilka uppgifter som ska eftersökas vid framställningar om särskilda åtgärder och vilka av de uppgifter som kommer fram som ska vidarebefordras (artikel 53.2). Det uppställs också ett krav på att centralmyndigheten ska använda formulär för sina framställningar (artikel 53.4).

Varje centralmyndighet ska bära sina egna kostnader och får inte ta ut någon avgift från sökanden, utom för ”exceptionella kostnader” i samband med en framställning om en särskild åtgärd (artikel 54 i underhållsförordningen och artikel 8 i 2007 års Haagkonvention). Enligt den förklarande rapporten till konventionen kan det handla om kostnader som uppstår när andra myndigheter blir inblandade, t.ex. vid utredning av den underhållsskyldiges finansiella situation.¹⁴ Möjligheten att ta ut en avgift förutsätter att sökanden i förväg har godkänt att tjänsterna tillhandahålls till denna kostnad (se nämnda artiklar). I underhållsförordningen har ett tillägg gjorts om att kostnader som hänför sig till fastställandet av var den underhållsskyldige befinner sig inte anses vara exceptionella kostnader. Så skulle däremot kunna vara fallet enligt 2007 års Haagkonvention enligt den förklarande rapporten.¹⁵

9.3.2 Ansökningar genom centralmyndigheten

Ansökningar beträffande frågor i underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention kan göras antingen genom centralmyndigheten eller direkt till behörig myndighet i en viss stat (direkta ansökningar behandlas i kapitel 10). Om en ansökan görs genom en centralmyndighet har sökanden rätt till hjälp i större utsträckning och instrumentens samarbetsystem kommer mer till sin rätt.

En person som vill göra en ansökan med hjälp från en centralmyndighet ska vända sig till centralmyndigheten i den stat där han eller hon är bosatt (artikel 55 i underhållsförordningen och

¹³ Se Explanatory Report (Conv.), paragraph 208.

¹⁴ Se Explanatory Report (Conv.), paragraph 224.

¹⁵ Se Explanatory Report (Conv.), paragraph 224.

artikel 9 i 2007 års Haagkonvention). Denna centralmyndighet har sedan att vända sig till centralmyndigheten i den stat där åtgärden ska göras gällande. Det har anförts att ”bosättning” när det gäller att avgöra om en person har rätt att ansöka om hjälp hos en centralmyndighet, bör tolkas mindre strikt än anknytningskriteriet ”hemvist” (se avsnitt 4.7). En sökandes blotta närvaro på det berörda territoriet bör dock inte räknas som bosättning.¹⁶

I båda instrumenten finns en uppräknning av vilka ansökningar *en underhållsberättigad person*, som vill att underhållsbidrag ska drivas in enligt underhållsförordningen respektive 2007 års Haagkonvention, kan göra i en begärande stat (artikel 56.1 i underhållsförordningen och artikel 10.1 i 2007 års Haagkonvention), nämligen ansökan om

- a) erkännande eller erkännande och verkställbarhetsförklaring av ett avgörande,¹⁷
- b) verkställighet av ett avgörande som meddelats eller erkänns i den anmodade staten,¹⁸
- c) erhållande av ett avgörande i den anmodade staten, om det inte finns något tidigare avgörande, inklusive i förekommande fall fastställande av föräldraskap,¹⁹
- d) erhållande av ett avgörande i den anmodade staten, om ett avgörande som har meddelats i en annan stat än den anmodade staten inte kan erkännas och förklaras verkställbart – såvitt avser 2007 års Haagkonvention, på grund av att det saknas en

¹⁶ Se punkten 32 i ingressen till underhållsförordningen, artikel 9 i 2007 års Haagkonvention och Explanatory Report (Conv.), paragraph 228.

¹⁷ Enligt den förklarande rapporten är det underförstått att avgörandet måste ha meddelats i en fördragsslutande stat, men det behöver inte ha meddelats i den begärande staten, se Explanatory Report (Conv.), paragraph 240.

¹⁸ Enligt den förklarande rapporten omfattar denna punkt även det fallet att ett avgörande från en icke-fördragsslutande stat tidigare har erkänts i den anmodade staten enligt ett annat förfarande än enligt konventionen, se Explanatory Report (Conv.), paragraph 243.

¹⁹ Enligt den förklarande rapporten innebär denna punkt och artikel 10.3 i konventionen att det är en fråga för nationell lag i varje fördragsslutande stat att avgöra under vilka omständigheter dess myndigheter är behöriga att fastställa föräldraskap och rättsverkningarna av ett sådant beslut. Tillämplig lag för fastställande av föräldraskap kan variera, t.ex. nämns forumlandets lag, hemvistlandets lag eller lagen i det land där någon av parterna eller barnet är medborgare. Se Explanatory Report (Conv.), paragraph 248 och 250.

grund för erkännande och verkställighet enligt artikel 20 eller av de skäl som anges i artikel 22 b eller e,²⁰

- e) ändring av ett avgörande som har meddelats i den anmodade staten, samt
- f) ändring av ett avgörande som har meddelats i en annan stat än den anmodade medlemsstaten.

Vidare anges vilka ansökningar *en underhållsskyldig person*, mot vilken det finns ett avgörande om underhållsskyldighet, kan göra i en begärande stat (artikel 56.2 i underhållsförordningen och artikel 10.2 i 2007 års Haagkonvention), närmare bestämt ansökan om

- a) erkännande av ett avgörande som leder till uppskjutande eller begränsning av verkställigheten av ett tidigare avgörande i den anmodade staten,
- b) ändring av ett avgörande som meddelats i den anmodade staten, samt
- c) ändring av ett avgörande som meddelats i en annan stat än den anmodade staten.

Om inte annat följer av förordningen eller konventionen ska ansökningarna handläggas enligt lagen i den anmodade staten och omfattas av de regler om behörighet som är tillämpliga där (artikel 56.4 i underhållsförordningen och artikel 10.3 i 2007 års Haagkonvention).

För ansökningar enligt artikel 56 i underhållsförordningen gäller att rättsligt bistånd med att väcka talan inför en myndighet eller en domstol och representation vid domstol ska tillhandahållas av centralmyndigheten i den anmodade medlemsstaten, direkt eller genom offentliga myndigheter eller andra organ eller personer (artikel 56.3 och artikel 45 b).

En ansökan *ska* göras på formulär enligt underhållsförordningen (artikel 57.1 och bilaga VI eller VII), respektive *får* göras med användning av formulär enligt 2007 års Haagkonvention

²⁰ Av artikel 20 följer att ett avgörande som meddelats i en fördragsslutande stat ska erkännas och verkställas under vissa förutsättningar, bl.a. om svaranden hade hemvist i ursprungsstaten när talan väcktes. I artikel 22 finns skälen för att vägra erkännande och verkställighet; b) om avgörandet har utverkats genom svikligt förfarande i samband med rättegången och e) om svaranden har uteblivit eller inte varit företrädd vid förfarandet i ursprungsstaten.

(artikel 11.4). Avsikten är att formulären ska minska översättningskostnaderna och underlätta centralmyndigheternas kommunikation. För konventionens del finns instruktioner till formulären i en handbok som utarbetas av Haagkonferensens permanenta byrå.²¹ Vidare anges uttryckligen i underhållsförordningen och i 2007 års Haagkonvention vilka uppgifter som ska finnas med i ansökan (artikel 57.2–4 i underhållsförordningen och artikel 11.1–2 i 2007 års Haagkonvention). Den ska åtföljas av alla nödvändiga kompletterande uppgifter eller dokumentation, inklusive handlingar som gäller sökandens rätt till rättshjälp respektive kostnadsfritt rättsligt bistånd (artikel 57.5 i underhållsförordningen och artikel 11.3 i 2007 års Haagkonvention).

Centralmyndigheten i den *begärande medlemsstaten* ska bistå sökanden med att se till att ansökan innehåller nödvändig information och de handlingar som behövs (artikel 58 i underhållsförordningen och artikel 12 i 2007 års Haagkonvention). Det är därefter centralmyndighetens uppgift att vidarebefordra ansökan till centralmyndigheten i den anmodade staten.

Centralmyndigheten i den *anmodade staten* ska inom viss tid bekräfta mottagandet till den begärande staten samt informera om vilka åtgärder som vidtagits eller planerats.²² Kommunikationen ska ske med användande av formulär.²³ Även namn och kontaktuppgifter på ansvarig person eller enhet ska förmedlas. I 2007 års Haagkonvention anges också att centralmyndigheten i den begärande staten på begäran av centralmyndigheten i den anmodade staten ska tillhandahålla en fullständig kopia av eventuella handlingar.²⁴ Inom viss tid från bekräftelsen ska den anmodade centralmyndigheten informera om ansökans handläggningsmässiga status.²⁵ Ärendet ska behandlas så snabbt som dess beskaffenhet tillåter och centralmyndigheterna ska använda sig av de snabbaste och mest effektiva kommunikationsmedlen som står till deras förfogande. En anmodad centralmyndighet får bara vägra att

²¹ Se Draft practical handbook for caseworkers under the 2007 Child Support Convention (Prel. Doc. No 4 of August 2009), kapitel 15, s. 205 ff. Handboken finns tillgänglig på Haagkonferensens hemsida, <<http://www.hcch.net>>. En uppdaterad version av handboken förväntas komma under hösten år 2010.

²² Inom 30 dagar enligt underhållsförordningen och inom sex veckor enligt 2007 års Haagkonvention.

²³ Se formulär VI, VII och VIII i underhållsförordningen och formulär i bilaga 1 och 2 i 2007 års Haagkonvention.

²⁴ Som anges i artiklarna 16.3, 25.1 a, b och d, 25.3 b och 30.3.

²⁵ Inom 60 dagar enligt underhållsförordningen och inom tre månader enligt 2007 års Haagkonvention. Tidsfristerna är avsedda att säkerställa en effektiv handläggning.

behandla en ansökan om det är uppenbart att förordningens respektive konventionens krav inte är uppfyllda. Den ska då informera den begärande centralmyndigheten om skälen för vägran (enligt underhållsförordningen ska detta ske på bilaga IX). Detsamma gäller om en ansökan inte kompletteras på begärt sätt.²⁶

En uttrycklig ambition med 2007 års Haagkonvention är att modern teknik ska kunna utnyttjas. Samarbetssystemet är avsett att vara så flexibelt att det kan utvecklas i takt med att behoven ändras och ytterligare tekniska framsteg skapar nya möjligheter (se ingressen till konventionen). Detta återspeglas i artikel 13, enligt vilken ansökningar som görs genom centralmyndigheterna och handlingar eller uppgifter som bifogas eller tillhandahålls inte kan bestridas av svaranden enbart med hänvisning till det kommunikationsmedel eller kommunikationssätt som har använts mellan de berörda centralmyndigheterna. Svaranden får således finna sig i den form som handlingarna överförs till den anmodade centralmyndigheten. I den förklarande rapporten framhålls emellertid att den behöriga myndigheten i den anmodade staten alltid kan begära en bestyrkt kopia av dokumenten enligt artikel 25.2 och att nationell rätt i fråga om bevisning fortfarande gäller.²⁷ Bestämmelsen har ingen direkt motsvarighet i underhållsförordningen.

9.4 Uppgifter till centralmyndigheten och centralmyndighetens behandling av uppgifter

9.4.1 Gällande rätt

9.4.1.1 Sekretess

Varje svensk medborgare har i enlighet med offentlighetsprincipen rätt att ta del av allmänna handlingar (2 kap. 1 § tryckfrihetsförordningen). Utländska medborgare är likställda med svenska i detta avseende (14 kap. 5 § andra stycket tryckfrihetsförordningen). Rätten att ta del av allmänna handlingar får bara inskränkas om det är påkallat med hänsyn till vissa specifika intressen, däribland till skyddet för enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden (2 kap. 2 § tryckfrihetsförordningen). En begränsning av rätten att ta del av allmänna handlingar ska anges i en särskild

²⁶ Inom 90 dagar enligt underhållsförordningen respektive inom tre månader enligt 2007 års Haagkonvention, om inte längre tid har bestämts av den anmodade centralmyndigheten.

²⁷ Se Explanatory Report (Conv.), paragraph 352.

lag, OSL, eller i annan lag som OSL hänvisar till. Om det kan antas att en uppgift i en allmän handling inte får lämnas ut på grund av en sekretessbestämmelse får en myndighet göra en särskild anteckning om detta, en s.k. sekretessmarkering (5 kap. 5 § OSL).

En myndighet ska på begäran av en annan myndighet lämna uppgift som den förfogar över, om inte uppgiften är sekretessbelagd eller det skulle hindra arbetets behöriga gång (6 kap. 5 § OSL). En uppgift för vilken sekretess gäller enligt denna lag får inte röjas för enskilda eller för andra myndigheter i andra fall än som anges i OSL eller i lag eller förordning som OSL hänvisar till (8 kap. 1 § nämnda lag). Sekretess hindrar inte att en uppgift lämnas till en enskild eller till en annan myndighet, om det är nödvändigt för att den utlämnande myndigheten ska kunna fullgöra sin verksamhet (10 kap. 2 §). Sekretess hindrar inte heller att en uppgift lämnas till en annan myndighet, om uppgiftsskyldighet följer av lag eller förordning (10 kap. 28 § första stycket). I detta sammanhang bör även den s.k. generalklausulen (10 kap. 27 §) noteras. Den innebär att en sekretessbelagd uppgift får lämnas till en myndighet om det är uppenbart att intresset av att uppgiften lämnas har företräde framför det intresse som sekretessen ska skydda. Det finns dock undantag, bestämmelsen gäller t.ex. inte inom socialtjänsten eller inom hälso- och sjukvården (andra stycket samma paragraf).

En primär sekretessbestämmelse är en bestämmelse om sekretess som en myndighet ska tillämpa på grund av att bestämmelsen riktar sig direkt till myndigheten, omfattar en viss verksamhetstyp eller ärendetyp som hanteras hos myndigheten, eller omfattar vissa uppgifter som finns hos myndigheten. En sekundär sekretessbestämmelse är en bestämmelse om sekretess som en myndighet ska tillämpa på grund av en bestämmelse om överföring av sekretess (3 kap. 1 § OSL).

En uppgift för vilken sekretess gäller enligt OSL får inte röjas för en utländsk myndighet eller en mellanfolklig organisation, om inte utlämnande sker i enlighet med särskild föreskrift i lag eller förordning, eller om uppgiften i motsvarande fall skulle få lämnas ut till en svensk myndighet, och det enligt den utlämnande myndighetens prövning står klart att det är förenligt med svenska intressen att uppgiften lämnas till den utländska myndigheten (8 kap. 3 §). Frånsett fall där någon lag eller förordning reglerar uppgiftslämnandet ska den svenska myndigheten göra en diskretionär bedömning av en utländsk myndighets begäran att få del av

uppgifter. Av betydelse är bl.a. vilka relationer Sverige har till det land det gäller och vilka relationer som finns mellan den svenska och den utländska myndigheten. Vid bedömningen av vad som är svenska intressen får beaktas bl.a. Sveriges intresse av internationellt samarbete med organet i fråga.²⁸

I det följande ges en redogörelse för de sekretessbestämmelser som är aktuella för de myndigheter som kan komma i kontakt med uppgifter som rör underhållsfrågor. De myndigheter som berörs är Försäkringskassan, allmän domstol, Kronofogdemyndigheten, överförmyndaren, socialtjänsten och Skatteverket.

Försäkringskassan

Sekretess gäller hos Försäkringskassan för uppgift om en enskilds hälsotillstånd eller andra personliga förhållanden, om det kan antas att den enskilde eller någon närstående till denne lider men om uppgiften röjs och uppgiften förekommer i ärende enligt lagstiftningen om bl.a. allmän försäkring, allmän pension, handikappersättning och vårdbidrag eller annan ekonomisk förmån för enskild (28 kap. 1 § OSL). Detsamma gäller Försäkringskassans verksamhet som avser registrering av enskilda, för uppgift om en enskilds personliga förhållanden som myndigheten har fått från Migrationsverket (om det kan antas att den enskilde eller någon närstående till denne lider men om uppgiften röjs). Under begreppet ”personliga förhållanden” faller bl.a. uppgifter om en persons adress men även uppgifter om den enskildes ekonomi kan omfattas.²⁹

Av förordningen (1980:995) om skyldighet för Försäkringskassan och Pensionsmyndigheten att lämna uppgifter till andra myndigheter följer att Försäkringskassan, utöver vad som annars följer av lag eller förordning, är skyldig att lämna uppgifter till andra myndigheter enligt förordningen (1 §). Försäkringskassan ska t.ex. på begäran lämna uppgifter om enskildas adress, deras arbetsgivares namn och adress samt enskildas ekonomiska förhållanden och den tidsperiod en utgiven ersättning avser till bl.a. Kronofogdemyndigheten om uppgifterna behövs i ett ärende där (3 §).

²⁸ Se prop. 1981/82:186 s. 58 f.

²⁹ Se prop. 1979/80:2 del A s. 84.

Allmän domstol

Om en domstol i sin rättskipande eller rättsvårdande verksamhet får en sekretessbelagd uppgift från en domstol eller en annan myndighet, blir sekretessbestämmelsen som regel tillämplig på uppgiften även hos den mottagande domstolen (43 kap. 2 § OSL). Som exempel kan nämnas att en sekretessbelagd sjukjournal behåller sekretessen i domstolen (sekundär sekretess). Den sekundära sekretessen gäller bara om uppgiften kommer från den myndighet där sekretessen gäller primärt. En handling med identiska uppgifter som lämnas in till domstolen t.ex. av en enskild part omfattas därför inte av den sekundära sekretessen. Sekundär sekretess gäller inte om det finns en sekretessbestämmelse till skydd för samma intresse som är tillämplig på uppgiften hos den mottagande domstolen (primär sekretess). Primär sekretess finns t.ex. i 36 kap. 1 § andra stycket OSL. Sekretess gäller hos domstol för uppgift om enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden, om en part begär det och det kan antas att den enskilde eller någon närstående till denne lider skada eller men om uppgiften röjs, och uppgiften förekommer i bl.a. äktenskapsmål och mål och ärenden enligt FB.³⁰ Särskilda bestämmelser gäller i fråga om sekretessbelagda uppgifter som förs fram vid en offentlig förhandling och när det gäller förordnande om sekretess för uppgift i dom eller beslut.³¹

Kronofogdemyndigheten

Sekretess gäller hos Kronofogdemyndigheten bl.a. i mål eller ärende om utsökning och indrivning för uppgift om enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående till denne lider skada eller men (34 kap. 1 § OSL). Sekretessen gäller dock inte uppgift om förpliktelse som avses med den sökta verkställigheten i ett pågående mål, eller i ett avslutat mål om verkställighet för någon annan förpliktelse söks inom två år eller om verkställighet tidigare sökts och uppgiften inte är äldre än två år. Sekretess gäller inte heller beslut i mål eller ärende. Under

³⁰ För vissa ärenden enligt FB gäller sekretess utan att parten behöver begära det, förutsatt att det kan antas att den enskilde eller någon närstående till denne lider skada eller men om uppgiften röjs. Så är fallet i ärenden om adoption enligt 4 kap., godmanskap enligt 11 kap. 4 § och om förvaltarekap (36 kap. 1 § första stycket OSL).

³¹ Se 43 kap. 5 och 8 §§ OSL.

motsvarande förutsättningar gäller sekretess i verksamhet som avser förande av eller uttag ur utsöknings- och indrivningsdatabasen enligt lagen (2001:184) om behandling av uppgifter i Kronofogdemyndighetens verksamhet för uppgift om en enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden som har tillförts databasen (2 § samma kap.). Om riksdagen har godkänt ett avtal om detta med en annan stat eller med en mellanfolklig organisation, gäller sekretess hos en myndighet i verksamhet som avses i 1–3 §§ för sådan uppgift om enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden som myndigheten förfogar över på grund av avtalet (4 § samma kap.).

Någon bestämmelse i OSL som särskilt tar sikte på Kronofogdemyndighetens handläggning i mål om betalningsföreläggande och handräckning finns inte.

Överförmyndaren

Sekretess gäller hos överförmyndaren i ett ärende enligt föräldrabalken för uppgift om en enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde lider skada eller men (32 kap. 4 § OSL).

Socialtjänsten

Sekretess gäller inom socialtjänsten för uppgift om en enskilds personliga förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående till denne lider men (26 kap. 1 § första stycket OSL).

Skatteverket

Sekretess gäller för uppgift om en enskilds personliga förhållanden, om det av särskild anledning kan antas att den enskilde eller någon närstående till denne lider men om uppgiften röjs och uppgiften förekommer i verksamhet som avser folkbokföringen eller annan liknande registrering av befolkningen (22 kap. 1 § första stycket första punkten OSL).

Vidare gäller sekretess i verksamhet som avser bestämmande av skatt eller som avser taxering eller i övrigt fastställande av underlag

för bestämmande av skatt för uppgift om en enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden (27 kap. 1 § OSL). Motsvarande sekretess gäller även för vissa i 2 § samma kap. uppräknade ärenden, bl.a. revision eller annan kontroll i fråga om skatt. Sekretessen gäller i den utsträckning riksdagen har godkänt ett avtal om detta med en annan stat eller med en mellanfolklig organisation i ärende om handräckning eller bistånd som en svensk myndighet lämnar åt en myndighet eller något annat organ i den staten eller inom den mellanfolkliga organisationen i verksamhet som motsvarar den som avses i 1–4 §§ (5 § första stycket samma kap.). Om riksdagen har godkänt ett avtal om detta med en annan stat eller med en mellanfolklig organisation, gäller sekretess hos en myndighet i verksamhet som avses i 2–4 §§ för sådan uppgift om enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden som myndigheten förfogar över på grund av avtalet (andra stycket samma paragraf).

Sekretess hos myndigheter till skydd för förföljda personer m.m.

En person som av särskilda skäl kan antas bli utsatt för brott, förföljelser eller allvarliga trakasserier på annat sätt, får vid flyttning medges att vara folkbokförd på den gamla folkbokföringsorten (kvarskrivning). Kvarskrivning får medges endast om den enskildes behov av skydd inte kan tillgodoses genom besöksförbud eller på annat sätt, och får även avse den utsatte personens medflyttande familj (16 § folkbokföringslagen [1991:481]). Om en person inte kan beredas tillräckligt skydd genom kvarskrivning kan medgivande lämnas denna att använda andra personuppgifter om sig själv än de verkliga (fingerade personuppgifter). Detta gäller en folkbokförd person som riskerar att bli utsatt för allvarlig brottslighet som riktar sig mot dennes liv, hälsa eller frihet. Medgivande får även ges åt en familjemedlem om personerna varaktigt bor tillsammans, se 1 § lagen (1991:483) om fingerade personuppgifter.

Det finns också sekretessbestämmelser i OSL till skydd för uppgift om enskilds personliga förhållanden oavsett i vilket sammanhang uppgiften förekommer (21 kap. OSL). Sekretess gäller bl.a. för uppgift om en enskilds bostadsadress, telefonnummer, e-postadress och motsvarande uppgifter om den enskildes anhöriga, om det av särskild anledning kan antas att den enskilde eller någon närstående till denne kan komma att utsättas för hot eller våld eller

lida annat allvarligt men om uppgiften röjs (21 kap. 3 § första stycket). Vidare gäller sekretess för uppgift om kopplingen mellan fingerade personuppgifter³² och den enskildes verkliga personuppgifter, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående till denne lider men (tredje stycket samma paragraf).

9.4.1.2 Personuppgifter och gallring

Bestämmelserna om samarbete i de internationella instrumenten får direkt betydelse för de bestämmelser som styr myndigheternas informationsutbyte, främst med centralmyndigheten. Överförmyndaren, socialtjänsten och Skatteverket blir berörda genom att uppgifter som de har i vissa fall kan behöva lämnas ut. Det är i första hand intressant att se vilka uppgifter som finns hos dessa myndigheter. Försäkringskassan, allmän domstol och Kronofogdemyndigheten kan även komma att få in uppgifter. För deras del är det därför också aktuellt att säkerställa att underhållsförordningens och 2007 års Haagkonventions krav i fråga om behandling och bevarande är uppfyllda.

De grundläggande bestämmelserna om behandling av personuppgifter finns i personuppgiftslagen (1998:204), PUL. PUL bygger på Europaparlamentets och rådets direktiv 95/46/EG av den 24 oktober 1995 om skydd för enskilda personer med avseende på behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter (dataskyddsdirektivet). Syftet med PUL är att skydda människor mot att deras personliga integritet kränks genom behandling av personuppgifter (1 §). Lagen, som är subsidiär i förhållande till andra författningar (2 §), gäller behandling av personuppgifter som är helt eller delvis automatiserad. Även annan behandling omfattas om uppgifterna ingår i (eller är avsedda att ingå i) en strukturerad samling av personuppgifter som är tillgängliga för sökning eller sammanställning enligt särskilda kriterier (5 §). Den som är personuppgiftsansvarig ska bl.a. se till att personuppgifter samlas in bara för särskilda, uttryckligt angivna och berättigade ändamål, att personuppgifter inte behandlas för något ändamål som är oförenligt med det för vilket uppgifterna samlades in samt att personuppgifter inte bevaras under en längre tid än vad som är nödvändigt med hänsyn till ändamålen med

³² Som en enskild har medgivande att använda enligt lagen om fingerade personuppgifter.

behandlingen (9 § första stycket c, d och i). Personuppgifter får behandlas bara under vissa förutsättningar, t.ex. när den registrerade har lämnat sitt samtycke eller om behandlingen är nödvändig för att den personuppgiftsansvarige ska kunna fullgöra en rättslig skyldighet (10 §). Det finns ett generellt förbud mot behandling av känsliga personuppgifter, t.ex. i fråga om uppgifter som rör hälsa (13 §). Det finns också ett förbud mot att till tredje land³³ föra över personuppgifter som är under behandling, om landet inte har en adekvat nivå för skyddet av personuppgifterna (33 §). Behandling av känsliga personuppgifter och överföring av uppgifter får dock ske i vissa undantagsfall, t.ex. om den registrerade har lämnat sitt samtycke (se 15–19, 34 och 35 §§).

Bestämmelser om myndigheters arkiv finns i arkivlagen (1990:782). En myndighets arkiv bildas av de allmänna handlingarna från myndighetens verksamhet samt sådana handlingar som avses i 2 kap. 9 § tryckfrihetsförordningen och som myndigheten beslutar ska tas om hand för arkivering. Myndigheternas arkiv är en del av det nationella kulturarvet och ska bevaras, hållas ordnade och vårdas så att de tillgodoser

- rätten att ta del av allmänna handlingar,
- behovet av information för rättskipningen och förvaltningen, och
- forskningens behov (3 §).

Allmänna handlingar får gallras (10 §). Vid gallring ska dock alltid beaktas att arkiven utgör en del av kulturarvet och att det arkivmaterial som återstår ska kunna tillgodose de ändamål som anges i 3 §. Om det finns avvikande bestämmelser om gallring av vissa allmänna handlingar i annan lag eller i förordning gäller dessa bestämmelser. Med ”gallra” brukar avses att man förstör allmänna handlingar eller uppgifter i allmänna handlingar eller vidtar andra åtgärder med handlingarna som medför

- förlust av betydelsebärande data,
- förlust av möjliga sammanställningar,
- förlust av sökmöjligheter, eller
- förlust av möjligheter att bedöma handlingarnas autenticitet.³⁴

³³ I PUL:s mening en stat som inte ingår i EU eller är ansluten till Europeiska ekonomiska samarbetsområdet (EES), se 3 §.

³⁴ Se t.ex. Riksarkivets föreskrifter om ändring i Riksarkivets föreskrifter och allmänna råd (RA-FS 1991:1) om arkiv hos statliga myndigheter (RA-FS 2008:4).

Riksarkivet har meddelat föreskrifter och allmänna råd om arkiv hos statliga myndigheter.³⁵

Nedan följer en redogörelse för bestämmelser som gäller särskilt för de myndigheter som närmast kommer att beröras av underhållsförordningens och 2007 års Haagkonventions samarbetsbestämmelser.

Försäkringskassan

För Försäkringskassans del finns lagen (2003:763) om behandling av personuppgifter inom socialförsäkringens administration³⁶ och förordningen (2003:766) om behandling av personuppgifter inom socialförsäkringens administration. En förutsättning för lagens tillämpning är att behandlingen är helt eller delvis automatiserad eller att uppgifterna ingår i eller avsedda att ingå i en strukturerad samling av personuppgifter som är tillgängliga för sökning eller sammanställning enligt särskilda kriterier (1 § i lagen). Lagen och förordningen är tillämpliga bl.a. i fråga om handläggningen av underhållsstöd.³⁷ PUL gäller vid behandling av personuppgifter inom socialförsäkringens administration, om inte annat följer av nämnda lag, föreskrifter som meddelats med stöd av lagen eller av PUL (5 §).

Försäkringskassan får i sin verksamhet behandla personuppgifter om det är nödvändigt för att bl.a. handlägga ärenden (7 § första stycket fjärde punkten i den angivna lagen). Försäkringskassan får även behandla personuppgifter som behandlas för ändamål som anges i 7 §, för att tillhandahålla information utanför den egna myndigheten på grund av

- en bestämmelse om skyldighet att lämna ut uppgifter till andra myndigheter,³⁸
- medgivande att lämna ut uppgifter som följer av särskilda bestämmelser i lag eller förordning,

³⁵ Se Riksarkivets föreskrifter och allmänna råd om arkiv hos statliga myndigheter (RA-FS 1991:1). Omtryckt i RA-FS 1997:4, senast ändrad genom RA-FS 2008:4.

³⁶ Det kan noteras att den 1 januari 2011 kommer lagen att ersättas av socialförsäkringsbalken (2010:110), se lagen (2010:111) om införande av socialförsäkringsbalken (prop. 2008/09:200 och prop. 2009/10:69, bet. 2009/10:SfU11 och prot. 2009/10:81).

³⁷ Se 1 § lagen om behandling av personuppgifter inom socialförsäkringens administration, 3 kap. 2 § socialförsäkringslagen (1999:799) och lagen om underhållsstöd.

³⁸ Som avses i 10 kap. 28 § första stycket OSL.

- skyldighet att lämna ut uppgifter som följer av unionsrätten, eller
- åtaganden i samarbete inom EES eller i avtal om social trygghet eller utgivande av sjukvårdsförmåner som Sverige ingått med andra stater (8 § andra stycket i lagen).

Även känsliga personuppgifter får behandlas under vissa förutsättningar (10 §). Identifierings- och adressuppgifter får behandlas (14 §), liksom uppgifter om ekonomiska förhållanden, arbetsgivare, inkomsttaxering, hyra m.m. (2 § i förordningen). Personuppgifter som behandlas automatiserat ska gallras när de inte längre är nödvändiga för de ändamål som anges i 7 § i lagen (28 § i lagen).

Allmän domstol

För allmän domstol gäller utöver PUL förordningen (2001:639) om registerföring m.m. vid allmänna domstolar med hjälp av automatiserad behandling. Förordningen innehåller bestämmelser om bl.a. verksamhetsregister över mål och ärenden samt rättsfallsregister (2–6 §§). Vid sidan av – eller i anslutning till – sådana register får en domstol behandla personuppgifter automatiserat i löpande text, ljudupptagningar eller ljud- och bildupptagningar (7 §). Om inte annat är föreskrivet gäller PUL i fråga om bevarande av sådana personuppgifter (8 §).

När ett mål eller ärende har avgjorts i allmän domstol och avgörandet har vunnit laga kraft, ska dubletter av handlingar samt missiv och delgivningsbevis som inte innehåller någon uppgift av betydelse gallras bort ur domstolens akt. Om ett mål eller ärende har avgjorts efter ett sammanträde från vilket en part har uteblivit, får ett bevis om att parten har delgetts den inledande skrivelsen och en kallelse till sammanträdet inte gallras bort. Har en part förelagts att i målet eller ärendet svara skriftligen och avgörs målet eller ärendet utan att parten har svarat, får ett bevis om att parten delgetts föreläggandet inte gallras bort (37 § förordningen [1996:271] om mål och ärenden i allmän domstol).

Det kan nämnas att det för förvaltningsrätterna finns liknande bestämmelser. Utöver PUL gäller förordningen (2001:640) om registerföring m.m. vid förvaltningsrätt med hjälp av automatiserad behandling. Förordningen innehåller bestämmelser om bl.a. verksamhetsregister över mål och ärenden samt rättsfallsregister

(2–6 §§). Vid sidan av – eller i anslutning till – sådana register får en förvaltningsrätt behandla personuppgifter automatiserat i löpande text eller ljudupptagningar (7 §). Om inte annat är föreskrivet gäller PUL i fråga om bevarande av sådana personuppgifter (8 §).

När ett mål har avgjorts och avgörandet har vunnit laga kraft, får ur akten gallras minnesanteckningar, dubletter av handlingar samt sådana följebrev och delgivningskvitton som inte innehåller någon uppgift av betydelse (29 § första stycket förordningen [1979:575] om protokollföring m.m. vid de allmänna förvaltningsdomstolarna).

Kronofogdemyndigheten

För Kronofogdemyndighetens del finns lagen (2001:184) om behandling av uppgifter i Kronofogdemyndighets verksamhet och förordningen (2001:590) om behandling av uppgifter i Kronofogdemyndighetens verksamhet, som är tillämpliga om behandlingen är helt eller delvis automatiserad eller om uppgifterna ingår i eller är avsedda att ingå i en strukturerad samling av personuppgifter som är tillgängliga för sökning eller sammanställning enligt särskilda kriterier (1 kap. 1 § i lagen). Lagen gäller i stället för PUL men gör i viss utsträckning PUL:s bestämmelser tillämpliga (2 § första stycket samma kap.).

Av lagen framgår bl.a. att uppgifter får behandlas för tillhandahållande av information som behövs i verksamhet för verkställighet eller annan åtgärd enligt UB eller annan författning samt i verksamhet för indrivning av statliga fordringar m.m. (utsöknings- och indrivningsdatabasen, 2 kap. 2 §). Uppgifterna kan gälla bl.a. en fysisk persons identitet, bosättning och familjeförhållanden och en enskilds ekonomiska förhållanden (5 § samma kap.). Uppgifter och handlingar i utsöknings- och indrivningsdatabasen ska gallras senast fem år efter utgången av det kalenderår då det mål eller ärende som uppgifterna eller handlingarna hänför sig till avslutades (6 § angivet kap.). I verksamhet med betalningsföreläggande och handräckning samt europeiskt betalningsföreläggande får uppgifter behandlas bl.a. om en fysisk persons identitet, bosättning och anställning (betalningsföreläggande- och handräckningsdatabasen, 7 och 11 §§ samma kap.). Sådana

uppgifter ska gallras efter tre år och uppgifter om utslag efter tio år (12 §).³⁹

Överförmyndaren

Överförmyndaren är skyldig att föra förteckningar och lägga upp akter samt expediera handlingar enligt föreskrifter som meddelas av regeringen (16 kap. 12 § FB). För att fullgöra denna skyldighet ska varje överförmyndare föra ett register bl.a. över

- de föräldraförvaltningar där kontrollåtgärder enligt 13 eller 15 kap. FB förekommer, och
- de ställföreträdarskap som avses i 14 kap. 1 § första stycket FB (9 § förmynderskapsförordningen [1995:379]).

Registret får innehålla vissa närmare angivna personuppgifter, som t.ex. uppgifter om den enskildes ekonomiska förhållanden som tillgångar, skulder och inkomster (15 § i nämnda förordning och bilaga 2 punkten 1.7).

Socialtjänsten

För socialtjänstens del finns lagen (2001:454) om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten och förordningen (2001:637) om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten, som är aktuella om behandlingen är helt eller delvis automatiserad eller om uppgifterna ingår i eller är avsedda att ingå i en strukturerad samling av personuppgifter som är tillgängliga för sökning eller sammanställning enligt ett eller flera särskilda kriterier (1 § i lagen). Lagen och förordningen är tillämpliga i t.ex. ärenden om fastställande av faderskap och underhållsbidrag till barn som handläggs av socialnämnd. Lagen gäller framför PUL (4 §).

Av den nämnda lagen framgår bl.a. att personuppgifter får behandlas bara om behandlingen är nödvändig för att arbetsuppgifter inom socialtjänsten ska kunna utföras, att personuppgifter även får behandlas för uppgiftsutlämnande som föreskrivs i lag eller förordning samt att en registrerad person inte har rätt att

³⁹ I 2 kap. lagen om behandling av uppgifter i Kronofogdemyndighetens verksamhet finns även bestämmelser som rör skuldsaneringsdatabasen (13–18 §§) och konkurstillsynsdatabasen (19–23 §§).

motsätta sig sådan behandling av uppgifter som är tillåten enligt lagen (6 § angiven lag). Även känsliga personuppgifter får behandlas om uppgifterna har lämnats i ett ärende eller är nödvändiga för verksamheten (7 § samma lag). Det har ansetts vara av allmänt intresse att socialtjänsten ska kunna utföra sina arbetsuppgifter på ett tillfredsställande sätt, och att det för att socialtjänsten ska kunna klara sina uppgifter finns ett behov av att kunna behandla även känsliga personuppgifter.⁴⁰

Av den nämnda förordningen framgår bl.a. att en kommunal myndighet får behandla personuppgifter för faderskapsutredningar och annan verksamhet inom familjerätten som följer av bestämmelserna i FB (12 §) och att en kommunal myndighet får föra över uppgifter till tredje land i ett ärende om fastställande av faderskap (16 §).

Anteckningar och andra uppgifter i en personakt hos socialnämnden som tillhör en sådan sammanställning av uppgifter som avses i lagen om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten ska som huvudregel gallras fem år efter det att sista anteckningen gjordes i akten (12 kap. 1 § socialtjänstlagen [2001:453]). Vissa handlingar får dock inte gallras med stöd av denna bestämmelse, och det gäller bl.a. handlingar som kommit in eller upprättats i samband med utredning om faderskap eller föräldraskap enligt 1 kap. 9 § FB (12 kap. 2 § socialtjänstlagen).

Skatteverket

I fråga om behandling av personuppgifter vid folkbokföring gäller lagen (2001:182) om behandling av personuppgifter i Skatteverkets folkbokföringsverksamhet, om behandlingen är helt eller delvis automatiserad eller om uppgifterna ingår i eller är avsedda att ingå i en strukturerad samling av personuppgifter som är tillgängliga för sökning eller sammanställning enligt särskilda kriterier (1 kap. 1 §). Lagen gäller i stället för PUL men gör i viss utsträckning bestämmelserna i PUL tillämpliga (2 § första stycket samma kap.).

I folkbokföringsdatabasen får bl.a. behandlas uppgifter om namn, adress samt make, barn, föräldrar, vårdnadshavare och annan person som den registrerade har samband med inom folkbokföringen (2 kap. 3 §). En myndighet får ha direktåtkomst till uppgift om person- eller samordningsnummer, namn, adress, folkbok-

⁴⁰ Se prop. 2000/01:80 s. 144.

föringsfastighet, lägenhetsnummer och folkbokföringsort samt avregistrering från folkbokföringen. En myndighet får även ha direktåtkomst till andra uppgifter om myndigheten enligt lag eller förordning får behandla dem (8 § samma kap.).

När det gäller behandling av personuppgifter i beskattningsverksamheten gäller lagen (2001:181) om behandling av uppgifter i Skatteverkets beskattningsverksamhet (även där om behandlingen är helt eller delvis automatiserad eller om uppgifterna ingår i eller är avsedda att ingå i en strukturerad samling av personuppgifter som är tillgängliga för sökning eller sammanställning enligt särskilda kriterier, 1 kap. 1 §). Även denna lag gäller i stället för PUL men gör i viss utsträckning PUL:s bestämmelser tillämpliga (2 § första stycket samma kap.).

De uppgifter som får behandlas i beskattningsdatabasen är bl.a. en fysisk persons identitet, medborgarskap, bosättning och familjeförhållanden samt underlag för fastställande av skatter och avgifter (2 kap. 3 §). Uppgifter om personer som är folkbokförda här i landet, personer som har tilldelats personnummer och i vissa fall personer som har tilldelats ett samordningsnummer finns även i det statliga personadressregistret (SPAR). Uppgifterna hämtas från folkbokföringsdatabasen och beskattningsdatabasen, se 5 § lagen (1998:527) om det statliga personadressregistret.

9.4.2 Underhållsförordningen

Den anmodade centralmyndigheten ska enligt underhållsförordningen vidta ”lämpliga och rimliga åtgärder” för att få fram uppgifter som är nödvändiga för att, i ett visst ärende, underlätta erhållande, ändring, erkännande, verkställbarhetsförklaring eller verkställighet av en dom (artikel 61.1). De offentliga myndigheter eller förvaltningar som inom ramen för sin normala verksamhet innehar vissa närmare angivna uppgifter (se nedan), ska med undantag för begränsningar motiverade av nationell eller allmän säkerhet, lämna uppgifterna till den anmodade centralmyndigheten på dess begäran. Detta gäller om centralmyndigheten inte har direkt åtkomst till uppgifterna. Medlemsstaterna får utse de offentliga myndigheter eller förvaltningar som ska vara behöriga att ge anmodade centralmyndigheter uppgifter. Även andra juridiska personer som har uppgifter ska lämna dessa till den anmodade

centralmyndigheten om de är behöriga att göra det enligt lagen i den anmodade medlemsstaten.

De uppgifter som avses ska enligt artikel 61.2 vara adekvata, relevanta och inte överdrivet omfattande samt avse

- a) den underhållsskyldiges eller den underhållsberättigades adress,
- b) den underhållsskyldiges inkomst,
- c) uppgifter som identifierar den underhållsskyldiges arbetsgivare och/eller bankkonto(n), och
- d) den underhållsskyldiges tillgångar.

Att alla uppgifter inte är nödvändiga i alla fall framgår närmare av artikeln.

Vidarebefordran och användning av uppgifter enligt artikel 61 regleras i artikel 62. De uppgifter som avses i artikel 61.2 ska, beroende på omständigheterna, vidarebefordras av centralmyndigheten inom medlemsstaten till t.ex. behöriga myndigheter med ansvar för delgivning eller verkställighet av domar. Dessa myndigheter får endast använda uppgifterna för att underlätta indrivningen av underhållsbidrag (artikel 62.2). Uppgifter som bara indikerar om det finns en adress, inkomst eller tillgångar i den anmodade medlemsstaten eller inte, får lämnas till den som har ansökt hos den begärande centralmyndigheten. I övrigt får uppgifterna som avses i artikel 61.2 inte lämnas ut, med förbehåll för tillämpningen av förfaranderegler inför en domstol. De myndigheter som behandlar uppgifter som har vidarebefordrats enligt artikel 61 får inte bevara uppgifterna längre tid än vad som krävs för de syften för vilka de vidarebefordrades (artikel 62.3). Myndigheter som behandlar uppgifter som överförts enligt artikel 61 ska säkerställa sekretess för sådana uppgifter i enlighet med nationell lag (artikel 62.4).

Den person som berörs av insamlingen av uppgifter ska, i enlighet med lagen i den anmodade medlemsstaten, underrättas om att dessa helt eller delvis har vidarebefordrats. Underrättelsen får skjutas upp under en period om upp till 90 dagar om det finns risk för att underrättelsen är till skada för en effektiv indrivning (artikel 63).

9.4.3 2007 års Haagkonvention

Centralmyndigheterna ska i samband med ansökningar vidta alla lämpliga åtgärder för att bistå med att lokalisera den underhållsskyldige eller den underhållsberättigade samt bistå med att ta fram relevanta uppgifter om den underhållsskyldiges eller den underhållsberättigades inkomst och, om det är nödvändigt, andra ekonomiska förhållanden, inklusive lokalisering av tillgångar (artikel 6.2 b och c i 2007 års Haagkonvention).

Haagkonventioner brukar på senare tid (åren 1993, 1996 och 2000) innehålla bestämmelser om skydd för personuppgifter och sekretess, och sådana bestämmelser finns även i 2007 års Haagkonvention. Personuppgifter som har samlats in eller översänts enligt konventionen får endast användas i de syften för vilka de samlats in eller översänts (artikel 38, jfr den liknande bestämmelsen i artikel 62.2 i underhållsförordningen). Vidare ska varje myndighet som behandlar uppgifter säkerställa sekretess för sådana uppgifter i enlighet med nationell lag (artikel 39, jfr artikel 62.4 i underhållsförordningen). Skyddet för uppgifter måste enligt den förklarande rapporten vägas mot rätten för svaranden att i ett visst mål kunna utföra sin talan ("right to a fair defence").⁴¹

En myndighet ska dock inte lämna ut eller bekräfta uppgifter som samlats in eller översänts i enlighet med konventionen om den bedömer att detta skulle kunna äventyra en persons hälsa, säkerhet eller frihet (artikel 40.1). En sådan bedömning av en centralmyndighet ska beaktas av andra centralmyndigheter, särskilt i sådana fall som rör våld inom familjen (artikel 40.2). Om det enligt den anmodade centralmyndighetens interna lag inte räcker med en s.k. c/o-adress, får den begärande centralmyndigheten enligt den förklarande rapporten välja att antingen skriva ut adressen eller att avstå från ansökan. Om sökandens adress skrivs ut ska den inte avslöjas för motparten av den behöriga myndigheten om det skulle kunna utgöra fara för sökanden.⁴² Vad som nu har sagts ska inte hindra att uppgifter samlas in av och översänds mellan myndigheter i den utsträckning som behövs för att fullgöra skyldigheterna enligt konventionen (artikel 40.3). Det framhålls i den förklarande rapporten att bestämmelsen ställer höga krav på tillit och gott samarbete mellan staternas myndigheter.⁴³

⁴¹ Se Explanatory Report (Conv.), paragraph 607.

⁴² Se Explanatory Report (Conv.), paragraph 612.

⁴³ Se Explanatory Report (Conv.), paragraph 613.

9.5 Överväganden

9.5.1 Centralmyndigheten

Förslag: Regeringen bemyndigas i lag att utse centralmyndighet i Sverige enligt både underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention.

Bedömning: Uppgiften att vara centralmyndighet bör anförtros Försäkringskassan.

En svensk centralmyndighet måste, som har framgått redan inledningsvis i detta kapitel, utses som kan samarbeta med centralmyndigheterna i övriga medlemsstater respektive fördragsslutande stater. Det finns inte något som säger att det måste vara samma centralmyndighet enligt underhållsförordningen som enligt 2007 års Haagkonvention. Med hänsyn till de likartade uppgifterna – underhållsförordningen har utformats med 2007 års Haagkonvention som förebild – är det emellertid för utredningen självklart att det bör vara en och samma myndighet som anförtros uppgiften att vara centralmyndighet enligt de båda instrumenten. Regeringen bör bemyndigas i lag att utse centralmyndighet.

Uppgiften att vara centralmyndighet ställer höga krav på bred kompetens och sakkunskap. Centralmyndighetens arbete kommer i mycket stor utsträckning att innebära internationella kontakter. Det krävs goda språkkunskaper och en stabil organisation. Centralmyndigheten kommer sannolikt också att behöva ta fram statistik och ha redovisningssystem anpassade till utlandsärenden så att jämförelse mellan olika länder blir möjlig.

Arbetet att vara centralmyndighet kan inte förväntas bli så omfattande att det kan motivera bildandet av en ny myndighet. Frågan är i stället vilken befintlig myndighet som har bäst förutsättningar att uppfylla de krav som ställs på centralmyndigheten.

Samarbetssystem med centralmyndigheter finns även i andra internationella instrument inom den internationella familjerätten. Exempel på det är Bryssel II-förordningen, enligt vilken Regeringskansliet (Utrikesdepartementet, UD) är centralmyndighet.⁴⁴ UD är även centralmyndighet enligt 1980 års Haagkonvention och

⁴⁴ Se 2 § förordningen (2005:97) med kompletterande bestämmelser till Bryssel II-förordningen.

enligt den i Luxemburg den 20 maj 1980 dagtecknade konventionen om erkännande och verkställighet av avgöranden rörande vårdnad om barn samt om återställande av vård av barn (den s.k. Europarådskonventionen).⁴⁵ Vidare är Myndigheten för internationella adoptionsfrågor centralmyndighet enligt 1993 års Haagkonvention.⁴⁶

När det gäller frågor om underhåll är, som har framgått av avsnitt 9.2.1, Försäkringskassan centralmyndighet enligt New York-konventionen. Förutom sakkunskap när det gäller den svenska lagstiftningen om underhållsbidrag och underhållsstöd har Försäkringskassan således redan i dag kompetens och erfarenhet av ärenden som gäller fastställande och indrivning av underhållsbidrag i internationella situationer. 2007 års Haagkonvention är avsedd att bygga vidare på New York-konventionen och i förhållandet mellan de fördragsslutande staterna ersätter 2007 års Haagkonvention också bestämmelserna i New York-konventionen (artikel 49 i 2007 års Haagkonvention). Samtidigt är det inte sannolikt att samtliga stater som tillämpar New York-konventionen kommer att tillträda 2007 års Haagkonvention, i vart fall inte inom en överskådlig framtid. Det innebär att Försäkringskassan även fortsättningsvis kommer att vara centralmyndighet enligt New York-konventionen. Samarbetet enligt 2007 års Haagkonvention och underhållsförordningen innebär en fördjupning och effektivisering av det samarbete som redan i dag sköts – och i fråga om New York-konventionen även fortsättningsvis kommer att skötas – av Försäkringskassan. Enligt utredningens bedömning är det därför lämpligt att utse Försäkringskassan till centralmyndighet även enligt underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention.

⁴⁵ Se 4 § lagen (1989:14) om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden m.m. och om överflyttning av barn samt 1 § förordningen (1989:177) om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden m.m. och om överflyttning av barn.

⁴⁶ Se 2 § lagen (1997:191) med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner.

9.5.2 Centralmyndighetens uppgifter

Förslag: Centralmyndighetens beslut att inte behandla en ansökan eller att inte bifalla en framställning från en utländsk centralmyndighet får inte överklagas.

Bedömning: Centralmyndighetens uppgifter följer direkt av underhållsförordningen och av 2007 års Haagkonvention. Arbetsuppgifternas närmare innehåll och avgränsning får definieras av centralmyndigheten.

Det saknas behov av att utnyttja möjligheten att utse någon annan myndighet som ska utföra vissa av centralmyndighetens uppgifter.

9.5.2.1 Allmänt om uppgifterna

I allmänt hänseende ska centralmyndigheterna, som har redovisats i avsnitt 9.3.1, samarbeta med varandra och främja samarbetet mellan behöriga myndigheter i sina respektive stater för att uppnå målen med underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention (artikel 50.1 a i underhållsförordningen och artikel 5 a i 2007 års Haagkonvention). Dessa uppgifter följer direkt av instrumenten.

Centralmyndigheterna har också mer specifika uppgifter. Även dessa följer direkt av förordningen respektive konventionen. Värt att notera är emellertid att centralmyndigheten ska "vidta alla lämpliga åtgärder" för att hjälpa till (artikel 51.2 i underhållsförordningen och artikel 6.2 i 2007 års Haagkonvention). När centralmyndigheten är anmodad myndighet innebär instrumenten dock inte någon skyldighet att utöva befogenheter som bara får utövas av rättsliga myndigheter enligt svensk lag (artikel 51.4 i underhållsförordningen och artikel 6.4 i 2007 års Haagkonvention).

Det är inte möjligt att i förväg definiera alla situationer som kan bli aktuella och vilka uppgifter som kan bedömas falla utanför centralmyndighetens skyldigheter. Centralmyndigheterna ska både enligt förordningen och konventionen samarbeta och söka lösningar på de tillämpningsproblem som kan uppstå. Det kommer också att hållas praxismöten. Det närmare innehållet i centralmyndighetens arbete får därför formas i den praktiska tillämpningen och organiseras på bästa sätt av centralmyndigheten. Detta gäller även frågan om hur aktiv centralmyndigheten bör vara när

det gäller information om bestämmelserna i underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention.

Det är både enligt underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention möjligt att utse någon annan myndighet att utföra centralmyndighetens uppgifter i vissa avseenden (artikel 51 i förordningen och artikel 6 i konventionen). Såvitt utredningen kan bedöma finns inte något behov av att utnyttja möjligheten för svensk del.

9.5.2.2 Särskilda åtgärder i mål om indrivning av underhåll med internationella inslag

Som har redovisats i avsnitt 9.3.1 får en centralmyndighet vidta särskilda åtgärder efter en framställning från en annan centralmyndighet i mål om indrivning av underhåll med internationella inslag som pågår i den begärande staten (artikel 53.3 i underhållsförordningen respektive artikel 7.2 i 2007 års Haagkonvention).

En sådan framställning kan ställas *till den svenska centralmyndigheten* t.ex. om det pågår ett mål om underhåll utomlands och den utländska centralmyndigheten undrar om den underhållsskyldige har tillgångar i Sverige. På motsvarande sätt kan den svenska centralmyndigheten bli kontaktad av en part i ett svenskt mål med en begäran om att centralmyndigheten ska göra en framställning *till en utländsk centralmyndighet* med en begäran t.ex. om att lokalisera tillgångar utomlands.⁴⁷

I båda dessa fall gäller att den anmodade centralmyndigheten *får* vidta särskilda åtgärder. Det är alltså inte någon skyldighet för centralmyndigheten att i alla situationer där det finns ett internationellt inslag göra en framställning om respektive vidta särskilda åtgärder. Utredningen bedömer att möjligheten som sådan inte kräver några kompletterande bestämmelser i lag. Den närmare innebörden får avgöras i den praktiska tillämpningen.

9.5.2.3 Möjlighet att överklaga centralmyndighetens beslut

Den svenska centralmyndigheten kan komma att få ansökningar och framställningar från utländska centralmyndigheter som centralmyndigheten inte anser sig kunna behandla, t.ex. därför att

⁴⁷ Se Explanatory Report (Conv.), paragraph 208.

förordningens eller konventionens krav inte är uppfyllda eller därför att den begärda åtgärden inte bedöms vara rimlig. Det ligger i samarbetets natur att centralmyndigheten då underrättar den begärande centralmyndigheten om det. Uttryckliga bestämmelser om detta finns både i underhållsförordningen och i 2007 års Haagkonvention. Centralmyndigheten ska då utan dröjsmål underrätta den begärande centralmyndigheten att den inte kan tillhandahålla begärda uppgifter med angivande av skälen för det (artikel 53.2 tredje stycket i underhållsförordningen), eller – efter begäran om komplettering som inte efterföljs – meddela att ansökan inte kommer att behandlas (artikel 58.9 i underhållsförordningen samt artikel 12.9 i 2007 års Haagkonvention).

När det gäller dagens handläggning enligt New York-konventionen meddelar Försäkringskassan (i egenskap av mottagande organ) enbart den sökande parten genom det förmedlande organet att ansökan inte kan behandlas, t.ex. eftersom uppgifter eller dokument saknas som gör det möjligt att behandla ansökan. Det fattas alltså inte något formellt beslut och det ges inte någon överklagandehänvisning. Vid förfrågningar och upplysningar av mer allmän natur torde centralmyndighetens ställningstaganden enligt underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention även i fortsättningen kunna ske tämligen formlöst. Enligt utredningens uppfattning är det dock svårare att se att ett ställningstagande som görs med anledning av en formell framställning från en centralmyndighet i en annan stat kan betraktas som annat än ett beslut i ett ärende som omfattas av förvaltningslagen. Det är då rimligt att överväga om ett sådant beslut bör få överklagas eller inte.

Frågan om ett beslut med avseende på en ansökan eller en framställning om en särskild åtgärd ska få överklagas är inte reglerad i förordningen eller i konventionen. Det får därför ankomma på staterna själva att bestämma om beslut i sådana frågor ska kunna överklagas i den egna staten, mot bakgrund av förordningens och konventionens ändamål och syfte. Bestämmelserna om samarbete syftar till att åtgärder ska kunna vidtas på ett enkelt och effektivt sätt, som i förlängningen kan medföra att den underhållsberättigade får det underhållsbidrag som han eller hon har rätt till. Genom att öppna upp för överklagande i ett eller flera steg blir förfarandet inte så snabbt, smidigt och okomplicerat som det är avsett att vara. Centralmyndigheternas samarbete är främst av administrativ natur och ett ställningstagande i en samarbetsfråga får inte rättskraft. Den utländska centralmyndigheten kan alltid

återkomma med en förnyad ansökan som kanske har bättre förutsättningar. Enligt utredningens bedömning ligger det mot denna bakgrund i sakens natur att ett ställningstagande av centralmyndigheten till en ansökan eller en framställning om en särskild åtgärd från en utländsk centralmyndighet inte bör vara överklagbart. Detta bör föreskrivas i lag.

Om centralmyndigheten efter förfrågan av en part avstår från att vidta en åtgärd, t.ex. i den situation som beskrivs i avsnitt 9.5.2.2, torde detta vara att betrakta som ett förvaltningsbeslut, vilket får överklagas i vanlig ordning (22 § förvaltningslagen).

9.5.3 Sekretess

Förslag: Bestämmelserna om sekretess i 28 kap. 1 § OSL görs tillämpliga hos centralmyndigheten (Försäkringskassan) i fråga om uppgifter i verksamhet som avser underhållsförordningen, 2007 års Haagkonvention och New York-konventionen.

En bestämmelse införs i OSL om sekretess för uppgift hos domstol om enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden i mål och ärenden om underhåll enligt underhållsförordningen samt 2007 års Haagkonvention, om det kan antas att den enskilde eller någon närstående till denne lider skada eller men om uppgiften röjs.

Bedömning: Centralmyndigheten blir inte att betrakta som en särskild verksamhetsgren inom Försäkringskassan och kommer därmed att kunna få tillgång till de uppgifter som finns hos Försäkringskassan utan hinder av sekretess.

Det saknas behov av att utse någon annan myndighet som ska vara behörig att tillhandahålla centralmyndigheten uppgifter enligt underhållsförordningen.

9.5.3.1 Sekretess för uppgifter lämnade till svenska myndigheter enligt underhållsförordningen, 2007 års Haagkonvention och New York-konventionen

Som har redovisats i avsnitt 9.4.3 respektive 9.4.2 ska en myndighet som behandlar uppgifter säkerställa sekretess för sådana uppgifter i enlighet med nationell lag (artikel 39 i 2007 års Haagkonvention) och en myndighet som behandlar uppgifter som har överförts enligt artikel 61 i underhållsförordningen ska säkerställa sekretess för sådana uppgifter i enlighet med nationell lag (artikel 62.4 i underhållsförordningen).

Uppgifter som kommer till *centralmyndigheten* kan ha samband med ett ärende om underhållsstöd. De omfattas då av regleringen om socialförsäkringssekretess (28 kap. 1 § OSL). I andra fall finns inte någon sekretessbestämmelse som är tillämplig för centralmyndigheten. Detsamma gäller i fråga om ärenden enligt New York-konventionen. Enligt utredningens mening bör det införas en bestämmelse i OSL som möjliggör sekretess för uppgifter som kommer till centralmyndigheten i ärenden enligt underhållsförordningen, 2007 års Haagkonvention och New York-konventionen. Det är till fördel för tillämparen – Försäkringskassan – om sekretessbestämmelserna kan hållas samman. Mot bakgrund av att det ofta finns en nära koppling till frågor om underhållsstöd, finns det goda skäl för att göra sekretessbestämmelsen i 28 kap. 1 § OSL tillämplig på ärenden enligt de internationella instrumenten. Centralmyndighetens verksamhet bör därmed inte betraktas som en egen verksamhetsgren inom Försäkringskassan (jfr prop. 2008/09:150 s. 357 f.).

Om en *domstol* i sin rättskipande eller rättsvårdande verksamhet får en sekretessbelagd uppgift från en domstol eller annan myndighet, gäller sekretessen också hos den domstol som får uppgiften (s.k. sekundär sekretess, se 43 kap. 2 § OSL). Detta gäller inte om en sekretessbestämmelse till skydd för samma intresse ändå är tillämplig på uppgiften hos den mottagande domstolen (s.k. primär sekretess). En primär sekretessbestämmelse finns t.ex. beträffande mål och ärenden enligt FB. Där gäller sekretess för uppgift om enskilda personliga eller ekonomiska förhållanden, om part begär det och det kan antas att den enskilde eller någon närstående till denne lider skada eller men om uppgiften röjs. I ärenden om adoption och vissa andra mål och ärenden behövs dock inte begäran av part (36 kap. 1 § OSL). När en

domstol får in en uppgift från en utländsk myndighet gäller inte den sekundära sekretessen eftersom den utländska myndigheten inte är en "myndighet" i sekretesslagens mening.⁴⁸ Det kan också tänkas att en part är omedveten om att en utländsk myndighet lämnar uppgifter till en svensk myndighet och därför inte begär att sekretess ska gälla (enligt den primära sekretessbestämmelsen). Detta skulle kunna innebära att uppgifter från en utländsk myndighet får ett sämre sekretesskydd än de skulle ha haft om motsvarande uppgifter hade getts in till domstolen från en svensk myndighet. Det bör därför skapas en möjlighet för domstolen att utan begäran av part, ex officio, göra en sekretessprövning. En sådan bestämmelse bör införas i OSL. Bestämmelsen bör gälla uppgifter enligt såväl underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention som New York-konventionen.

I fråga om sekretess hos *Kronofogdemyndigheten* finns inte behov av några kompletterande bestämmelser. Redan gällande sekretessregler är tillräckliga.

9.5.3.2 Centralmyndighetens tillgång till uppgifter hos Försäkringskassan

Försäkringskassan får kontinuerligt uppgifter om namn, personnummer, folkbokföringsadress, civilstånd, taxerad inkomst, barn och vårdnad av barn från Skatteverket. Detta är vanligen offentliga uppgifter som finns för alla försäkrade i Försäkringskassans register. I fråga om en person som inte är eller har varit sjukskrivnen, och inte heller har någon annan socialförsäkringsförmån, finns inga andra uppgifter utöver dem som redovisats ovan. Andra uppgifter samlar Försäkringskassan vid behov in i varje enskilt ärende och för dessa uppgifter kan det gälla sekretess.

Som har redovisats i avsnitt 9.4.1.1 får uppgifter för vilka sekretess gäller inte lämnas till andra myndigheter om inte annat anges i OSL eller i lag eller förordning som OSL hänvisar till (8 kap. 1 § OSL). Centralmyndigheten blir inte att betrakta som en särskild verksamhetsgren inom Försäkringskassan. Centralmyndigheten kommer därmed att kunna få tillgång till de uppgifter som

⁴⁸ Beträffande sekretess gentemot utländska myndigheter och att ordet "myndighet" i (tidigare gällande) sekretesslagen inte avser utländska myndigheter, se prop. 1981/82:186 s. 57 f.

finns hos Försäkringskassan utan hinder av sekretess (jfr 8 kap. 2 § OSL).

9.5.3.3 Skyldighet att efterforska uppgifter enligt underhållsförordningen

Som har framgått av avsnitt 9.3.1 ska centralmyndigheten (artikel 51.2) i samband med en *ansökan* enligt artikel 56 (där det beskrivs vilka ansökningar som är möjliga att göra) dels ”vidta alla lämpliga åtgärder” för att bl.a. bistå med att lokalisera den underhållsskyldige eller den underhållsberättigade (punkten b), dels bistå med att ta fram relevanta uppgifter om den underhållsskyldiges eller den underhållsberättigades inkomst och, om det är nödvändigt, andra ekonomiska förhållanden, inklusive lokalisering av tillgångar (punkten c). Vid behov får artiklarna 61–63 användas.

När den utländska centralmyndigheten vidarebefordrar en ansökan enligt artikel 56 till den svenska centralmyndigheten finns det ett specifikt ärende. Det kan gälla t.ex. att underhållsbidrag ska fastställas. Enligt artikel 61.1 ska centralmyndigheten, som har redovisats i avsnitt 9.4.2, ”vidta alla lämpliga och rimliga åtgärder” för att erhålla de uppgifter som avses i artikel 61.2. Där framgår att centralmyndigheten, när det är fråga om att erhålla eller ändra en dom, endast får begära uppgifter om adress (punkten a). Adressuppgifter är vanligen offentliga uppgifter som den svenska centralmyndigheten kommer att ha tillgång till. Beträffande skyddade personuppgifter, se avsnitt 9.5.3.6. Om ansökan i stället avser verkställighet av ett utländskt avgörande eller att det utländska avgörandet ska erkännas eller förklaras verkställbart i Sverige, får centralmyndigheten dessutom begära uppgifter om den underhållsskyldiges inkomst (punkten b), uppgifter som identifierar den underhållsskyldiges arbetsgivare och/eller bankkonto (punkten c), och – för det fall uppgifterna enligt punkterna b och c är otillräckliga för att domen ska kunna verkställas – den underhållsskyldiges tillgångar (punkten d). För svensk del finns det emellertid inte någon anledning för centralmyndigheten att kräva in uppgifterna enligt punkterna b–d i dessa fall. När ansökan gäller verkställighet ska den vidarebefordras till Kronofogdemyndigheten, som är den svenska myndighet som i verkställighetsskedet efterforskar dessa uppgifter (varför det inte finns något behov för

centralmyndigheten att försöka få fram dem). Det finns inte heller någon anledning att göra det om ansökan gäller enbart erkännande eller verkställbarhet. För Svea hovrätts behandling av sådana ärenden är de aktuella uppgifterna ointressanta.⁴⁹ Av detta följer att det inte finns något behov av kompletterande bestämmelser för att centralmyndigheten ska kunna uppfylla sina skyldigheter enligt underhållsförordningen i detta avseende.

Den svenska centralmyndigheten kan också få en *framställan om särskilda åtgärder* (artikel 53) när ingen ansökan enligt artikel 56 handläggs. Om framställan avser åtgärder enligt artikel 51.2 b (lokalisering) och c (ta fram uppgifter om inkomst), ska centralmyndigheten eftersöka de uppgifter som begärts, vid behov enligt artikel 61. Centralmyndigheten måste därvid vidta lämpliga och rimliga åtgärder (artikel 61.1) för att få fram uppgifter om (artikel 61.2) den underhållsskyldiges eller den underhållsberättigades adress (punkten a), den underhållsskyldiges inkomst (punkten b), uppgifter som identifierar den underhållsskyldiges arbetsgivare och/eller bankkonto (punkten c) och den underhållsskyldiges tillgångar (punkten d). De uppgifter som avses i punkterna b–d får emellertid eftersökas endast om den underhållsberättigade företer en kopia av en dom, förlikning inför domstol eller en officiell handling som ska verkställas, i förekommande fall åtföljd av ett utdrag (artikel 53.2).

Av detta följer att centralmyndigheten vid en framställan om särskild åtgärd där det *inte* finns något utländskt avgörande som ska verkställas, endast måste vidta lämpliga och rimliga åtgärder för att ta fram den underhållsskyldiges eller den underhållsberättigades adress (artikel 61.2 a). Detta är i de flesta fall en offentlig uppgift som centralmyndigheten kommer att ha tillgång till. Några kompletterande bestämmelser behövs inte för att denna skyldighet ska kunna uppfyllas. Beträffande skyddade adressuppgifter, se avsnitt 9.5.3.6.

Om den utländska centralmyndigheten i en sådan framställning om en särskild åtgärd åberopar ett avgörande som ska verkställas, måste den svenska centralmyndigheten därutöver vidta lämpliga

⁴⁹ Ett särskilt förfarande för erkännande respektive verkställbarhet kan för övrigt bara bli aktuellt i förhållande till avgöranden från Danmark och Storbritannien. Ett avgörande från någon av övriga medlemsstater ska erkännas i Sverige utan att det krävs något särskilt förfarande och utan att det finns någon möjlighet att motsätta sig dess erkännande, samt om avgörandet är verkställbart i den andra medlemsstaten, vara direkt verkställbart i Sverige utan att det behövs någon verkställbarhetsförklaring. (Se artikel 17 samt avsnitten 7.1.1.2 och 7.1.1.3.)

och rimliga åtgärder för att ta fram uppgifter om den underhållsskyldiges inkomst (artikel 61.2 b) och uppgifter som identifierar den underhållsskyldiges arbetsgivare och/eller bankkonto (artikel 61.2 c) och den underhållsskyldiges tillgångar (artikel 61.2 d). De uppgifter som ska vidarebefordras är uppgifter som enbart anger om svaranden har inkomster eller tillgångar i Sverige (artikel 53.2). En framställan om särskild åtgärd har i detta fall till syfte att ge den utländska centralmyndigheten tillräcklig information för ett ställningstagande till om den ska gå vidare med en ansökan om erkännande och verkställighet av det utländska avgörandet i Sverige. I fall där den underhållsskyldige inte har några inkomster eller tillgångar kan det vara utsiktslöst att gå vidare med en ansökan om verkställighet. Den svenska centralmyndighetens åtgärder ska vara lämpliga och rimliga. Centralmyndigheten kommer att ha tillgång till offentliga uppgifter om den underhållsskyldiges taxerade inkomst samt inkomst- respektive utgiftsräntor och kan genom en kontroll i fastighetsregistret få uppgift om den underhållsskyldige äger någon fastighet i Sverige. Om den underhållsskyldige har fått en socialförsäkringsförmån kan även uppgifter om aktuell inkomst finnas hos Försäkringskassan. Dessa uppgifter får enligt utredningens bedömning normalt anses fullt tillräckliga för att syftet med bestämmelsen ska vara uppfyllt. Först om det finns anledning att anta att den underhållsskyldige har en inkomst, trots att den senaste taxeringen utvisar annorlunda, kan det finnas anledning för centralmyndigheten att tillfråga en annan myndighet. Mer aktuella inkomstuppgifter kan i vissa fall finnas hos Kronofogdemyndigheten om det har gjorts en tillgångsundersökning inför indrivning i ett annat ärende. Att andra myndigheter är skyldiga att lämna upplysningar till centralmyndigheten följer av artikel 61.1 andra stycket. Eftersom uppgiftsskyldigheten följer av underhållsförordningen, som gäller direkt i Sverige och är likställd med lag, hindrar inte sekretess att en uppgift lämnas från en annan svensk myndighet till den svenska centralmyndigheten (se 10 kap. 28 § OSL). Enligt utredningens uppfattning torde emellertid möjligheten för centralmyndigheten att tillfråga andra myndigheter inte komma att utnyttjas annat än om det i ett enskilt fall finns skäl för det. Normalt sett torde de offentliga uppgifterna som centralmyndigheten redan har tillgång till vara fullt tillräckliga för att förordningens krav ska anses uppfyllda.

Det är möjligt för medlemsstaterna att utse de offentliga myndigheter eller förvaltningar som ska vara behöriga att tillhandahålla centralmyndigheten uppgifter (se artikel 61.1 tredje stycket). Enligt utredningens bedömning saknas det för svensk del behov av att utse någon myndighet för detta ändamål. I stället får centralmyndigheten vid behov vända sig till andra myndigheter med en förfrågan om uppgifter.

Slutligen kan noteras att underhållsförordningen inte medför någon skyldighet för banker att lämna uppgifter om banktillgodohavanden. Skyldigheten för andra juridiska personer än myndigheter att lämna uppgifter till centralmyndigheten gäller endast om de är behöriga att göra det enligt svensk lag (artikel 61.1 fjärde stycket). När ansökan gäller verkställighet efterforskar Kronofogdemyndigheten sådana uppgifter enligt vanliga verkställighetsregler och detta är enligt utredningens bedömning fullt tillräckligt.

9.5.3.4 Skyldighet att efterforska uppgifter enligt 2007 års Haagkonvention

Centralmyndigheten ska enligt 2007 års Haagkonvention, som har framgått av avsnitt 9.4.3, "vidta alla lämpliga åtgärder" för att bistå med att lokalisera den underhållsskyldige eller den underhållsberättigade samt bistå med att ta fram relevanta uppgifter om den underhållsskyldiges eller den underhållsberättigades inkomst och, om det är nödvändigt, andra ekonomiska förhållanden, inklusive lokalisering av tillgångar (artikel 6.2 b och c). Det saknas motsvarighet i konventionen till artikel 61.1 i underhållsförordningen att svenska myndigheter efter begäran ska lämna relevanta uppgifter till centralmyndigheten (se föregående avsnitt).

Om centralmyndigheten inte ges utökade möjligheter att för ärenden enligt konventionen eftersöka uppgifter på motsvarande sätt som enligt underhållsförordningen kan ärenden enligt de båda instrumenten inte handläggas på samma sätt. Samtidigt är det enligt utredningens bedömning rimligt att inte införa skyldigheter att ta fram uppgifter som ska vidarebefordras till andra stater om det inte finns något behov av det. Utredningen har i avsnitt 9.5.3.3 bedömt att det i de allra flesta fall räcker att centralmyndigheten vidarebefordrar de offentliga uppgifter om adress, inkomst m.m. som myndigheten redan har tillgång till. Genom att vidarebefordra en uppgift t.ex. om den underhållsskyldiges senaste taxerade

inkomst ges en indikation på om det finns anledning att gå vidare och ge in en ansökan om verkställighet. Om centralmyndigheten i den andra staten väljer att lämna in en ansökan om verkställighet av ett avgörande som förklaras verkställbart i Sverige, kommer Kronofogdemyndigheten på sedvanligt vis att göra en tillgångsundersökning. Enligt utredningens bedömning finns det mot denna bakgrund inte något behov av att införa någon sekretessbrytande bestämmelse i konventionsfallen och någon sådan bestämmelse föreslås därför inte.

9.5.3.5 Vidarebefordran av uppgifter till utländska myndigheter

Samarbetsbestämmelserna i underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention förutsätter att den svenska centralmyndigheten kan vidarebefordra uppgifter till den utländska centralmyndigheten. I de flesta fall kommer det att vara fråga om offentliga uppgifter som lämnas ut, t.ex. uppgifter om taxerad inkomst och adress.

I något fall kan det bli fråga om att lämna ut uppgifter för vilka sekretess gäller. För underhållsförordningens del framgår det att centralmyndigheten ska vidarebefordra uppgifter till den begärande centralmyndigheten (se artikel 53.2 andra stycket och artikel 61.1 femte stycket – vid behov –, se även avsnitt 9.5.3.3). Utlämnandet är då tillåtet eftersom det sker i enlighet med särskild föreskrift i underhållsförordningen, som är likställd med lag (jfr 8 kap. 3 § första punkten OSL). Det ska dock framhållas att det förutsätter att det finns behov av det i det enskilda fallet (se även avsnitt 9.5.3.6 nedan beträffande adressuppgifter). Centralmyndighetens åtgärder ska alltid vara lämpliga och rimliga och uppgifterna vara nödvändiga.

I fråga om 2007 års Haagkonvention bygger utlämnandet till den utländska centralmyndigheten i stället på den grundläggande skyldigheten för centralmyndigheten att vidta lämpliga åtgärder (artiklarna 6 och 7). Det finns alltså inte någon sekretessbrytande bestämmelse i konventionen som ålägger centralmyndigheten att lämna sekretessbelagda uppgifter. Om det bedöms vara lämpligt och rimligt att lämna en sekretessbelagd uppgift till en annan centralmyndighet i ett enskilt fall, får detta i stället ske i enlighet med bestämmelserna i OSL. Utlämnande till en annan myndighet

får ske om det är uppenbart att intresset av att uppgiften lämnas har företräde framför det intresse som sekretessen ska skydda (10 kap. 27 § OSL). Utlämnandet får ske även till en utländsk myndighet om den svenska centralmyndigheten bedömer att det är förenligt med svenska intressen att uppgiften lämnas till den utländska centralmyndigheten (jfr 8 kap. 3 § andra punkten samma lag).

Det ska framhållas att det enligt utredningens bedömning i normalfallet kan antas vara fullt tillräckligt att offentliga uppgifter vidarebefordras.

9.5.3.6 Särskilt om skyddade adressuppgifter

Särskilda bestämmelser gäller när det har förekommit våld inom familjen. Enligt underhållsförordningen kan sökandens adress då ersättas av en annan adress om det inte enligt den anmodade medlemsstatens lag krävs att sökanden lämnar sin adress för att ett förfarande ska kunna inledas (artikel 57.3). Myndigheternas skyldighet att lämna ut eller bekräfta uppgifter är enligt 2007 års Haagkonvention begränsad om myndigheten bedömer att det skulle kunna äventyra en persons hälsa, säkerhet eller frihet (artikel 40.1). En sådan bedömning av en centralmyndighet ska beaktas av andra centralmyndigheter, särskilt i sådana fall som rör våld inom familjen (artikel 40.2). Detta hindrar dock inte att uppgifter samlas in av och översänds mellan myndigheter i den utsträckning som behövs för att fullgöra skyldigheterna enligt konventionen (artikel 40.3).

Adressuppgifter kan vara sekretessbelagda enligt svensk rätt, t.ex. enligt bestämmelserna om kvarskrivning (se avsnitt 9.4.1.1). Detta kan ha sin grund utanför familjen. Det är för svensk del möjligt att ange en c/o-adress i sådana fall, t.ex. till centralmyndigheten.

Om det är den svenska centralmyndigheten som har initierat ett ärende och den anmodade centralmyndigheten inte accepterar en c/o-adress torde ett utlämnande kunna förhindras genom att den svenska centralmyndigheten återkallar ärendet (både enligt förordningen och konventionen).

Om en framställan om lokalisering, dvs. adress, i stället kommer in till den svenska centralmyndigheten innebär underhållsförordningen (artikel 51.2 b och 53.2) att den svenska central-

myndigheten ska eftersöka uppgifterna, vid behov enligt artikel 61. Artikel 61.2 a avser adressuppgift. Uppgiften om adress ska härefter vidarebefordras till den begärande centralmyndigheten. Enligt artikel 62.2 får uppgifter inte lämnas till den person som har ansökt hos den begärande centralmyndigheten, men det gäller inte uppgifter som enbart indikerar *om* det finns en adress i den anmodade medlemsstaten eller inte. Myndigheter som behandlar uppgifter som överförts enligt artikel 61 ska säkerställa sekretess enligt nationell lag. Vilket sekretesskydd som den utländska lagen ger uppgifterna ligger utanför svensk påverkan. Uppgiften *att* det finns en adress i Sverige ska dock ges till sökanden och kan inte hållas hemlig. Om sekretess råder för en adressuppgift torde det, enligt utredningens uppfattning, vara tillräckligt att den svenska centralmyndigheten vidarebefordrar uppgiften att det finns en adress i staten. Detta gör sig särskilt gällande när Försäkringskassan faktiskt har tillgång till en adress men adressen är försedd med en sekretessmarkering. Så länge det finns en möjlighet att delge en person genom centralmyndigheten eller Skatteverket kan förordningens syften tillgodoses. Det ter sig mot den bakgrunden varken som en lämplig eller nödvändig åtgärd att lämna ut hela adressen (jfr artikel 51.2 och artikel 61.1 första stycket).

Konventionen ställer inte samma detaljerade krav på vidarebefordran av uppgifter som förordningen. Däremot gäller att den begränsade skyldigheten att vidarebefordra uppgifter (artikel 40.1) inte hindrar att uppgifter samlas in av och översänds i den utsträckning som behövs för att fullgöra skyldigheterna enligt konventionen (artikel 40.3). Enligt utredningens bedömning ställs inte genom konventionen krav på att andra uppgifter än enligt underhållsförordningen ska lämnas ut, dvs. att den eftersökte har en adress i Sverige, och delgivning bör också kunna ske genom Försäkringskassan eller Skatteverket om adressen är sekretesskyddad.

Hanteringen av dessa frågor kommer att få avgöras i den praktiska tillämpningen och diskuteras på möten mellan staternas centralmyndigheter. Enligt utredningens bedömning behövs dock inte några kompletterande bestämmelser.

9.5.4 Behandlingen av personuppgifter

Förslag: En bestämmelse införs i socialförsäkringsbalken som ger centralmyndigheten rätt att behandla personuppgifter i verksamhet enligt underhållsförordningen, 2007 års Haagkonvention och New York-konventionen.

Överföring av personuppgifter från centralmyndigheten till behöriga myndigheter i ett tredje land ska vara tillåten utan hinder av 33 § PUL, om det behövs för att erforderliga åtgärder enligt underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention ska kunna övervägas och vidtas. Detta ska gälla även i fråga om känsliga personuppgifter.

Bedömning: Bestämmelsen i underhållsförordningen om att den som berörs av insamlingen av uppgifter ska underrättas om att dessa helt eller delvis har vidarebefordrats, behöver inte kompletteras.

9.5.4.1 Skydd av personuppgifter

Som har redovisats i avsnitt 9.4.3 får de personuppgifter som har samlats in eller översänts enligt 2007 års Haagkonvention endast användas i de syften för vilka de samlats in eller översänts (artikel 38). Vidare får, som har framgått av avsnitt 9.4.2, de myndigheter eller domstolar som har fått uppgifter endast använda dessa för att underlätta indrivningen av underhållsbidrag (artikel 62.2 och artikel 61 i underhållsförordningen).

Dessa bestämmelser överensstämmer med de grundläggande krav som uppställs i PUL (9 § första stycket c och d, se avsnitt 9.4.1.2). Av PUL framgår det att den personuppgiftsansvarige ska se till att personuppgifter samlas in bara för särskilda, uttryckligt angivna och berättigade ändamål och att personuppgifter inte behandlas för något ändamål som är oförenligt med det för vilket uppgifterna samlades in. De myndigheter som kommer att hantera information enligt underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention omfattas redan av bestämmelser som gäller behandlingen av personuppgifter. För Försäkringskassans del gäller emellertid i dag lagen om behandling av personuppgifter inom socialförsäkringens administration, som den 1 januari 2011 kommer att ersättas av socialförsäkringsbalken. En bestämmelse

bör införas i lag som ger Försäkringskassan rätt att behandla personuppgifter för att kunna uppfylla sina skyldigheter enligt underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention. Detsamma bör gälla för ärenden enligt New York-konventionen. Bestämmelsen bör införas i socialförsäkringsbalken och innebära att 114 kap. i balken, som reglerar behandlingen av personuppgifter, görs tillämpligt även vid Försäkringskassans verksamhet enligt de nämnda internationella instrumenten.

Som har redovisats i avsnitt 9.4.2 följer av artikel 63 i underhållsförordningen att den person som berörs av insamlingen av uppgifter i enlighet med lagen i den anmodade medlemsstaten ska underrättas om att dessa helt eller delvis har vidarebefordrats. Med lagen i medlemsstaten torde avses den lagstiftning som bygger på det s.k. dataskyddsdirektivet, och som i Sverige har genomförts genom bl.a. PUL. Bestämmelser om information till den registrerade finns i 23–27 §§ PUL. Av artikel 63 i underhållsförordningen följer vidare att underrättelsen får skjutas upp under en period om upp till 90 dagar om det finns risk för att underrättelsen är till skada för en effektiv indrivning. Den bestämmelsen blir direkt gällande och har företräde framför PUL (se 2 och 27 §§ PUL). Enligt utredningens bedömning finns det inte behov av några kompletterande bestämmelser i detta avseende.

9.5.4.2 Överföring av personuppgifter till centralmyndigheten i tredje land

Samarbetsbestämmelserna innebär att centralmyndigheten i vissa fall får eller ska lämna uppgifter till centralmyndigheten i en annan stat. Enligt PUL finns begränsningar för myndigheternas behandling av personuppgifter, bl.a. när det gäller behandlingen av känsliga personuppgifter och överföring av personuppgifter till ett tredje land.⁵⁰ Om det i en annan lag eller förordning finns bestämmelser som avviker från PUL, ska de bestämmelserna gälla (2 § PUL).

Som har nämnts i avsnitt 9.4.1.2 bygger PUL på dataskyddsdirektivet. Dataskyddsdirektivet medger undantag från förbudet mot behandling av känsliga personuppgifter och överföring av personuppgifter med hänsyn till viktiga allmänna intressen (artiklarna 8.4 och 26.1 d) och i ingresspunkt 58 anges att undantag

⁵⁰ I PUL:s mening en stat som inte ingår i EU eller är ansluten till EES (3 §).

från överföringsförbudet under vissa omständigheter kan medges när skyddet av väsentliga samhällsintressen kräver det.

Eftersom det är EU som står bakom såväl dataskyddsdirektivet som underhållsförordningen och tillträdet till 2007 års Haagkonvention får samarbetet enligt förordningen och konventionen anses vara ett sådant väsentligt eller viktigt samhällsintresse som avses i dataskyddsdirektivets bestämmelser (artiklarna 8.4 och 26.1 d samt ingresspunkt 58). Då det dessutom finns tillräckliga krav på iakttagande av integritetsskydd i OSL, vars bestämmelser kommer att gälla även för handläggning enligt underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention, finns det enligt utredningens bedömning inte något hinder mot att i lag föreskriva ett sådant undantag från förbudet mot överföring av personuppgifter som medges enligt dataskyddsdirektivet. Undantaget bör även omfatta känsliga personuppgifter, t.ex. i fråga om hälsa som kan vara av betydelse för bedömningen av den underhållsskyldiges betalningsförmåga.

Det ska dock framhållas att ett utlämnande får ske endast om det bedöms vara lämpligt och rimligt och om det är tillåtet enligt gällande sekretessbestämmelser (jfr avsnitt 9.5.3.5).

9.5.5 Bevarande/gallring av uppgifter enligt underhållsförordningen

Bedömning: Bestämmelsen om att uppgifter inte får bevaras under längre tid än vad som krävs gäller redan genom PUL m.fl. lagar. Genom utredningens förslag i det föregående att Försäkringskassans verksamhet enligt underhållsförordningen, 2007 års Haagkonvention och New York-konventionen ska omfattas av bestämmelserna i 114 kap. socialförsäkringsbalken om behandling av personuppgifter, är befintliga bestämmelser tillräckliga för att uppfylla underhållsförordningens krav.

Som har framgått av avsnitt 9.4.2 får de myndigheter som behandlar uppgifter som har vidarebefordrats enligt artikel 61 inte bevara sådana uppgifter under längre tid än vad som krävs för de syften för vilka de vidarebefordrades (artikel 62.3 i underhållsförordningen). Av PUL (9 § första stycket i) följer i sin tur att personuppgifter

inte får bevaras under en längre tid än vad som är nödvändigt med hänsyn till ändamålen med behandlingen.

Det är EU som står bakom såväl dataskyddsdirektivet som underhållsförordningen. Det framhålls inte särskilt i förordningen att den i detta avseende skulle ställa strängare krav i fråga om bevarandet av personuppgifter än vad som redan följer av dataskyddsdirektivet. Enligt utredningens uppfattning får därför den grundläggande regleringen i PUL anses uppfylla kraven i underhållsförordningen.

När det gäller centralmyndigheten – Försäkringskassan – finns en särskild bestämmelse om bevarande av uppgifter i 28 § lagen om behandling av personuppgifter inom socialförsäkringens administration. Den bestämmelsen gäller endast i fråga om socialförsäkringsärenden. Om en fråga om underhåll enligt förordningen inte har samband med frågor om underhållsstöd omfattas uppgiften inte av bestämmelsen i 28 §. Bestämmelsen kommer den 1 januari 2011 att ersättas av 114 kap. 31 § socialförsäkringsbalken. Utredningen har i avsnitt 9.5.4.1 föreslagit att bestämmelserna i 114 kap. nämnda balk ska tillämpas även vid Försäkringskassans verksamhet enligt underhållsförordningen, 2007 års Haagkonvention och New Yorkkonventionen. Det innebär att underhållsförordningens krav är uppfyllda och att några ytterligare bestämmelser i lag inte är erforderliga för Försäkringskassans del.

När uppgifterna förekommer hos allmän domstol i ett mål om underhållsbidrag eller verkställbarhetsförklaring och hos Kronofogdemyndigheten i ett verkställighetsärende sker behandlingen enligt vanliga regler. Förordningen och konventionen medför inte några nya arbetsuppgifter för myndigheterna, tvärtom förekommer uppgifterna i myndigheternas normala verksamhet. Utredningen bedömer att gällande bestämmelser i fråga om uppgifters bevarande och gallring är ändamålsenliga och att det inte finns behov av kompletterande bestämmelser.

Övriga myndigheter har inte den rollen att de kommer att få uppgifter enligt instrumenten, utan i stället enbart förfrågningar från centralmyndigheten.

10 Särskilt om direkta ansökningar

10.1 Inledning

Som har framgått av kapitel 9 bygger samarbetsystemet i både underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention på att ansökningar ges in till och vidarebefordras mellan staternas centralmyndigheter. Detta hindrar inte att sökanden vänder sig direkt till behörig myndighet i en annan stat utan att anlita centralmyndigheten (s.k. direkt ansökan). I ett sådant fall aktualiseras inte samarbetsbestämmelserna i förordningen och konventionen. En direkt ansökan kan vara t.ex. en ansökan om stämning som ställs direkt till en behörig tingsrätt, en ansökan om verkställbarhetsförklaring som ges in till Svea hovrätt eller en ansökan om verkställighet som ges in direkt till Kronofogdemyndigheten.

10.2 Underhållsförordningen

Parter som är involverade i en tvist som omfattas av underhållsförordningen ska ha faktisk möjlighet till rättslig prövning i en annan medlemsstat, inklusive verkställighets- och överklagandeförfaranden (artikel 44.1). Detta gäller även vid direkta ansökningar. Det innebär att rättshjälp ska tillhandahållas (artikel 44.2 och artikel 45). Det finns dock inte någon skyldighet att ge fri rättshjälp vid ansökningar som görs direkt av en underhållsberättigad avseende en förälders underhållsskyldighet mot ett barn under 21 år (artikel 46). Den skyldigheten finns bara när ansökan görs genom centralmyndigheter (se vidare om rättshjälp i kapitel 11).

Inte heller förordningens kapitel VII, som handlar om samarbetet mellan medlemsstaternas centralmyndigheter, blir tillämpligt vid direkta ansökningar (artikel 55). En sökande som ger in en ansökan direkt till en behörig myndighet i en medlemsstat kan t.ex.

inte få hjälp av centralmyndigheten med att lokalisera den underhållsskyldige (artikel 51.2). Sökanden kan inte heller få centralmyndighetens hjälp med en framställning om särskilda åtgärder (artikel 53) eller hjälp med att se till att ansökan är fullständig (artikel 58).

10.3 2007 års Haagkonvention

I likhet med vad som gäller enligt underhållsförordningen finns det enligt 2007 års Haagkonvention inte något hinder mot att sökanden lämnar in en ansökan direkt till en behörig myndighet i ett annat land i ett ärende som omfattas av konventionen (artikel 37.1). Detta gäller med förbehåll för de begränsningar i rätten att inleda förfaranden som följer av artikel 18 (se avsnitt 5.2).¹

För de direkta ansökningarna gäller dock inte alla bestämmelserna i konventionen. I artikel 37.2 finns uppräknat vilka bestämmelser som ska tillämpas på direkta ansökningar om erkännande och verkställighet, nämligen

- *artikel 14.5*, dvs. ingen säkerhet, borgen eller deposition oavsett benämning får krävas som garanti för betalning av kostnader och avgifter,
- *artikel 17 b*, som gäller för de ansökningar som inte omfattas av artikel 15 eller 16, och innebär att en sökande som i ursprungsstaten har haft kostnadsfritt rättsligt bistånd vid ett förfarande om erkännande och verkställighet, ska ha rätt till kostnadsfritt rättsligt bistånd i åtminstone samma utsträckning som gäller enligt den anmodade statens lag under samma förhållanden,²
- *kapitel V*, kapitlet om erkännande och verkställighet (artiklarna 19–31, se särskilt artikel 19.5 där det framgår att kapitlet ska tillämpas på framställningar om erkännande och verkställighet som görs direkt till en behörig myndighet),

¹ Av artikel 18 följer som huvudregel att en talan om att ändra ett avgörande som har meddelats i en fördragsslutande stat där den underhållsberättigade har sin hemvist, eller en talan för att få ett nytt avgörande, inte får väckas av den underhållsskyldige i någon annan fördragsslutande stat så länge som den underhållsberättigade fortsätter att ha sin hemvist i den stat där avgörandet meddelades.

² Enligt den förklarande rapporten innebär artikel 37 inte någon skyldighet för en stat att tillhandahålla kostnadsfritt rättsligt bistånd vid en direkt ansökan om nödvändig hjälp och tjänster är tillgängliga kostnadsfritt vid ansökningar genom centralmyndigheten, se Explanatory Report (Conv.), paragraph 602.

- *kapitel VI*, kapitlet om verkställighet i den anmodade staten (artiklarna 32–35),
- *kapitel VII*, kapitlet om offentliga organ som sökande (artikel 36), och
- *kapitel VIII*, kapitlet med allmänna bestämmelser (artiklarna 37–57), med undantag för:
 - artikel 40.2 (angående centralmyndighetens bedömning att inte lämna ut uppgifter),
 - artikel 42 (fullmakt),
 - artikel 43.3 (krav på kostnadsersättning från förlorande part),
 - artikel 44.3 (språk för kommunikation mellan centralmyndigheter),
 - artikel 45 (metoder och kostnader för översättning), och
 - artikel 55 (ändring av formulär).

Som har nämnts i avsnitt 4.3 är konventionen tillämplig på underhållsskyldighet som grundar sig på ett föräldra-barnförhållande och som avser underhåll till en person under 21 år (artikel 2.1 a). När det gäller direkta ansökningar, och tillämpningen av de bestämmelser som räknats upp ovan, ska emellertid konventionen vara tillämplig även på ett avgörande om underhållsbidrag som grundar sig på ett föräldra-barnförhållande och som avser underhåll till en s.k. sårbar person över 21 års ålder (artikel 37.3). Detta gäller under förutsättning att avgörandet dels meddelades innan den underhållsberättigade uppnådde den angivna åldern, dels tillerkände denne underhållsbidrag bortom nämnda åldersgräns på grund av personens nedsatta förmåga.³

I konventionens kapitel om erkännande och verkställighet, som enligt artikel 37.2 ska tillämpas på direkta ansökningar, kan följande artiklar nämnas särskilt.

Artikel 20 behandlar grunderna för erkännande och verkställighet (se avsnitt 7.2.1.2). Bestämmelsen ger en fördragsslutande stat rätt att förbehålla sig möjligheten att inte erkänna och verkställa avgöranden som meddelats i andra fördragsslutande stater under

³ Bestämmelsen skulle kunna bli aktuell t.ex. om ett barn (under 21 år) tillerkänns underhåll av sina föräldrar i Staten A. Rätten till underhållsbidrag är inte tidsbegränsad på grund av att barnet lider av en funktionsnedsättning. Barnet bor kvar i ett särskilt boende i Staten A medan föräldrarna flyttar till Staten B. Om barnet, kanske vid 30 års ålder, vänder sig direkt till behörig verkställande myndighet i Staten B för att få avgörandet verkställt ska konventionens bestämmelser om erkännande och verkställighet tillämpas på avgörandet.

vissa omständigheter (artikel 20.2). Om en fördragsslutande stat har gjort ett förbehåll och ett avgörande till följd av detta inte kan erkännas, ska staten – om den underhållsskyldige har hemvist där – vidta alla lämpliga åtgärder för att utverka ett avgörande till förmån för den underhållsberättigade. Detta gäller dock *inte* i fråga om direkta framställningar om erkännande och verkställighet (artikel 20.4).

Artikel 23.3 anger att en behörig myndighet i den anmodade staten som får en direkt ansökan om erkännande och verkställighet utan dröjsmål ska förklara avgörandet verkställbart eller registrera det för verkställighet.

Artikel 25 handlar om vilka handlingar som ska bifogas en ansökan om erkännande och verkställighet. Vid direkt ansökan behöver en fullständig kopia av berörd handling ges in av sökanden först efter invändning, överklagande, eller på begäran av den behöriga myndigheten (artikel 25.2 b).

Artikel 30.7 gör det möjligt för en fördragsslutande stat att förklara att ansökningar om erkännande och verkställighet av avtal om underhållsbidrag endast kan göras genom centralmyndigheterna.⁴ Om en fördragsslutande stat har avgett en sådan förklaring begränsar det således utrymmet för direkta ansökningar.

Konventionens kapitel II (administrativt samarbete) och kapitel III (ansökningar genom centralmyndigheter)⁵ finns inte uppräknade i artikel 37.2 som tillämpliga vid direkta ansökningar. Det innebär att sökanden vid direkta ansökningar inte har rätt till det bistånd från centralmyndigheten som har redovisats i avsnitt 9.3. Det innebär också att det inte finns någon skyldighet enligt konventionen att tillhandahålla kostnadsfritt rättsligt bistånd (se artikel 14 och artikel 15) Den skyldigheten gäller ansökningar ”enligt detta kapitel”, dvs. kapitel III, ansökningar genom centralmyndigheter. För direkta ansökningar gäller i stället, som har framgått ovan, att en sökande som i ursprungsstaten har haft kostnadsfritt rättsligt bistånd har rätt till kostnadsfritt rättsligt bistånd vid ett förfarande om erkännande och verkställighet i åtminstone samma utsträckning som gäller enligt den anmodade statens lag under samma förhållanden (artikel 17 b).

⁴ Bestämmelsen är inte aktuell för EU-staterna (förutom möjligen Danmark) eftersom EU, i vart fall enligt kommissionens förslag till rådsbeslut, inte ska avge någon förklaring. Frågan är dock inte slutligt avgjord.

⁵ Med undantag för artikel 14.5 och artikel 17 b, som enligt artikel 37.2 är tillämpliga på direkta ansökningar (se ovan).

10.4 Överväganden

Bedömning: Möjligheten att vända sig direkt till behörig myndighet (svensk eller utländsk) kräver inte några kompletterande bestämmelser.

Det är redan i dag möjligt att vända sig direkt till en behörig svensk myndighet, t.ex. till tingsrätt med en ansökan om att underhållsbidrag ska fastställas eller till Svea hovrätt med en ansökan om verkställbarhetsförklaring med stöd av något av de gällande internationella instrumenten (se avsnitt 3.2). Varken underhållsförordningen eller 2007 års Haagkonvention innebär någon förändring i detta avseende. Som har framgått finns det skillnader mellan hanteringen av direkta ansökningar och ansökningar som görs genom centralmyndigheterna. Det gäller t.ex. förmånligare villkor för rättshjälp respektive rättsligt bistånd om centralmyndigheterna anlitas än om ansökan görs direkt till behörig myndighet. Sökanden har också rätt till hjälp i större utsträckning när ansökan går genom centralmyndigheterna. Detta är skillnader som följer direkt av instrumenten. Något behov av kompletterande bestämmelser kan inte förutses.

Det krävs inte heller några kompletterande bestämmelser för att en part i Sverige ska kunna vända sig direkt till en behörig myndighet i en EU-stat eller i en fördragsslutande stat. Den möjligheten följer också direkt av förordningen och konventionen.

11 Rättshjälp och rättsligt bistånd

11.1 Inledning

Både underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention kräver att staterna erbjuder rättshjälp respektive rättsligt bistånd till parterna som ett led i att det ska vara möjligt att få ett avgörande om underhåll i en stat som kan verkställas enkelt och effektivt i en annan stat.

Vad som ligger i begrepp som rättshjälp, rättsligt bistånd, rättslig hjälp¹ osv. varierar beroende på sammanhang och regelverk. Som kommer att framgå nedan är innebörden av rättshjälp i underhållsförordningen och rättsligt bistånd i 2007 års Haagkonvention i princip överensstämmande, dock att bestämmelserna i förordningen är mer obligatoriskt utformade. Det kan också noteras att rättshjälpbegreppet i underhållsförordningen är vidare än det som finns i den svenska rättshjälpslagen.

I avsnitt 11.2 redogörs för möjligheterna i Sverige att få rättshjälp i frågor om underhåll jämte en kortfattad redovisning av internationella instrument på området. En redogörelse för underhållsförordningens och 2007 års Haagkonventions bestämmelser om rättshjälp respektive rättsligt bistånd finns i avsnitt 11.3. Utredningens överväganden redovisas i avsnitt 11.4.

¹ Begreppet rättslig hjälp används t.ex. i lagen (2000:562) om internationell rättslig hjälp i brottmål.

11.2 Rättshjälp – gällande svensk rätt

11.2.1 Rättshjälplagen

11.2.1.1 Allmänt

I rättshjälplagen (1996:1619) finns bestämmelser bl.a. om förutsättningarna för att få rättshjälp och rättshjälpens innehåll. Rättshjälplagen kompletteras av rättshjälpsförordningen (1997:404).

För att rättshjälp ska beviljas krävs som regel att rådgivning har lämnats i minst en timme (2 § rättshjälplagen). Rättshjälp får beviljas en fysisk person vars ekonomiska underlag inte överstiger 260 000 kr (6 §), om den rättssökande behöver juridiskt biträde utöver rådgivning och detta behov inte kan tillgodoses på annat sätt (7 §). Rättshjälp får inte beviljas om sökanden har rättsskydd som omfattar angelägenheten, eller borde ha haft sådant skydd (9 §). Vidare finns begränsningar i möjligheterna att få rättshjälp, beroende på vilken angelägenhet det är fråga om (se nedan).

11.2.1.2 Underhåll i samband med äktenskapsskillnad

Som har redovisats i avsnitt 3.7.2 får svensk domstol pröva frågor om underhållsbidrag i ett äktenskapsskillnadsmål.

I en angelägenhet som rör äktenskapsskillnad och därmed sammanhängande frågor får rättshjälp beviljas endast när det finns särskilda skäl (11 § första punkten rättshjälplagen). Särskilda skäl kan vara att målet är tvistigt och förhållandena är mer komplicerade än normalt och att saken därför inte kan lösas med en mindre omfattande biträdesinsats. En äktenskapsskillnad kan också vara komplicerad därför att den innehåller internationella inslag. En hållpunkt vid bedömningen av om insatsen ska anses vara mer omfattande är om det är fråga om en biträdesinsats på mer än någon eller några timmar utöver två timmars rådgivning.²

² Se prop. 1996/97:9 s. 137 ff. och s. 210.

11.2.1.3 Underhåll till barn

Även när det gäller underhåll till barn får rättshjälp beviljas endast när det finns särskilda skäl (11 § andra punkten rättshjälpslagen).

I samband med 1996 års rättshjälpsreform infördes rätten till underhållsstöd, som ersatte det tidigare bidragsförskottet. Det innebär att ett barn som är bosatt i Sverige och vars föräldrar inte bor tillsammans kan få underhållsstöd genom Försäkringskassan. Den förälder som barnet inte bor tillsammans med är skyldig att återbetala hela eller en viss del av underhållsstödet till staten. Eftersom den som har rätt till underhållsstöd kan få sådant stöd utan biträdeshjälp uttalades i förarbetena att rättshjälp endast bör komma i fråga om barnet har behov av underhållsbidrag som överstiger underhållsstödet. Biträdesbehovet ansågs i sådana fall som regel kunna täckas genom en eller två timmars rådgivning, men i andra mer komplicerade fall kan det däremot finnas behov av biträde och därmed också rättshjälp.³ Högsta domstolen har i NJA 2003 s. 226 uttalat att det förhållandet att rättshjälp kan beviljas i fall då barnet har ett behov av underhållsbidrag som överstiger underhållsstödet, mot bakgrund av den restriktivitet som ligger i rekvisitetet särskilda skäl, inte kan uppfattas så att rättshjälp alltid ska beviljas i sådana fall. Härutöver bör, enligt Högsta domstolen, i det enskilda fallet krävas att förhållandena är mer komplicerade än normalt för att rättshjälp ska medges och så kan vara fallet exempelvis om barnet har speciella behov eller föräldrarnas ekonomiska förhållanden är svårutredda och svårbedömda.

Det kan också vara så att barnet inte är berättigat till underhållsstöd. Biträdesbehovet anses även då som regel kunna täckas genom en eller två timmars rådgivning, men rättshjälp bör kunna beviljas i mer komplicerade fall. Ett exempel är om det är fråga om att tillämpa utländsk rätt eller när ärendet i övrigt har internationell anknytning.⁴

I mål om verkställighet i Sverige av utländska avgöranden om underhållsskyldighet finns det sällan förutsättningar att bevilja rättshjälp (se NJA 2001 s. 911 och Svea hovrätts beslut den 8 oktober 2003 i mål Ö 10179-02).

Ärenden enligt New York-konventionen omfattas ofta av kravet på särskilda skäl. Barn som bor utomlands och som ansöker om

³ Se prop. 1996/97:9 s. 136 och 210 f.

⁴ Se prop. 1996/97:9 s. 136 och 210 f.

hjälp med att fastställa underhållsbidrag i Sverige torde alltså i många fall kunna få rättshjälp.⁵

Högsta domstolen fann i NJA 1998 s. 128 att en socialnämnd, med hänsyn till sin skyldighet att verka i angelägenhet rörande fastställande av faderskap, var behörig att ansöka om rättshjälp för barnets räkning och rättshjälpen i en sådan angelägenhet ansågs omfatta även frågan om underhåll.

Domstolsverket har haft i uppdrag att utvärdera rättshjälpslagen. I sin redovisning av uppdraget konstaterar Domstolsverket bl.a. att effekten av 1996 års rättshjälpsreform i mål om underhållsbidrag till barn har blivit att rättshjälp beviljas i mycket mindre omfattning än tidigare. Det ifrågasätts om inte effekten av kravet på särskilda skäl blivit en annan än vad som varit avsedd. Restriktiviteten, i kombination med att ingen myndighet haft i uppdrag att hjälpa föräldrar personligen med att upprätta avtal om underhåll, har lett till att det finns risk för att ett barn inte får det underhållsbidrag och därmed den levnadsstandard som barnet är berättigat till. Domstolsverket föreslår att kraven på särskilda skäl i angelägenhet som rör underhåll till barn ska tas bort.⁶ Det allmänna kravet i 7 § rättshjälpslagen ska dock enligt förslaget gälla även fortsättningsvis (dvs. att rättshjälp får beviljas om den rättssökande behöver juridiskt biträde utöver rådgivning och detta behov inte kan tillgodoses på annat sätt). Sådant behov kan föreligga om inkomstförhållandena är mer komplicerade än normalt och behovet av hjälp anses kunna tillgodoses på annat sätt om hjälp kan lämnas av Försäkringskassan.⁷

11.2.1.4 Vad ingår i rättshjälpen?

När rättshjälp har beviljats betalar staten kostnaderna för ett rättshjälpsbiträde. Som huvudregel omfattar detta ersättning för arbete i högst 100 timmar (se 15 och 34 §§ rättshjälpslagen). Utöver kostnaderna för rättshjälpsbiträde omfattas bl.a.

- kostnaderna för bevisning vid allmän domstol (16 §),

⁵ Se Försäkringskassans Vägledning 2006:1, *Indrivning av underhållsbidrag i internationella ärenden*, s. 53.

⁶ Se DV-rapport 2009:2, s. 75 ff.

⁷ Se DV-rapport 2009:2, s. 79.

- kostnaderna för utredning, som är skäligen påkallad för att ta tillvara den rättssökandes rätt, till en kostnad om högst 10 000 kr (17 §),
- kostnaderna för medlare enligt 42 kap. 17 § RB (18 §),
- ansökningsavgift eller expeditonsavgift (19 § första stycket), och
- utsökningsavgifter hos Kronofogdemyndigheten i en angelägenhet som lett till ett verkställbart avgörande eller i ett mål om verkställighet (19 § andra stycket).

Den som har beviljats rättshjälp behöver inte ställa säkerhet för att få till stånd kvarstad eller annan liknande åtgärd enligt RB i den angelägenhet som rättshjälpen avser, vilket också gäller i fråga om verkställighet enligt 3 kap. 8 eller 9 § UB, om rättshjälp beviljats i verkställighetsmålet (20 §).

11.2.1.5 Rättshjälpsavgift

Den som har beviljats rättshjälp ska betala en rättshjälpsavgift som bestäms med hänsyn till kostnaderna för rättshjälpsbiträdet och den rättssökandes ekonomiska underlag (23 § rättshjälpslagen). Procentsatsen för beräkning av rättshjälpsavgiften fastställs när rättshjälp beviljas (24 §). Är den rättssökande underårig får det beslutas att någon rättshjälpsavgift inte ska betalas, om sökandens ekonomiska förhållanden ger anledning till det (23 § fjärde stycket). I förarbetena uttalas att befrielse från avgift inte bör gälla generellt för alla underåriga. Bestämmelserna bör tillämpas restriktivt. Ett exempel på när avgiftsbefrielse bör kunna ske är när en underårig som helt saknar tillgångar för talan om underhållsbidrag som inte kan erhållas genom det statliga underhållsstödet.⁸

11.2.2 Rättegångskostnader och avgifter vid verkställighet

I mål om underhåll till barn vid allmän domstol gäller särskilda bestämmelser om fördelningen av *rättegångskostnader* om barnet förlorar målet. Huvudregeln är att den part som förlorar målet ska ersätta motparten dennes rättegångskostnad, men om det finns

⁸ Se prop. 1998/99:10 s. 13.

särskilda skäl får förordnas att vardera parten ska bära sin rättegångskostnad (7 kap. 19 § FB). Enligt förarbetena ska särskilda skäl anses föreligga framför allt i sådana fall där Försäkringskassan har initierat en höjning av underhållsbidraget eller om någon annan än en förälder är ställföreträdare för barnet i ett underhållsmål, exempelvis en särskilt förordnad förmyndare, en god man eller socialnämnden.⁹ Andra exempel som nämns i förarbetena är när barnet har egen bostad eller vistas mer permanent hos någon släkting men inte har egen ekonomi. Om det inte finns särskilda skäl, och barnet i rättegången har företrätts av en förälder som varaktigt bor tillsammans med barnet, ska föräldern i stället för barnet åläggas att ersätta motparten dennes rättegångskostnad (samma paragraf).

Fördelning av rättegångskostnader i mål om underhåll till andra än barn styrs av bestämmelserna i 18 kap. RB. Enligt huvudregeln ska förlorande part ersätta motpartens rättegångskostnader (18 kap. 1 § RB). Detta gäller även i fråga om rådgivningsavgift och kostnader för motparts rättshjälpsbiträde om motparten har rättshjälp (30 § rättshjälpslagen). För det fall den förlorande parten har rättshjälp ingår det inte som en förmån i rättshjälpen att få ersättning för de rättegångskostnader som motparten har haft och som den förlorande parten åläggs att betala.

Enligt 17 kap. 1 § UB får det i utsökningsmål tas ut en årlig grundavgift för allmänna kostnader vid handläggningen och även i övrigt tas ut ersättning för statens kostnader för förfarandet hos Kronofogdemyndigheten (*förrättningskostnader*).

I fråga om verkställighet för underhållsbidrag gäller i flera avseenden särskilda regler om kostnaderna. Till att börja med föreskrivs i 17 kap. 3 § andra stycket UB att sökanden inte ansvarar för förrättningskostnaderna i mål om utmätning för fordran som vid utmätning av lön har företrädesrätt enligt 7 kap. 14 § samma balk, dvs. bland annat fordran på underhållsbidrag. Detta gäller även utländska underhållsbidrag (andra stycket samma paragraf). Vid utmätning av lön för en sådan fordran har vidare underhållsbidraget företräde framför kostnaderna i målet (15 § samma kap.).

De närmare bestämmelserna om avgifter finns i förordningen (1992:1094) om avgifter vid Kronofogdemyndigheten. I motsats till vad som gäller för mål om utmätning i allmänhet tas det vid utmätning för fordran på underhållsbidrag bara ut en avgift för

⁹ Se prop. 1984/85:163 s. 13.

varje gäldenär och år då något sådant mål handläggs av myndigheten, oavsett hur många mål det rör sig om (5 c § första stycket i förordningen). I 15 § andra stycket föreskrivs att sökanden i mål som rör bl.a. underhållsbidrag inte ska betala grundavgift.

Sammantaget gäller alltså vid verkställighet för underhållsbidrag

- att grundavgift inte tas ut med mer än för närvarande 600 kronor per gäldenär och år,
- att sökanden inte ska betala grundavgift och inte ansvarar för några kostnader om de inte kan tas ut av gäldenären, och
- att underhållsbidraget har företräde framför kostnaderna vid löneutmätning.

I praktiken innebär detta att sökanden inte riskerar att drabbas av några kostnader alls hos Kronofogdemyndigheten så länge som verkställigheten äger rum genom löneutmätning. Det är också på det sättet som verkställighet vanligtvis äger rum i fråga om underhållsbidrag.

Skulle verkställigheten äga rum genom utmätning av något annat än lön kan kostnaderna indirekt komma att påverka sökandens rätt på det sättet att de tas ut ur köpeskillingen för den utmäta egendomen före dennes fordran.

Har två eller flera sökt utmätning mot samma gäldenär, ska utmätning för fordringarna ske samtidigt, om inte utmätning för någon av fordringarna därigenom fördröjs oskäligt (4 kap. 11 § UB).

11.2.3 Särskilt om rättshjälp i internationella situationer

Den 27 januari 2003 antogs rådets direktiv (2003/8/EG) om förbättring av möjligheterna till rättslig prövning i gränsöverskridande tvister genom fastställande av gemensamma minimiregler för rättshjälp i sådana tvister (rättshjälpsdirektivet).¹⁰ Syftet med rättshjälpsdirektivet är att förbättra enskildas möjligheter till rättslig prövning i gränsöverskridande tvister på privaträttens område genom att fastställa gemensamma minimiregler för rättshjälp i sådana tvister. En tvist är enligt direktivet gränsöverskridande om den part som ansöker om rättshjälp har sin hemvist eller sin vanliga vistelseort i en annan medlemsstat än den där dom-

¹⁰ Se EGT L 26, 31.1.2003, s. 41.

stolen är belägen eller där avgörandet ska verkställas. En medlemsstat ska behandla personer som har sin hemvist eller sin vanliga vistelseort i en annan medlemsstat på samma sätt som medlemsstatens egna medborgare. Direktivet har genomförts i svensk rätt och föranledde vissa ändringar i rättshjälpslagen (se t.ex. 22 a–d §§).¹¹

Sverige tillträdde år 1987 Haagkonventionen av den 25 oktober 1980 om internationell rättshjälp.¹² Enligt de grundläggande bestämmelserna i konventionen är medborgare och personer som är bosatta i en fördragsslutande stat berättigade till rättshjälp i rättsförhållanden av civil eller kommersiell natur i varje annan fördragsslutande stat, på samma villkor som där bosatta medborgare. Tanken bakom regleringen är att tillförsäkra bl.a. dem som har anställning utanför sitt hemland samma ställning som medborgarna i det land där de är bosatta. Frågan om rättshjälp ska avgöras enligt de regler som gäller för de egna, i landet bosatta medborgarna. Sveriges tillträde till konventionen föranledde vissa ändringar i dåvarande rättshjälpslagen (1972:429).¹³ Sedan år 2000 är Justitiedepartementet centralmyndighet enligt konventionen.¹⁴

En utländsk medborgare som är bosatt i en stat som är ansluten till New York-konventionen eller i Amerikas förenta stater, Guam, Jungfruöarna, Puerto Rico eller Samoa, dock med undantag av Alabama, District of Columbia och Mississippi¹⁵ är, om han eller hon är kärke eller sökande i ett mål eller ärende som rör underhållsbidrag och som har väckts genom förmedling av Försäkringskassan eller av Utrikesdepartementet, likställd med en svensk medborgare i fråga om rätt till rättshjälp enligt rättshjälpslagen, se 35 § rättshjälpsförordningen.

Om en utländsk medborgare som inte har hemvist här i landet eller en utländsk juridisk person vill väcka talan vid svensk domstol mot en svensk medborgare, mot någon som har hemvist i Sverige eller mot en svensk juridisk person, ska käranden (på svarandens yrkande) ställa säkerhet för de rättegångskostnader som han kan bli skyldig att betala genom lagakraftgående avgörande i målet, se 1 § lagen (1980:307) om skyldighet för utländska käranden att ställa

¹¹ Se prop. 2003/04:87, bet. 2003/04:JuU27, prot. 2003/04:122.

¹² Se SÖ 1986:72.

¹³ Se prop. 1985/86: 161 s. 6 f., bet. JuU 1986/87:2, rskr. 1986/87:18.

¹⁴ Se SÖ 2000:39.

¹⁵ Vissa av Förenta staternas delstater och de nämnda autonoma territorierna har avgett förklaringar om att de erkänner svenska avgöranden och godtar svenskt samarbete i underhållsfrågor. Sverige har avgett motsvarande förklaringar, se avsnitt 9.2.1.

säkerhet för rättegångskostnader. Den som är medborgare eller har hemvist i ett land inom EES-området och juridiska personer som har bildats enligt ett sådant lands lagstiftning likställs med svenska medborgare respektive svenska juridiska personer (tredje stycket i samma §). Den som är statslös eller politisk flykting ska i fråga om skyldigheten att ställa säkerhet enligt denna lag vara likställd med en medborgare i den stat där han har hemvist (fjärde stycket). I den mån det har avtalats i internationella överenskommelser, som är bindande för Sverige, är utländska medborgare och utländska juridiska personer befriade från skyldigheten att ställa säkerhet och har samma befogenhet att kräva säkerhet som svenska medborgare och svenska juridiska personer. Med sådant avtal jämställs ett åtagande som regeringen har gjort i förhållande till en annan stat eller del av stat vid ömsesidigt internationellt samarbete för indrivning av underhållsbidrag (5 § nämnda lag).

Enligt tillkännagivande (2005:784) om befrielse i vissa fall för utländska kärebande att ställa säkerhet för rättegångskostnader, m.m. är bl.a. följande utländska medborgare och utländska juridiska personer befriade från skyldigheten att ställa säkerhet och har samma rätt att kräva säkerhet som svenska medborgare och svenska juridiska personer.

- Den som vistas i en stat som är ansluten till New York-konventionen, i mål eller ärenden angående underhållsbidrag som har väckts enligt bestämmelserna i nämnda konvention.
- Den som vistas i Amerikas Förenta Stater jämte Guam, Jungfruöarna, Puerto Rico och Samoa, dock med undantag av Alabama, District of Columbia och Mississippi, i mål eller ärenden angående underhållsbidrag som har väckts genom förmedling av Försäkringskassan eller av Utrikesdepartementet.
- Fysiska och juridiska personer i rättegång som avser tillämpning av lagen (1965:723) om erkännande och verkställighet av vissa utländska domar och beslut angående underhåll till barn eller tillämpning av lagen (1976:108) om erkännande och verkställighet av utländskt avgörande angående underhållsskyldighet.

Internationellt bistånd inom ramen för New York-konventionen lämnas i regel helt kostnadsfritt av de stater som omfattas av konventionen. I de länder som har domstolsförfarande för fastställande av underhållsbidrag företräds de svenska barnen ofta av en

tjänsteman hos en myndighet och inte av en advokat. I Sverige har emellertid som regel ett rättshjälpsbiträde anlåtats.¹⁶ Myndigheternas administrativa hjälp är gratis. Men det kan finnas andra avgifter och kostnader som inte ingår i myndigheternas gratishjälp, t.ex. rättshjälpsavgifter och kostnader för översättningar.¹⁷ Det har inte ansetts att det finns tillräcklig anledning att införa en generell regel om befrielse från rättshjälpsavgift för alla ärenden som rör New York-konventionen. Då skulle även mycket förmögna barn kunna komma i åtnjutande av avgiftsbefrielse, något som inte krävs enligt konventionen.¹⁸

11.3 Rättshjälp enligt underhållsförordningen och rättsligt bistånd enligt 2007 års Haagkonvention

11.3.1 Tillhandahållandet av rättshjälp och rättsligt bistånd

EU:s medlemsstater respektive de fördragsslutande staterna är skyldiga att ge parterna i en tvist om underhåll faktisk tillgång till rättslig prövning. Detta ska innefatta verkställighets- och överklagandeförfaranden (artikel 44.1 i underhållsförordningen och artikel 14.1 i 2007 års Haagkonvention). För konventionens del gäller skyldigheten när ansökan görs genom centralmyndigheterna. För att säkerställa möjligheten till rättslig prövning ska staterna tillhandahålla rättshjälp (artikel 44.2 i underhållsförordningen) respektive kostnadsfritt rättsligt bistånd (artikel 14.2 i 2007 års Haagkonvention). Rätten till rättshjälp respektive rättsligt bistånd ska inte begränsas jämfört med den rättshjälp/det bistånd som tillhandahålls i motsvarande nationella ärenden (artikel 44.4 i underhållsförordningen och artikel 14.4 i 2007 års Haagkonvention). Ingen säkerhet, borgen eller deposition får krävas som garanti för betalning av kostnader och avgifter vid förfaranden om underhållsskyldighet (artikel 44.5 i underhållsförordningen, jfr artikel 51 i Bryssel I-förordningen, och artikel 14.5 i 2007 års Haagkonvention).

Det noteras särskilt i ingressen till underhållsförordningen att det, med hänsyn till kostnaderna för förfarandena, bör föreskrivas ett mycket fördelaktigt system för rättshjälp, nämligen fullt bidrag

¹⁶ Se prop. 1998/99:10 s. 12.

¹⁷ Se Försäkringskassans Vägledning 2006:1, *Indrivning av underhållsbidrag i internationella ärenden*, s. 21.

¹⁸ Se prop. 1998/99:10 s. 12.

för kostnader i samband med förfaranden rörande underhållsskyldighet mot barn under 21 år och som har inletts genom centralmyndigheterna (punkten 36 i ingressen). De nuvarande reglerna om rättshjälp i EU enligt rättshjälpsdirektivet bör enligt samma ingresspunkt följaktligen kompletteras med särskilda regler, så att det skapas ett särskilt system för rättshjälp.

Om ansökan görs genom centralmyndigheterna finns inte någon skyldighet att tillhandahålla rättshjälp/rättsligt bistånd om förfarandena i den anmodade staten gör det möjligt för parterna att föra sin talan ändå, och om centralmyndigheten tillhandahåller nödvändiga tjänster utan kostnad (artikel 44.3 i underhållsförordningen och artikel 14.3 i 2007 års Haagkonvention). Systemet med centralmyndigheter finns inte i Bryssel I-förordningen. Någon motsvarande bestämmelse finns därför inte i den förordningen.

11.3.2 Innebörden av rättshjälp respektive rättsligt bistånd

Rättshjälp respektive rättsligt bistånd ska innebära det bistånd som är nödvändigt för att parterna ska kunna få kännedom om och hävda sina rättigheter samt säkerställa att deras ansökan behandlas fullständigt och effektivt (artikel 45 i underhållsförordningen och artikel 3 c i 2007 års Haagkonvention).

Enligt artikel 45 i underhållsförordningen ska rättshjälpen, i förekommande fall, omfatta

- a) juridisk rådgivning i avsikt att nå en uppgörelse innan ett rättsligt förfarande inleds,
- b) rättsligt bistånd med att väcka talan inför en myndighet eller en domstol och representation vid domstol,
- c) befrielse från eller bidrag till rättegångskostnader och arvoden till personer som fått i uppdrag att vidta åtgärder under förfarandet,
- d) i de medlemsstater där den förlorande parten är skyldig att betala motpartens kostnader, motpartens kostnader om rättshjälpsmottagaren förlorar målet, under förutsättning att dessa kostnader skulle ha täckts av rättshjälpen om rättshjälpsmottagaren hade haft sin hemvist i den medlemsstat där domstolen är belägen,
- e) tolkning,

- f) översättning av de handlingar som domstolen eller den behöriga myndigheten kräver och som rättshjälpsmottagaren lämnat in och som är nödvändiga för att avgöra tvisten, samt
- g) resekostnader som rättshjälpsmottagaren ska betala när de personer som berörs av förfarandet av rättshjälpsmottagarens talan är ålagda i lag eller av domstolen i den berörda medlemsstaten att personligen närvara vid förhandlingarna och domstolen beslutar att den annars inte kan höra de berörda personerna på ett tillfredsställande sätt.

Av 2007 års Haagkonvention följer att rättsligt bistånd efter behov kan lämnas i form av juridisk rådgivning, hjälp med att lägga fram sin sak för en myndighet, juridiskt ombud och befrielse från rättegångskostnader (artikel 3 c). I den förklarande rapporten ges följande exempel på vad som kan omfattas av rättsligt bistånd från centralmyndigheten. Hjälp med att förbereda en ansökan, att ta fram handlingar, att tillhandahålla information efter begäran från den anmodade staten och att sköta kontakten med sökandens rättsliga representant i den anmodade staten. Rättsligt bistånd kan även innebära rätt att få rättslig representation, t.ex. att en advokat representerar sökanden i den anmodade staten, i och utanför domstol, och i förhandlingar med motparten. Även tillgång till medlingstjänster och rättslig rådgivning kan omfattas. Det kan röra sig om rådgivning från centralmyndigheten eller från en advokat. Tanken är enligt den förklarande rapporten att rättslig rådgivning från centralmyndigheter ska vara av generell natur, t.ex. i fråga om hur lagstiftningen om underhåll till barn är uppbyggd i den aktuella staten och hur konventionen är implementerad. Privat rättslig rådgivning kan ges av en advokat om en sådan utses.¹⁹

Om det rättsliga biståndet inte tillhandahålls kostnadsfritt i den anmodade staten måste kostnadsfri hjälp ges till sökanden så att han eller hon kan söka om rättsligt bistånd eller annan finansiell hjälp som sedan kan ge tillgång till nödvändiga förfaranden.²⁰

¹⁹ Se Explanatory Report (Conv.), paragraph 129–130 och 132–133.

²⁰ Se Explanatory Report (Conv.), paragraph 372.

11.3.3 Rättshjälp och rättsligt bistånd vid underhåll till barn

Särskilda bestämmelser gäller när ansökan görs genom centralmyndigheter och avser underhåll till barn. Den anmodade staten ska då enligt underhållsförordningen tillhandahålla fri rättshjälp vid alla ansökningar som görs av en underhållsberättigad person avseende en förälders underhållsskyldighet mot ett barn under 21 år (artikel 46.1 i underhållsförordningen). På motsvarande sätt ska den anmodade staten enligt 2007 års Haagkonvention tillhandahålla kostnadsfritt rättsligt bistånd vid alla ansökningar som görs av en underhållsberättigad avseende underhållsskyldighet som grundar sig på ett föräldra-barnförhållande mot en person under 21 år (artikel 15.1 i 2007 års Haagkonvention). Varken tillgångs- eller skälighetsvillkor får ställas.²¹ Skyldigheten att tillhandahålla fri rättshjälp respektive kostnadsfritt rättsligt bistånd gäller bara om ansökan görs genom centralmyndigheter, dvs. inte vid ansökningar som görs av en part direkt till behörig myndighet. Vidare gäller den bara till förmån för den underhållsberättigade. Som har nämnts i avsnitt 11.3.1 är den fördelaktiga rättshjälpen i underhållsförordningen avsedd att vara ett komplement till reglerna om rättshjälp i EU:s rättshjälpsdirektiv (se punkten 36 i ingressen till underhållsförordningen).

När det gäller ansökningar om erkännande eller erkännande och verkställbarhetsförklaring av ett avgörande samt ansökningar om verkställighet av ett avgörande som meddelats eller erkänns i den anmodade staten är skyldigheten undantagslös.²² I fråga om andra ansökningar, t.ex. ändring av ett avgörande som meddelats i den anmodade staten, får den behöriga myndigheten i den anmodade staten vägra fri rättshjälp respektive kostnadsfritt rättsligt bistånd om den anser att ansökan eller ett eventuellt överklagande efter vad som framgår av omständigheterna uppenbart saknar grund (artikel 46.2 i underhållsförordningen och artikel 15.2 i 2007 års Haagkonvention). Som exempel på när rättsligt bistånd får vägras nämns i den förklarande rapporten att sökandens tillgångar är stora medan den underhållsskyldiges är så små att talan inte har

²¹ Se Explanatory Report (Conv.), paragraph 382.

²² I konventionsfall finns skyldigheten också när den anmodade staten till följd av ett förbehåll inte kan erkänna ett avgörande och staten därför är förpliktad att vidta alla lämpliga åtgärder för att utverka ett avgörande till förmån för den underhållsberättigade när den underhållsskyldige har hemvist i staten (artikel 20.4 i 2007 års Haagkonvention).

förutsättningar att bifallas eller om det inte finns någon rättslig grund för anspråket.²³

Det finns enligt artikel 16.1 en möjlighet för en fördragslutande stat till 2007 års Haagkonvention att förklara att den kommer att tillhandahålla kostnadsfritt rättsligt bistånd också i *andra* fall än vid ansökan om erkännande eller erkännande och verkställighet av ett avgörande (artikel 10.1 a), verkställighet av ett avgörande som meddelats eller erkänns i den anmodade staten (artikel 10.1 b), eller om staten till följd av ett förbehåll inte kan erkänna ett avgörande och är förpliktad att vidta alla åtgärder för att utverka ett avgörande till förmån för den underhållsberättigade (artikel 20.4), efter en bedömning av barnets medel. Kommissionen har i sitt förslag till rådsbeslut funnit att någon sådan förklaring inte bör avges av EU.²⁴ Frågan är emellertid inte slutligt avgjord.

Om en ansökan riktas till en stat som har avgett en förklaring enligt artikel 16.1, ska ett formellt intyg från sökanden skickas med. Av detta intyg ska framgå att barnets medel uppfyller förutsättningarna som har uppställts av den stat som avgett förklaringen. Den staten får begära ytterligare bevis avseende barnets medel endast om den har skälig anledning att anta att de uppgifter som sökanden har lämnat är felaktiga (artikel 16.3 i 2007 års Haagkonvention). Information om barnets tillgångar kan lämnas på *Financial Circumstances Form*, ett formulär som har utarbetats inom Haagkonferensen.²⁵ Om lagen i den anmodade staten föreskriver ett mer förmånligt rättsligt bistånd avseende underhållsskyldighet som grundas på ett föräldra-barnförhållande mot ett barn, så ska det mest förmånliga rättsliga biståndet tillhandahållas (artikel 16.4 i 2007 års Haagkonvention).

²³ Se Explanatory Report (Conv.), paragraph 390.

²⁴ Se KOM(2009) 373 slutlig, 28.7.2009.

²⁵ Se Forms Working Group – Recommended Forms, Co-ordinated by the Permanent Bureau, Prel. Doc. No 2 B of July 2009, Annex E (tillgängligt på Haagkonferensens hemsida se <http://www.hcch.net/upload/wop/maint_pd02eb2009.pdf>).

11.3.4 Rättshjälp och rättsligt bistånd vid underhåll till andra än barn under 21 år

11.3.4.1 Underhållsförordningen

När det inte är fråga om underhåll till barn (se artikel 46 och avsnitt 11.3.3) får enligt underhållsförordningen rättshjälp lämnas under de förutsättningar som följer av nationell rätt (artikel 47.1). En medlemsstat är dock inte skyldig att tillhandahålla rättshjälp om och i den mån som förfarandena i den medlemsstaten gör det möjligt för parterna att föra sin talan utan att rättshjälp behövs, och om centralmyndigheten tillhandahåller nödvändiga tjänster utan kostnad (artikel 47.1 jämförd med artikel 44). Den rättshjälp som beviljas ska innebära det bistånd som är nödvändigt för att parten ska kunna få kännedom om och hävda sina rättigheter samt säkerställa att ansökan behandlas fullständigt och effektivt (artikel 45).

De förutsättningar för rättshjälp enligt nationell rätt som avses är särskilt sökandens behov av rättshjälp och om det är rimligt att rättshjälp lämnas (artikel 47.1). Utan hinder av detta ska en part som i ursprungsmedlemsstaten helt eller delvis hade rättshjälp, eller som var befriad från kostnader och avgifter, vara berättigad till rättshjälp eller kostnads- och avgiftsbefrielse i största möjliga utsträckning enligt lagen i den verkställande medlemsstaten (artikel 47.2 i underhållsförordningen med motsvarighet i artikel 50 i Bryssel I-förordningen). Detsamma gäller part som i ursprungsmedlemsstaten haft förmånen av ett kostnadsfritt förfarande inför en administrativ myndighet (uppräknad i bilaga X till underhållsförordningen). Parten ska för detta ändamål lämna in ett intyg av en myndighet uppräknad i bilaga XI (artikel 47.3).

Av intyg i bilaga I, II och VI som i förekommande fall ska bifogas när verkställighet söks i en annan medlemsstat, framgår bl.a. om sökanden eller motparten har haft rättshjälp eller varit befriade från kostnader.

11.3.4.2 2007 års Haagkonvention

När en ansökan inte gäller underhåll till barn enligt artikel 15 i 2007 års Haagkonvention (se avsnitt 11.3.3), och inte ställs till en stat som har meddelat en särskild förklaring som möjliggör behovsprövning utifrån en bedömning av barnets medel (artikel 16), gäller att rätten till kostnadsfritt rättsligt bistånd får göras beroende av en

prövning av de tillgängliga medlen eller de faktiska omständigheterna (artikel 17 a). Det krävs enligt den förklarande rapporten inte att den grundläggande ansökan görs genom centralmyndigheterna och såväl den som är berättigad till underhåll som den som krävs på underhåll kan ansöka om rättsligt bistånd enligt artikel 17.²⁶ En sökande som har haft rätt till kostnadsfritt rättsligt bistånd i ursprungsstaten ska vid ett förfarande om erkännande och verkställighet ha rätt till kostnadsfritt rättsligt bistånd i åtminstone samma utsträckning som gäller under samma förhållanden enligt den anmodade statens lag (artikel 17 b). Bestämmelsen har delvis sin motsvarighet i artikel 47 i underhållsförordningen.

11.3.5 Återkrav av kostnader från förlorande part

Det är möjligt att kräva tillbaka kostnader från en förlorande part enligt både underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention. Möjligheten till återkrav i nu aktuellt sammanhang tar inte sikte på rättegångskostnader (artikel 2.1 första punkten i underhållsförordningen) respektive kostnader och avgifter (artikel 19.1 i 2007 års Haagkonvention), som i stället omfattas av själva avgörandet. Enligt underhållsförordningen får återkrav ske i undantagsfall och om partens ekonomiska förhållanden tillåter det när den förlorande parten erhållit fri rättshjälp enligt artikel 46, dvs. avseende underhåll till barn (artikel 67 i underhållsförordningen). Detta skulle särskilt vara fallet för en rik person som har handlat i ond tro (ingresspunkt 36 i förordningen). I 2007 års Haagkonvention anges endast att en stat får kräva tillbaka kostnader från en förlorande part (artikel 43.2). När det gäller en ansökan enligt artikel 10.1 b av en underhållsberättigad om verkställighet av ett avgörande som meddelats eller erkänns i den anmodade staten för att kräva tillbaka kostnader från en förlorande part enligt artikel 43.2, ska begreppet "underhållsberättigad" i artikel 10 omfatta en stat (artikel 43.3 i 2007 års Haagkonvention). Enligt den förklarande rapporten tar återkravsbestämmelsen sikte på fall där en välbeställd person har fått fritt rättsligt bistånd och hans eller hennes ansökan inte bifalls. Den anmodade staten har då möjlighet att kräva tillbaka kostnaderna för rättsligt bistånd. Avsikten är dock inte att

²⁶ Se Explanatory Report (Conv.), paragraph 402.

bestämmelsen ska användas när personen har förlorat målet utan att detta har något samband med hans eller hennes talan i sak.²⁷

Bestämmelsen i underhållsförordningen reglerar alltså endast återkrav i den situationen där parten har fått fri rättshjälp. Om parten har beviljats rättshjälp i övriga fall regleras möjligheten att återkräva kostnader av nationell rätt. Bestämmelsen i 2007 års Haagkonvention är mer generellt utformad och öppnar för möjligheten att kräva ersättning för t.ex. DNA-test.²⁸

11.3.6 Rättshjälp och rättsligt bistånd till ett offentligt organ

Som har framgått i avsnitt 4.2 och 4.3 omfattar begreppet underhållsberättigad under vissa förhållanden även ett offentligt organ som agerar i stället för en person som har rätt att få underhållsbidrag eller ett offentligt organ som har rätt till återbetalning för underhållsstöd som har lämnats i stället för underhållsbidrag (artikel 64.1 i underhållsförordningen och artikel 36.1 i 2007 års Haagkonvention). I dessa fall gäller att det offentliga organet har rätt till rättshjälp och rättsligt bistånd på motsvarande sätt som en fysisk person.

11.3.7 Sammanfattande jämförelse

Bestämmelserna om rättshjälp i underhållsförordningen och om rättsligt bistånd i 2007 års Haagkonvention överensstämmer i stor utsträckning. Den anmodade staten ska tillhandahålla rättsligt bistånd vid ansökningar genom centralmyndigheter men det är ingen skyldighet om centralmyndigheten erbjuder nödvändiga tjänster kostnadsfritt (artikel 44 i underhållsförordningen och artikel 14 i 2007 års Haagkonvention).

En skillnad mellan instrumenten är dock att 2007 års Haagkonvention inte preciserar innehållet i det rättsliga biståndet. Snarare exemplifieras det så att det efter behov *kan* lämnas i form av juridisk rådgivning m.m. (artikel 3 c). I underhållsförordningen finns däremot en uttömmande uppräkningslista av vad rättshjälpen i förekommande fall *ska* omfatta (artikel 45 a–g).

²⁷ Se Explanatory Report (Conv.), paragraph 622.

²⁸ Se Explanatory Report (Conv.), paragraph 392.

Det rättsliga biståndet ska enligt både underhållsförordningen (artikel 46.1 jämförd med artikel 56) och 2007 års Haagkonvention (artikel 15) vara kostnadsfritt när ansökan görs av den underhållsberättigade, grundar sig på ett föräldra-barnförhållande och avser underhåll till ett barn under 21 år²⁹ när ansökan gäller

- erkännande eller erkännande och verkställbarhetsförklaring av ett avgörande, eller
- verkställighet av ett avgörande som meddelats eller erkänns i den anmodade staten.

För konventionens del gäller därutöver att det rättsliga biståndet ska vara kostnadsfritt om ett avgörande inte kan erkännas i den anmodade staten till följd av ett förbehåll, och staten är förpliktad att vidta alla lämpliga åtgärder för att utverka ett avgörande till förmån för den underhållsberättigade om den underhållsskyldige har hemvist i staten (artiklarna 15.2 och 20.4). Enligt kommissionens förslag till rådsbeslut kommer EU inte att meddela något sådant förbehåll, men detta är ännu inte slutligt avgjort.³⁰

Även i fråga om andra ansökningar som görs av den underhållsberättigade, som grundar sig på ett föräldra-barnförhållande och som avser underhåll till ett barn under 21 år, ska det rättsliga biståndet vara kostnadsfritt men detta får dock vägras om en ansökan eller ett överklagande uppenbart saknar grund (artikel 46 i underhållsförordningen och artikel 15 i 2007 års Haagkonvention).

För övriga ansökningar gäller att

- rättshjälp får lämnas enligt nationell rätt, särskilt i fråga om sökandens behov av rättshjälp och om det är rimligt att rättshjälp lämnas (artikel 47 i underhållsförordningen), samt att
- rätten till kostnadsfritt rättsligt bistånd får göras beroende av en prövning av de tillgängliga medlen eller de faktiska omständigheterna (artikel 17 i 2007 års Haagkonvention).

En part som har haft rättshjälp respektive rättsligt bistånd i ursprungsstaten ska dock i erkännande-, verkställbarhets- eller verkställighetsförfaranden ha rätt till det i största möjliga utsträckning (artikel 47.2 i underhållsförordningen) eller i åtmin-

²⁹ Enligt underhållsförordningen omfattas inte underhållsbidrag till en förälder under 21 år från barnet.

³⁰ Se KOM(2009) 373 slutlig, 28.7.2009.

stone samma utsträckning (artikel 17 b i 2007 års Haagkonvention) som gäller enligt den anmodade statens lag.

Även i fall där den underhållsberättigade ställer sin ansökan direkt till behörig myndighet ska rättshjälp respektive rättsligt bistånd ges (artikel 44 i underhållsförordningen och artikel 37 i 2007 års Haagkonvention). I dessa fall finns det dock inte i något fall någon skyldighet att ge det kostnadsfritt.

Både underhållsförordningen (artikel 67) och 2007 års Haagkonvention (artikel 43) ger möjligheter att kräva tillbaka kostnader från en förlorande part i vissa fall. Enligt underhållsförordningen får det dock ske undantagsvis, och om partens ekonomiska förhållanden tillåter det.

11.4 Överväganden

Förslag: Rättshjälp enligt rättshjälpslagen ska beviljas om den rättssökande behöver juridiskt biträde samt då förutsättningarna enligt artikel 46 i underhållsförordningen eller artikel 15 i 2007 års Haagkonvention är uppfyllda. När rättshjälp enligt rättshjälpslagen beviljas i dessa fall ska inte 2 §, 4–13 §§, 21–25 §§, 32 § 1–4 och 6, 33 §, 35 §, 38 § och 40 § första stycket i nämnda lag gälla.

De bestämmelser om företrädesrätt för underhållsbidragsfordringar som finns i underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention gäller framför motsvarande bestämmelser i UB. Detta tydliggörs i den av utredningen föreslagna bestämmelsen om att verkställbara avgöranden enligt underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention ska verkställas enligt UB om inte annat följer av förordningen och konventionen.

Bedömning: Det finns behov av att uppdatera rättshjälpsförordningen och av att ge ett nytt tillkännagivande om befrielse i vissa fall för utländska käreand att ställa säkerhet för rättegångskostnader, m.m.

11.4.1 Rättshjälp enligt underhållsförordningen respektive rättsligt bistånd enligt 2007 års Haagkonvention i förhållande till rättshjälp enligt rättshjälpslagen

”Rättshjälp” respektive ”rättsligt bistånd” har inte, såsom framhållits inledningsvis (avsnitt 11.1), i alla situationer samma innebörd som rättshjälp enligt rättshjälpslagen. Som har framgått av avsnitt 11.3.2 anges i den förklarande rapporten att rättsligt bistånd kan innebära rättslig rådgivning av generell natur från centralmyndigheten, t.ex. i fråga om hur lagstiftningen om underhåll till barn är uppbyggd. För detta behövs inte något beslut om rättshjälp enligt rättshjälpslagen. Ett annat exempel är att Försäkringskassan, i egenskap av mottagande organ enligt New York-konventionen, enligt nuvarande handläggning vidarebefordrar en ansökan om verkställighetsförklaring till Svea hovrätt utan att anlita advokat. Så kan ske även i fortsättningen. Rättshjälp respektive det rättsliga biståndet tillhandahålls då av centralmyndigheten. Dessa fall är att skilja från de fall där rättshjälp beviljas enligt rättshjälpslagen.

När rättshjälp enligt rättshjälpslagen beviljas överensstämmer artikel 45 i underhållsförordningen – där det i punkterna a–g räknas upp vad rättshjälp i förekommande fall ska omfatta (se avsnitt 11.3.2) – med de förmåner som antingen ingår i rättshjälp enligt rättshjälpslagen eller i övrigt bekostas av det allmänna.

- Punkten a) gäller juridisk rådgivning i avsikt att nå en uppgörelse innan ett rättsligt förfarande inleds. Den punkten får anses överensstämma med vad som kan tillgodoses genom rättshjälpsbiträdet, vars förordnande ingår i rättshjälp enligt rättshjälpslagen (15 §).
- Punkten b) avser rättsligt bistånd med att väcka talan och representation vid domstol, något som tillgodoses genom rättshjälpsbiträdet (15 § rättshjälpslagen)
- Punkten c) gäller befrielse från eller bidrag till rättegångskostnader och arvoden till personer som fått i uppdrag att vidta åtgärder under förfarandet, och motsvaras av att staten betalar i varje fall viss del av kostnaderna för rättshjälpsbiträde enligt 15 § rättshjälpslagen.
- Punkten d) avser situationen när förlorande part är skyldig att betala motpartens rättegångskostnader och föreskriver att

rättshjälpen ska omfatta motpartens rättegångskostnader om dessa skulle ha täckts av rättshjälpen i det fall rättshjälpsmottagaren haft hemvist i forumstaten. Enligt svensk rätt omfattas inte ersättning för motpartens rättegångskostnader av rättshjälpen enligt rättshjälpslagen.

- Punkten e) handlar om tolkning. Domstolar och andra myndigheter ska vid behov anlita tolk, vars arbete bekostas av staten, se 5 kap. 6 och 8 §§ RB, 50 och 52 §§ förvaltningsprocesslagen (1971:291) och 8 § förvaltningslagen (1986:223).³¹
- Punkten f) gäller översättning av de handlingar som krävs. Bestämmelser om översättning finns i 33 kap. 9 § RB, 50 och 52 §§ förvaltningsprocesslagen samt 8 § förvaltningslagen.³² Den som har biträtt med översättning har rätt till ersättning som betalas av staten.
- Punkten g) gäller resekostnader som rättshjälpsmottagaren ska betala i vissa fall. Rättshjälpen enligt rättshjälpslagen omfattar kostnader för bevisning vid allmän domstol (16 §). Vidare kan ersättning för inställelse utgå av allmänna medel till part, sakkunnig och vittne enligt förvaltningsprocesslagen (15 och 26 §§).

Sammantaget kan konstateras att underhållsförordningens krav överensstämmer med gällande svensk rätt. Något behov av kompletterande bestämmelser med anledning av underhållsförordningen kan därför inte förutses.

2007 års Haagkonvention har en mer allmän beskrivning av vad det rättsliga biståndet efter behov kan innebära (artikel 3 c). Det finns därför inte heller med avseende på konventionen något behov av kompletterande bestämmelser. Eftersom förutsättningarna för att få rättshjälp respektive rättsligt bistånd i princip är överensstämmande, och innehållet i rättshjälpen enligt rättshjälpslagen redan i dag omfattar de förmåner som anges i underhållsförordningen, bedömer utredningen att det inte kommer att vara någon

³¹ Att tolken har rätt till skälig ersättning och att ersättningen ska betalas av myndigheten har inte ansetts behöva föreskrivas särskilt i förvaltningslagen, se prop. 1971:30 s. 382 och prop. 1985/86:80 s. 27.

³² Med uttrycket "tolk" i 8 § förvaltningslagen avses även den som gör en skriftlig översättning av en handling som ges in på främmande språk, se prop. 1971:30 s. 381 och prop. 1985/86:80 s. 27. Av 50 § förvaltningsprocesslagen följer att rätten även i annat fall (än om någon ska höras inför rätten) vid behov får anlita tolk. Med detta åsyftas skriftlig handläggning, se prop. 1986/87:89 s. 142.

skillnad i praktiken mellan handläggningen av de ärenden där rättshjälp tillhandahålls enligt underhållsförordningen och där rättsligt bistånd ges enligt 2007 års Haagkonvention.

11.4.2 Kostnadsfri rättshjälp enligt rättshjälpslagen vid underhåll till barn enligt förordningen och konventionen

Bestämmelserna i underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention kommer att gälla direkt i Sverige. Det innebär bl.a. att det finns en skyldighet att tillhandahålla rättshjälp respektive rättsligt bistånd om förutsättningarna enligt förordningen och konventionen är uppfyllda. Som framgår av avsnitt 11.4.1 behöver rättshjälpen respektive det rättsliga biståndet inte alltid innebära att ett rättshjälpsbiträde ska förordnas. I många fall kan det räcka med att centralmyndigheten hjälper till, t.ex. genom att vidarebefordra en ansökan om verkställbarhet till Svea hovrätt. För de fall där rättshjälpen respektive det rättsliga biståndet ska lämnas genom ett rättshjälpsbiträde kommer rättshjälp enligt rättshjälpslagen i fråga. Utgångspunkten bör då vara att rättshjälp ges under de förutsättningar och på de villkor som följer av rättshjälpslagen.

Om en ansökan görs av en underhållsberättigad genom centralmyndigheterna och avser underhållsskyldighet som grundar sig på ett föräldra-barnförhållande mot en person under 21 år, ska rättshjälpen respektive det rättsliga biståndet vara kostnadsfritt (artikel 46.1 i underhållsförordningen³³ och artikel 15.1 i 2007 års Haagkonvention). När det finns behov av ett juridiskt biträde, och rättshjälpen respektive det rättsliga biståndet ska tillhandahållas enligt rättshjälpslagen, ska alltså rättshjälpen enligt rättshjälpslagen vara kostnadsfri. Utgångspunkten är även i dessa fall att rättshjälpslagens bestämmelser bör gälla. Det måste emellertid säkerställas att bestämmelserna om under vilka förutsättningar rättshjälp ska beviljas och om sökandens avgifter inte blir tillämpliga i dessa fall. Ett antal av bestämmelserna i rättshjälpslagen bör därför undantas från tillämpning när rättshjälp enligt rättshjälpslagen ska tillhandahållas kostnadsfritt. Som exempel kan nämnas att det inte ska ställas något krav på att sökanden har fått rådgivning (2 och 4 §§ rättshjälpslagen) och att det inte ska göras någon prövning av sökandens ekonomiska underlag (6 och 38 §§ samma lag) eller

³³ Enligt underhållsförordningen omfattas inte underhållsbidrag till en förälder under 21 år från barnet av bestämmelserna om kostnadsfri rättshjälp.

försäkringsskydd (9 §). Det krävs inte särskilda skäl för att rättshjälp ska få beviljas i dessa fall (jfr 11 §) och rättshjälpsavgift ska inte heller betalas (23–25 §§ och 40 § första stycket). Det innebär att rättshjälpen i sin helhet bekostas av staten.

I 22 a–d §§ rättshjälpslagen finns särskilda bestämmelser om rättshjälp i vissa gränsöverskridande angelägenheter som gäller när den rättssökande har sin hemvist eller sin vanliga vistelseort i en annan medlemsstat inom EU än Sverige. Som har nämnts i avsnitt 11.3.1 är underhållsförordningens fördelaktiga rättshjälpsystem vid förfaranden som har inletts genom centralmyndigheterna och som rör underhållsskyldighet mot barn under 21 år avsett att vara ett komplement till bestämmelserna om rättshjälp i rättshjälpsdirektivet (se punkten 36 i ingressen till underhållsförordningen). Bestämmelserna i 22 a–d §§ rättshjälpslagen bör inte vara tillämpliga när rättshjälpen ska vara kostnadsfri enligt underhållsförordningen.

Bland de bestämmelser som däremot kommer att vara tillämpliga finns bestämmelsen om att rättshjälp beviljas efter ansökan av den rättssökande (3 §). Detsamma gäller bestämmelserna som anger vilka förmåner som ingår i rättshjälpen (15–20 och 34 §§), däribland ersättning för rättshjälpsbiträdets arbete i högst 100 timmar och kostnader för bevisning. Även bestämmelserna om förordnande och byte av samt ersättning till rättshjälpsbiträde bör gälla (26–29 §§). Vidare bör rättshjälpen upphöra om ett rättshjälpsbiträde entledigas utan att ett annat rättshjälpsbiträde förordnas (32 § femte punkten). Även bestämmelserna som behandlar återbetalning av rättshjälpskostnader, t.ex. om rättshjälpen upphävs efter överklagande, bör kunna tillämpas (36–37 §§).

Det kan noteras att regleringen i underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention inte påverkar bedömningar i rättshjälpsfrågor enligt New York-konventionen.

11.4.3 Utredning inför beslut om rättshjälp och efterföljande hantering av avgifter m.m.

I de fall där en ansökan görs av någon som inte har rätt till fri rättshjälp respektive kostnadsfritt rättsligt bistånd enligt underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention, får parterna på samma sätt som i motsvarande nationella ärenden ansöka om rättshjälp enligt rättshjälpslagen. Förutsättningarna för att få sådan

följer då av denna lag. Det får anses ligga på centralmyndigheten att i de fall ansökningar görs genom centralmyndigheterna, bistå med information om hur det går till att ansöka om sådan rättshjälp och till vilken myndighet ansökan ska ställas.³⁴ De svårigheter som kan uppstå, t.ex. när det gäller att utreda om parten har ett rättsskydd i sin hemförsäkring, är inte unika för frågor om underhåll. Personer bosatta utomlands kan i vissa fall redan enligt gällande rätt få rättshjälp i Sverige på samma villkor som personer med hemvist i Sverige (se avsnitt 11.2.3).³⁵ En fördel när det gäller underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention är att centralmyndigheterna som regel bör kunna bistå om det är några uppgifter eller handlingar som behöver kompletteras. Utredningen ser inte något behov av kompletterande bestämmelser i detta avseende.

Samma bedömning görs när det gäller de praktiska frågor som kan uppstå när rättshjälp har beviljats. Bestämmelserna i rättshjälplagen och rättshjälpsförordningen är styrande på samma sätt som när det gäller rättshjälp i rent nationella mål. Det innebär t.ex. att rättshjälpsavgiften ska betalas fortlöpande (25 § rättshjälplagen).

11.4.4 Olika villkor för rättshjälp i interna respektive internationella ärenden om underhåll

När en ansökan om rättshjälp enligt rättshjälplagen görs av en underhållsberättigad person i Sverige vid en svensk myndighet, är det inte fråga om en ansökan genom centralmyndigheter enligt underhållsförordningen eller 2007 års Haagkonvention. Det innebär att de förmånliga rättshjälpsbestämmelserna i förordningen och konventionen (dvs. kostnadsfri rättshjälp i fall där det föreskrivs) inte blir tillämpliga. Förutsättningarna för att parten ska få rättshjälp styrs då helt av bestämmelserna i rättshjälplagen. En part som vänder sig till centralmyndigheten kommer alltså att få en förmånligare ställning i rättshjälpsfrågan än en part i ett internt svenskt mål eller ärende. Detta gäller särskilt eftersom svensk rätt

³⁴ Jfr Explanatory Report (Conv.), paragraph 372, där det anges att kostnadsfri hjälp måste ges till sökanden så att han eller hon kan söka om rättsligt bistånd eller annan finansiell hjälp om det rättsliga biståndet inte tillhandahålls kostnadsfritt.

³⁵ Om en angelägenhet ska behandlas i Sverige och den rättssökande har sin hemvist eller sin vanliga vistelseort i en annan medlemsstat inom EU, gäller dock inte bestämmelsen i 9 § andra stycket rättshjälplagen, som säger att en rättssökande som inte hade rättsskydd men borde ha haft det med hänsyn till sitt försäkringsskydd i övrigt får beviljas rättshjälp endast om det finns särskilda skäl (se 22 a och 22 c §§ rättshjälplagen).

(i vart fall för närvarande) är restriktiv till att bevilja rättshjälp i mål om underhåll.

Det kan av samma skäl – ur rättshjälpshänseende – vara ekonomiskt mer fördelaktigt för en svensk underhållsberättigad part under 21 år att föra en talan om fastställande av underhåll i ett annat land än Sverige. En förutsättning för att det ska vara möjligt är givetvis att det finns internationell behörighet i det andra landet.

Utredningen kan konstatera att olika villkor kommer att gälla för beviljandet av rättshjälp i interna respektive internationella ärenden om underhåll. Det faller emellertid utanför utredningens uppdrag att göra en översyn av de interna rättshjälpsbestämmelserna i underhållsmål.

11.4.5 Kostnader och avgifter hos Kronofogdemyndigheten

I avsnitt 11.2.2 finns en redogörelse för vilka avgifter och kostnader som tas ut hos Kronofogdemyndigheten vid verkställighet. Om kostnadsfri rättshjälp och biträde enligt rättshjälpslagen beviljas ingår utsökningssavgifter hos Kronofogdemyndigheten i en ägenhet som lett till ett verkställbart avgörande (19 § rättshjälpslagen). Detsamma gäller när rättshjälp har beviljats i andra fall. Även när rättshjälp enligt rättshjälpslagen *inte* ska lämnas, men personen i fråga ändå har rätt till fri rättshjälp respektive kostnadsfritt rättsligt bistånd, får det alltså inte tas ut några avgifter. Som framgår i avsnitt 11.2.2 svarar sökanden emellertid inte för förrättningskostnader hos Kronofogdemyndigheten så länge som verkställighet äger rum för fordran som avser underhållsbidrag och vid utmätning i lön har underhållsbidraget företräde framför kostnaderna i målet. Härtill kommer att artikel 43 i underhållsförordningen och artikel 43.1 i 2007 års Haagkonvention innebär att täckning för de kostnader som uppkommer vid tillämpningen av förordningen och konventionen inte får ha företräde framför indrivning av underhållsbidrag. Det innebär alltså att den underhållsberättigades anspråk på underhåll ska tillgodoses i första hand. Dessa bestämmelser är verkställighetsbestämmelser som blir aktuella vid sidan av UB. Några andra bestämmelser för att säkerställa att förfarandet blir kostnadsfritt behövs inte. Däremot ska tydliggöras i lag att UB:s bestämmelser om verkställighet gäller om annat inte följer av underhållsförordningen eller 2007 års Haagkonvention.

Även om ett barn har rätt till fri rättshjälp respektive kostnadsfritt rättsligt bistånd täcker rättshjälpen enligt rättshjälpslagen inte motpartens rättegångskostnader om barnet förlorar målet (jfr artikel 45 d i underhållsförordningen). Det finns inte någon skyldighet enligt förordningen att tillse detta. I sammanhanget ska dock erinras om bestämmelsen i 7 kap. 19 § FB, som i mål om underhåll till barn innehåller avvikelser från kostnadsfördelningsbestämmelserna i 18 kap. RB (se avsnitt 11.2.2). Bestämmelsen innebär att domstolen får förordna att vardera parten ska bära sin rättegångskostnad om det finns särskilda skäl. Om det inte finns sådana skäl, och barnet har företrätts av en förälder som varaktigt bor tillsammans med barnet, ska föräldern i stället för barnet åläggas att ersätta motparten dennes rättegångskostnad.

11.4.6 Behov av förordningsändringar i övrigt

Underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention kommer att medföra behov av vissa förordningsändringar. Exempelvis bör 35 § rättshjälpsförordningen byggas ut, så att en utländsk medborgare bosatt i en fördragsslutande stat är likställd med en svensk medborgare i fråga om rätt till rättshjälp enligt rättshjälpslagen (i fråga om medborgare i EU respektive den som har sin hemvist eller vanliga vistelseort i en medlemsstat inom EU gäller detta redan). Rättshjälpsförordningen bör även kompletteras med en bestämmelse om vilka uppgifter som ska anges i en ansökan om rättshjälp när det är fråga om fri rättshjälp respektive kostnadsfritt rättsligt bistånd. Det bör i princip vara tillräckligt om det finns uppgifter om namn och vad saken gäller. Det bör inte heller krävas att sökanden undertecknar ansökan på heder och samvete (11 § i rättshjälpsförordningen) när det är fråga om fri rättshjälp respektive kostnadsfritt rättsligt bistånd. I ett sådant fall finns det inte något behov av att intyga eller bekräfta sina ekonomiska förhållanden. Det innebär att ansökan om rättshjälp kan vara undertecknad av sökandens ombud, förutsatt att det finns en fullmakt. Eftersom det blir aktuellt med fri rättshjälp endast när ansökan går genom centralmyndigheterna får förutsättas att relevanta uppgifter kommer fram i samband med att ansökan görs.

Slutligen bör tillkännagivandet om befrielse i vissa fall för utländska käreande att ställa säkerhet för rättegångskostnader, m.m. kompletteras med en hänvisning till 2007 års Haagkonvention.

12 Allmänna bestämmelser, slutbestämmelser och bilagda formulär

12.1 Underhållsförordningen

Det sista kapitlet i underhållsförordningen (kapitel IX) innehåller – förutom de övergångsbestämmelser som behandlas i avsnitt 12.4.1 – allmänna bestämmelser och slutbestämmelser. Bland annat föreskrivs att ingen legalisering får krävas (artikel 65, jfr artikel 56 i Bryssel I-förordningen). Vidare ges en möjlighet för behörig myndighet i den anmodade medlemsstaten att i undantagsfall, och om partens ekonomiska förhållanden tillåter det, kräva tillbaka kostnader från förlorande part som erhållit fri rättshjälp (artikel 67, se avsnitt 11.3.5).

Som bilagor till förordningen finns ett antal formulär. Dessa ska användas i olika situationer som nämns i enskilda artiklar. Formuläret i bilaga I avser utdrag ur avgöranden eller förlikningar inför domstol som inte ska vara föremål för exekvaturförfaranden, dvs. som är direkt verkställbara. Formuläret i bilaga II avser utdrag ur avgöranden eller förlikningar inför domstol som ska vara föremål för exekvaturförfaranden (även tillämpligt för vissa avgöranden som enligt övergångsbestämmelserna omfattas av Bryssel I-förordningen). Bilaga III innehåller ett formulär för utdrag ur officiella handlingar som inte ska vara föremål för exekvatur, medan bilaga IV ska användas för officiella handlingar som ska vara föremål för exekvatur. Formuläret i bilaga V ska bifogas vid framställningar om särskilda åtgärder. Bilaga VI innehåller ett ansökningsformulär för erkännande, verkställbarhetsförklaring eller verkställighet. Bilaga VII innehåller ett ansökningsformulär avseende erhållande eller ändring av ett avgörande. Formuläret i bilaga VIII innefattar ett mottagandebevis för en ansökan.

Bilaga IX innehåller ett formulär som ska användas vid vägran att behandla en ansökan eller beslut att inte längre behandla en ansökan. Bilagorna X och XI kommer att innehålla en uppräkningslista av vissa behöriga myndigheter.

Bilagorna I–II ska utfärdas av ursprungsdomstolen, bilagorna III–IV ska utfärdas av behörig myndighet i ursprungsmedlemsstaten medan bilagorna V–IX ska fyllas i av centralmyndigheten.

När det gäller officiella handlingar ska den behöriga myndigheten i ursprungsmedlemsstaten utfärda utdraget på begäran av berörd part (artikel 48.3). I fråga om utdrag av domar, utfärdade av ursprungsdomstolen, anges att sökanden för verkställighet ska ge in sådant utdrag (artikel 20.1 b) respektive att sådant utdrag ska bifogas en ansökan om verkställbarhetsförklaring (artikel 28.1 b). Om det är nödvändigt kan en domstol vid vilken en erkänd dom åberopas begära att den part som åberopar domen ska tillhandahålla ett utdrag som utfärdats av ursprungsdomstolen med användning av formuläret i bilaga I eller bilaga II (artikel 40.2). Ursprungsdomstolen ska även utfärda ett sådant utdrag på begäran av varje berörd part (andra stycket i nämnda artikel). Om det är känt att en tvist är gränsöverskridande är det enligt utredningens mening lämpligt att domstolen under rättegången uppmärksammar parterna på frågan. I annat fall kan det således bli aktuellt att utfärda ett utdrag på formulär i efterhand.

Formulären för ansökan eller framställan ska som huvudregel vara upprättade på det officiella språket i den anmodade medlemsstaten (artikel 59.1). Handlingar som bifogas formulären ska bara översättas om en översättning är nödvändig för att begärt bistånd ska kunna ges, utan att det påverkar tillämpningen av artiklarna 20, 28, 40 och 66 (artikel 59.2). All annan kommunikation mellan centralmyndigheter ska ske på det officiella språket i den anmodade medlemsstaten (eller annat språk som den godtar), om inte centralmyndigheterna kommer överens om något annat (artikel 59.3). De nämnda artiklarna 20, 28 och 40 anger vilka handlingar som krävs vid en ansökan om verkställighet, verkställbarhet och erkännande.¹ Bland annat ska utdraget ur domen, utfärdat av ursprungsdomstolen med hjälp av formulär, bifogas. Vid behov ska den part som åberopar ett avgörande tillhandahålla en översättning av

¹ Artikel 20.1 b och d om avgörandet som ska erkännas eller verkställas har meddelats i en medlemsstat som är bunden av 2007 års Haagprotokoll, artikel 28.1 b och c vid en ansökan om verkställbarhetsförklaring av ett avgörande som har meddelats i en medlemsstat som *inte* är bunden av protokollet (dvs. Danmark och Storbritannien), och artikel 40.2 och 3 vid åberopandet av ett avgörande som har erkänts.

aktuellt formulär. Översättningen ska göras till det officiella språket (eller något av de officiella språken, om det finns flera) i den berörda medlemsstaten eller till något annat av EU:s officiella språk som staten har uppgett att den godtar. Slutligen ges domstolen möjlighet att begära att parterna lämnar in en översättning av skriftliga bevis på ett annat språk än rättegångsspråket, vilket endast får ske om domstolen anser att det är nödvändigt för att en dom ska kunna meddelas eller för att rätten till försvar ska kunna respekteras (artikel 66).² Restriktiviteten motiveras av att översättningskostnaderna ska minska.³

Medlemsstaterna ska inom ramen för det europeiska rättsliga nätverket på privaträttens område tillhandahålla viss information (artikel 70). Informationen ska avse bl.a. nationella lagar och förfaranden rörande underhållsskyldighet och verkställighet. Medlemsstaterna ska också lämna information till kommissionen om kontaktuppgifter och vilka språk som godtas vid översättning av handlingar vid förfaranden för erkännande, verkställighet och verkställbarhet och vilka språk som godtas av centralmyndigheten för kommunikation med andra centralmyndigheter (artikel 71).

I kapitel IX finns också bestämmelser som reglerar förhållandet mellan underhållsförordningen och andra internationella instrument (artikel 68 och 69), vilka behandlas i avsnitt 4.5.1.

12.2 2007 års Haagkonvention

Konventionens allmänna bestämmelser finns i kapitel VIII och slutbestämmelserna i kapitel IX. Av de allmänna bestämmelserna framgår bl.a. att legalisering eller liknande förfaranden inte får krävas inom ramen för konventionen (artikel 41, jfr artikel 65 i underhållsförordningen). Detta är praxis i Haagkonventionerna. Bestämmelsen är tillämplig även på direkta ansökningar (se artikel 37.2).

Centralmyndigheten i den anmodade staten får begära en fullmakt av sökanden endast om den agerar på hans eller hennes vägnar vid rättsliga förfaranden eller inför någon annan myndighet,

² Bestämmelsen har ingen direkt motsvarighet i Bryssel I-förordningen. Jfr dock artikel 55 i denna förordning som reglerar vad som gäller när intyg inte ges in. Då kan en likvärdig handling godtas och om behörig myndighet begär det ska en översättning av handlingarna ges in.

³ Se ingresspunkt 38 i underhållsförordningen.

eller avser att utse en företrädare för detta ändamål (artikel 42, jfr artikel 52 i underhållsförordningen).

Täckning för kostnader som uppkommit vid tillämpningen av konventionen får inte ha företräde framför indrivning av underhållsbidrag (artikel 43.1, jfr artikel 43 i underhållsförordningen). Ett avgörande om underhållsskyldighet från ursprungsstaten kan omfatta även kostnader och avgifter (artikel 19.1), men det är inte sådana kostnader som avses i detta sammanhang. Ett exempel på vad som avses är i stället att centralmyndigheten vill ha ersättning för kostnader för DNA-test. Sådana kostnader har inte företräde framför indrivningen av underhållsbidraget.⁴ Vidare får en stat kräva tillbaka kostnader från en förlorande part (artikel 43.2, se avsnitt 11.3.5).

Ansökningar och handlingar ska som huvudregel vara avfattade på originalspråket och vara översatta till ett officiellt språk i den anmodade staten, eller till ett språk som den anmodade staten har angett att den kan godta. Detta gäller såvida inte den behöriga myndigheten i den anmodade staten har meddelat att en översättning inte är nödvändig (artikel 44.1). Särskilda bestämmelser finns för stater med fler än ett officiellt språk (artikel 44.2). I fråga om centralmyndigheternas kommunikation är huvudregeln att den ska ske på ett officiellt språk i den anmodade staten eller på engelska eller franska (artikel 44.3).⁵ Artikel 45 behandlar frågor om metoder och kostnader för översättning. Vid ansökningar genom centralmyndigheterna kan dessa komma överens om att översättning till ett officiellt språk i den anmodade staten får göras i den anmodade staten från originalspråket eller från ett annat överenskommet språk. Om det inte finns någon överenskommelse, och det inte är möjligt för den begärande myndigheten att uppfylla kraven i artikel 44.1 och 2, får ansökan och handlingar översändas med översättning till engelska eller franska, för vidare översättning till ett officiellt språk i den anmodade staten (artikel 45.1). De översättningskostnader som uppkommer ska bäras av den begärande staten om inte annat överenskommit mellan centralmyndigheterna (artikel 45.2). Utan hinder av bestämmelsen om att centralmyndigheterna ska bära sina egna kostnader, och som huvudregel inte får ta ut några avgifter från sökanden för sina

⁴ Se Explanatory Report (Conv.), paragraph 619.

⁵ Det är möjligt att genom ett förbehåll motsätta sig användningen av antingen engelska eller franska. Kommissionen har i sitt förslag till rådsbeslut om EU:s tillträde till konventionen ansett att sådant förbehåll bör undvikas, se KOM(2009) 373 slutlig, 28.7.2009.

tjänster (artikel 8), får den begärande centralmyndigheten ta betalt av sökanden för kostnader för översättning av en ansökan och därtill knutna handlingar, förutom om dessa kostnader kan täckas genom dess system för rättsligt bistånd (artikel 45.3).

Artiklarna 46 och 47 innehåller särskilda bestämmelser för stater med flera rättssystem (inte tillämpliga på EU men möjligen på vissa enskilda medlemsstater, t.ex. Storbritannien).

De fördragsslutande staterna ska ge Haagkonferensens permanenta byrå vissa upplysningar och informationen ska hållas uppdaterad (artikel 57). Upplysningarna gäller bl.a. en beskrivning av de fördragsslutande staternas lagar och förfaranden rörande underhållsskyldighet och en beskrivning av de åtgärder som staterna kommer att vidta för att uppfylla skyldigheterna enligt artikel 6 (som gäller centralmyndighetens särskilda uppgifter att bistå vid ansökningar som görs genom centralmyndigheterna). För upplysningsskyldigheten finns ett formulär framtaget ("country profile form").

Slutligen kan nämnas att bestämmelsen om direkta ansökningar (artikel 37) behandlas i kapitel 10, bestämmelserna om skydd av personuppgifter, sekretess och förbud mot utlämnande av uppgifter (artikel 38–40) i kapitel 9 och förhållandet till andra internationella instrument m.m. (artikel 48–52) i avsnitt 4.5.3.

Konventionens *slutbestämmelser* behandlar bl.a. sedvanliga frågor om undertecknande, ratificering och anslutning (artikel 58). Vidare finns bestämmelser om ikraftträdande av konventionen (artikel 60), förklaringar rörande olika rättssystem inom en stat (artikel 61), uppsägning av konventionen (artikel 64) och underrättelser om tillträden, förbehåll m.m. (artikel 65).

Till konventionen finns två bilagor med formulär. Dessa ska bifogas när den begärande centralmyndigheten vidarebefordrar en ansökan (artikel 12.2 och formuläret i bilaga 1) respektive när den anmodade centralmyndigheten bekräftar mottagandet av ansökan (artikel 12.3 och formuläret i bilaga 2).

De fördragsslutande staterna får meddela vissa närmare angivna förbehåll i samband med tillträdet till konventionen (artikel 62). Några sådana förbehåll, eller reservationer, är inte planerade inför EU:s tillträde till konventionen,⁶ men frågan är inte slutligt avgjord. Vidare kan de fördragsslutande staterna avge förklaringar i olika avseenden (artikel 63). Regionala organisationer för

⁶ Se kommissionens förslag till rådsbeslut om EU:s ingående av 2007 års Haagkonvention, KOM(2009) 373 slutlig, 28.7.2009.

ekonomisk integration kan bli parter i konventionen (artikel 59), vilket utgör förutsättningen för att EU kan tillträda den. Organisationen får förklara att den är behörig i alla frågor som regleras i konventionen och att medlemsstaterna kommer att vara bundna av konventionen i kraft av organisationens anslutning. Kommissionen har föreslagit att en sådan förklaring ska lämnas.

12.3 2007 års Haagprotokoll

Även 2007 års Haagprotokoll innehåller bestämmelser om undertecknande, ratificering och anslutning (artikel 23 i 2007 års Haagprotokoll). Vidare föreskrivs, precis som när det gäller 2007 års Haagkonvention, att det är möjligt för regionala organisationer för ekonomisk integration, t.ex. EU, att ansluta sig till protokollet (jfr artikel 24.1).

Inga förbehåll (reservationer) får göras mot protokollet (artikel 27). Det innebär att staterna inte kan begränsa protokollets tillämpning till vissa typer av underhåll, t.ex. mellan makar eller i förhållande till barn. Vissa förklaringar kan däremot avges (artikel 28). I rådets beslut om EU:s ingående av protokollet⁷ föreskrivs bl.a. att EU ska avge en förklaring om att EU ska vara behörig i alla frågor som regleras av protokollet och att dess medlemsstater⁸ kommer att vara bundna av det i kraft av organisationens anslutning (artikel 3 i rådsbeslutet och artikel 24.3 i protokollet). Genom EU:s tillträde till protokollet och den angivna förklaringen blir Sverige alltså bundet av protokollet (se även kapitel 13).

Protokollet innehåller också bestämmelser om ikraftträdande (artikel 25), förklaringar som rör olika rättssystem inom en stat (artikel 26), uppsägning av protokollet (artikel 29) och meddelanden till Haagkonferensen (artikel 30).

⁷ Se rådets beslut av den 30 november 2009 om Europeiska gemenskapens ingående av Haagprotokollet av den 23 november 2007 om tillämplig lag avseende underhållsskyldighet (2009/941/EG), intaget i EUT L 331, 16.12.2009, s. 17 (se *bilaga 4* i bilagedelen).

⁸ Med undantag för Danmark och Storbritannien.

12.4 Särskilt om övergångsbestämmelser

12.4.1 Underhållsförordningen

Underhållsförordningens bestämmelser ska tillämpas på

- förfaranden som har inletts,
- förlikningar inför domstol som har godkänts eller ingåtts, och
- på officiella handlingar som fastställts

efter det att förordningen börjar tillämpas, dvs. den 18 juni 2011 (artikel 75.1 och 76). Bestämmelserna om erkännande, verkställbarhet och verkställighet av domar (kapitel IV avsnitt 1 och 2) ska dock tillämpas även på medlemsstaternas domar som meddelats före förordningens ikraftträdande, om erkännande och verkställighetsförklaring begärs därefter. Detsamma gäller domar som meddelas efter förordningens ikraftträdande till följd av förfaranden som inletts före den dagen, såvida dessa domar i fråga om erkännande och verkställighet omfattas av Bryssel I-förordningens tillämpningsområde. I den mån det pågår ett förfarande för erkännande och verkställighet den dag då underhållsförordningen börjar tillämpas, ska Bryssel I-förordningen vara fortsatt tillämplig. Det nu sagda gäller även förlikningar inför domstol som har godkänts eller ingåtts, och officiella handlingar som fastställts i medlemsstaterna (artikel 75.2). Kapitel VII i underhållsförordningen om samarbete mellan centralmyndigheter tillämpas på framställningar och ansökningar som centralmyndigheten tar emot från och med dagen då förordningen börjar tillämpas.

12.4.2 2007 års Haagkonvention

2007 års Haagkonvention ska vara tillämplig i varje fall där

- en framställan enligt artikel 7 om särskilda åtgärder (se avsnitt 9.3.1) eller en ansökan genom centralmyndigheter enligt kapitel III i konventionen har mottagits av centralmyndigheten i den anmodade staten efter det att konventionen har trätt i kraft mellan den begärande och den anmodade staten,
- en direkt framställan om erkännande och verkställighet har mottagits av den behöriga myndigheten i den anmodade staten

efter det att konventionen har trätt i kraft mellan ursprungsstaten och den anmodade staten (artikel 56.1).

Särskilda bestämmelser gäller i fråga om erkännande och verkställighet mellan fördragsslutande stater som även är parter i någon av 1958 års Haagkonvention och 1973 års Haagkonvention (artikel 56.2). Vidare ska den anmodade staten inte vara skyldig att verkställa ett avgörande eller ett avtal om underhållsbidrag som avser belopp som förfaller till betalning innan konventionen träder i kraft mellan ursprungsstaten och den anmodade staten, utom när det gäller underhållsskyldighet som grundar sig på ett föräldrabarnförhållande och avser underhåll till en person under 21 år (artikel 56.3).

12.4.3 2007 års Haagprotokoll

Av övergångsbestämmelserna i 2007 års Haagprotokoll framgår att det inte är tillämpligt på underhåll som har begärts i en fördragsslutande stat med avseende på tiden före ikraftträdandet av protokollet i den staten (artikel 22). Syftet med bestämmelsen är att undvika att bestämmelserna i protokollet påverkar de rättigheter och skyldigheter mellan parterna som fanns innan protokollet trädde i kraft.⁹ I rådsbeslutet om EU:s tillträde till protokollet finns emellertid särskilda bestämmelser som ska tillämpas inom EU.¹⁰ På grund av den nära kopplingen mellan underhållsförordningen och protokollet ska protokollets bestämmelser tillämpas provisoriskt redan från och med den dag då förordningen börjar tillämpas, dvs. den 18 juni 2011, om protokollet ännu inte har trätt i kraft då (punkten 8 i skälen och artikel 4 i rådets beslut). Bestämmelserna i protokollet ska också fastställa tillämplig lag på underhåll som begärs i en medlemsstat avseende en tidsperiod som föregår protokollets ikraftträdande eller provisoriska tillämpning inom EU då, i enlighet med underhållsförordningen, förfaranden har inletts, förlikningar inför domstol har godkänts eller ingåtts och officiella handlingar har fastställts från och med den 18 juni 2011, dvs. den dag då underhållsförordningen börjar tillämpas. Detta ska säkerställa att samma lagvalsregler tillämpas på underhållskrav hänförliga till en

⁹ Se Explanatory Report (Prot.), paragraph 203.

¹⁰ Se EUT L 331, 16.12.2009, s. 17 (*bilaga 4* i bilagedelen).

tidsperiod såväl före som efter ikraftträdandet eller den provisoriska tillämpningen av protokollet inom EU (punkten 9 i skälen och artikel 5 i rådets beslut).

12.5 Överväganden

Bedömning: Sverige bör i ärenden enligt underhållsförordningen godta formulär ifyllda på och översättningar gjorda till svenska, danska eller engelska. Även kontakter mellan centralmyndigheter bör kunna ske på dessa språk. Detta bör anmälas till kommissionen och, såvitt avser formulär och översättningar, föreskrivas i förordning.

I ärenden enligt 2007 års Haagkonvention bör Sverige godta att ansökningar och dokument är översatta till eller upprättade på svenska, engelska, danska eller norska. Detta bör anmälas till kommissionen och, såvitt avser ansökningar och översättningar, föreskrivas i förordning. Om möjlighet ges bör Sverige motsätta sig användande av franska vid kontakter med den svenska centralmyndigheten. Kommunikationen bör under alla förhållanden kunna ske på svenska, engelska, danska eller norska.

Det finns i övrigt inte behov av att i svensk författning komplettera instrumentens allmänna bestämmelser och slutbestämmelser, inklusive övergångsbestämmelser.

Som har nämnts i avsnitt 12.1 får varje medlemsstat ange vilket eller vilka av de officiella språken för EU:s institutioner, förutom sitt eget, som kan godtas för ifyllandet av formulär eller översättning av handlingar. Lagstiftaren har i liknande sammanhang, med beaktande av rådande språkkunskaper i landet, ansett att endast svenska eller engelska bör godtas.¹¹ Danmark omfattas inte av det samarbete som bedömningarna avsåg. Utredningen anser att det även i fråga om underhållsförordningen bör godtas att översättningar görs till svenska eller engelska. Eftersom Danmark

¹¹ T.ex. i fråga om rådets förordning (EG) nr 1206/2001 om samarbete mellan medlemsstaternas domstolar i fråga om bevisupptagning i mål och ärenden av civil eller kommersiell natur, Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1896/2006 av den 12 december 2006 om införande av ett europeiskt betalningsföreläggande, Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 861/2007 av den 11 juli 2007 om inrättande av ett europeiskt småmålsförfarande samt förordningen om den europeiska exekutionstiteln.

delvis kommer att omfattas av underhållsförordningen bör även accepteras intyg och översättningar på danska. Samma överväganden görs i fråga om kontakten mellan centralmyndigheter, vilket innebär att kommunikation bör kunna ske på svenska, danska eller engelska. Detta bör anmälas till kommissionen i enlighet med artikel 71.1 g och h och en bestämmelse, såvitt avser formulär och översättning, bör tas in i förordning.¹²

Som framgår av avsnitt 12.2 ska ansökningar och handlingar enligt 2007 års Haagkonvention som huvudregel ska vara avfattade på originalspråket och översatta till ett officiellt språk i den anmodade staten, eller till ett språk som den anmodade staten har förklarat sig godta (artikel 44.1). I likhet med underhållsförordningen (se ovan) bör Sverige kunna acceptera att ansökningar och handlingar är översatta till (eller upprättade på) svenska, engelska eller danska. Även handlingar som är upprättade på eller översatta till norska bör accepteras. Detta bör också anmälas till kommissionen och föreskrivas i förordning. Kommunikation mellan centralmyndigheter i konventionsärendena ska, om inte centralmyndigheterna kommit överens om annat, ske på svenska (när Sverige är den anmodade staten), engelska eller franska (artikel 44.3). Såvitt framgår av kommissionens förslag till rådsbeslut om EU:s ingående av konventionen anser kommissionen inte att möjligheten att motsätta sig användandet av antingen engelska eller franska ska utnyttjas.¹³ EU har dock inte tagit slutlig ställning till frågan. Om möjlighet ges, anser utredningen att det finns skäl för Sverige att reservera sig mot användandet av franska i meddelanden till den svenska centralmyndigheten. Franska språket, till skillnad mot det engelska språket, behärskas inte av lika många svenska tjänstemän. Även om handlingar på engelska också kan behöva översättas kan det antas att centralmyndigheten i många fall kan hantera sådana handlingar med hjälp av den språkkunskap som finns i den egna organisationen. Genom en reservation kan såväl utrymmet för missförstånd som kostnader för översättning begränsas. Därutöver bör kommunikation mellan centralmyndigheter kunna ske även på danska och norska.

Övergångsbestämmelserna i instrumenten gäller som de är formulerade. Övergångsbestämmelserna i 2007 års Haagprotokoll

¹² Se t.ex. 3 § tillkännagivandet (2003:483) om EG:s förordning om bevisupptagning i mål och ärenden av civil eller kommersiell natur, 10 § förordningen (2008:892) om europeiskt betalningsföreläggande och 6 § förordningen (2005:712) med föreskrifter om erkännande och internationell verkställighet av vissa avgöranden.

¹³ Se KOM(2009) 373 slutlig, 28.7.2009.

får därutöver läsas tillsammans med EU:s förklaringar. Något behov av kompletterande bestämmelser kan inte förutses. Utredningen återkommer i kapitel 14 till frågan om det behövs övergångsbestämmelser till föreslagna ändringar i svensk lag.

Av övriga allmänna bestämmelser och slutbestämmelser i underhållsförordningen, 2007 års Haagkonvention och 2007 års Haagprotokoll är endast vissa av direkt intresse för rättstillämparen, t.ex. förbudet mot krav på legalisering av handlingar och bestämmelserna om fullmakt. Dessa bestämmelser gäller emellertid som de är skrivna. Varken dessa eller de bestämmelser som inte är av direkt intresse för den som ska tillämpa instrumenten, t.ex. bestämmelserna om undertecknande och tillträde, kräver någon komplettering i svensk författning.

Del III

Lagtekniska frågor m.m.

13 Införlivande av instrumenten och lagtekniska lösningar

13.1 Införlivande av instrumenten

Bedömning: Sverige kommer troligen att bli bundet av 2007 års Haagkonvention genom EU:s tillträde till konventionen. Utredningen lägger därför inte fram något förslag om ett svenskt införlivande av konventionen. Av samma skäl läggs inte heller några förslag fram beträffande en eventuell utvidgning av konventionens tillämpningsområde eller i fråga om det finns anledning att reservera sig i övrigt.

Underhållsförordningen är en EU-förordning som kommer att gälla direkt i Sverige. Även 2007 års Haagprotokoll kommer att vara direkt tillämpligt här i landet genom att EU har tillträtt protokollet och medlemsstaterna (förutom Danmark och Storbritannien) i kraft av detta blir bundna av protokollet.

När det gäller 2007 års Haagkonvention blir frågeställningen något annorlunda. Enligt direktiven ska utredningen, i den mån frågan aktualiseras, ta ställning till hur 2007 års Haagkonvention bör införlivas i svensk rätt, genom inkorporering eller transformering. I detta avseende ska utredningen eftersträva klarhet, enkelhet och överskådlighet och välja den form för införlivande som bedöms vara mest lämplig. I uppdraget ingår också att ta ställning till om konventionens tillämpningsområde helt eller delvis bör utvidgas, samt om det finns anledning att reservera sig.¹ Den öppna formuleringen när det gäller införlivandet får ses mot bakgrund av att EU vid tidpunkten för direktivens fastställande (den 4 juni 2009) inte hade fattat något beslut i frågan om EU:s respektive medlemsstaternas tillträde till konventionen.

¹ Se utredningens direktiv (dir. 2009:54), *bilaga 1* i betänkandets bilagedel.

Införlivandefrågan får bedömas utifrån andra utgångspunkter än vad som tidigare har varit fallet vid många av Sveriges konventionsanslutningar. Anledningen är att EU har behörighet på området (genom att underhållsförordningen finns), att EU sedan år 2007 är medlem i Haagkonferensen och att 2007 års Haagkonvention tillåter både enskilda stater och organisationer att ansluta sig. Skillnaden i förhållande till t.ex. *1996 års Haagkonvention*, på vars område det också finns en EU-rättslig reglering genom Bryssel II-förordningen, är att endast suveräna stater kan vara parter i den konventionen. EU kan därför inte – trots sitt medlemskap i Haagkonferensen – tillträda 1996 års Haagkonvention utan har i stället bemyndigat bl.a. Sverige att i EU:s intresse ratificera eller ansluta sig till den.²

Intressant i sammanhanget är också EU-domstolens yttrande om huruvida ingåendet av *2007 års Luganokonvention* omfattades av EU:s exklusiva behörighet eller om EU och medlemsstaterna hade delad behörighet. EU-domstolen fann att ingåendet av 2007 års Luganokonvention var en fråga som helt och hållet omfattades av EU:s exklusiva behörighet.³ EU tillträdde därmed konventionen som till alla delar blev bindande och direkt tillämplig i Sverige och övriga medlemsstater i EU förutom Danmark. 2007 års Luganokonvention införlivades alltså inte genom nationell normgivning (se prop. 2008/09:205 s. 16).

Kommissionen var i juli 2009 av uppfattningen att samma utgångspunkt ska gälla för EU:s tillträde till 2007 års Haagkonvention, dvs. att EU har exklusiv extern behörighet och att endast EU ska tillträda konventionen.⁴ Det visade sig dock finnas olika uppfattningar inom EU i frågan om EU har exklusiv behörighet på hela konventionens område eller inte. Av denna anledning har rådet ännu inte fattat något beslut om tillträde till 2007 års Haagkonvention.

Det är således ännu inte klart på vilket sätt 2007 års Haagkonvention kommer att tillträdas. Sverige har bedömt att EU har exklusiv extern behörighet när det gäller tillträdet till konven-

² Se EUT L 151, 11.6.2008, s. 36.

³ Se EU-domstolens yttrande 1/03 av den 7 februari 2006 om gemenskapens behörighet att ingå en ny Luganokonvention om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar på privaträttens område.

⁴ Se kommissionens förslag till rådsbeslut om Europeiska gemenskapens ingående av konventionen om internationell indrivning av underhåll till barn och andra familjemedlemmar, KOM(2009) 373 slutlig, 28.7.2009.

tionen.⁵ Enligt vad utredningen har erfarit kan man utifrån de förhandlingar som hittills har förts på goda grunder utgå från att EU kommer att tillträda konventionen. Sverige kommer därmed att bli bundet genom EU:s tillträde. Det innebär att frågan om transformering eller inkorporering inte blir aktuell utan att 2007 års Haagkonvention kommer att bli direkt tillämplig i Sverige. Några förslag med avseende på införlivandefrågan lämnas därför inte av utredningen. Det innebär också att Sverige inte på egen hand kan acceptera ett utvidgat tillämpningsområde eller meddela reservationer mot enskilda bestämmelser i konventionen såvida inte detta uttryckligen tillåts av EU. Utredningen tar därför inte heller ställning och lämnar inga förslag i dessa avseenden.

13.2 Lagtekniska lösningar

Förslag: De kompletterande bestämmelserna till underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention placeras i en egen lag.

Utredningen har i kapitlen 7, 9, och 11 föreslagit vissa kompletterande bestämmelser till underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention.

En tänkbar lösning vore att placera dessa bestämmelser i lagen (2006:74) med kompletterande bestämmelser om domstols behörighet och om erkännande och internationell verkställighet av vissa avgöranden. Något som talar mot den lösningen är att underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention föranleder ett förhållandevis stort antal kompletterande bestämmelser. Att låta nämnda lag omfatta även dessa bestämmelser riskerar att påverka överskådligheten negativt och därmed försvåra för rättstillämparen. Den föreslagna regleringen har dessutom större samhörighet med den internationellt privaträttsliga familjerättens område.

En annan möjlighet vore därför att placera bestämmelserna i lagen (2008:450) med kompletterande bestämmelser till Bryssel II-förordningen. På så sätt skulle den kompletterande lagstiftningen till EU-instrumenten på den internationella familjerättens område kunna samlas i en och samma lag. Det finns emellertid flera projekt

⁵ Se Regeringskansliets faktagromemoria 2009-10-27 (2009/10:FPM20), EG:s tillträde till 2007 års Haagkonvention om underhållsbidrag.

inom EU på detta område, vilka med all sannolikhet kommer att utmynna i EU-förordningar.⁶ Det är därför troligt att lagen måste tillföras ytterligare kompletterande lagstiftning. Omfattningen är svår att förutse, men det finns en risk för att en sådan lag blir svåröverskådlig för rättstillämparen. Av de anförda skälen föreslår utredningen inte nu någon samlad lagstiftning på den internationella familjerättens område. I stället föreslås en kompletterande lag till underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention.

⁶ Närmast förestående är förordningen om arv och testamenten och förordningen om makars förmögenhetsförhållanden.

14 Ikraftträdande och övergångsbestämmelser

14.1 Ikraftträdande

Förslag: Det överlämnas till regeringen att bestämma tidpunkten för ikraftträdandet av de lagbestämmelser som kompletterar bestämmelserna i underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention. Detsamma ska gälla övriga föreslagna lagregler.

I avsnitt 2.1 redovisas att det är EU och inte de enskilda medlemsstaterna som har anslutit sig till 2007 års Haagprotokoll och som troligen kommer att ansluta sig till 2007 års Haagkonvention (se även kapitel 13). EU har undertecknat och ratificerat 2007 års Haagprotokoll men det har ännu inte trätt i kraft. Underhållsförordningen ska med vissa undantag tillämpas från och med den 18 juni 2011 (artikel 76). Samma datum börjar även bestämmelserna i 2007 års Haagprotokoll att tillämpas inom EU.

Utredningens förslag till kompletterande lagstiftning bör träda i kraft samtidigt som underhållsförordningen, 2007 års Haagkonvention och 2007 års Haagprotokoll börjar tillämpas i Sverige. Det är emellertid oklart när 2007 års Haagkonvention kommer att tillträdas. Av denna anledning bör det överlämnas till regeringen att bestämma tidpunkten för när den föreslagna lagstiftningen ska träda i kraft. Med hänsyn till att underhållsförordningen träder i kraft den 18 juni 2011 är det givetvis bra om regelsystemet är komplett vid den tidpunkten.

De övriga lagändringar som föreslås i betänkandet (t.ex. i 1904 års lag) bör träda i kraft samtidigt som de kompletterande bestämmelserna.

14.2 Övergångsbestämmelser

Förslag: En domstols behörighet i fråga om underhåll i ett mål som anhängiggjorts före ikraftträdandet av lagändringarna och som utövas enligt 3 kap. 6 och 12 §§ i 1904 års lag, ska inte gå förlorad. Mål som har anhängiggjorts före ikraftträdandet ska prövas enligt äldre rätt.

Bedömning: Det saknas behov av övergångsbestämmelser beträffande övriga lagförslag.

Utredningen har haft att utgå från bestämmelserna i underhållsförordningen, 2007 års Haagkonvention och 2007 års Haagprotokoll. Alla dessa instrument har egna övergångsbestämmelser (se avsnitt 12.4). Utredningens förslag till lagändringar är antingen komplement till eller en direkt konsekvens av instrumenten. Förslagen är med ett undantag inte av sådan natur att de kräver några övergångsbestämmelser.

Undantaget gäller förslaget i avsnitt 5.3 om att domstol inte längre ska ha behörighet att ta upp en fråga om underhåll till barn i ett äktenskapsmål (3 kap. 6 § i 1904 års lag) respektive behörighet att meddela ett interimistiskt beslut om underhåll till barn eller make när ett äktenskapsmål pågår i en annan stat (12 § samma kap.). Det är enligt utredningens uppfattning rimligt att ett mål som har anhängiggjorts vid svensk domstol före ikraftträdandet av lagändringarna fortsätter att handläggas av domstolen. Även bestämmelsen om tillämplig lag när behörighet utövas enligt 6 § bör tillämpas i ett ärende som anhängiggjorts före ikraftträdandet. Övergångsbestämmelser av detta innehåll föreslås därför.

15 Konsekvenser av förslagen

Bedömning: Ikraftträdandet av underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention får till följd att möjligheterna ökar att kräva in underhållsbidrag i internationella situationer, vilket inte minst ur ett barnperspektiv är av mycket positiv betydelse. De båda instrumenten kommer att leda till ökade kostnader för centralmyndigheten (Försäkringskassan). Vidare är det troligt att antalet ärenden, och därmed kostnaderna, på sikt kommer att öka för Kronofogdemyndigheten samt att kostnaderna för rättshjälp kan förväntas stiga. Instrumenten kommer också att kunna medföra ökade inbetalningar av underhållsbidrag till underhållsberättigade bosatta i Sverige och en möjlighet att söka indrivning av Försäkringskassans beslut om återbetalningsskyldighet för utgivet underhållsstöd när den underhållsskyldige bor utomlands.

Instrumenten kan inte antas medföra en ökning av betydelse med avseende på antalet mål om underhåll vid allmän domstol. Kostnaderna för exekvaturmyndigheten (Svea hovrätt) torde inte heller öka. När svenska domstolar utövar internationell behörighet i mål om underhåll och tillämpar 2007 års Haagprotokoll, måste domstolarna uppmärksamma frågor om lagval i större utsträckning än i dag. Domstolarna kan då också bli skyldiga att tillämpa utländsk rätt i fler fall än i dag. Det ligger i sakens natur att mål där utländsk rätt tillämpas är mer resurskrävande för domstolarna än mål där svensk lag tillämpas. Hur antalet mål och ärenden kommer att förändras och i vilken utsträckning mål och ärenden kommer att kräva att utländsk lag tillämpas går inte att förutse. Några dramatiska förändringar på kortare sikt kan dock inte förväntas.

Sammantaget bedömer utredningen att instrumenten inte kommer att medföra några ökade kostnader för det allmänna. Det är dock inte möjligt att i dag med någon säkerhet beräkna kostnaderna. En utvärdering bör därför göras när instrumenten har varit i kraft en tid.

Utredningen ska enligt 14 § kommittéförordningen (1998:1474) beräkna och redovisa de ekonomiska konsekvenserna av sina förslag. Det gäller förslag som påverkar kostnaderna eller intäkterna för staten, kommuner, landsting, företag eller andra enskilda och förslag som innebär samhällsekonomiska konsekvenser i övrigt. När det gäller kostnadsökningar och intäktsminskningar för staten, kommuner eller landsting, ska en finansiering föreslås. Även andra konsekvenser ska redovisas, t.ex. om förslagen har betydelse för den kommunala självstyrelsen, brottsligheten, sysselsättning och offentlig service, små företags arbetsförutsättningar, jämställdheten mellan kvinnor och män eller för möjligheterna att nå de integrationspolitiska målen (15 § kommittéförordningen). Utredningens bedömning nedan är att förslagen till vissa delar är kostnadspåverkande, men att de inte får några konsekvenser i övrigt i den mening som avses i kommittéförordningen.

Människors ökade rörlighet får till följd att antalet mål och ärenden med internationell anknytning ökar och att myndigheterna ställs inför situationer där anknytningen till en annan stat ger upphov till frågor när det gäller behörighet, lagval, erkännande och verkställighet av avgöranden. I många avseenden innebär underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention att det blir tydligare vad som gäller. 2007 års Haagprotokoll innebär för svensk del att ett i det närmaste oreglerat område regleras. Förordningen och konventionen innehåller också formulär som kan antas minska kostnaderna för översättningar. De förbättrade möjligheterna till effektiv indrivning av underhåll är ur ett barnperspektiv av mycket stor betydelse. För många barn är betalningen av underhållsbidrag från en bidragsskyldig förälder bosatt i Sverige av största vikt för barnets försörjning. De nya instrumenten kommer troligen att innebära att fler stater kommer att ha möjlighet att sända ansökningar till Sverige. Instrumenten innebär, med några undantag (t.ex. för Försäkringskassan som centralmyndighet), inte att myndigheterna får nya uppgifter utan snarare att hanteringen av internationella ärenden förbättras och effektiviseras.

Tillämpningen av underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention kan på sikt förväntas innebära en volymökning, och därmed ett ökat resursbehov för den myndighet som blir utsedd till *centralmyndighet*. Försäkringskassan är centralmyndighet enligt New York-konventionen för ärenden om indrivning av underhållsbidrag i utlandsärenden. Utredningen har i avsnitt 9.5.1 föreslagit

att Försäkringskassan ska vara centralmyndighet enligt underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention. I ärenden enligt dessa instrument kommer bedömningar och avvägningar också att kräva kvalificerad kompetens, både i fråga om juridisk kompetens att tolka förordningen och konventionen samt kompetens att representera centralmyndigheten. Därutöver krävs språkkunskap.

Enligt uppgift från Försäkringskassan skulle förslaget, om det genomförs, medföra ett behov av att öka antalet årsarbetare med 15 med en beräknad kostnadsökning om 8,5 miljoner kr per år. Försäkringskassan har därvid uppskattningsvis bedömt att inkommande ansökningar jämfört med i dag kommer att öka med 200 procent, och att volymökningen av ansökningar som blir möjliga att sända till utlandet kan hamna mellan 20 och 30 procent. Mot denna förväntade kostnadsökning ska dock ställas att de förenklade reglerna både i fråga om fastställande av underhållsbidrag utomlands men även om erkännande och verkställighet – särskilt inom EU – kan förväntas innebära ökade inbetalningar av underhållsbidrag från underhållsskyldiga personer bosatta utomlands.

År 2009 uppgick, enligt Försäkringskassan, inbetalningar från bidragsskyldiga bosatta i Norden till cirka 48 miljoner kr, vilket motsvarar en inbetalningsgrad¹ om 87 procent. Inbetalningar från bidragsskyldiga bosatta *utanför* Norden uppgick samma år till 20 miljoner kr, vilket motsvarar en inbetalningsgrad om 54 procent. Underhållsförordningens och 2007 års Haagkonventions bestämmelser kan komma att öka inbetalningsgraden, i vart fall utanför Norden. Ökade möjligheter att utomlands fastställa underhållsbidrag kommer dessutom med all sannolikhet att medföra att fler bidragsskyldiga föräldrar åläggs betalningsskyldighet för underhåll. När inbetalningar av underhållsbidrag till Sverige ökar minskar kostnaderna för underhållsstöd i Sverige. Det blir dessutom möjligt för Försäkringskassan att söka indrivning av sina egna beslut om återbetalningsskyldighet för utgivet underhållsstöd när den underhållsskyldige bor utomlands.

I ärenden om underhållsstöd finns för närvarande cirka 24 000 bidragsskyldiga som bor utomlands och som är bidragsskyldiga för ett eller flera barn som bor i Sverige. Av dessa är 19 600 bidragsskyldiga bosatta i något land utanför Norden. Även om inte alla av dessa bidragsskyldiga kommer att omfattas av något av de inter-

¹ Med inbetalningsgrad avses inbetalningar i procent av debiterat underhållsbidrag.

nationella instrumenten, är det ur ekonomiskt hänseende rimligt att anta att förordningen och konventionen kommer att leda till ökade inbetalningar av underhåll till Sverige och minskade kostnader för underhållsstöd. Det är i dagsläget svårt att uppskatta storleksordningen på de ökade inbetalningarna och effekten av de kostnadsbesparande omständigheterna. Utredningen anser dock att det är högst rimligt att anta att den förväntade kostnadsökningen för centralmyndigheten kommer att täckas med god marginal.

För *domstolarnas* del innebär underhållsförordningen (tillsammans med Luganokonventionerna) en uttömmande reglering av i vilka situationer det finns internationell behörighet. Instrumenten kan dock inte antas medföra en ökning av betydelse med avseende på antalet mål om underhåll vid allmän domstol. Utredningen föreslår att Svea hovrätt ska vara exekvaturmyndighet enligt underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention. När det gäller underhållsförordningen kommer en exekvaturprövning bara att bli aktuell för avgöranden från Storbritannien och Danmark (varav de danska avgörandena dessutom omfattas av den nordiska regleringen där exekvaturprövning inte krävs). Avgöranden från dessa länder kommer sannolikt att vara marginellt förekommande hos exekvaturmyndigheten. Avgöranden från övriga medlemsstater i EU kommer att kunna erkännas och verkställas utan exekvaturförfarande. Det innebär att avgöranden från andra medlemsstater i EU, vilka avgöranden som i dag av Svea hovrätt förklaras verkställbara enligt Bryssel I-förordningen, inte kommer att behöva handläggas av Svea hovrätt efter underhållsförordningens ikraftträdande. En minskning av antalet europeiska exekvaturärenden kan därför förväntas. Avgöranden enligt 2007 års Haagkonvention kommer däremot att kräva ett exekvaturförfarande. Även om många avgöranden från andra stater redan i dag förutsätter exekvatur vid Svea hovrätt (t.ex. enligt 1973 års Haagkonvention) kan – under förutsättning att 2007 års Haagkonvention får en stor anslutning – ärendemängden på sikt förväntas öka något. När svenska domstolar utövar internationell behörighet i frågor om underhåll enligt underhållsförordningen eller någon av Luganokonventionerna får 2007 års Haagprotokoll till följd att domstolarna måste beakta lagvalsfrågorna i större utsträckning än vad som hittills varit fallet. Protokollet kan också medföra att svenska domstolar blir skyldiga att tillämpa utländsk rätt i fler fall än i dag. Det ligger i sakens natur att mål där utländsk rätt tillämpas är mer resurskrävande för domstolarna än mål där

svensk lag tillämpas. Hur antalet mål och ärenden kommer att förändras och i vilken utsträckning det kommer att krävas att utländsk lag tillämpas går emellertid inte att förutse. Det är därför viktigt att konsekvenserna följs upp sedan förordningen, konventionen och protokollet har varit i kraft en tid. Några dramatiska förändringar på kortare sikt kan emellertid inte förväntas.

Den sannolika ökningen på sikt av antalet verkställbara beslut medför i förlängningen att också *Kronofogdemyndigheten* får en ökad ärendetillströmning. Även i detta avseende måste emellertid beaktas att avgörandena i viss utsträckning skulle ha kommit till Kronofogdemyndigheten ändå, efter ett exekvaturförfarande i Svea hovrätt enligt t.ex. Bryssel I-förordningen eller 1973 års Haagkonvention. På motsvarande sätt som gäller uppskattningen av ärenden till Svea hovrätt är det svårt att förutse omfattningen av en eventuell ökning. I fråga om konventionen beror det på vilken anslutning konventionen får. Enligt utredningens bedömning är det dock troligt att ärendena hos Kronofogdemyndigheten kommer att öka på sikt. Även här är det alltså viktigt med en uppföljning.

Både underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention ställer krav på fri *rättshjälp* respektive kostnadsfritt *rättsligt bistånd* i fråga om underhåll till barn (under 21 år) som grundas på ett föräldra-barnförhållande. Även om rättshjälp till barn redan i dag ofta innebär att kostnaderna stannar på staten kommer förordningen och konventionen att innebära ökade kostnader för rättshjälp – dels eftersom rättshjälp ska förordnas i dessa fall när det finns behov av biträde, dels eftersom utredningens förslag i avsnitt 11.4.2 medför att någon rättshjälpsavgift inte ska utgå. Domstolsverket har i DV-rapport 2009:2 föreslagit att kraven på särskilda skäl för att bevilja rättshjälp i angelägenhet som rör underhåll till barn ska tas bort. Den förändringen har beräknats kosta 3,3 miljoner kr (s. 96). När det gäller rättshjälp i övriga fall ställs inte några krav på att den ska vara kostnadsfri. I vilken mån ärendena om underhållsskyldighet kommer att öka och kostnaderna för rättshjälp överstiga dem som Domstolsverket redan har aviserat, är svårt att uttala sig om. Det ska framhållas att det redan i dag finns såväl EU-bestämmelser som internationellt konventionssamarbete som innebär att utländska parter likställs med svenska medborgare i fråga om rätt till rättshjälp (se avsnitt 11.2.3). Den ökning av kostnaderna som kan komma att ske lär därför inte vara markant, men det är nödvändigt att göra en

uppföljning av konsekvenserna när underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention har varit i kraft en tid.

Slutligen medför ikraftträdandet av underhållsförordningen, 2007 års Haagkonvention och 2007 års Haagprotokoll ett stort *informationsbehov* i förhållande till allmänheten, domstolarna och övriga myndigheter såsom Kronofogdemyndigheten och socialnämnderna. Det kommer också att krävas utbildningsinsatser för i första hand Försäkringskassans personal. Information och utbildning med avseende på ny lagstiftning är uppgifter som svenska myndigheter (främst på central nivå) kontinuerligt arbetar med. Informationsbehovet bedöms kunna rymmas inom ramen för berörda myndigheters befintliga budgetanslag.

Sammantaget bedömer utredningen att det är sannolikt att de förväntade kostnadsökningarna som har redovisats (främst för Försäkringskassan som centralmyndighet) kommer att vägas upp av det förenklade förfarandet i fråga om att utverka ett beslut om underhållsskyldighet, att få detta beslut verkställt utomlands, minskade kostnader för underhållsstöd samt möjligheten att driva in beslut om återbetalningsskyldighet av utgivet underhållsstöd. Utredningen bedömer således att underhållsförordningen, 2007 års Haagkonvention och 2007 års Haagprotokoll totalt sett inte kommer att medföra några ökade kostnader för det allmänna. Som har betonats i det föregående är det dock viktigt att noggrant följa upp de ekonomiska konsekvenserna.

Del IV

Författningskommentar

16 Författningskommentar

16.1 Förslaget till lag med kompletterande bestämmelser till underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention

Tillämpningsområde

1 § Denna lag innehåller bestämmelser som kompletterar rådets förordning (EG) nr 4/2009 av den 18 december 2008 om domstols behörighet, tillämplig lag, erkännande och verkställighet av domar samt samarbete i fråga om underhållsskyldighet (underhållsförordningen) och Haagkonventionen av den 23 november 2007 om internationell indrivning av underhåll till barn och andra familjemedlemmar (2007 års Haagkonvention).

Paragrafen anger lagens tillämpningsområde.

Underhållsförordningen är en EU-förordning som är direkt tillämplig i varje medlemsstat och har företräde framför nationell rätt. Även 2007 års Haagkonvention har efter EU:s tillträde företräde framför nationell rätt (se avsnitt 13.1). I denna lag finns vissa kompletterande bestämmelser till förordningen och konventionen.

Förnyad prövning enligt underhållsförordningen

2 § En ansökan om förnyad prövning enligt artikel 19.1 i underhållsförordningen ska göras skriftligen.

Ansökan ska ges in till hovrätten, om det avgörande som ansökan om förnyad prövning avser är ett utslag från Kronofogdemyndigheten eller en dom från tingsrätten. I annat fall ska ansökan ges in till Svea hovrätt.

Beviljas ansökan, ska rätten samtidigt besluta att ny handläggning ska ske vid den myndighet som meddelade det avgörande som ansökan om förnyad prövning avser. Vid rättens handläggning gäller i övrigt bestämmelserna om resning i 58 kap. 5 §, 6 § första och andra styckena samt 8 § rättegångsbalken i tillämpliga delar.

Utredningens överväganden finns i avsnitt 7.3.5. Paragrafen behandlar förfarandet vid förnyad prövning i vissa fall av ett avgörande enligt artikel 19 i underhållsförordningen, när svaranden inte har gått i svaromål. En liknande bestämmelse finns i 13 § lagen om europeiskt betalningsföreläggande.

Av *första stycket* följer att ansökan ska vara skriftlig.

I *andra stycket* anges vilken instans som ska pröva en ansökan om förnyad prövning. Ansökningar rörande domar från tingsrätt samt utslag från Kronofogdemyndigheten, som skulle ha överlämnats till tingsrätt om förfarandet hade gått vidare enligt reglerna för ordinarie civilrättsliga förfaranden, ska ges in till hovrätten. Med hovrätten avses den hovrätt till vilken tingsrättens dom eller beslut får överklagas. Om avgörandet som ansökan om förnyad prövning gäller i stället är ett beslut om återbetalning av utgivet underhållsstöd från Försäkringskassan, ska ansökan ges in till Svea hovrätt. Det kan aldrig bli aktuellt att ansöka om förnyad prövning av ett hovrättsavgörande eftersom artikel 19.1 i förordningen avser fall där svaranden inte har delgivits underhållskravet eller på annat sätt varit förhindrad att bestrida detta. Av artikel 19.2 i underhållsförordningen framgår inom vilken tid ansökan ska göras.

I *tredje stycket* föreskrivs att rätten, när en ansökan om förnyad prövning beviljas, samtidigt ska besluta att ny handläggning ska ske vid den myndighet som meddelade avgörandet. Vid rättens handläggning gäller i övrigt bestämmelserna om resning i 58 kap. 5 §, 6 § första och andra styckena och 8 § RB i tillämpliga delar. Dessa bestämmelser behandlar bl.a. ansökans innehåll och skyldigheten att skriftväxla. Ett yrkande om att vidare åtgärder för verkställighet av avgörandet inte ska äga rum (inhibition) får framställas vid verkställighetsförfarandet och prövas då av Kronofogdemyndigheten (artikel 21.3 i underhållsförordningen och 11 § nedan). Vid förfarandet för förnyad prövning får rätten därför inte besluta om inhibition (jfr 58 kap. 6 § tredje stycket RB), varför den bestämmelsen inte omfattas av paragrafens hänvisning.

Beslut om erkännande och verkställbarhet

3 § Svea hovrätt är behörig domstol enligt artiklarna 27.1 och 32.2 i underhållsförordningen samt vid förfaranden enligt artikel 23, med undantag för artikel 23.10, i 2007 års Haagkonvention.

Utredningens överväganden finns i avsnitt 7.3.1. I paragrafen föreskrivs att Svea hovrätt är behörig domstol i exekvaturförfarandets första och andra led. För underhållsförordningens del blir exekvaturförfarandet bara aktuellt för avgöranden från Danmark och Storbritannien. Övriga medlemsstaters avgöranden är direkt verkställbara i Sverige.

4 § Den som ansöker om erkännande eller om verkställbarhetsförklaring av ett utländskt avgörande enligt 2007 års Haagkonvention ska tillsammans med ansökan ge in avgörandet i original eller av myndighet bestyrkt kopia.

Utredningens överväganden finns i avsnitt 7.3.8.1. I paragrafen anges att avgörandet i original eller av myndighet bestyrkt kopia ska ges in till Svea hovrätt. Bestämmelsen är begränsad till att gälla erkännande eller verkställbarhetsförklaring enligt 2007 års Haagkonvention. För motsvarande ärenden enligt underhållsförordningen gäller att en ansökan ska åtföljas av en kopia av domen som uppfyller de villkor som är nödvändiga för att dess äkthet ska kunna fastställas (artikel 28.1 a i förordningen).

5 § Vid beslut med anledning av en ansökan enligt underhållsförordningen eller 2007 års Haagkonvention om att ett utländskt avgörande ska erkännas eller förklaras vara verkställbart i Sverige ska Svea hovrätt bestå av en lagfaren domare.

Utredningens överväganden finns i avsnitt 7.3.1.3. Paragrafen innehåller en kompletterande bestämmelse för förfarandet i Svea hovrätt vid den inledande prövningen. En motsvarighet till bestämmelsen finns i 4 § lagen med kompletterande bestämmelser om domstols behörighet och om erkännande och internationell verkställighet av vissa avgöranden.

Av bestämmelsen framgår att Svea hovrätt vid den inledande prövningen ska bestå av en lagfaren domare. Det innebär att hovrätten i detta skede inte får avgöra målet i kollegial sammansättning. För förfarandet i hovrätten gäller artiklarna 28–31 i underhållsförordningen.

6 § Om hovrätten vid det förfarande som avses i 5 § bifaller en ansökan enligt underhållsförordningen om att ett utländskt avgörande ska förklaras vara verkställbart, ska hovrättens beslut anses innefatta ett beslut om kvarstad eller om någon annan åtgärd som avses i 15 kap. rättegångsbalken.

Utredningens överväganden finns i avsnitt 7.3.2. Paragrafen motsvaras av 8 § i lagen med kompletterande bestämmelser om domstols behörighet och om erkännande och internationell verkställighet av vissa avgöranden.

Bestämmelsen handlar om rätten till säkerhetsåtgärder som följer direkt av att Svea hovrätt medger verkställbarhet i den inledande prövningen av exekvaturförfarandet enligt underhållsförordningen (artikel 36.2). Av paragrafen framgår att de säkerhetsåtgärder som står till buds är de som regleras i 15 kap. RB, dvs. framför allt kvarstad. Rätten till säkerhetsåtgärder är en automatisk följd av hovrättens beslut varför sökanden inte behöver utverka ett särskilt tillstånd till säkerhetsåtgärder. En ansökan till Kronofogdemyndigheten krävs dock. Ansökan behandlas sedan som en begäran om verkställighet av ett svenskt domstolsbeslut om säkerhetsåtgärd i enlighet med bestämmelserna i 16 kap. 11–16 §§ UB.

7 § Ett avgörande med anledning av en ansökan om verkställbarhetsförklaring enligt 2007 års Haagkonvention ska delges den som har rätt att ansöka om ändring.

Utredningens överväganden finns i avsnitt 7.3.8.2. Paragrafen innehåller en kompletterande bestämmelse till artiklarna 23.5 och 6 i 2007 års Haagkonvention och innebär att ett avgörande med anledning av en ansökan om verkställbarhetsförklaring ska delges den som har rätt att ansöka om ändring. Om ansökan bifalls räcker det alltså med att skicka beslutet i lösbrev till sökanden medan motparten måste delges. En liknande bestämmelse finns i artikel 31.2 i underhållsförordningen.

8 § En ansökan om ändring ska ges in till Svea hovrätt.

Vid handläggningen i Svea hovrätt av en ansökan om ändring av ett beslut enligt 5 § tillämpas bestämmelserna i rättegångsbalken om överklagande av tingsrätts beslut, om inte annat följer av underhållsförordningen eller 2007 års Haagkonvention.

En domare som har prövat en ansökan enligt 5 § får inte delta i prövningen av en ansökan om ändring av beslutet.

Utredningens överväganden finns i avsnitt 7.3.1.3. I paragrafen behandlas det andra skedet av exekvaturförfarandet. Liknande bestämmelser finns i bl.a. 5 § lagen med kompletterande bestämmelser om domstols behörighet och om erkännande och

internationell verkställighet av vissa avgöranden och 2 § lagen med kompletterande bestämmelser till Bryssel II-förordningen.

I *första stycket* anges att en ansökan om ändring ska ges in till Svea hovrätt. Tidsfristerna för detta följer av respektive instrument. Av artikel 32.5 i underhållsförordningen följer att ansökan om ändring ska göras inom 30 dagar efter delgivningen av verkställbarhetsförklaringen eller, om den part mot vilken verkställighet begärs har hemvist i en annan stat, 45 dagar. En invändning enligt artikel 23.6 i 2007 års Haagkonvention ska göras inom 30 dagar från underrättelsen eller, om den klagande parten inte är bosatt i Sverige, inom 60 dagar.

Av *andra stycket* följer att bestämmelserna i RB om överklagande av tingsrätts beslut gäller. Det innebär bl.a. att handläggningen i Svea hovrätt följer RB:s vanliga regler om hovrättens sammansättning och att bestämmelserna om rättegången i allmänhet är tillämpliga på förfarandet i den mån de passar in på detta. I bestämmelsen har markerats att bestämmelserna i RB inte gäller om annat följer av underhållsförordningen (jfr artikel 32) eller 2007 års Haagkonvention (jfr artikel 23.6–9 och 23.11).

I *tredje stycket* framgår att en domare som har gjort den inledande prövningen enligt 5 § inte får delta i prövningen i det andra skedet av exekvaturförfarandet. Detta gäller både när ansökan har bifallits och när den har avslagits.

9 § Vid handläggningen i Högsta domstolen av ett överklagande av ett beslut i en fråga som avses i 8 § gäller bestämmelserna i rättegångsbalken om överklagande av hovrätts beslut i tillämpliga delar, om inte underhållsförordningen eller 2007 års Haagkonvention föreskriver något annat. Talan får inte komma under Högsta domstolens prövning utan att Högsta domstolen har meddelat prövningstillstånd enligt 54 kap. 10 § rättegångsbalken.

Utredningens överväganden finns i avsnitt 7.3.1.3. I paragrafen finns bestämmelser om förfarandet när ett beslut som har meddelats med anledning av att ändring har sökts, överklagas. Liknande bestämmelser finns i bl.a. 6 § lagen med kompletterande bestämmelser om domstols behörighet och om erkännande och internationell verkställighet av vissa avgöranden och 3 § lagen med kompletterande bestämmelser till Bryssel II-förordningen.

Högsta domstolen är sista instans vid exekvaturprövningen (jfr artikel 33 i underhållsförordningen och artikel 23.10 i 2007 års Haagkonvention). *Första meningen* hänvisar till RB:s bestämmelser

om överklagande av hovrättens beslut. Eftersom det inte finns några bestämmelser i underhållsförordningen eller 2007 års Haagkonvention inom vilken tid ett överklagande ska ges in, blir 56 kap. 1 § RB tillämplig. Det innebär att ett överklagande ska ges in till hovrätten inom fyra veckor från den dag då beslutet meddelades. Av *andra meningen* följer att prövningstillstånd krävs vid överklagande.

Verkställighet

10 § Om en ansökan om verkställbarhetsförklaring bifalls, eller om en sådan förklaring inte behövs, får det utländska avgörandet verkställas enligt utsökningsbalkens bestämmelser om verkställighet av en dom som har vunnit laga kraft, om inte annat följer av underhållsförordningen eller 2007 års Haagkonvention.

Utredningens överväganden finns i avsnitt 7.3.3. Paragrafen innehåller bestämmelser om vad som ska gälla för verkställighet av utländska avgöranden, motsvarande bestämmelser finns i 7 § lagen med kompletterande bestämmelser om domstols behörighet och om erkännande och internationell verkställighet av vissa avgöranden, 4 § lagen med kompletterande bestämmelser till Bryssel II-förordningen och 14 § lagen om europeiskt betalningsföreläggande.

Bestämmelsen omfattar dels avgöranden som är verkställbara utan exekvatur (dvs. avgöranden från EU:s medlemsstater utom Danmark och Storbritannien), dels avgöranden som av Svea hovrätt har förklarats vara verkställbara i Sverige. Sådana avgöranden får verkställas enligt UB:s bestämmelser om verkställighet av en dom som har vunnit laga kraft, om inte annat följer av underhållsförordningen eller 2007 års Haagkonvention. Exempel på bestämmelser som ska tillämpas framför UB:s bestämmelser vid verkställigheten är de bestämmelser i underhållsförordningen som handlar om hinder mot och uppskjutande av verkställigheten (se artikel 21 och 11–12 §§ nedan). Kronofogdemyndigheten måste också uppmärksamma bestämmelserna om företrädesordning (artikel 43 i underhållsförordningen och artikel 43.1 i 2007 års Haagkonvention). Av dessa framgår att täckning för uppkomna kostnader inte får ha företräde framför indrivning av underhållsbidrag (se avsnitt 11.4.5). Även frågor om preskription regleras av förordningen och konventionen. Preskription bedöms antingen enligt lagen i ursprungsstaten eller enligt lagen i den verkställande

staten, beroende på vilken lag som föreskriver den längsta preskriptionstiden (artikel 21.2 i underhållsförordningen och avsnitt 7.1.1.2 samt artikel 32.5 i 2007 års Haagkonvention och avsnitt 7.2.2).

En annan situation som berör centralmyndigheten uppstår när en ansökan om verkställbarhetsförklaring bifalls. Detta skulle i normala fall innebära att sökanden måste ansöka om verkställighetsåtgärder hos Kronofogdemyndigheten (eftersom verkställighet inte är en automatisk följd av ett bifallande exekvaturbeslut). Enligt artikel 32.3 i 2007 års Haagkonvention gäller dock särskilda bestämmelser vid ansökningar genom centralmyndigheter, som innebär att centralmyndigheten ska vidarebefordra ansökan till behörig myndighet (se avsnitt 7.3.8.3).

Hinder mot och uppskjutande av verkställigheten enligt artikel 21 i underhållsförordningen

11 § Kronofogdemyndigheten är behörig myndighet enligt artikel 21 i underhållsförordningen.

Utredningens överväganden finns i avsnitt 7.3.6. Av paragrafen följer att Kronofogdemyndigheten är behörig myndighet att fatta beslut enligt artikel 21 i underhållsförordningen. Kronofogdemyndigheten är därvid behörig att fatta beslut både vad gäller hinder mot verkställighet och uppskjutande av verkställighet, allt under de förutsättningar som framgår av artikel 21.

12 § Kronofogdemyndighetens beslut i en fråga om uppskjutande av verkställigheten enligt artikel 21.3 i underhållsförordningen får överklagas. Vid överklagande gäller 18 kap. utsökningsbalken i tillämpliga delar.

Utredningens överväganden finns i avsnitt 7.3.6.3. Paragrafen föreskriver att Kronofogdemyndighetens beslut om uppskjutande av verkställighet enligt artikel 21.3 får överklagas. Genom hänvisningen i andra meningen är 18 kap. UB tillämpligt i relevanta delar, vilket bl.a. innebär att Kronofogdemyndighetens beslut får överklagas av den som beslutet angår, om det har gått honom eller henne emot (18 kap. 2 § UB), och att Kronofogdemyndigheten ska skicka ett överklagande som inte avvisas till tingsrätten (10 § samma kap.). Tingsrättens handläggning sker enligt lagen om

domstolsärenden vilket innebär att det krävs prövningstillstånd för att hovrätten ska ta upp ett överklagande av tingsrättens beslut (39 § nämnda lag). Paragrafen reglerar bara beslut om uppskjutande av verkställighet. Att ett beslut från Kronofogdemyndigheten om hinder mot verkställighet får överklagas följer redan av nu gällande regelsystem (se 3 kap. 21 § andra stycket och 18 kap. 2 § UB).

Centralmyndigheten

13 § Regeringen utser en centralmyndighet med uppdrag att fullgöra de uppgifter som följer av underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention.

Utredningens överväganden finns i avsnitt 9.5.1. Paragrafen ger regeringen behörighet att utse centralmyndighet enligt underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention. Centralmyndighetens uppgifter följer av förordningen och konventionen.

14 § Centralmyndighetens beslut med anledning av en framställning eller en ansökan från en utländsk centralmyndighet i enlighet med artikel 53 eller 56 i underhållsförordningen, eller artikel 7 eller 10 i 2007 års Haagkonvention, får inte överklagas.

Utredningens överväganden finns i avsnitt 9.5.2.3. Bestämmelsen innebär att det inte är tillåtet att överklaga centralmyndighetens beslut i fråga om en framställning eller en ansökan som kommer från en utländsk centralmyndighet. Dock måste bestämmelserna i artikel 58.9 i underhållsförordningen och artikel 12.9 i 2007 års Haagkonvention beaktas, där det bl.a. framgår att centralmyndigheten inte får avvisa en ansökan utan att den begärande centralmyndigheten har fått tillfälle att komplettera den. Om centralmyndigheten vägrar behandla en ansökan ska den också informera den begärande centralmyndigheten om skälen för detta (artikel 58.8 i underhållsförordningen och artikel 12.8 i 2007 års Haagkonvention). För detta ändamål finns ett formulär i bilaga IX till underhållsförordningen. Detsamma gäller enligt artikel 53.2 tredje stycket i underhållsförordningen om den begärande centralmyndigheten inte kan tillhandahålla begärda uppgifter med anledning av en framställning om särskilda åtgärder. Även för detta ändamål finns ett formulär i bilaga V i underhållsförordningen.

Överföring av personuppgifter till tredje land

15 § Centralmyndigheten får utan hinder av 33 § personuppgiftslagen (1998:204) överföra personuppgifter till tredje land, om det behövs för att erforderliga åtgärder enligt underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention ska kunna övervägas och vidtas. Detta gäller även sådana personuppgifter som avses i 13 § personuppgiftslagen.

Utredningens överväganden finns i avsnitt 9.5.4.2. Det är enligt huvudregeln i 33 § PUL förbjudet att överföra personuppgifter till tredje land (i bemärkelsen en stat utanför EU och EES-området) om landet inte har en adekvat nivå för skyddet av personuppgifter. Av förevarande paragraf följer att centralmyndigheten, utan hinder av 33 § PUL, ska kunna överföra uppgifter till ett tredje land. Så ska kunna ske om det behövs för att erforderliga åtgärder enligt underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention ska kunna övervägas och vidtas. Undantaget gäller även känsliga personuppgifter, t.ex. uppgifter i fråga om hälsa, som kan vara av betydelse för bedömningen av behovet av underhållsbidrag eller förmågan att utge underhållsbidrag. På grund av bestämmelser om sekretess kan det emellertid finnas andra hinder mot överföring av personuppgifter. En prövning får göras i varje enskilt fall.

16.2 Förslaget till lag om ändring i lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap

3 kap.

6 §

Frågor angående vårdnaden om barn *får tas upp* i äktenskapsmål. Om barnet vistas här i riket *ska* sådana frågor alltid prövas enligt svensk lag.

Utredningens överväganden finns i avsnitt 5.3 och avsnitt 6.3.1. Paragrafen har ändrats så att den inte längre ger internationell behörighet till svensk domstol att pröva frågor om underhåll till barn i ett äktenskapsmål. Det innebär också att lagvalsbestämmelsen i andra meningen inte blir tillämplig på underhållsfrågor. Några mindre redaktionella ändringar har också gjorts.

12 §

Är äktenskapsmål anhängigt i främmande stat, får här i riket efter vad som *är* skäligt meddelas beslut som avses i 14 kap. 7 och 8 §§ äktenskapsbalken, *utom såvitt avser frågor om underhåll*, samt 6 kap. 20 § föräldrabalken. Sådant beslut kan när som helst återkallas.

Utredningens överväganden finns i avsnitt 5.3. Paragrafen har ändrats så att den inte längre ger internationell behörighet till svensk domstol i frågor om underhåll. Den tidigare hänvisningen till 7 kap. 15 § FB har tagits bort och behörigheten att meddela beslut som avses i 14 kap. 7 § ÄktB omfattar inte längre underhållsfrågor.

Ikraftträdande och övergångsbestämmelser

1. Denna lag träder i kraft den dag regeringen bestämmer.
2. Ändringarna medför inte att svensk domstols behörighet i en fråga om underhåll som anhängiggjorts före ikraftträdandet går förlorad.
3. Har ett mål om underhåll anhängiggjorts vid en domstol före ikraftträdandet, tillämpas äldre bestämmelser.

Utredningens överväganden finns i avsnitt 14.2. Av den *första punkten* följer att ändringarna träder i kraft den dag regeringen bestämmer.

Enligt övergångsbestämmelsen i den *andra punkten* ska ändringarna inte medföra att svensk domstols behörighet i en fråga om underhåll som anhängiggjorts före ikraftträdandet går förlorad. En domstol som utövar behörighet ska alltså handlägga målet fram till ett avgörande.

Av den *tredje punkten* följer att äldre bestämmelser tillämpas när domstol utövar behörighet enligt den andra punkten. Detta innebär att svensk lag då kommer att vara tillämplig om barnet vistas i Sverige.

16.3 Förslaget till lag om ändring i rättshjälpslagen (1996:1619)

2 a §

Rättshjälp ska beviljas om den rättssökande behöver juridiskt biträde samt då förutsättningarna enligt artikel 46 i rådets förordning (EG) nr 4/2009 av den 18 december 2008 om domstols behörighet, tillämplig lag, erkännande och verkställighet av domar samt samarbete i fråga om underhållsskyldighet eller artikel 15 i Haagkonventionen av den 23 november 2007 om internationell indrivning av underhåll till barn och andra familjemedlemmar är uppfyllda.

När rättshjälp beviljas i dessa fall gäller inte 2 §, 4–13 §§, 21–25 §§, 32 § 1–4 och 6, 33 §, 35 §, 38 § och 40 § första stycket.

Utredningens överväganden finns i avsnitt 11.4.2. Paragrafen är ny.

Av första stycket följer att rättshjälpslagen blir tillämplig när rättshjälpen respektive det rättsliga biståndet ska ges genom rättshjälpsbiträde och vara kostnadsfritt enligt artikel 46 i underhållsförordningen respektive artikel 15 i 2007 års Haagkonvention. Sökanden ska ha behov av juridiskt biträde, vilket innebär att rättshjälpen enligt rättshjälpslagen inte blir aktuell när centralmyndigheten kan bistå sökanden t.ex. genom att vidarebefordra en ansökan om verkställbarhet till Svea hovrätt.

I andra stycket framgår att bestämmelserna i 2 §, 4–13 §§, 21–25 §§, 32 § 1–4 och 6, 33 §, 35 §, 38 § och 40 § första stycket i rättshjälpslagen inte gäller i dessa fall. Det gäller således följande bestämmelser.

- 2, 4 och 5 §§, som rör rådgivning vilket inte krävs i dessa fall.
- 6 och 38 §§, som innehåller bestämmelser om sökandens ekonomiska underlag, vilket inte får beaktas.
- 7 §, som anger att sökanden ska ha behov av biträde, vilket i stället föreskrivs i 2 a § som en grundläggande förutsättning för att rättshjälpen eller det rättsliga biståndet ska ges i form av rättshjälpen enligt rättshjälpslagen.
- 8 §, som hänvisar bl.a. till angelägenhetens art och betydelse.
- 9 § om rättsskydds försäkringens utnyttjande i första hand, vilket inte krävs eftersom en sådan försäkring vanligen innefattar ett krav på att sökanden betalar en självrisk.

- 10–12 §§, som innehåller begränsningar i rätten till rättshjälp. Detta innebär att kravet på särskilda skäl i en angelägenhet som rör underhåll till barn inte gäller (11 § andra punkten).
- 13 §, som gäller rättshjälp till näringsidkare, vilket inte blir aktuellt.
- 21–22 §§, som innehåller särskilda bestämmelser om rättshjälp till offer för sexualbrott utomlands, vilket inte heller är aktuellt.
- 22 a–d §§, som innehåller särskilda bestämmelser om rättshjälp i vissa gränsöverskridande angelägenheter. Dessa bestämmelser kan i stället bli aktuella när rättshjälp ska beviljas i andra fall, dvs. när rättshjälpen inte behöver vara kostnadsfri.
- 23–25 §§ och 40 § första stycket, som innehåller bestämmelser om rättshjälpsavgift. Någon rättshjälpsavgift ska alltså inte fastställas eller betalas.
- 32 § 1–4 och 6 samt 33 §, som handlar om upphörande av rättshjälp, t.ex. om den rättssökandes ekonomiska förhållanden har ändrats.
- 35 §, som handlar om återbetalning av rättshjälpskostnader till staten. Det ska noteras att det finns bestämmelser om återkrav av kostnader i artikel 67 i underhållsförordningen och artikel 43.2 i 2007 års Haagkonvention, se vidare avsnitt 11.3.5.

I konsekvens med det anförda är övriga bestämmelser i rättshjälpslagen tillämpliga när rättshjälpen enligt rättshjälpslagen ska vara kostnadsfri. Det innebär att följande bestämmelser kommer att gälla.

- 1 §, som anger att lagen innehåller bestämmelser om rättshjälp (och rådgivning, vilket dock inte är aktuellt).
- 3 §, som anger att rättshjälp beviljas efter ansökan av den rättssökande. Ansökan ska innehålla de uppgifter som föreskrivs av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer. Vilka uppgifter som ska lämnas framgår närmare av rättshjälpsförordningen. När rättshjälp söks med stöd av artikel 46 i underhållsförordningen eller artikel 15 i 2007 års Haagkonvention ska uppgifter om ekonomiskt underlag m.m. inte lämnas (se avsnitt 11.4.6).

- 14 § om övergång av rättshjälp till dödsbo. I ett sådant fall ska det alltså göras en prövning av om det är skäligt att staten fortsätter med att bidra till kostnaderna.
- 15–20 och 34 §§, där det anges vilka förmåner som ingår vid rättshjälp enligt rättshjälpslagen, bl.a. ersättning för rättshjälpsbitrådets arbete i högst 100 timmar (varefter domstolen ska pröva om rättshjälpen ska upphöra).
- 26 § om förordnande och byte av rättshjälpsbiträde.
- 27–29 §§ om ersättning till rättshjälpsbiträde.
- 30–31 §§ om motparts och medparts ersättningsskyldighet.
- 32 § 5, som anger att rättshjälpen ska upphöra om ett rättshjälpsbiträde entledigas utan att ett annat rättshjälpsbiträde förordnas. Situationen kan uppstå t.ex. om den underhållsberättigade inte får byta rättshjälpsbiträde och då säger sig inte vilja ha något biträde.
- 36–37 §§, som behandlar återbetalning av rättshjälpskostnader om rättshjälpen upphävs efter överklagande eller om den rättssökande genom vårdslöshet eller försummelse har orsakat ökade kostnader för rättshjälpen.
- 39 §, 40 § andra stycket och 41–42 §§, som behandlar beslut i rättshjälpsfrågor.
- 43–47 §§, som innehåller bestämmelser om överklagande m.m.
- 48–49 §§ beträffande rättshjälpsnämnden.

16.4 Förslaget till lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400)

28 kap.

1 a §

Sekretess enligt 1 § gäller även för uppgift om en enskilds personliga förhållanden i verksamhet hos Försäkringskassan som avser rådets förordning (EG) nr 4/2009 av den 18 december 2008 om domstols behörighet, tillämplig lag, erkännande och verkställighet av domar samt samarbete i fråga om underhållsskyldighet, Haagkonventionen av den 23 november 2007 om internationell indrivning av underhåll till barn och andra familjemedlemmar och New York-konventionen av den 20 juni 1956 om indrivning av underhållsbidrag i utlandet.

Utredningens överväganden finns i avsnitt 9.5.3.1. Paragrafen är ny.

Bestämmelsen innebär att Försäkringskassan ges möjlighet att tillämpa regelsystemet i 1 § även på verksamhet som avser underhållsförordningen, 2007 års Haagkonvention och New Yorkkonventionen. Paragrafen möjliggör därvid sekretess hos Försäkringskassan för uppgifter om en enskilds personliga förhållanden under samma villkor som i 1 §, dvs. om det kan antas att den enskilde eller någon närstående till denne lider men om uppgiften röjs. Genom hänvisningen till 1 § gäller även den där föreskrivna tiden för sekretess. Försäkringskassan får göra en sedvanlig sekretessprövning om ett utlämnande av uppgifterna aktualiseras. Den nära anknytningen till 1 § medför att verksamheten enligt underhållsförordningen, 2007 års Haagkonvention och New Yorkkonventionen inte ska betraktas som någon egen verksamhetsgren inom Försäkringskassan. Det kommer således inte att råda sekretess mellan centralmyndigheten och Försäkringskassans övriga verksamhet.

36 kap.

1 §

Sekretess gäller hos domstol för uppgift om en enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden, om det kan antas att den enskilde eller någon närstående till denne lider skada eller men om uppgiften röjs och uppgiften förekommer i

1. ärende enligt lagen (1999:997) om särskild företrädare för barn,
2. ärende om adoption enligt 4 kap. föräldrabalken,
3. ärende om anordnande av godmanskap enligt 11 kap. 4 § föräldrabalken,
4. ärende om förvaltarskap, *eller*

5. mål och ärenden enligt rådets förordning (EG) nr 4/2009 av den 18 december 2008 om domstols behörighet, tillämplig lag, erkännande och verkställighet av domar samt samarbete i fråga om underhållsskyldighet, Haagkonventionen av den 23 november 2007 om internationell indrivning av underhåll till barn och andra familjemedlemmar eller New York-konventionen av den 20 juni 1956 om indrivning av underhållsbidrag i utlandet.

Sekretess gäller hos domstol för uppgift om en enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden, om en part begär det och det kan antas att den enskilde eller någon närstående till denne lider skada eller men om uppgiften röjs och uppgiften förekommer i

1. äktenskapsmål,
2. mål och ärende enligt föräldrabalken i annat fall än som anges i första stycket, eller
3. ärende enligt lagen (1989:14) om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden m.m. och om överflyttning av barn.

För uppgift i en allmän handling gäller sekretessen i högst sjuttio år.

Utredningens överväganden finns i avsnitt 9.5.3.1.

I paragrafen finns bestämmelser om sekretess hos domstol. Första stycket har ändrats genom att det har lagts till en punkt, punkten 5, som innebär att sekretess gäller hos domstol för uppgift om en enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden, om det kan antas att den enskilde eller någon närstående till denne lider skada eller men om uppgiften röjs och uppgiften förekommer i mål och ärenden enligt underhållsförordningen, 2007 års Haagkonvention eller New York-konventionen.

16.5 Förslaget till lag om ändring i socialförsäkringsbalken (2010:110)

114 kap.

2 a §

Detta kapitel ska också tillämpas vid behandling av personuppgifter i verksamhet hos Försäkringskassan i dess egenskap av centralmyndighet enligt rådets förordning (EG) nr 4/2009 av den 18 december 2008 om domstols behörighet, tillämplig lag, erkännande och verkställighet av domar samt samarbete i fråga om underhållsskyldighet, Haagkonventionen av den 23 november 2007 om internationell indrivning av underhåll till barn och andra familjemedlemmar samt New York-konventionen av den 20 juni 1956 om indrivning av underhållsbidrag i utlandet.

Utredningens överväganden finns i avsnitt 9.5.4.1. Paragrafen, som är ny, innebär att 114 kap., som reglerar frågor om behandling av personuppgifter, blir tillämpligt för Försäkringskassan även i dess egenskap av centralmyndighet. Bestämmelsen innebär att Försäkringskassan får behandla personuppgifter enligt kapitlet även när dessa förekommer i centralmyndighetens verksamhet enligt underhållsförordningen, 2007 års Haagkonvention och New Yorkkonventionen. Behandlingen av personuppgifter i dessa fall är således tillåten även när frågan om underhåll inte har något samband med underhållsstöd, som omfattas av 2 §.

Del V

Särskilt yttrande

Särskilt yttrande

Av Anna Svantesson, Michael Hellner, Sofia Berfenstam och Jessica Löfvenholm

De nya internationella reglerna, underhållsförordningen och 2007 års Haagkonvention, öppnar för ett mer effektivt och omfattande internationellt samarbete om indrivning av underhållsbidrag. Viktiga förändringar för Sveriges del är bl.a. möjligheten att söka verkställighet av de beslut om indrivning av återbetalnings-skyldighet som Försäkringskassan fattar, informationsutbyte i enskilda ärenden, avskaffande av exekvatur i EU-ärenden och utvidgad rättshjälp för underhåll till barn under 21 år. Båda instrumenten ger också under vissa förutsättningar möjlighet till erkännande av avtal om underhållsbidrag. De svenska avtalen om underhållsbidrag uppfyller inte dessa villkor, eftersom de inte ingåtts inför en administrativ myndighet eller bestyrkts av en sådan myndighet. Undantag gäller för avtal om engångsbelopp för barn som godkänns av socialnämnden. Dessa är emellertid oerhört sällsynta. Ett vanligt avtal om ett månatligt underhåll kräver endast underskrift av bägge föräldrarna och att den bidragsskyldiges underskrift är bevitnad för att vara verkställbart inom Norden. För att ett sådant avtal om underhållsbidrag ska omfattas av de nya reglerna och erkännas utanför Norden krävs någon form av godkännande eller registrering av myndighet eller domstol.

I Norge och Danmark har föräldrarna möjlighet att träffa avtal om underhållsbidrag och avtalen är på samma sätt som de svenska avtalen verkställbara inom Norden. Om den bidragsskyldige inte betalar sitt underhållsbidrag enligt avtalet kan man både i Danmark och Norge i administrativa beslut fastställa underhållsskyldigheten. Ett administrativt beslut om underhållsbidrag är ett avgörande om underhållsbidrag som är fattat av en myndighet. Dessa beslut omfattas både av den nya förordningen och av den nya Haagkonventionen. I Finland godkänns avtal om underhållsbidrag för

barn av socialnämnden. Även dessa omfattas av de nya reglerna och kan erkännas utanför Norden.

I Sverige finns inte den möjligheten. Om föräldrarna vill att ett avtal ska gälla utanför Norden är de i stället hänvisade till fullgörelsetalan i svensk domstol eller att hos Kronofogdemyndigheten ansöka om betalningsföreläggande med avtalet som grund.

Utredningen har särskilt påpekat att det vore värdefullt om föräldrar och makar kan träffa avtal om underhåll som är verkställbara utomlands i högre utsträckning än vad som är möjligt idag. Det kräver att avtal ska kunnas registreras av eller ingås inför en myndighet. Denna fråga kräver dock omfattande överväganden och låter sig inte särskiljas från den om ett liknande system inte bör införas för interna situationer, en fråga som helt ligger utanför utredningens ram.

Det har mot denna bakgrund inte varit möjligt att inom denna utredning ta fram mer konkreta förslag. Då det emellertid är högst angeläget att denna fråga inte faller i glömska vill vi i detta särskilda yttrande visa på olika förslag som skulle kunna vara en utgångspunkt i ett fortsatt arbete utanför den här utredningen. Ett fortsatt arbete skulle antingen kunna ta sikte på att skapa en möjlighet att registrera avtal eller en möjlighet att fastställa underhåll i administrativa beslut eller en kombination av de båda.

Avtal om underhållsbidrag – två olika alternativ

Vid godkännande eller registrering av avtal är en möjlighet att involvera en myndighet redan vid tidpunkten för avtalslutet; detta torde vara den bästa lösningen om man tänker sig att myndigheten också materiellt prövar innehållet i avtalet och bistår parterna vid avtalslut. Tillvägagångssättet skulle kunna likna det finländska. Myndigheten gör en bedömning av om underhållsbidraget är skäligt och om de formella kraven är uppfyllda. Ett sådant avtal kan därefter godkännas av myndigheten. De myndigheter som i första hand skulle kunna komma i fråga är Försäkringskassan, Kronofogdemyndigheten eller någon enhet inom kommunen, t.ex. socialnämnd.

Ett alternativ vore att tillskapa en möjlighet för parterna att registrera redan ingångna avtal hos en myndighet. Denna lösning torde lämpa sig bäst om man tänker sig att myndighetens prövning ska inskränka sig till formalia; myndigheten intygar att avtalet är

äkta och att det uppfyller de formella kraven och därmed är en verkställbar handling i Sverige. Beslutet om registrering ska kunna överklagas. Lämpligaste myndighet för detta slags formella prövning torde vara antingen Försäkringskassan eller Kronofogdemyndigheten. Detta torde också vara det alternativ som vore lättast att genomföra och som skulle kunna genomföras i avvaktan på en större reform.

Administrativt beslut

En ytterligare möjlighet vore att låta en myndighet få möjlighet att själv fastställa underhållsbidrag på liknande sätt som på ett kostnadseffektivt sätt sker i Norge och flera andra länder i världen. Myndigheten ska själv kunna undersöka parternas inkomster och ta ställning till ett skäligt underhållsbidrag. Detta är det alternativ som dock torde kräva mest omfattande utredningsarbete.

Statens offentliga utredningar 2010

Kronologisk förteckning

1. Lätt att göra rätt – om förmedling av brottskadestånd. Ju.
2. Ett samlat insolvensförfarande – förslag till ny lag. Ju.
3. Metria – förutsättningar för att ombilda division Metria vid Lantmäteriet till ett statligt ägt aktiebolag. M.
4. Allmänna handlingar i elektronisk form – offentlighet och integritet. Ju.
5. Skolgång för alla barn. U.
6. Kunskapslägesrapport på kärnavfallsområdet 2010 – utmaningar för slutförvarsprogrammet. M.
7. Aktiva åtgärder för att främja lika rättigheter och möjligheter – ett systematiskt målinriktat arbete på tre samhällsområden. IJ.
8. En myndighet för havs- och vattenmiljö. M.
9. Den framtida organisationen för vissa fiskefrågor. Jo.
10. Kvinnor, män och jämställdhet i läromedel i historia. En granskning på uppdrag av Delegationen för jämställdhet i skolan. U.
11. Spela samman – en ny modell för statens stöd till regional kulturverksamhet. Ku.
12. I samspel med musiklivet – en ny nationell plattform för musiken. Ku.
13. Upphandling på försvars- och säkerhetsområdet. Fi.
14. Partsinsyn enligt rättegångsbalken. Ju.
15. Kriminella grupperingar – motverka rekrytering och underlätta avhopp. Ju.
16. Sverige för nyanlända. Värden, välfärdsstat, vardagsliv. IJ.
17. Prissatt vatten? M.
18. En reformerad budgetlag. Fi.
19. Lärling – en bro mellan skola och arbetsliv. U.
20. Så enkelt som möjligt för så många som möjligt – från strategi till handling för e-förvaltning. Fi.
21. Bättre marknad för tjänstehundar. Jo.
22. Krigets Lagar – centrala dokument om folkrätten under väpnad konflikt, neutralitet, ockupation och fredsinsatser. Fö.
23. Tredje sjösäkerhetspaketet. Klassdirektivet, Klassförordningen, Olycksutredningsdirektivet, IMO:s olycksutredningskod. N.
24. Avtalad upphovsrätt. Ju.
25. Viss översyn av verksamhet och organisation på informationssäkerhetsområdet. Fö.
26. Flyttningsbidrag och unionsrätten. A.
27. Gemensamt ansvar och gränsöverstigande samarbete inom transportforskningen. N.
28. Vändpunkt Sverige – ett ökat intresse för matematik, naturvetenskap, teknik och IKT. U.
29. En ny förvaltningslag. Ju.
30. Tredje inre marknadspaketet för el och naturgas. Fortsatt europeisk harmonisering. N.
31. Första hjälpen i psykisk hälsa. S.
32. Utrikesförvaltning i världsklass. En mer flexibel utrikesrepresentation. UD.
33. Kvinnor, män och jämställdhet i läromedel i samhällskunskap. En granskning på uppdrag av Delegationen för jämställdhet i skolan. U.
34. På väg mot en ny roll – överväganden och förslag om Riksutställningar. Ku.
35. Kunskap som befrielse? En metanalys av svensk forskning om jämställdhet och skola 1969–2009. U.
36. Svensk forskning om jämställdhet och skola. En bibliografi. U.
37. Sverige för nyanlända utanför flyktingmottagandet. IJ.
38. Muttbrott. Ju.
39. Ny ordning för nationella vaccinationsprogram. S.

40. Cirkulär migration och utveckling – kartläggning av cirkulära rörelsemönster och diskussion om hur migrationens utvecklingspotential kan främjas. Ju.
41. Kompensationsstillägg – om ersättning vid försenade utbetalningar. S.
42. Med fiskevård i fokus – en ny fiskevårdslag. Jo.
43. Förundersökningsbegränsning. Ju.
44. Mål och medel – särskilda åtgärder för vissa måltyper i domstol. Ju.
45. Händelseanalyser vid självmord inom hälso- och sjukvården och socialtjänsten. Förslag till ny lag. S.
46. Utländsk näringsverksamhet i Sverige. En översyn av lagstiftningen om utländska filialer i ett EU-perspektiv. N.
47. Alkoholkonsumtion, alkoholproblem och sjukfrånvaro – vilka är sambanden? En systematisk litteraturöversikt. S.
48. Multipla hälsoproblem bland personer över 60 år. En systematisk litteraturöversikt om förekomst, konsekvenser och vård. S.
49. Förbud mot köp av sexuell tjänst. En utvärdering 1999–2008. Ju.
50. Försvarsmaktens helikopterresurser. Fö.
51. Könsskillnader i skolprestationer – idéer om orsaker. U.
52. Biologiska faktorer och könsskillnader i skolresultat. Ett diskussionsunderlag för Delegationen för jämställdhet i skolans arbete för analys av bakgrunden till pojkars sämre skolprestationer jämfört med flickors. U.
53. Pojkar och skolan: Ett bakgrundsdokument om "pojkkrisen". Översättning på svenska av engelsk rapport: Boys and School: A Background Paper on the "Boy Crisis". + Engelsk rapport. U.
54. Förbättrad återbetalning av studielånen. U.
55. Romers rätt – en strategi för romer i Sverige. IJ.
56. Innovationsupphandling. N.
57. Effektivare planering av vägar och järnvägar. N.
58. Rehabiliteringsrådets delbetänkande. S.
59. Underhållsskyldighet i internationella situationer – Underhållsförordningen, 2007 års Haagkonvention och 2007 års Haagprotokoll + Bilagedel. Ju.

Statens offentliga utredningar 2010

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

- Lätt att göra rätt
– om förmedling av brottskadestånd. [1]
- Ett samlat insolvensförfarande – förslag till ny lag. [2]
- Allmänna handlingar i elektronisk form
– offentlighet och integritet. [4]
- Partsinsyn enligt rättegångsbalken. [14]
- Kriminella grupperingar – motverka rekrytering och underlätta avhopp. [15]
- Avtalad upphovsrätt. [24]
- En ny förvaltningslag. [29]
- Mutbrott. (38)
- Cirkulär migration och utveckling
– kartläggning av cirkulära rörelsemönster och diskussion om hur migrationens utvecklingspotential kan främjas. [40]
- Förundersökningsbegränsning. [43]
- Mål och medel – särskilda åtgärder för vissa måltyper i domstol. [44]
- Förbud mot köp av sexuell tjänst. En utvärdering 1999–2008. [49]
- Underhållsskyldighet i internationella situationer – Underhållsförordningen, 2007 års Haagkonvention och 2007 års Haagprotokoll + Bilagedel. [59]

Utrikesdepartementet

- Utrikesförvaltning i världsklass. En mer flexibel utrikesrepresentation. [32]

Försvarsdepartementet

- Krigets Lagar – centrala dokument om folkrätten under väpnad konflikt, neutralitet, ockupation och fredsinsatser. [22]
- Viss översyn av verksamhet och organisation på informationssäkerhetsområdet. [25]
- Försvarsmaktens helikopterresurser. [50]

Socialdepartementet

- Första hjälpen i psykisk hälsa. [31]
- Ny ordning för nationella vaccinationsprogram. [39]
- Kompensationstillägg – om ersättning vid försenade utbetalningar. [41]
- Händelseanalyser vid självmord inom hälso- och sjukvården och socialtjänsten. Förslag till ny lag. [45]
- Alkoholkonsumtion, alkoholproblem och sjukfrånvaro – vilka är sambanden? En systematisk litteraturöversikt. [47]
- Multipla hälsoproblem bland personer över 60 år. En systematisk litteraturöversikt om förekomst, konsekvenser och vård. [48]
- Rehabiliteringsrådets delbetänkande. [58]

Finansdepartementet

- Upphandling på försvars- och säkerhetsområdet. [13]
- En reformerad budgetlag. [18]
- Så enkelt som möjligt för så många som möjligt – från strategi till handling för e-förvaltning. [20]

Utbildningsdepartementet

- Skolgång för alla barn. [5]
- Kvinnor, män och jämställdhet i läromedel i historia. En granskning på uppdrag av Delegationen för jämställdhet i skolan. [10]
- Lärling – en bro mellan skola och arbetsliv. [19]
- Vändpunkt Sverige – ett ökat intresse för matematik, naturvetenskap, teknik och IKT. [28]
- Kvinnor, män och jämställdhet i läromedel i samhällskunskap. En granskning på uppdrag av Delegationen för jämställdhet i skolan. [33]

- Kunskap som befrielse? En metaanalys av svensk forskning om jämställdhet och skola 1969–2009. [35]
- Svensk forskning om jämställdhet och skola. En bibliografi. [36]
- Könsskillnader i skolprestationer – idéer om orsaker. [51]
- Biologiska faktorer och könsskillnader i skolresultat. Ett diskussionsunderlag för Delegationen för jämställdhet i skolans arbete för analys av bakgrunden till pojkars sämre skolprestationer jämfört med flickors. [52]
- Pojkar och skolan: Ett bakgrundsdokument om pojkkrisen. Översättning på svenska av engelsk rapport: Boys and School: A Backgroundpaper on the "Boy Crisis". + Engelsk rapport. [53]
- Förbättrad återbetalning av studieskulder. [54]

Jordbruksdepartementet

- Den framtida organisationen för vissa fiskefrågor. [9]
- Bättre marknad för tjänstehundar. [21]
- Med fiskevård i fokus – en ny fiskevårdslag. [42]

Miljödepartementet

- Metria – förutsättningar för att ombilda division Metria vid Lantmäteriet till ett statligt ägt aktiebolag. [3]
- Kunskapslägesrapport på kärnavfallsområdet 2010 – utmaningar för slutförvarsprogrammet. [6]
- En myndighet för havs- och vattenmiljö. [8]
- Prissatt vatten? [17]

Näringsdepartementet

- Tredje sjösäkerhetspaketet. Klassdirektivet, Klassförordningen, Olycksutredningsdirektivet, IMO:s olycksutredningskod. [23]
- Gemensamt ansvar och gränsöverstigande samarbete inom transportforskningen. [27]
- Tredje inre marknadspaketet för el och naturgas. Fortsatt europeisk harmonisering. [30]
- Utländsk näringsverksamhet i Sverige. En översyn av lagstiftningen om utländska filialer i ett EU-perspektiv. [46]
- Innovationsupphandling. [56]
- Effektivare planering av vägar och järnvägar. [57]

Integrations- och jämställdhetsdepartementet

- Aktiva åtgärder för att främja lika rättigheter och möjligheter – ett systematiskt mål-inriktat arbete på tre samhällsområden. [7]
- Sverige för nyanlända. Värden, välfärdsstat, vardagsliv. [16]
- Sverige för nyanlända utanför flyktingmottandet. [37]
- Romers rätt – en strategi för romer i Sverige. [55]

Kulturdepartementet

- Spela samman – en ny modell för statens stöd till regional kulturverksamhet. [11]
- I samspel med musiklivet – en ny nationell plattform för musiken. [12]
- På väg mot en ny roll – överväganden och förslag om Riksställningar. [34]

Arbetsmarknadsdepartementet

- Flyttningsbidrag och unionsrätten. [26]